KETEBE MODERN

UYURGEZERLER ÜÇLEMESİ

1918

Hermann Broch

Türkçesi: *M. Sami Türk*

Huguenau veya Realizm

ISBN: 978-625-8094-31-2 (Tk) 978-625-8094-43-5 (3.c)
© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 666 | **Modern**

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Aykut Ertuğrul

Yayıma Hazırlayan
Zeynep Ekşi

Düzelti
Rukiye Şahin

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Serap Şahin

1. BASKI

Mayıs 2022
İstanbul

Ketebe Yayınları
Sertifika No: 49619
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212 612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Matsis Matbaa Hizmetleri
San. ve Tic. Ltd. Şti
Sertifika No: 40421
Tevfik Bey Mah. Dr. Ali Demir Cad.
No: 51 Sefaköy Küçükçekmece /
İstanbul Tel: 212 624 21 11

© Özgün adı *Die Schlafwandler: 1918 - Huguenau oder die Sachlichkeit* olan eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A. Ş.'ye aittir. İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

UYURGEZERLER
ÜÇLEMESİ

Hermann Broch

Huguenau veya Realizm

TÜRKÇESİ
M. SAMİ TÜRK

KETEBE

Hermann Broch

Hermann Broch 1 Kasım 1886'da Viyana'da doğdu. Babasının ısrarıyla tekstil okulunu bitirdi ve bir süre babasının fabrikasında yöneticilik yaptı. 1913'te ilk edebî yayını *Der Brenner* dergisinde yayımlandı. Sadece zihinsel üretime zaman ayırmaya karar vererek 1927'de tekstil fabrikasını sattı ve Viyana Üniversitesi'nde matematik, felsefe, psikoloji öğrenimi gördü. Nazilerin 1938'de Avusturya'yı ilhak etmesinden sonra tutuklandı, ancak aralarında James Joyce'un da bulunduğu arkadaşlarının girişimi sayesinde önce İngiltere'ye, ardından ABD'ye iltica etti.

İlk romanı *Die Schlafwandler* (Uyurgezerler) yayımlandığında 45 yaşındaydı. Hermann Broch'un başlıca eserleri: *Bilinmeyen Değer*, *Büyülenme*, *Edebiyat ve Felsefe*, *Psikolojik Otobiyografi*, *Vergilius'un Ölümü*. En büyük modernistlerden kabul edilen ve Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilen Broch, 30 Mayıs 1951'de New Haven'da vefat etti.

M. Sami Türk

1986 İstanbul doğumlu. Lisans öğrenimini Marmara Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, yüksek lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi'nin aynı bölümünde tamamladı. Doktora çalışmasını tamamladığı Sakarya Üniversitesi'nin yine aynı bölümünde 2011 yılından beri öğretim üyeliliği yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Daha önce E.T.A. Hoffmann, Robert Musil, Thomas Mann, Friedrich Nietzsche, Arthur Schnitzler, Thomas Bernhard, Elfriede Jelinek, W. G. Sebald gibi yazarlardan edebî, C. G. Jung ve Thomas Macho'dan fikrî eserler çevirmiştir.

1

Alsas toprakları 1682'de Condé'nin birliklerince işgal edilmeden önce, atalarının adı muhtemelen Hagenau olan Huguenau'da tam bir burjuva Aleman* tavrı vardı. Şişman ve tıknazdı, gençliğinden beri, daha net ifadesiyle, Schlettstadt'ta ticaret okuluna gittiği günlerden bu yana gözlük takardı, savaş patlak verdiği dönemde ömrünün otuzuncu yılına yaklaşmaktayken yüzünden ve tavırlarından gençliğin tüm çizgileri silinmişti. İşlerini kısmen babadan kalma işletmesinin (André Huguenau, Tekstil Şirketi, Colmar/Alsas) şubesi olarak, kısmen kendi hesabına ve bölgesinde ürünlerini sattığı Alsas fabrikalarının temsilcisi olarak Baden'de ve Württemberg'de yürütüyordu. Branş çevrelerinde gayretli, temkinli ve sağlam bir tüccar diye ün salmıştı.

Ticaret adabının onu savaş sanatındansa döneme daha uygun düşen karaborsacılığa yönelteceğine kesin gözüyle bakılabilirdi. Ne var ki epey ilerlemiş miyobunu 1917'de umursamaksızın görmezden gelip onu silah altına çağırmalarını pek başkaldırmaksızın sineye çekti. Gerçi daha Fulda'daki acemilik

* Yukarı Ren ve Yukarı Tuna bölgelerindeki eski bir Germen kavmi. (ç. n.)

döneminde bir-iki tütün ticareti yapmayı başardı ama çok geçmeden bunu da boş verdi. Tek, askerlik görevinin onu diğer hiçbir işini göremeyecek denli yormasından veya köreltmesinden değildi. Başka hiçbir şeyi düşünmek zorunda kalmamak büyük rahatlıktı, o kadar, bu durum ona uzaklardan okul dönemini hatırlatıyordu: Öğrenci Huguenau (Wilhelm), Schlettstadt yatılısındaki mezuniyet kutlamasını ve müdürün o gün ticarete yatkın delikanlıları hayatın ciddiyetine salıverirken sarf ettiği etkileyici sözleri hâlâ hatırlıyordu, öyle bir hayat ciddiyetiydi ki bu şimdiye dek üstesinden rahatlıkla gelmişlerdi, fakat artık yeni bir okul dönemi uğruna bırakmak zorunda kalıyorlardı. Gene onca yıldır unuttukları bir dizi yükümlülüğün içine düşmüşlerdi, okullu gibi muamele görüyor, yüzlerine bağırılıp çağırılıyordu, gençlik çağının tuvalet-banyo mekânlarına ve bu mekânların müşterekliğine benzer şartlarda yaşıyorlardı; tıkınacakları şeyler de gene ilgi odaklarında duruyor, içine kapıldıkları saygı gösterme ve hırsla çabalama durumları ise tüm olup bitenlere tam anlamıyla çocuksu mührünü vuruyordu. Üstelik bir okul binasına yerleştirilmişlerdi, uyumadan önce yeşilli-beyazlı şapkaları olan çift sıra lambaları ve sınıfta bırakılmış karatahtayı tepelerinde görüyorlardı. İşte hep bunlardan ötürü savaş ve gençlik çağı kopmaz bir birliktelikle iç içe geçmişti, tabur nihayet çocuksu şarkılar söyleyip armalarla süslenerek, Köln ve Lüttich'te ilkel barınaklara sığınarak cepheye gittiğinde tüfekli piyade Huguenau zihnini okul gezintisi tasavvurlarından bir türlü kurtaramadı.

Bir akşam, birliği çarpışma hattına götürüldü. Uzun, güvenlikli irtibat hendeklerinden geçerek yaklaşmaları gereken müstahkem bir siperlikti burası. Zeminliklere emsalsiz bir pislik hâkimdi. Kuru-ıslak, çiğnenmiş tütünlerle yerin tükürülmedik tarafı kalmamıştı, duvarlarda idrar şeritleri vardı, içerisi dışkı mı leş mi kokuyor, ayırmak imkânsızdı. Huguenau gördüklerini, kokusunu aldıklarını gerçekten fark edemeyecek kadar yorgundu. İrtibat hendeğinden peş peşe bata çıka yürürlerken

bile, hepsinde, arkadaşlığın ve birlikteliğin himayesinden defedilmiş olma duygusu var denebilirdi, temizliğin her türlüsünün eksikliğine karşı ne kadar körelmişlerse de, insanoğlunun ölümün ve çürümenin kokularını savuşturmaya çalışmadaki medeniliğinden ne kadar yoksun değillerse de, tiksinmenin bu şekilde üstesinden gelmek -aşkla tuhaf bir bağlantı ortaya çıkaran- kahramanlığın daima ilk adımı olsa da, ürpermek onlardan bazıları için uzun savaş yıllarında alıştıkları muhit halini almışsa da, karargâhlarını küfürler ve espriler savurarak kursalar da tek başına yaşayıp tek başına ölecek yalnız kimseler olarak üstün güçlü bir manasızlığa, akıllarının almadığı, alsa da ancak lanet savaş diye niteleyebilecekleri bir manasızlığa teslim edildiğini bilmeyen bir Allah'ın kulu yoktu aralarında.

O sıra farklı kurmaylardan Flaman Bölgesi'ne tam sakinliğin hâkim olduğu haberleri geliyordu. Nöbeti devraldıkları birlik de her şeyin yolunda olduğunu temin etmişti. Tüm bunlara rağmen karanlık çöker çökmez iki taraftan top atışları başladı, ne kadar olmasa, yeni gelenlerde uyku bırakmayacak kadar fenaydı. Huguenau kerevet benzeri bir şeye oturmuştu, vücudunda ağrılar vardı, bütün eklemlerinin zangır zangır titrediğini ancak kaç zaman sonra fark etti. Öbürleri de onu aratmıyordu. Biri zırlayıp duruyordu. Eskilerse gülüyorlardı elbet: Gün gelir alışırlardı, bataryaların her gece yaptıkları bir şakadan ibaretti, önemli bir tarafı yoktu; bu lapacıları pek umursamaksızın, birkaç dakikaya kalmadan adamakıllı horlamaya başladılar.

Huguenau'nun şikâyet edesi vardı: Olanlar sözleşmeye aykırıydı. Benzi atmış, fenalaşmıştı, temiz havaya hasretti, dizlerindeki zangırdama hafifleyince sarsak bacaklarla usul usul zeminliğin girişine ilerledi, girişteki bir sandığa çömeldi, havai fişeklere benzeyen göğe boş gözlerle baktı. Turuncu bir bulutla göğe doğru yükselen, eli havada, Rabb'in görüntüsü geliyordu gözlerinin önüne durmadan. Sonra Colmar'ı ve sınıfça bir defasında müzeye götürülüşlerini ve açıklamalardan

canlarının sıkıldığını hatırladı; ama ortada sunak gibi duran resimden korkmuştu: Çarmıha gerilme resmiydi, çarmıha gerilmeleri sevmezdi. Birkaç yıl önceydi, iki müşteri ziyareti arasında bir pazar, Nürnberg'de aylaklık etmesi gerekmiş, o da işkence odasını görmeye gitmişti. Ne kadar ilginçti! Ayrıca yığınla resim de vardı orada. Resimlerden birinde bir adam vardı, kerevet benzeri bir şeye zincirlenmişti, açıklamada dendiğine göre Saksonya'daki bir papazı hançerleye hançerleye katletmişti, karşılığında da işte bu kerevette tekerlek işkencesi cezasını bekliyordu. Tekerlek işkencesinin yapılışıyla ilgili ayrıntılı bilgiyi sergideki diğer parçalar veriyordu. Adamın görünüşü gayet iyi niyetliydi, bu adamın bir papazı bıçaklayıp işkenceyle ölüme çarptırılması gibi kendisinin burada, leş kokuları içinde bir kerevette beklemesinin gerekmesi de akıl alacak iş değildi. Kesin, adam da vücut ağrıları çekiyor, zincirle bağlı olduğundan altına kaçırmak zorunda kalıyordu. Huguenau tükürüp, "Kahretsin!" dedi.

Huguenau böylelikle zeminliğin girişinde muhafız gibi oturdu; başı bir direğe dayalıydı, kaputunun yakasını kaldırmıştı, artık üşümüyordu, uyumuyordu, ama uyanık da değildi. İşkence odası ile zeminlik Grünewald'deki o sunağın biraz kirli ama ışıltılı renklerine gittikçe daha çok bulandı, dışarıda topların havai fişeğiyle ve aydınlatma fişekleriyle çakan turuncu ışıkta, çıplak ağaçların dalları kollarını göğe uzatırken, eli havada bir adam ışıklar saçarak yarılan kubbeye doğru süzülüyordu.

Sabahın ilk alacakaranlığı kurşun gibi, sopsoğuk belirdiğinde Huguenau siperliğin kenarındaki tutam tutam otları ve geçen yıldan kalma birkaç çayır papatyasını fark etti. Bunun üzerine dışarı süründü ve uzaklaştı. İngiliz cephe hattının onu gözünü kırpmadan vurabileceğini, Alman nöbetçilerden de münasip nahoşluklarla karşılaşacağını biliyordu. Ama dünya sanki bir vakum kabındaydı -Huguenau'nun aklına çan biçimli peynir kabı kapağı geldi- dünya mutlak suskunluk içinde kurşuniydi, kurtluydu, her zerresiyle ölüydü.

2

Baharı hazırlayan berrak havayla çevrili asker kaçağı, Belçika topraklarını silahsız geçer. Acele etmesi yakışmayacaktır, tedbiri elden bırakmamak daha çok yakışır, silahlar onu koruma-yacaktır; karşılıklı kuvvetlerin arasından adeta çıplak bir insan olarak geçer. Tarafsız yüzü silahlardan, koşturarak kaçmaktan veya sahte kimlik belgelerinden daha çok koruma sağlar ona.

Belçikalı çiftçiler işkilli adamlardır. Dört yıl savaş, mizaçlarını soylulaştırmamıştır. Tahılları, patatesleri, atları ve inekleri hep bunun acısını çekmek zorunda kalmıştır. Asker kaçağının teki yanlarına sığınmak isteyince, sakın bu bir defasında çiftlik kapısına dipçiğiyle dayanan adam olmasın diye iki katı işkillenerek bakarlar ona. Hele böylesi, katlanılacak türden biraz Fransızca da konuşup Alsaslı olduğunu söylerse on vakadan dokuzunda pek yarar görmeyecektir. Sırf kaçak olarak, perişan perişan yardım dilenen biri olarak köyü dolaşana yazıktır. Ama Huguenau gibi dudaklarından hemencecik isabetli bir şaka dökülen, çiftliğe ışıl ışıl sevinçli bir yüzle gelen oldu mu samanlıkta döşek kapması işten değildir, akşamleyin aileyle birlikte karanlık odada oturup Prusya zulmünden, Alsas'ta

yaptıkları işlerden dem vurmayagörsün, alkışlanır, köşe bucağa saklanmış erzaktan kendi payına düşeni alır, hatta şansı yaver giderse hizmetçilerden biri samanlıkta ziyaretine de gelir.

Gelgelelim papaz evlerine girebilmek çok daha avantajlıdır. Huguenau günah çıkarmanın bu yolda yardımı dokunacağını çok geçmeden keşfetmişti. Günah çıkarırken Fransızca konuşuyor, bu sırada tüm marifetiyle içine acınacak yazgısını da katarak asker yeminini bozma günahını anlatıyordu. Şüphesiz ki her defasında hoşlanılacak türden olmuyordu bu: Bir defasında bir papaz efendiye düşmüştü, öylesine münzevi ve tutkulu görünüşü olan sıska ve uzun boylu bir adamdı ki akşam günah çıkarttıktan sonra evine ziyarete gitmeyi gözü yemedi, hele meyve bahçesinde bahar işlerini halleden güçlü kuvvetli adamı görünce handiyse kaçıp gidecekti. Ne var ki papaz, ayağına kuvvet, üstüne vardı, "*Suivez-moi,*" yani "Düş peşime," diye haşin bir emir savurup onu eve götürdü.

Huguenau papaz meskeninde yerleştirildiği çatı katı odasında bir hafta kadar kıt kanaat yiyerek kaldı. Mavi gömlek giyerek bahçede çalışıyordu; ayin zamanı uyandırılıyor, suskun papazla mutfakta aynı masada yemek yiyebiliyordu. Firarını kimse ağza almıyordu, tüm yaşadıkları pek hoşuna gitmeyen bir sınanma dönemi gibiydi. Hatta nispeten güvende olmasına rağmen sığınağına sırtını dönüp tehlikeli gezginliğini sürdürmeyi bile düşündü, -varışının üstünden sekiz gün geçmişti- odasında sivil kıyafetler de vardı. Papaz, kıyafeti almasını söyledi, isterse gitsin, isterse kalsındı, serbestti; ama daha fazla yedirip içiremezdi, çünkü ekmek yetmiyordu. Huguenau gezginliği sürdürmeye karar verdi, dilbaz bir teşekkür konuşmasına başlayacaktı ki papaz sözünü kesti: "*Haïssez les Prussiens et les ennemis de la sainte religion. Et que Dieu vous bénisse.*"* İki parmağını kaldırarak kutsadı, istavroz çıkardı,

* "Prusyalılardan ve kutsal dinin düşmanlarından nefret et. Tanrı seni kutsasın." (ç. n.)

kemikli köylü yüzündeki gözleri, Prusyalılar ile Protestanlar var sandığı uzaklara, nefretle baktı.

Huguenau papaz evinden çıkınca, artık adamakıllı bir kaçış planı tasarlaması gerektiği kafasına dank etti. Önceleri sıklıkla yüksek kumanda mevkileri yakınlarında dolanıp kalabalık askerler arasında gözden kaçabilirken bunu yapması artık imkânsız olmuştu. Aslında sivil elbise içini sıkıyordu; huzura ve günlük yaşama dönmeyi hatırlatır gibiydi, papazın buyruğuyla giyinmiş olması gözüne şimdi aptallık gibi geliyordu. Özel yaşamına yetkisiz bir müdahale olmuştu, oysa özel yaşamını ele geçirmesi gerçekten pahalıya mâl olmuştu. Kendini imparatorluk ordusu mensubu olarak görmese de asker kaçağı olarak bu orduyla tuhaf, efendime söyleyeyim, olumsuz biçimde bir bağı vardı, ayrıca varlığını tasvip ettiği savaşın mensubu olduğu kesindi. Millet kantinlerde, meyhanelerde savaşa, gazetelere sövünce veya Krupp silah fabrikası savaşı uzatmak için gazeteleri satın almış iddialarını savurunca da hiç tahammül edemezdi. Çünkü Wilhelm Huguenau yalnız asker kaçağı değil tüccardı da, sair insanların ticaret yaptığı malları ürettikleri için tüm fabrikatörlere hayrandı. Şu halde Krupp ve kömür baronları gazeteleri satın alıyorlarsa ne yaptıklarını biliyorlardı, nasıl ki kendisi üniformasını canı istediği kadar giyebilirse bu da onların hakkıydı. Demek ki papazın onu sivil elbiseyle yollama niyetinde olduğu hinterlanda da, tatilin olmadığı, günlük yaşamın anlamının kalmadığı bir memlekete de dönmesini haklı çıkaracak bir şey yoktu.

Böylece menzil mıntıkasında kaldı. Güneye yöneldi, kentlerden kaçındı, köylere uğradı, Hainaut'dan geçti, Ardenler'e vardı. O sıra savaş doğruluktan taviz vereli çok oluyor, asker kaçaklarının peşine düşmekte eskisi kadar sıkı davranılmıyordu – sayıları o kadar çoktu ki itiraf etmek istemiyorlardı. Fakat Huguenau'nun Belçika'dan rahat rahat çıkmasını açıklamaya bu kadarı yetmez; durumu daha çok bu tehlikeli

bölgede ilerlerken sergilediği uyurgezerce güvenden ileri gelmektedir: Erken baharın berrak havasında gelişine yürüyor, dünyadan el çekse de gene içinde kalarak, aldırmazlıkla dolu bir fanustaymış gibi yürüyor, hiçbir şeyi umursamıyordu. Ardenler'den Alman topraklarına vardı, kışın henüz ayrılmadığı, yürümenin yorucu olduğu, kapkaranlık Eifel'e ulaştı. Bura sakinleri onunla ilgilenmedi, ters insanlardı, ketumlardı, önlerinden azıcık yemeklerini almak isteyen her boğazdan nefret ederlerdi. Huguenau trene binmeye mecburdu, şimdiye dek biriktirdiği paraya el atmak zorundaydı. Hayatın ciddiyeti yeni ve değişmiş kalıbıyla yanaşıyordu yanına. Tatil dönemini sağlama alıp uzatmak için bir şeyler olması şarttı.

3

Etrafı üzüm bağlarıyla çevrili kasaba, Mozel'in yanındaki bir vadide yer alıyordu. Tepesi ormanlıktı. Bağlar dikilmiş, çubuklar dimdik yerleştirilmişti, bir tek şurada burada kızıl kayalıklarla kesintiye uğruyorlardı. Kimi toprak sahiplerinin arazilerindeki yaban otlarını yolmadıklarını, böyle ihmale uğramış bahçelerin diğerlerinin kurşuni pembe toprağı arasından dört köşeli sarı bir ada gibi sıyrıldığını fark eden Huguenau bunu ayıpladı.

Eifel'deki son kış günlerinin ardından birdenbire gerçekten bahar gelivermişti. Güneş, yitirilmez düzen ile refahın göstergesiymiş gibi kalplere şen bir hoşnutluk ve şen bir güven vererek gülümsüyor, kalbe yerleşmesi muhtemel kaygılar bir solukta dışarı salınabiliyordu. Huguenau kentin dışında bulunan ve uzun ön cephesi ılık kuşluk gölgesinde kalan devlet hastanesini görünce mutluluk duydu, bütün pencerelerin güneyin sanatoryumlarındaki gibi açık oluşunu makul buldu, hafif bahar havasının beyaz hasta koğuşlarına doluşması iç açıcı bir tasavvur gibi geldi. Hastane çatısının iri, kızıl bir haçla bezenmiş oluşunu da doğru buldu, yanından geçerken üstlerine gri önlükler giymiş askerlerin kısmen gölgede kısmen bahçe

güneşinde iyileşmeyi bekleyişlerini iyiliksever bir gözle seyretti. Ötede, ırmağın karşı yakasında, alışıldık mirî yapı tarzıyla ne olduğunu belli eden kışla duruyor, bir de Huguenau'nun sonraları öğrendiğine göre cezaevi olan manastır benzeri bir bina bulunuyordu. Bununla birlikte cadde şehre doğru sevecenlik ve rahatlıkla iniyordu, elinde tıpkı eski desenli bavulu gibi elyaf bir valiz, ortaçağdan kalma şehir kapısından geçerken bu geçişin vaktiyle -ne kadar da zaman geçmişti üzerinden- müşteri ziyareti amacıyla ayak bastığı Württemberg semtlerini bu denli hatırlatışını rahatsız edici bile bulmadı.

Eskiden kalma caddelere bakınca hatırına Nürnberg'deki o zorlama tatil günü de düşüverdi. Burada, Kurtrier'de, Pfalz Savaşı, Ren'in batı taraflarındaki kadar acımasız tahribatlarda bulunmamıştı; XV ve XVI. yüzyıl binaları oldukları gibi duruyordu, pazar yerindeki Rönesans konstrüksiyonlu ve kuleli Gotik belediye binası ile önündeki teşhir direği de yerli yerindeydi. İş seyahatlerinde nice güzel eski şehri ziyaret edip hiçbirini fark etmemiş olan Huguenau'nun içini ise ne adını koyabildiği, ne kökenini belirleyebildiği, ama tuhaftır, gene de benimseyebildiği bilinmedik bir duygu sardı: Bu, estetik bir duygu diye veya kaynağı özgürlükten gelen bir duygu diye nitelenecek olsa inanmaz, daha önce dünyanın güzelliğinden hiç haberdar olmamış biri gibi güler, gülerken de ruh kendini güzelliğe özgürlükle mi açar yoksa ruha özgürlüğünden haber veren güzellik midir kimseler karar veremeyeceği için haklı da olurdu, ama her şeye rağmen haksızdı, çünkü onun için de derinlemesine bir insani bilgi, dünyanın tüm ışığının başladığı ve canlılığın kutsanışının her pazar filizlendiği özgürlüğe duyulan insani bir özlem olmalıdır – hal böyle olduğu, başka türlü de olamayacağı için özgürlüğün ta kendisi olan yücelerden bir parlaklığın ışıltısının Huguenau'nun üstüne düşmesi, ona da nasip oluşu, hendekten sürünerek çıkıp kendini insanın bağlanmışlığından ilk kez çözdüğü anda vuku bulmuş olmalıydı, pazar gününe gene ilk kez o an armağan edilmişti.

Huguenau bu tür meditasyonlara sırtını dönüp çarşıdaki otelden bir oda tuttu. Tatilinin tadını bir kez daha iyiden iyiye çıkarması gerekir gibi akşamını güzelleştirdi. Yemek menüsü çıkarılmadan Mozel şarabı sunuldu, savaşa rağmen olağanüstülüğünü korumuştu. Huguenau üç karafa kıydı kendine, içerken vakit geç oldu. Farklı masalarda oturan vatandaşlar vardı, Huguenau onlardan değildi; bundan ötürü ara sıra birinin ondan tarafa kaçamak ve meraklı bakışlar attığı oluyordu. Hepsinin işleri, uğraşları vardı, onunsa hiçbir şeyi yoktu. Olsun, yine de neşeliydi, memnundu. Kendisi bile şaştı: İşsizdi, buna rağmen memnundu! Hem öyle memnundu ki kendisi gibi bir adamın, kimlik belgeleri olmayan, müşteri çevresi olmayan bir adamın yabancı bir kentte iş kurup kredi bulmak istediğinde kaçınılmaz olarak karşılaşacağı tüm zorlukları düşünmekten kendini alamayışı hoşuna gidiyordu. Yaşayacağı mahcubiyetleri düşlemek tam anlamıyla neşe vericiydi. Kabahat belki şaraptaydı. Öyle veya böyle Huguenau biraz sersem, yatağına geçerken, dertten tasadan bunalan, iş seyahatindeki biri değil, neşeli, şen şakrak bir turistti.

4

Enkaza dönen hendeği küreklerle açarak duvarcı ve Redif Eri Ludwig Gödicke'yi çıkardıklarında bağırmak için açtığı ağzı toprak dolmuştu. Yüzü morarıp kararmıştı, nabzı alınamıyordu. Ellerine düştüğü iki sıhhiye eri, ölümü kalımı hakkında iddiaya tutuşmamış olsa kısa yoldan tekrar toprağa gömülecekti. Güneşi ve güneşli dünyayı yeniden görecek oluşunu iddiayı kazananın alacağı o on sigaraya borçluydu.

İki er epey uğraşıp ter dökmelerine rağmen suni teneffüsle pek yol kat edemediler ama adamı yanlarına alıp göz kulak oldular, yaşamının gizemini ki aslında ölümünün gizemiydi, bir türlü ifşa etmek istemediği için ona sık sık sövdüler ama yine de onu doktorların eline teslim etmekten vazgeçmediler. Böylece iddia konusu adam, sahra hastanesinde dört gün kaldı, teni kararmış, hareketsiz yatıyordu. Bu zaman zarfında, uykuya dalmış küçücük bir yaşam emaresi kor halinde yanmış mıdır, bu minnacık yaşam acılar ve karabasanlar etkisiyle harap bedeninden kovalanmış mıdır, yoksa büyük bir uçurumun kenarında mutluluk verici hafif bir kalp atışı olmuş mudur, bilmiyoruz, RedifEri Gödicke'nin bu konuda bilgi vermeye istese de fırsatı olmayacaktır.

Çünkü can bedenine ancak parça parça, adeta yarım sigara gibi döndü, bu yavaşlık ve bu dikkat amaca uygun ve tabiiydi, çünkü

ezik büzük bedeni olabildiğince hareketsizlik istiyordu. Ludwig Gödicke kendini uzun geçen kaç gün, kırk yıl önceki haliyle kundaklı bebek sanmış olsa gerekti, akıl almaz bir zorlamayla sımsıkı bağlanmış, bu zorlamadan başka hiçbir şey hissetmemişti. Hissetme yeteneği olsa bile ağlaya ağlaya ancak anasının memesini isterdi, sahiden de çok geçmeden bir zaman geldi, inleyip sızlamaya başladı. Nakil sırasında oldu, yeni doğmuş bir bebeğin bitmeyen feryat figan ağlayışına benziyordu; kimse yanında yatmak istemiyordu, hatta bir gece yan yataktaki, ona bir şeyler fırlatmıştı. Doktorlar için hiçbir gıda verme ihtimali olmadığından sonunda açlıktan ölecek sanıldığı bir zaman geldi. Sağ kalmasının hiçbir açıklaması yoktu, Hekim Binbaşı Kuhlenbeck'in, vücudu derinin altına sıkışan kanla yaşamıştır kanaati, teori şöyle dursun kanaat adını bile hak etmiyordu. Özellikle belden aşağısı fena hırpalanmıştı. Soğuk kompres yapıldı ama bu onu rahatlatıyor mu, seçilmiyordu. Evet, belki ıstırapları artık o kadar da fena değildi, çünkü iniltileri gittikçe kesildi. Ta ki birkaç gün sonra tekrar ve daha güçlü başlayana dek: Şimdi -veya o zaman öyle olduğu tasavvur edilebilir- öyle geliyordu ki Ludwig Gödicke sanki can parçalarını tek tek geri alıyor da her bir parça, vücuduna bir eziyet terazisinde sürükleniyordu. Hakikaten böyle olmuş da olabilirdi, onaylanmadan kalacak bir şey varsa şuydu ki atomlarına parçalanıp toz haline getirilen, sonra da tekrar birleşmeye zorlanan bir ruhun acısı başka her acıdan daha büyüktür, durmadan yenilenen kramp dalgalarıyla zangır zangır titreyen beynin acılarından daha fenadır, bu sürece eşlik eden tüm bedenî ıstıraplardan daha beterdir.

Redif Eri Gödicke havayla şişirilmiş kauçuk halkalar üstünde yatağında işte böyle yatıyor, başka türlü üstesinden gelinemeyecek dermansız vücuduna yavaş yavaş gıda şırıngaları zerk edilirken ruhu toparlanıyor, Hekim Binbaşı Kuhlenbeck'in, Hekim Üsteğmen Flurschütz'ün, Carla hemşirenin anlayamayacakları şekilde benliği etrafında, acılar içinde bir araya geliyordu.

5

Huguenau vakitli uyandı. Zaten çalışkan biridir. Adamakıllı oda; papazdaki gibi hizmetçi kamarası değil; iyi bir yatak. Huguenau uyluklarını kaşıdı. Sonra yönünü bulmaya çalıştı.

Otel, çarşı, karşı tarafta belediye var.

Aslında pek çok şey yaşamı koptuğu yerden iliştirmeye çağırıyordu onu, kimi şeyler tüccarlık yükümlülüklerini yerine getirip tereyağı ve kumaş ticaretiyle parayı dışarıdan toplamasından yanaydı. Buna rağmen tereyağı küpleri, kahve çuvalları ve kumaş dokumayla ilgili her düşünceyi tiksinerek kenara itmesi onu bile yadırgattı, zaten çocukluğundan beri konuşmalarının, düşünmelerinin para ve ticaretten başka içeriği olmamış birisi için bu durum gerçekten de yadırgatıcıydı. Şaşırtıcıdır, okul tatili fikri yeniden belirdi. İşte o an Huguenau bulunduğu kenti düşünmeyi yeğler.

Kentin ardında üzüm bağları vardır. Hatta kimilerinde yaban otları kalmıştır. Adam şehit olmuştur veya tutsaktır. Kadın bir başına beceremez. Veya başkasıyla kırıştırır. Ayrıca şarap fiyatları devlet kontrolündedir. El altından satmayı beceremeyen için bağ kurmak kârlı değildir. Oysa üzüm türleri şahane! İnsan düşününce başı dönüyor.

Aslında böyle bir asker dulu böyle bir üzüm bağını ucuza satmalıdır.

Huguenau Mozel üzümü dikilen bağları kimler alabilir diye düşündü. Bulmak lazımdı. Ele geçecek komisyon hiç de fena olmazdı. Şarap ticareti düşünülebilirdi. Köln'de Friedrichs, Frankfurt'ta Matter ve Ortakları. Vaktiyle bunlara hortum sevkiyatı yapıyordu.

Huguenau yataktan fırladı. Planı hazırdı.

Aynanın karşısında üstüne çekidüzen verdi. Saçlarını geri taradı. Bölük berberi kazıdı kazıyalı epey uzamışlardı. Ne zaman kazımıştı ki? Sanki daha önceki bir yaşamındaydı – saçlar kışın bu kadar yavaş uzamasa şimdiye çok daha uzun olacaklardı. Saç ve tırnaklar cesetlerde uzamaya devam eder. Huguenau bir perçemi tutup alnına koydu; neredeyse burnunun ucuna geliyordu. Yok, insan içine çıkılmazdı böyle. Bayram günleri öncesi saçlar kestirilir. Gerçi bayram günü filan değildi. Ama buna benzer bir şeydi.

Sabah aydınlıktı. Biraz da serin.

Berber dükkânında siyah deri oturaklı iki sarı koltuk vardı. Sarsak sursak yaşlı bir adam olan berber ustası pek temiz sayılmayacak önlüğü Huguenau'nun boynuna doladı; üst taraftan da yakasına kâğıt sokuşturdu. Huguenau çenesini biraz sürttürdü, kâğıt kaşındırıyordu.

Askıda gazete asılıydı, Huguenau gazeteyi uzattırdı. Bu kentte çıkan ("Mozel diyarında tarım ve bağcılık ilaveli") *Kurtrierscher Bote* gazetesiydi. Tam da ihtiyacı olan şey.

Sessizce oturdu, gazeteyi etüt etti, sonra da aynada kendine baktı; görenler semtin eşrafından sanabilirdi. Saçları arzuladığı gibi kesilmişti, kısa, sağlam ve Alman usulüydü. Tepede saçını ayırabilsin diye ince bir tutam uzun bırakılmıştı. Sonra sakal tıraşı oldu. Usta, yüze az miktarda, serin serin yayılan ince köpük sürdü. Sabun pislikten geçilmiyordu.

Huguenau, "Sabun işe yaramaz," dedi.

Usta cevap vermeyip bıçağı köseleye vurdu. Huguenau alınmıştı ama bir süre sonra özür dileyerek, "Savaş mamulü," dedi.

Usta tıraşa başladı. Kısa kazıma darbeleriyle. Kötü tıraş ediyordu. Gene de tıraş olmak hoştur. Kendin tıraş olmak da savaş meselesidir ama daha ucuzdur. Neyse, hizmet görmek istisna da olsa hoştur. Bayram günü gibi. Duvarda epey dekolteli bir kız resmi vardı, altında *Lotion Houbigant* yazıyordu. Huguenau başını geri yaslamış, gazeteyi elinde boş boş tutuyordu. Herif şimdi de çenesi ile boynunu kazıyordu, herhalde hiç bitirmeyecek. Aman, Huguenau'nun hiç itirazı yoktu; vaktimiz var ne de olsa. Meseleyi biraz daha uzatmak için, "Lotion Houbigant da olsun," diye emretti. Kolonya verdiler.

Burnunda kolonya kokusu, tıraş olup tazelenmiş biri halinde tekrar otele yürüdü. Şapkasını çıkarınca içini kokladı. Pomat kokuyordu, memnuniyet vericiydi.

Yemek salonu boştu. Huguenau'ya kahvesini verdiler, garson kadın bir de ekmek karnesi getirip bir parçasını koparttı. Tereyağı yoktu, yalnız şurup benzeri kara bir marmelat vardı. Kahve desen kahve değildi, Huguenau sıcak sıvıyı höpürdetirken fabrikatörlerin şu kahve ikamesinden ne kazandıklarını hesapladı; kıskanmadan hesapladı, uygun buldu. Elbette Mozel coğrafyasında ucuza bağ edinmek de kötü iş değil, muhteşem bir sermaye yatırımıydı. Kahvaltısını bitirince kelepir üzüm bağı alım ilanı vermek için işe koyuldu. Sonra da ilanla *Kurtrierscher Bote*'ye gitti.

6

Bölge hastanesi tamamen askeriyeye verilmişti. Hekim Üsteğmen Dr. Friedrich Flurschütz koğuşları dolaşıyordu. Beyaz önlüğünün üstüne üniforma kasketini takmıştı; Teğmen Jaretzki bunun gülünç bir izlenim bıraktığını ileri sürüyordu.

Jaretzki, III numaralı subay odasına yerleştirilmişti. Tesadüftü, çünkü iki yataklı odalar kurmay subaylara ayrılmıştı, ama yerinde kaldı. Flurschütz içeri girdiğinde yatağın kenarında oturuyordu. Ağzında sigara, oturmuş, açık bandajlı kolunu komodine koymuştu.

"Nasıl gidiyor bakalım, Jaretzki?"

Jaretzki kolunu gösterdi: "Demin binbaşı buradaydı."

Flurschütz kola baktı, dikkatle sağını solunu yokladı: "Berbat durumda... İlerlemiş mi?"

"İlerlemiş, gene birkaç santim... İhtiyar kesip almaya niyetli."

Kol öylece kıpkırmızı duruyordu, avuç içi şişmişti, parmaklar kırmızı sosislere benziyordu, bileğin etrafında sıra sıra irinli sarı kabarcıklar vardı.

Jaretzki koluna bakıp, "Zavallıcık, nasıl da yatmış şuraya," dedi.

"Önemsemeyin, sol kol."

"Tabii, siz ancak kesin."

Flurschütz omuz silkti: "Ne yaparsınız, bu yüzyıl cerrahi yüzyılıydı, topların kullanıldığı bir dünya savaşıyla taçlandırıldı... Şimdi bezelerle ilgili yeni şeyler öğreniyoruz, bir dahaki savaşta şu lanet gaz zehirlenmelerine harika tedaviler uygulayabileceğiz... Fakat şimdilik gerçekten de kesmekten başka çare yok galiba."

Jaretzki: "Sonraki savaş mı? Bu bitecek sanmıyorsunuzdur herhalde."

"Karamsarlık yok, Jaretzki, Ruslar çoktan bitirdi."

Jaretzki pis pis güldü: "Tanrı çocuksu inanışlarınızı korusun, bize de adamakıllı sigaralar göndersin..."

Sağlam kalan sağ eliyle komodin çekmecesinin altındaki açık gözden bir sigara kutusu alıp Flurschütz'e tuttu.

Flurschütz sigara izmariti dolu kültablasını gösterdi: "Bu kadar çok içmemelisiniz..."

İçeri Mathilde hemşire girdi: "Yine saralım mı?.. Ne dersiniz doktor bey?"

Mathilde hemşire yıkanmış görünüyordu. Saç diplerinde çilleri vardı. Flurschütz, "Baş belası gaz," dedi. Hemşirenin, kolu sarışını seyretti, sonra da viziteye devam etti. Geniş koridorun iki ucunda pencereler ardına kadar açıktı ama hastane kokusu çıkacak gibi değildi.

7

Bina, ırmağa inen eğri büğrü küçük sokaklardan birinde, Fischer Caddesi'ndeydi; yüzyıllardır türlü zanaatların icra edildiği anlaşılan yarı kâgir bir yapıydı. Bina kapısının yanında soluk yaldızlı harflerle siyah, çatlak bir teneke levhada "*Kurtrierscher Bote*, Yazı İşleri ve Yayınevi (Avluda)" yazıyordu.

Huguenau dehlizi andıran dar koridorun karanlığında, yerde bodrum merdivenlerinin kapısına takılıp tökezleyerek ilerledi ve daire merdivenlerine çıkan boşluktan geçen şaşırtıcı genişlikteki nal biçimli avluya çıktı. Avluya bitişik bir de bahçe vardı; bahçede birkaç kiraz ağacı çiçek açmıştı, arkasında da güzel dağlık manzaraya bakan bir görünüş vardı.

Karşısındakilerin hepsi eski mal sahiplerinin yarı köylü mizacının tanığıydı. Kanatlardaki iki bina eskiden ambar ve ahır olsa gerekti; soldaki tek katlıydı, dış duvarında kümes gibi, dar bir ahşap merdiven vardı; herhalde üst katında eskiden hizmetçi odaları bulunuyordu. Sağdaki ahır binasının birinci kat yerinde yüksek bir otluk çatısı vardı, ahır kapılarının tekinin yerine iri, alelade bir demir pencerece konmuştu, arkasında matbaa makinesinin işlediği görülüyordu.

Huguenau matbaanın başındaki adamdan Herr Esch'i birinci katta bulabileceğini öğrendi.

Bunun üzerine kümes merdivenini tırmanıp doğrudan "Yazı İşleri ve Yayınevi" yazan kapıya vardı, içeride *Kurtrierscher Bote* gazetesinin sahibi ve yayıncısı Herr Esch görevini ifa ediyordu. Sıska bir adamdı, sakalsız yüzü oynak aktör ağzıyla yanaklarındaki iki uzun ve keskin kırışığın arasında şekilden şekle giriyor, sarımtırak uzun dişlerini açığa çıkarıyordu. Kimi yanları bir aktörü, kimisi papazı, kimisi de bir atı andırıyordu.

Teslim edilen ilan, sorgu yargıcı edasıyla ve elyazmasıymış gibi gözden geçirildi. Huguenau cüzdanına davrandı, içinden beş marklık bir banknot çıkardı, bu meblağı ilana yatırmak istediğini ima eder gibiydi. Fakat öbürü hiç umursamayıp alakasızca sordu: "Demek buralıların iliklerini sömürmek niyetindesiniz? Bağcılarımızın sefaleti ortalık yerde konuşulur oldu galiba… He?"

Beklenmedik bir hırçınlıktı bu, Huguenau'nun izlenimince ilan fiyatını yukarı çekmeye dönük bir hamleydi. Bunun üzerine bir mark daha çıkardı fakat çıkarmasıyla tam tersi bir sonuç elde etti: "Sağ olun… İlan yayımlanmayacak… Anlaşılan satılık basın ne demek bilmiyorsunuz… Dinleyin, ben ne altı markınıza, ne on, ne de yüz marka satılığım!"

Huguenau karşısındakinin kurnaz bir tüccar olduğuna gitgide daha çok kanaat getirdi. Ne var ki tam da bu sebepten ipi gevşetmemek lazımdı; adam belki de ortaklık ilişkisi kurmanın yolunu yapıyordu, ki gözüne bu da fena görünmedi.

"Hım, duydum ki bu tür ilan işlerini yüzde alarak yapanlar da varmış… Yüzde sıfır virgül beşe ne denir? Ama ilanı hiç yoksa üç kez yayımlamanız gerek… Elbet daha çok isterseniz size kalmış, hayırseverlikte sınır olmaz…" Kabul ettiğini gösterir bir kahkaha atma riskini de alıp Herr Esch'in çalışma alanı niyetine kullandığı kaba mutfak masasının yanına çöktü.

Esch'in onu dinlediği yoktu, yüzü iki karış, sıskalığına pek yaraşmayan ağır ve çolpa adımlarla odada bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Fırçalanmış zemin ağır tekmeleri altında gıcırdıyordu, Huguenau tahtaların arasındaki deliklere, molozlara ve Herr Esch'in ağır, siyah iskarpinlerine baktı, tuhaftır ayakkabı bağcığıyla değil eyer takımını andırır bir tokayla kapatılmışlardı, gri yünden örme çorapları da iskarpinlerin kenarlarına birikmişti. Esch kendi kendine konuşuyordu: "Leş kargaları yoksulların başına üşüşüyor işte… Ama kamuoyunun dikkatini sefalete çekecek olsan sansür yiyorsun."

Huguenau bacak bacak üstüne atmıştı. Masadaki cisimlere baktı. Kurumuş, kahverengi içme izlerinin olduğu boş bir kahve fincanı, New York'taki Özgürlük Heykeli'nin bronz bir kopyası (işte, baskılık!), cam fanustaki beyaz fitilli, uzaktan, bir cenini veya ispirtodaki bir şeridi belli belirsiz andıran bir gaz lambası. Derken odanın bir köşesinden Esch'in sesi geldi: "Sansürcüler bu acı, bu sefalet neymiş, kendileri görsünler bakalım… İnsanlar benim yanıma geliyor… İhanet denir buna yoksa…"

Sallanan bir rafta kâğıtlar ve iple bağlı gazete tomarları duruyordu. Esch tekrar yürümeye başlamıştı. Sarı badanalı duvarın ortasında, rastgele bir çiviye minik, rengi atmış, siyah çerçeveli bir resim asılıydı: *Badenweiler mit dem Schloßberg*; belki eski bir kartpostaldı. Huguenau düşündü de böyle resimler veya bronz biblolar kendi yazıhanesinde de çok hoş dururdu. Fakat bu yazıhaneyi ve içindeki faaliyetleri belleğine çağırmak isteyecek olduğunda işe bakın ki başaramadı, o kadar uzağında, o denli yabancısıydı ki vazgeçti, böylelikle gözleri tıpkı bronz biblonun mutfak masasına yakışmaması gibi, boz kadife ceketi ile açık renk kumaş pantolonu iri kunduralarına yakışmayan asabi Herr Esch'i aradı gene. Esch, onun bakışlarını hissetmiş olacak, bağırdı: "Kahretsin, ne demeye burada oturuyorsunuz hâlâ?"

Huguenau elbette başını alıp gidebilirdi – ama nereye gidecekti? Yeni plan kurmak kolay değildi. Yabancı bir gücün onu, ha deyince bırakamayacağı, bıraksa cezasız kalmayacağı bir yola soktuğunu hissediyordu. Bu yüzden istifini bozmadı, müşkül ticari görüşmelerde durumu kotarmak için hep yaptığı gibi gözlüğünü temizledi. Bu kez de etkisini göstermişti, çünkü hırçınlaşan Esch, karşısına dikildi, ağzına ne geldiyse sormaya başladı: "Hem nerelisiniz siz? Sizi buraya kim yolladı? Buralı değilsiniz, burada bağcılıkla uğraşacağım demeyin, bana yutturamazsınız… Buraya casusluğa gelmişsiniz. Sizin gibileri içeri atmalı!"

Esch karşısında dikiliyordu. Boz kadife yeleğin altından deri bir kemer geçiyordu. Pantolonun bir paçasının rengi kaçmıştı. Kuru temizleme de fayda etmez, diye düşündü Huguenau, pantolonu siyaha boyatmalı, ona söylesem iyiydi, ne istiyor ki benden? Beni gerçekten dışarı atacaksa önden kavga çıkarmasının ne âlemi var?.. Demek kalmamı istiyor. Yolunda gitmeyen bir şeyler vardı. Huguenau bu adamda bir yandan dostluk sezinliyor, bir yandan da menfaat kokusu alıyordu. Hal böyle olunca alttan alarak emin olmaya çalıştı: "Herr Esch, size esaslı bir iş getirdim, geri çevirmek istiyorsanız siz bilirsiniz. Ama niyetiniz bana hakaret etmekse görüşmeyi sürdürmenin amacı yoktur."

Gözlüğünü katladı, oturduğu yerden kalkar gibi yaptı, böylelikle beden diliyle gidebileceğini sembolize eder gibiydi – söylensin yeterdi.

Gelgelelim sohbeti kesmeyi Esch'in canı sahiden de istemiyordu: Yatıştırmak maksatlı elini kaldırdı, Huguenau ise sembolik çömelme konumunu değiştirip yerine tam oturdu: "Evet, kendim üzüm bağcılığı yapacak mıyım, işin o yanı gerçekten su götürür, hakkınız var – ama hepten ihtimal dışı da sayılmaz, insan sakinliğe de hasret. Ama ilik sömürmek isteyen kimse yok." Konuşurken iyice hararetlenmişti: "Simsar

dediğiniz de herkes kadar dürüst biridir, tek yapmak istediği iki tarafı da tatmin eden bir ticaretten ibarettir, böylelikle o da yolunu bulur. Hem, rica ederim, casusluk filan laflarını daha temkinli kullanın, savaş dönemlerinde tehlikesiz sayılmaz."

Esch mahcup olmuştu: "Efendim, niyetim sizi gücendirmek değildi… Ama an oluyor, insanın tiksintisi ağzına kadar geliyor, zor tutuyorsunuz… Kölnlü bir mimar var, dolandırıcının âlâsı, arsaları kelepir fiyatlardan toplamış… İnsanları evlerinden barklarından kovalamış… Üstüne buralı bir eczacı da aynını yaptı… Üzüm bağları Eczacı Paulsen Beyefendi'nin neyine? Söyler misiniz acaba?"

Huguenau dargın dargın yineledi: "Casusluk…"

Esch gene harekete geçmişti: "Göçmek şart. Nereye olursa. Amerika da olur. Yaşım genç olsa her şeyi kenara iter, en baştan başlardım…" Huguenau'nun önünde gene durdu: "Size gelince, gençsiniz – acaba neden cephede değilsiniz? Nasıl oldu da buralarda dolanıp duruyorsunuz?" Ansızın öfkesi yine başına vurdu. Gelgelelim Huguenau'nun o konuya giresi yoktu; lafı dolaştırdı: Saygın bir mevkisi olup bir gazetenin başında duran, etrafında böyle güzel bir semt bulunan, vatandaşlarından hürmet gören, hele de yaşını başını almış bir adamın göç planı gütmesi anlaşılır şey değildi.

Esch yüzünü iğneleyici bir tavırla şekilden şekle soktu: "Vatandaşlarımdan hürmetmiş, vatandaşlarımdan hürmet… Köpekler gibi peşime takılıyorlar…"

Huguenau *Schloßberg von Badenweiler* resmine baktı, sonra da, "İnanılır gibi değil…" dedi.

"Belki de toplumdan tarafsınızdır, hiç şaşırmam doğrusu…"

Huguenau gene üste çıktı: "Yine aynı muğlak suçlamalar, Herr Esch, beni madem bir şeyle itham edeceksiniz, hiç olmazsa daha net ifade edin."

Ne var ki Herr Esch'in daldan dala sıçrayan ve tahriklere açık zihnini dizginlemek hiç de kolay değildi: "Daha net ifadeymiş, daha net ifade, yine laf… Sanki her şeyin adını koymak mümkün de…" Huguenau'nun yüzüne bağırıyordu: "Genç adam, tüm adların sahte olduğunu bilmiyorsanız hiçbir şey bilmiyorsunuzdur… Üstünüze giydiğiniz giysiler bile sahici değil."

Huguenau'yu tekinsiz bir duygu sardı. Söylenenleri anlayamadığını belirtti.

"Tabii anlayamazsınız… Ama eczacının biri yok pahasına arsaları istifleyince onu anlarsınız… Olaylara adamakıllı adını koyan birini izlemelerini, komünisttir diye adını çıkarmalarını… Boğazına sansür belasını sarmalarını anlarsınız ama, he, bunlar iyidir size göre… Siz de kesin, hukuk devletinde yaşıyoruz kanaatindesinizdir?"

Çok sevimsiz durumlar olduğunu söyledi Huguenau.

"Sevimsizmiş! Göç etmek şart… Uğraşıp didinmekten bezdim usandım artık…"

Huguenau, Herr Esch'e gazeteyi ne yapmak niyetinde olduğunu sordu.

Esch aldırmaz bir el hareketi yaptı, kimi kereler karısına, işi gücü satıp bir tek evi elinde tutmak istediğini söylemişti – hatta bir kitapçı açmayı düşündüğü de oluyordu.

"Gazete, kazandığı düşmanların çok acısını çekti galiba, Herr Esch? Demem o ki, satışlar da düşmüştür herhalde?"

Yok, orası sorun değildi, gazetenin gedikli müşterileri vardı, meyhaneler, kuaförler, özellikle de uzakta kalan köyler; düşmanlıklar şehirdeki belirli çevrelerle sınırlıydı. Ama uğraşmaktan bezmişti artık.

Herr Esch'in aklında bir fiyat var mıydı acaba?

Vardı tabii… Matbaasıyla birlikte 20.000 marka dosta giderdi. Üstelik binaları uzun vadeli, sözgelimi beş yıllığına, gazete

işletmesine bedelsiz tahsis edecekti; bu da alıcı için kâr sayılırdı. Aklından geçirdikleri buydu, dürüst bir teklifti, kimseyi kandırmak niyetinde değildi, bıkmıştı artık, o kadar. Karısına da aynısını söylemişti.

Huguenau, "Peki," dedi, "sırf meraktan sormuyorum… Dedim ya, simsarım ben, belki sizin için bir şeyler ayarlayabilirim. Bakın, sevgili Esch" -gazete sahibinin kemikli sırtına lütfedercesine vurdu- "görüyorsunuz, ikimiz küçük bir alışveriş yapacağız; işte, kimseyi vaktinden önce kovalamamak gerek. Ama yirmi bini kafanızdan atın. Günümüzde kimse hayallere para ödemiyor artık."

Huguenau kendinden emin ve güleç, kümes merdiveninden indi.

Matbaanın önünde bir çocuk oturuyordu.

Huguenau çocuğu süzdü, matbaa girişini süzdü. Levhada, "Yabancıların girmesi yasaktır" yazıyordu.

Yirmi bin mark, dedi, ufaklık da cabası.

Yabancı olmaya yabancıydı ama içeri girmesini artık kimse yasaklayamazdı; satışa aracılık edecek kişinin malı önden tanıması lazımdı. Aslında matbaayı göstermek Esch'in yükümlülüğüydü. Huguenau düşündü, acaba aşağı çağırsa mıydı, ama sonra vazgeçti: Birkaç güne, hatta belki de elinde satış sözleşmesiyle buraya zaten gelecekti – Huguenau bundan tamamen emindi, ayrıca yemek vakti de gelmişti. Otele gitti.

8

Hanna Wendling uyanmıştı. Gözlerini açmadı, çünkü sıvışan düşü yakalama fırsatı hâlâ vardı. Ama düş yavaşça kayıp gitti, sonunda da geriye yalnız, düşün bulandığı duygu kaldı. Duygu da büsbütün kaybolmadan önce inceden inceye erirken, Hanna gönüllü olarak vazgeçip pencereye kısa bir bakış attı. Jaluzinin aralıklarından süt gibi ışık sızmaktaydı; henüz günün erken saatleri olmalıydı veya hava yağmurluydu. Şerit şerit ışıklar düşün devamı gibiydi, belki de ışıkla birlikte içeri sızan bir gürültü olmayışındandı, bunun üzerine Hanna vaktin henüz çok erken olması gerekeceğinde karar kıldı. Jaluzi pencerenin açık kanatları arasında sessizce sallanarak kımıldıyordu; galiba sabah yeliydi, serinliğini yakalamak için burnuyla azıcık soludu, sanki böylelikle vaktin kokusunu alabilecekti. Sonra, gözleri kapalı, sol yanındaki yatağa uzandı; bozulmamıştı, yastık, pike, örtü hep derli topluydu ve pelüş üstlüğün altına toplanmışlardı. Elini çekip de çıplak omzuyla birlikte ılık örtünün altına sokmadan önce uysal, biraz da serin pelüşte bir daha gezdirdi, yalnızlığına kanaat getirmek ister gibiydi. İnce geceliği kalçalarına kadar sıyrılmış, orada nahoş bir kabarıklık oluşturuyordu. Ah, yine huzursuz uyumuştu. Ne var ki sağ eli bunu

adeta tazmin edercesine sıcak ve pürüzsüz bedeninde duruyor, parmak uçları tenini ve apışındaki tüyleri pek hissettirmeden sessiz sessiz okşuyordu. Aklına kibar bir Fransız Rokoko resmi geliverdi, sonra da hatırına Goya'nın *Çıplak Maya*'sı düştü. Bir süre daha öylece yattı. Ardından sırtına bir gömlek geçirdi -incecik bir gömleğin hemen bu kadar ısıtması tuhaftı- acaba sağa mı yoksa sola mı dönsem diye düşündü, sağa karar verdi, sanki üst üste istiflenmiş yan yatak onu havasız bırakacaktı, sokaktaki sessizliğe biraz daha kulak kabartıp yeni bir düşe daldı, daha dışarıdan bir şey işitemeden yeni düşe sığındı.

Bir saat sonra gene uyandığında artık istese de aldanamazdı, kuşluk vakti çoktan ilerlemişti. Herkesin veya kendisinin yaşam dediğine kendisi için var olmayan zayıfçacık iplerle bağlı birisi için sabah yataktan kalkmak hep güç bir görev olur. Hatta belki de küçük bir tecavüz. Günün kaçınılmazlığının gene yaklaştığını hisseden Hanna Wendling'in ise başı ağrıdı. Ağrı başın arkasında başladı. Ellerini ensesinde kavuşturdu, parmaklarına yumuşakça dolanan saçlarına dokununca baş ağrısını bir anlığına unuttu. Sonra ağrıyan yere bastırdı; ağrı kulakların arkasından başlayıp ense köküne dek uzanan bir çektirmeye benziyordu. Bilirdi bunu. Cemiyette bulununca kimileyin öyle şiddetli bastırırdı ki başı dönerdi. Ani bir kararla örtüyü üstünden attı, keskin köşeli terliklerini ayağına geçirdi, jaluziyi yukarı çekmeden araladı, iri tuvalet aynasında el aynası yardımıyla ağrıyan ensesine bakmaya çalıştı. Acı veren neydi? Ortada hiçbir şey yoktu. Başını sağa sola çevirdi; ensesindeki kordonlar teninin altında hareket ediyordu – aslında zarif bir boynu vardı. Omuzları da zarifti. Yatakta kahvaltı etmeyi çok isterdi ama savaş vardı; yatakta bu kadar kalmak bile yeterince utanç vericiydi. Aslında oğlunu okula götürmesi lazımdı. Her gün niyet ediyordu. İki kez yerine de getirmiş, ama sonra yine hizmetçiye bırakmıştı. Oğlanın elbette çoktandır Fransız veya İngiliz dadısı olması gerekirdi. Terbiye bakımından İngilizler daha iyidir. Savaş bitince oğlanı

İngiltere'ye vermek lazım. Kendisi onun yaşındayken, evet, daha yedi yaşındayken Fransızcayı Almancadan iyi konuşurdu. Tuvalet sirkesinin olduğu küçük şişeye bakınıp ensesini, şakaklarını ovdu, aynada gözlerine dikkatle baktı; kehribar gibiydiler, sol gözünde kızıl bir damarcık belirmişti. Rahatsız uyumaktan. Kimonosunu omuzlarına alıp hizmetçiyi çağırmak için zil çaldı.

Hanna Wendling, Avukat Dr. Heinrich Wendling'in karısıydı. Frankfurtluydu. Heinrich Wendling iki yıldır Romanya, Besarabya veya oralarda bir yerlerdeydi.

9

Huguenau yemek salonuna oturmuştu. Yan masalardan birinde beyaz saçlı bir binbaşı oturuyordu. Garson kız çorbayı önüne koymaktaydı, yaşlı adam tuhaf bir tavır sergiliyordu: Elleri kavuşuk, kızıl yüzü dindarca suskun, masaya azıcık eğildi, ekmeğini ancak bu apaçık belirgin duanın bitmesiyle kırdı.

Olanların alışılmadıklığını gören Huguenau'nun gözleri yuvalarından uğradı; kıza işaret edip yanına çağırdı ve pişkin pişkin, tuhaf subayı sordu.

Kız, kulağına eğildi: Kent kumandanıydı, Batı Prusyalı soylu bir toprak sahibiydi, savaş süresince tekrar göreve getirilmişti. Çoluk çocuğu mülkünde kalmıştı, onlarla her gün mektuplaşıyordu. Kumandanlık belediye binasındaydı, binbaşı ise savaş başladı başlayalı bu otelde kalıyordu.

Huguenau memnun, başını salladı. Midesinde aniden felç edici bir soğukluk duydu, çünkü birden öğrenmişti ki orada oturan kişi askerî gücü cisimleştiren bir adamdı, bu adam çorba kaşığını tutan elini uzatsa onu yok etmeye yeterdi, yani bir ölçüde celladıyla kapı komşusuydu. İştahı kaçmıştı! Yemek siparişini iptal edip kaçsa mıydı?!

Ne var ki kız o sırada çorbayı getirmişti, Huguenau mekanik biçimde kaşıklamaya başlayınca felç edici soğukluk uzaklaşıp adeta mutluluk verici serin bir zayıflık ve savunmasızlığa dönüştü. Aslında kaçamazdı, *Kurtrierscher Bote* işini yoluna koyacaktı.

Evet, keyfi neredeyse yerine gelmişti. Çünkü insan, yargı ve kararları büyük bir çeşitlilikle devinir sansa bile gerçekte kaçış ve özlem arasında gidip gelmekten ibarettirler, tüm kaçışlar ve tüm özlemler de ölüme benzer. İşte tin ile zihnin kutup ve karşı kutup arasındaki bu bocalayışında Huguenau, yani daha demin kaçmaya hazır bekleyen Wilhelm Huguenau, komşu masadaki ihtiyar adamın, kendisini tuhafça çektiğini hissetti.

Yemeğini mekanik biçimde yiyor, bugün et günü olduğunu bile fark etmiyordu, içeceğini mekanik biçimde içiyordu, haftalardır nasiplendiği daha aşırı, adeta daha berrak gerçeklikte şeyler darmadağın oluyor, ta kutuplarına kadar birbirlerinden uzaklaşıyor, ta dünyanın sınırlarına, bütün ayrıkların tekrar birleştiği, mesafenin ortadan kalktığı yere varıyordu – korku özlemleşir, özlem korkulaşır, *Kurtrierscher Bote* şu ak saçlı binbaşıyla tuhaf ve çözülmez bir birlik halini alır. Durumu daha net veya akli ifade etme imkânı yoktur, çünkü Huguenau'nun yaptıkları da her mesafeyi ortadan kaldırmakla, bir ölçüde kısa devre yapmış gibi akılsızca ve düşünmeye vakit olmaksızın gerçekleşiyordu; yani Huguenau'nun, binbaşı öğününü bitirene dek bekleyişi de tam bir bekleme değildi, binbaşının tekrar sessizce dua ettikten sonra sandalyesini geri itip puro yaktığı an, onun da ayağa kalktığı bir tür sebep-sonuç zamandaşlığıydı: Hiç tutukluk duymadan, dosdoğru binbaşıya yanaştı, binbaşının yanına gitti, verdiği baskına uyduracak bahanesi henüz olmamasına rağmen tutukluğu yoktu.

Bununla birlikte daha kendini layığınca tanıtmaya kalmadan davet gelmediği halde oturuverdi, sonra da dudaklarından şunlar döküldü: Kumandanın müsaadeleriyle bildireceği bir şey vardı, basın servisine verilmişti, burada servisin emriyle

bulunmaktaydı, zira burada *Kurtrierscher Bote* adlı yerel bir gazete vardı, tutumu hakkında ortalıkta sakıncalı söylentiler dolaşıyordu, kendisi de buraya ilgili yetkilerle donatılarak durumu yerinde incelemek üzere gelmişti. Evet -Huguenau, şimdi ne diyeceğim diye düşündü ama konuşmanın akışı devam etti; sanki konuşması anca dudaklarında biçimleniyordu- evet, sansür meseleleri belli ölçüde ve belli manada kent kumandanlığının yetki alanına girdiğinden binbaşıya ziyarette bulunup tekmil vermeyi görevi bilmişti.

Binbaşı konuşma sırasında ufak bir hamleyle duruşuna resmiyet katmış, bu mesele için alışıldık makam sırasının izlenmesinin daha uygun olacağı gibi bir itirazda bulunmaya kalkışmıştı; şarıl şarıl çağlayan konuşması başarısızlığa uğramaması gereken Huguenau pek kulak asmayıp itirazı kısa yollu bir işaretle kesti, binbaşıya resmî değil, subay niteliğiyle saygı gereği yaklaşmıştı, çünkü andığı yetkiler resmî olmayıp daha çok vatansever büyük sanayinin verdiği cinstendi, isim vermesi gereksizdi, fiyatta mutabık kalınırsa sakıncalı gazeteleri icabında satın alma görevini ona verenler kim, zaten bilinmekteydi, çünkü sakıncalı fikirlerin halka yayılmasını önlemek şarttı. Huguenau ayrıca "halk arasında sakıncalı sözler" diye yineledi, bu sözü çıkış noktasına dönmekle güven sağlayacakmış gibi, rahat rahat yatılacak bir yatakmış gibi yinelemişti.

Binbaşı işin nereye varacağını muhtemelen anlamadı ama başını salladı, Huguenau da döngüyü baştan aldı: Evet, sakıncalı gazeteler söz konusuydu, kendi kanaatince de pek çoklarınınkine göre de *Kurtrierscher Bote* sakıncalı bir gazeteydi, satın alınmasını mutlak surette tavsiye etmekteydi.

Binbaşıya zafer kazanmışçasına bakıyor, parmaklarını masaya vuruyordu, gösterdiği başarı için kent kumandanından hayranlık ve övgü bekler gibiydi.

Binbaşı sonunda, "Hiç şüphesiz ki büyük vatanseverlik," diye katıldı, "haber için teşekkürler."

Huguenau artık uzaklaşabilirdi ama daha iyi bir sonuç hedeflemesi lazımdı, bunun için de binbaşıya özellikle, gösterdiği iyilikseverlikten ötürü teşekkür edip bu iyilikseverliğine bakarak bir rica, kısa bir rica ekleyip ekleyemeyeceğini sordu: "Bana bu talebi yöneltenler öyle veya böyle yerel gazete sayılması gerekecek bir gazete bu şekilde satın alınırken, anlaşılacaktır ki teklif verenlerin de yerel olmasına değer veriyorlar; denetimden filan ötürü anlaşılır bir şey... Binbaşı anlıyorlardır?"

Anlamayan binbaşı, evet, anlaşılır, dedi.

Huguenau da, peki, dedi, bu iş için biçilmiş kaftan sayılabilecek binbaşının projeye ilgi duyabilecek buralı birkaç güvenilir ve varlıklı kişinin adını -elbette gereken gizlilik gözetilerek- vermesini rica ediyordu.

Binbaşı şunları söyledi: Bu mesele gerçi askerî kumandanlığın değil sivil yönetimin yetki alanına girerdi ama Herr Huguenau'ya bir tavsiyede bulunabilirdi, cuma akşamı buraya gelsindi, çünkü cumaları burada kimi belediye meclisi üyeleri ve eşraftan bazı beylere rastlanabilirdi.

Huguenau, "Harika!" dedi ama kolay kolay yakasından düşmeyecekti. "Binbaşım da burada olsunlar, binbaşım olayın himayesini üstlenirse harika olacaktır, o zaman başarıyı garanti edebilirim, nispeten cüzi sermayeler söz konusu olduğu için o beylerin pek çoğu bu sayede büyük sanayicilerle temasa, bir ölçüde de ortaklık ilişkisine girmeye ilgi duyacaklardır... Harika, gerçekten harika... Tütün içmeme müsaade var mı binbaşım?" diyerek sandalyesini biraz daha yaklaştırdı, tabakasından bir puro çıkardı, gözlük camlarını temizleyip tüttürmeye başladı.

Binbaşı bunun çok iyi bir haber olduğunu söyledi, fakat böyle ticari konulardan hiç anlamadığı için üzgündü.

Huguenau yanıtladı, hiç ziyanı yoktu, önemsenecek bir şey değildi. Döngüsünü bir daha dönmeyi dilediğinden, belki

ustalık gereği, belki ele geçirdiği güvenceyi perçinlemek için, belki de salt coşkunluktan binbaşına bir parçacık daha yanaştı ve bir haber daha eklemek için izin rica etti, fakat bu haber yalnız binbaşının şahsını ilgilendiriyordu. Binbaşının da adını kesin duymuş olacağı Esch diye biri vardı, gazetenin yayıncısıydı, şimdiye kadarki görüşmelerinde kesin bir izlenim edinmişti, gazetenin arkasında, nasıl deseydi ki, sakıncalı yıkıcı unsurlardan oluşan gerçek bir yeraltı hareketi, bir dolaplar çeviriyordu, hatta bazı şeyler milletin ağzına da düşmüş gibiydi ama gazete tasarısı gerçekten hayata geçirilirse halkın çıkarı uğrunda sergilenmesi zaruri anlayışla bu karanlık işleri bile görebilecek durumda olacaktı.

Huguenau yaşlı adam daha cevap bile veremeden ayağa kalkmış, konuşmasını bitiriyordu: "Lütfen binbaşım, rica ederim, vatanseverliğimin gereğidir… Konuşmaya değmez… Şu halde cuma günkü davetinizden şeref duyarım, mutlaka icabet edeceğim."

Ökçelerini birbirine vurdu, hafif adımlarla, adeta dans edercesine tekrar masasına yöneldi.

10

Herr August Esch'in yazı işleri mesleğini böylesine asık suratla ve tahammülsüz görmesi, işinde kendini bu denli rahatsız hissetmesi, büyük ölçüde, *Kurtrierscher Bote* ile gazeteye ait mülkün -savaşın ortasındayken- beklenmedik bir mirasla payına düşmesi öncesinde ömrü boyunca muhasebecilik, hatta uzun yıllar memleketi Lüksemburg'daki büyük bir sanayi işletmesinin başmuhasebeciliğini yapmasından ileri gelse gerektir.

Çünkü muhasebeci, hele de başmuhasebeci dediğin öyle birisidir ki kendine ait ve olağanüstü dakik bir düzen içinde, başka hiçbir faaliyetin bir mislini daha sunamayacağı kadar dakik bir düzende yaşar. Her şeyin yerli yerinde olduğu, kendini de daima yeniden bulduğu, bakışlarının şaşmaz, yitmez kaldığı, kudretli olmakla birlikte alçakgönüllü bir dünyada bu düzene dayanıp ondan güç alarak yaşamaya alışkındır. Ana kitabın sayfalarını çevirir, yevmiye defteri ile açık hesap defterininkilerle kıyaslar; aralarında kesintisiz köprüler vardır, yaşamı, günlük işleri güvenceye alırlar. Sabahleyin uşak veya yazışma ofisinden ufak tefek bir hanım kız, muhasebe makbuzlarını getirir, gençler daha sonra yevmiye defterine

geçsinler diye başmuhasebeci de paraflar. Bu iş halledildi mi daha zor durumlara rahat rahat kafa yorabilir, talimatlarını verir, denetlemeleri yaptırır. Daha sonra zihninde zor bir muhasebe meselesini yoluna koyup halledince kıtalar arası yeni ve güvenli köprüler kurulur, hesaplar arası bu güvenli ilişkiler yumağı, tek bir ilmeğin dahi eksik olmadığı bu içinden çıkılmaz ama ona göre apaçık ağ, en sonunda ancak aylar sonra bilançoya girse bile şimdiden tahmin ettiği tek bir sayıda sembolünü bulur. Ah, bilançonun tatlı heyecanı, ha kâr getirmiş ha zarar, birdir, çünkü yaptığı her iş muhasebeciye kazanç ve memnuniyet getirir. Aylık kaba bilançolar bile kuvvet ve beceri zaferleridir, buna rağmen yarı yıl sonu büyük hesap kapanışları karşısında solda sıfır kalırlar: O günlerde geminin idaresi ondadır, elini dümenden çekmez; departmandaki gençler kürek oğlanları misali yerlerindedir, öğle molasıymış, uykuymuş, hesaplar kapanana dek bakılmaz; bununla birlikte kâr-zarar hesabı ile bilanço hesabını oluşturma işini kendine saklar, bakiyeyi tespit edip eğik kapanış çizgisini çekti mi işi imzasıyla mühürler. Ama bilanço bir kuruş şaşmayagörsün. Yeni ama acı bir zevk. Birinci muhasebe yardımcısının eşliğinde dedektif bakışlarıyla şüpheli hesapların üstünden geçer, işe yaramazsa af yoktur, yarım yılın tüm hesapları baştan yapılır. Çalışmasında hata keşfedilen gencin vay haline – gazapla, soğuk bir küçümsemeyle, hatta işten çıkarmayla karşılaşır. Olur da yanlışın muhasebeden değil depolardaki envanter sayımından kaynaklandığı anlaşılırsa, başmuhasebeci omuzlarını şöyle bir silker, dudaklarında üzüntülü veya iğneleyici bir gülümseme vardır, çünkü envanter sayımı yetki alanının dışındadır, üstelik bilir ki defterlerinde tutturduğu düzene ne depolarda ne hayatta asla ulaşılamaz. Hafifseyici bir el hareketiyle ofisine döner, günler sakinleşirse sıklıkla yaşanan bir şey olur, başmuhasebeci folyolardan birini rastgele açar, süratli başparmağıyla sayfayı düzeltip rakam sütununu deneme amaçlı toplar, yağ gibi akan hesabın tüm kesinliğine rağmen

düşüncelerini uzaklara salıvermeye ve hesap mucizesi belirsizlik dünyasında bekleniyor olsa da hâlâ sağlam bir kaya gibi durunca insanı mest eden şaşkınlığın tadını çıkarmaya izin veren becerisinden memnuniyet duyar. Sonra eli bazen defterden kayıverir, yüreğine hüzün çöker, kullanıma sokulmaları modern muhasebecinin vazifelerinden sayılan yeni sistemler hakkında düşünür, bu sırada aklına yeni sistemlerin ağır ve iri defterler yerine mini mini kartlar kullanıp insan hüneri yerine hesap makineleri koydukları gelirse içi kederle dolar.

Muhasebeciler meslekleri dışında tahrike açıktırlar. Çünkü gerçeklik ile gerçekdışılık arası sınırı açıkça seçmek hiçbir yerde mümkün değildir, kapalı bağlar dünyasında yaşayan kişi, bir yerlerde, bağları kendisi için anlaşılmaz, içyüzleri görülmez başka bir dünyanın olmasına müsaade etmez: Sapasağlam dünyasından dışarı adım atan veya ondan çekip çıkarılan kişi tahammülsüzdür, münzevi ve tutkulu bir bağnaza döner, hatta asileşir. Üstüne ölümün gölgesi çökmüştür de eskinin muhasebecisi -yaşı yeterince ilerlediyse- bundan böyle, dışarıdaki her şeye ve tüm rastlantılara kapalı olup kendini ancak bahçe çimlerini ıslatmakla ve meyve ağaçlarının bakımını yapmakla kısıtlayan emeklilerin küçük gündelik hayatı için işe yarar bir tek; ama henüz zinde ve çalışkansa, yaşamı kendisi için gerçekdışılık olan bir gerçeklikle yıpratıcı bir mücadeleye döner. Hele de yazgı veya miras onu gazete yayıncılığı gibi korunmasız bir işe savurmuşsa, başında durduğu isterse küçük bir taşra gazetesi olsun. Çünkü dünyanın gidişatındaki kestirilemezlik ve kesinsizliklere yazı işleri müdürlüğü kadar bağlı başka meslek yok dense yeridir, özellikle de haber ile cevabının, ümit ile ümitsizliğin, cesaret ile sefaletin deftere muntazaman kaydedilmelerinin adamakıllı imkânsız bir hal alacağı kadar birbirine yakın durduğu savaş dönemlerinde: Doğru nedir, neye yalan denecektir, ancak sansür mercii yardımıyla tespit edilebilir, ayrıca her halk kendi vatansever gerçekliğinde yaşar. Burası muhasebeciye göre değildir, çünkü

ilerleme emrini bekleyen mert birliklerimiz hâlâ Marne'ın sol yakasında bulunurken Fransızların gerçekte çoktan sağ yakaya taarruza geçtiklerini yazmaya kolaylıkla eğilim gösterir. Sansür böylesi yanlışları kınarsa muhasebeci, hele de hararetli bir mizacı varsa kaçınılmaz olarak öfkelenecek, levazım çavuşunun köprü başının sol yakaya kurulacağını bildirdiğini ama birliklerin geri alınmasından asla bahsedilmediğini ispatlayacaktır. Bu pek çok örnekten, denebilir ki yüzlercesinden yalnız biridir, tarih yıllıklarına girilecek kayıtları ticari olay kayıtları için ilk ve mutlak kural sayılan titizlikle yapmanın ne kadar imkânsız olduğu ve titiz ve düzgün bir insanın barış zamanları bile bahane bulabileceği bir isyanın, karman çorman bir hal alan savaşın düzensizliği sayesinde nasıl beslendiği bu örneklerden her defasında görülebilecektir, söz konusu isyan burada resmî daireler ile adalet arasındaki zaruri ve kaçınılmaz mücadeleye, iki gerçekdışılık arasındaki, iki tecavüz arasındaki mücadeleye, Don Quixote'nin, düzen koyucu zihnin taleplerine uymak istemeyen bir dünyaya karşı çıktığı Haçlı Seferi misali sürgit var olacak bir mücadeleye dönüşecektir. Muhasebeci eğer defterlerinde böyle bir talep varsa hep adil olan için kavga edecek, bir kuruş uğruna bütün mercilere dava açacak, haksızlığı ve yasaya aykırılığı görüp idrak eder etmez aslında iyi biri değilken eğilip bükülen hukukun avukatlığına yükselecek, amansız ve öfkeli, yerinde dimdik duracaktır, sıska bir şövalyedir, koltuğuna kıstırdığı mızrağıyla dünyada tamı tamına tutması gereken hesap şerefine saldırı üstüne saldırı düzenlemeye mecburdur.

Bu bakımdan Herr Esch'in yazı işleri çalışması hiç de sanıldığı kadar kolay değildi. Haftada iki çıkan gazetenin tüm malzemesi şüphesiz ki Köln'deki bir haber ve sanat köşesi muhabirince temin ediliyordu, yazı işleri müdürününse vurucu günlük haberler arasından en vurucuları ayıklamaktan başka yapacağı bir şey aslında yoktu, bir tek, estetik roman ve makalelerden en güzellerini seçsin yetiyor, hadi bir de olsun olsun, büyük

kısmı "gazeteye yollanan" yerel haberleri kendisinin temin etmesi gerekiyordu. Ama bunlar kulağa ne kadar kolay gibi gelse ve esasen kolay olsa, ayrıca Esch kendini *Kurtrierscher Bote*'de (Amerikan değil mütevazı İtalyan tarzı) yeni kurduğu muhasebenin idaresiyle kısıtlasa da; o güne kadarki yazı işleri müdürü askere çağrılıp Herr Esch tabiatındaki muhasebeci tutumluluğundan ve şartların zorlaşmasından ötürü gazetenin redaksiyonunun başına bizzat geçmeye itilince, olmadık komplikasyon kalmadı. İşte mücadele başlıyordu! Dünyanın kılı kırk yarıcı apaçıklığı uğrundaki ve insanlara sunulmak istenen yanlış ve sahte muhasebe makbuzları karşısındaki mücadele başlıyordu, *Kurtrierscher Bote*'nin cephedeki ve cephe gerisindeki uygunsuzluklardan, bahriyelilerin ayaklanmalarından, cephane fabrikalarındaki huzursuzluklardan kamuoyunu haberdar etmesine tahammül göstermeyen resmî dairelere karşı mücadele başlıyordu, adamlar böylesi fenalıklarla etkin mücadele için gazetenin önerilerini bile duymak istemiyorlardı; Herr Esch'e bu tür haberlerin ulaşması -ancak art niyetli birinin şüphelenecek olmasına rağmen- şüpheyle karşılanıyordu, yabancı bir vatandaş (Lüksemburgluydu) olmasından ötürü gazetecilik faaliyetini icra etmesinin yasaklanması bile düşünülmüştü; defalarca ikaz edildi, Trier'deki sansür merciiyle ilişkisi her hafta daha nahoş bir hal aldı. Şu durumda dünyayla bizzat kavgalı Herr Esch'in aşağılanan ve ezilen insan yaratığıyla kardeşlik duymaya başlayıp muhalif ve isyankâr olmasında şaşılacak bir şey yoktu. Ama bunu kendisi kabullenmiyordu.

11

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (1)

Savaş öncesi dönemin mebzul miktarda sahip olduğu ve bugün haklı olarak utandığımız nice tahammülsüzlük ve kafasızlık arasında, tamamıyla akli sanılan dünyanın, azıcık olsun dışında kalmış hiçbir belirişe zerre kadar anlayış gösterilmeyişi de sayılabilecektir. O zamanlar yalnız Batı kültürü ve düşüncesi bağlayıcı görülüp dışında kalan ne varsa aşağılana geldiğinden, akli sarihliğe uymayan tüm belirişleri alt Avrupa ve aşağılık kategorilerine sokmaya kolaylıkla meyledilmekteydi. Hele de böylesi bir beliriş, sözgelimi selamet ordusu, ufacık tefecik barış ve yalvarıp yakarma kılığıyla ortaya çıkınca edilen alayların haddi hesabı olmuyordu. İstenen şey sarihlik ve kahramanlık, diğer deyimle estetikti, Avrupalının tutumu böyle olmalı sanılıyordu, pek çokları Nietzsche adını hiç işitmemiş olsalar da yanlış anlaşılmış bir Nietzscheciliğe kapılmışlardı ve lanet ancak dünya kahramanlıktan önünü göremeyecek kadar çok kahramanlıkla karşılaşınca son buldu.

Bugün yolda rastladığım her selamet ordusu toplantısına katılır, yardım çanağına bir şey koymaktan hoşlanır, selamet erleriyle sık sık sohbetlere dalarım. Biraz ilkel selamet öğretileriyle hidayet bulacağımdan falan değil; yine de sanırım, eskiden peşin hükümlere kapılan bizlerin ahlaki yükümlülüğü, işlediğimiz kusurları nerede uygun olursa telafi etmektir, isterse bu kusurlar sırf estetik alçaklık görüntüsü sunsun ve biz eski büyük gençliğimizin özrünü bahane edelim, fark etmez. Ne var ki bu anlayış, bilincime ancak yavaş yavaş nüfuz etti, savaş sırasında selamet erlerine ancak ender rastlanınca da katmerlendi. Gerçi yaygın bir hayırseverlik faaliyeti geliştirdiklerini işitmiştim ama Schöneberg'in dış caddelerinden birinde selamet ordusu mensubu kıza rastlayınca adeta şaşkına döndüm.

Biraz çapaçul ve yardıma muhtaç izlenimi bırakmıştım galiba, gelgelelim cana yakın şaşkın gülümseyişim onu ince bir bahaneye sığınarak bana hitap etmesi için yüreklendirmişti: Koltuğunda bir tomarını taşıdığı broşürlerden birini bana sundu. Satın alıversem belki düş kırıklığına uğrardı; ben de, "Maalesef param yok," dedim. "Ziyanı yok," diye yanıtladı, "yanımıza gelin."

Banliyönün tipik caddelerinden geçtik, inşaatsız arsaların yanından yürüdük, ben savaştan bahsediyordum. Galiba beni askerlikten kaytaran veya bir tür itiraf mecburiyeti içinde konudan kopamayan bir asker kaçağı sanıyordu, çünkü konuşmayı başka konulara çekmek için açıktan çaba gösteriyordu. Bununla birlikte ben konuyu değiştirmedim, neden, bugün artık söyleyemem, sonra da sövmeye devam ettim.

Birdenbire yolu şaşırmıştık. Bir fabrika kompleksi etrafındaki dar yolu dolanmıştık, köşeye vardığımızda anlaşıldı ki kompleksin sonunun geleceği yok. Biz de sola, gereksiz, biraz da gevşek dikenli tellerle sınır çekilmiş küçük bir patikaya döndük – sınır çekecek ne vardı, anlaşılmıyordu, çünkü ardındaki arazi süprüntü ve çöpten ibaretti, döküntüler, eğri büğ-

rü ibrikler, genel itibarıyla akıl almaz sebeplerle bu ulaşması zor ücra köşeye taşınmış türlü türlü kaplar vardı – sonunda patika boş bir tarlaya çıktı, tam bir tarla sayılmazdı, çünkü üstünde yetişen bir şey yoktu ama öyle veya böyle tarlaydı, belki savaştan önce, belki de daha geçen yıl sürülmüştü. Donuk balçık dalgaları gibi duran sertleşmiş saban izleri bunun tanığıydı. Sonrasında hiç ekim olmamıştı galiba. Uzaklarda bir tren, tarlaların üstünden yavaşça geçiyordu.

Fabrikalar arkamızda, büyük kent Berlin arkamızdaydı. Demek ikindi güneşi ensemizde boza pişirse de durumumuz umarsız değildi. Ne yapsak diye istişare ettik. En yakın köye mi yürüseydik? "Böylelikle hiçbir yerde görünmeyiz," dedim, o da söz dinlercesine koyu renkli üniformasının ceketindeki tozları silkmeye çalıştı. Kondüktör kadınların üniformalarının yapıldığı kaba kumaştandı, arasına kâğıt iplik geçilmiş tapon kumaştı.

Derken oraya işaret gibi çakılmış bir kazık keşfettim. Yönümüzü o yana çevirdik. Kazığın dar gölgesinde değişmeli oturduk. Az konuşuyor, bir tek benim susuzluktan yandığımdan söz ediyorduk. Hava serinleyince kentin yolunu tekrar bulduk.

12

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (1)

Şu çarpık yaşamın hâlâ gerçekliği var mı? Şu aşırı irileşen gerçekliğin hâlâ yaşamı var mı? Devasa ölüm yatkınlığının coşkun tavrı omuz silkmekle son bulur – ne diye ölürler, bilmezler; gerçekliksiz, boşluğa düşerler, gene de sebepliliğini kavradıkları için kendilerinin olan bir gerçeklikle çevirilidirler, onun tarafından öldürülmüşlerdir.

Gerçeklikdışı olan mantıkdışıdır. Bu çağ ise mantıkdışının, mantık-karşıtının geçişini artık aşamaz görünümdedir: Sanki savaşın muazzam realitesi dünyanın realitesini kaldırmıştır. Hayalilikler mantıklı gerçekliğe dönüşür, gerçeklikse dağılarak en mantıksız fantasmaya. Kendinden öncekilerin hepsinden daha korkak ve nazlı bir çağ kanla, zehirli gazlarla boğulur, banka memuru ve fırsatçı kalabalıklar kendilerini dikenli tellere atar, tam teşkilatlı insanlık hiçbir şeyi engellemez, Kızılhaç diye, protez imalatı amacıyla teşkilatlanır; kentler açlıktan ölür, kendi açlıklarından parayı vururlar, gözlüklü okul hocaları hücum kıtalarına kumanda eder, büyükşehirliler inlerde yaşar, fabrika işçileri ve sair siviller gizli keşif kolluğu yaparak

sürünürler, sonunda da tekrar mutlu olur, hinterlanda vardıklarında protezler yine vurgunculuk eder. Bütün şekiller dağılmış, hayaletimsi dünyanın üstündeyse kör bir güvensizlik loşluğu; insan, gerçeklik dediği, aslındaysa kâbusundan ibaret hayalî bir manzarada şaşkın bir çocuk misali ufak, kısa soluklu gelişigüzel bir mantığın ipine tutuna tutuna yürür.

Bu çağın çılgınlık diye nitelenmesindeki coşkulu dehşet, büyük diye nitelenmesindeki coşkulu iyilikseverlik, olayların aşırı irileşen ve gerçekliklerini sağlar görünen akıl almazlığı ve mantıksızlığı üzerinden kurarlar meşruluklarını. Görünüşte! Çünkü bir çağ değil, ancak tek bir kimsenin yazgısı çılgın ve büyük olabilir. Tek tek yazgılarımızsa hanidir olduğu kadar normaldirler. Toplu yazgımız tek tek yazgılarımızın toplamıdır, tek tek yaşamların her biri gayet "normal" gelişir, adeta iç çamaşırı mantıklılığına uygundurlar. Olan bitenleri tekmil çılgınlık diye duyumsar, kendi yazgımız içinse kolaylıkla mantıklı bir saikler raporu ortaya koyabiliriz. Çıldırmadık diye mi çılgınızdır?

İşte büyük soru: İdeolojisi normalde sahiden başka şeylere dönük birey, ölümün ideoloji ve gerçekliğini nasıl kavrayabilir, ona nasıl boyun eğebilir? Büyük yığın bunu zaten yapmaz, ancak mecbur bırakılmıştır diye yanıt gelebilir – savaş yorgunluğu olan şu günlerde belki doğrudur bu ama vaktiyle gerçek savaş ve ateş etme coşkusu diye bir şey vardı, hatta bugün de vardır! Yaşamı yemlik ile yatak arasında akıp giden ortalama insanın ideolojisi filan yoktur, dolayısıyla da nefret ideolojisi -nefreti bir ulusaymış, bir sınıfaymış fark etmeden en akla yatkın ideolojinin- safına ha deyince çekilebilecektir, hatta böylesi sefil bir yaşam felaket getirici de olsa bireyler üstü bir davanın hizmetine konduğunda sosyal bir yaşam değeri görünümüne kavuşacaktır diye de yanıt gelebilir: Fakat bu belki doğru olsa bile bu çağın bir yerlerde gene de başka ve daha yüce değerleri olmuş, acınası ortalama-insanlığı içindeki insan tekiyse her

şeye rağmen bu değerlere katılmıştır. Bu çağın bir yerlerde saf bir biliş çabası, bir şekilde saf bir sanat iradesi, öyle veya böyle dakik bir sosyal duygusu vardı; nasıl olur da tüm bu değerlerin yaratıcısı ve onlardan nasiplenmiş insan, evet nasıl olur da o, savaş ideolojisini "kavrar," itirazsız kabul ve tasvip eder? Tüfeği eline nasıl alabilmiş, öleceği veya çıktığında alışıldık işine tekrar döneceği sipere, çıldırmadan, nasıl koşabilmiştir? Böylesi bir dönüşkenlik nasıl mümkün olur? Savaş ideolojisi bu insanlarda nasıl yer bulabilmiş, bu insanlar böyle bir ideolojiyi ve onun gerçeklik dairesini nasıl kavrayabilmiştir? Coşkuyla onaylanmasındansa, gayet mümkün olmasına rağmen, hiç bahsetmiyorum bile! Çıldırmadılar diye mi çılgınlardır?

Başkalarının acılarına kayıtsız! Yakındaki hapishanenin avlusunda giyotinin altında yatan veya kazıkta boğulan birileri varken vatandaşa rahat uyku çektiren kayıtsızlık! Binlercesi dikenli tellere takılırken evdeki kimsenin huzurunu kaçırmaması için yalnız kat kat artırılması gereken kayıtsızlık! Kayıtsızlık işte budur ama bununla kalmaz, çünkü burada artık söz konusu olan bir gerçeklik dairesinin başka bir tanesi karşısında yabancı ve ilgisizce kapanması değildir, söz konusu olan cellat ile kurbanın birleşerek tek bir bireyde yer bulmaları, yani en heterojen unsurları içinde birleştirebilenin tek bir alan olması ve bu gerçekliğin taşıyıcısı olan bireyin yine de onun içinde gayet tabii ve mutlak bir olağanlıkla devinmesidir. Karşı karşıya duranlar savaşa evet ve hayır diyenler de, dört yıllık gıda eksikliği sonucu "değişip" başka bir tip halini alan ve şu an adeta kendine yabancı, kendinin karşısında duran bireyin içindeki dönüşüm de değildir: Topyekûn yaşamın ve yaşayışın yarılmasıdır, tek tek bireyler diye ayrılmaktan çok daha derinlere uzanır, tek tek bireye ve onun bütüncül gerçekliğinin kendisine varan bir yarılma.

Ah, kendi yarılmamızdan haberdarız, gene de yorumlamayı beceremiyor, beceriksizliğimizden de yaşadığımız çağı sorumlu

tutmak istiyoruz, ne var ki çağ çok güçlüdür, onu kavrayamayız, ancak çılgındır veya büyüktür deriz. Kendimizi hep normal sanırız, çünkü tinimiz, içimizdeki her şey yarılmaya aldırmaksızın mantıklı saiklerle devinir. Bu çağın tüm olaylarının kendini besbelli gösterdiği, mantıklı edimleri bu çağın olaylarıyla aynı olan bir insan var olsaydı eğer, o zaman, evet o zaman bu çağ da çılgınlığı bırakırdı. Galiba bu yüzden "lider" özlemi çekiyoruz, bizi o olmazsa ancak çılgın diyebileceğimiz bir olaya itecek saiki elimize versin diye.

13

Hanna Wendling'in yaşamı dışarıdan bakılsa düzgün şartlara sahip bir aylaklık yaşamı diye nitelenebilecektir. Tuhaftır, içeriden bakılsa da aynıdır. Herhalde kendisi de olsa başka türlü nitelemeyecektir. Sabah kalkmak, akşam yatmak arasında gevşek bir ip parçası gibi, gerginliksizlikten kıvrım kıvrım kıvrılarak, gevşekçe asılı bir yaşamdı onunki. Boyutlarının çeşitliliği içindeki yaşam yok mu, bu özel durumda boyutlarını teker teker yitiriyor, hatta mekânın üç boyutunu bile güç bela dolduruyordu: Hanna Wendling'in düşlerinin uyanık halinden daha plastik ve daha kanlı canlı olduğu söylense yerden göğe haklı olunurdu. Hanna Wendling'in kendi görüşü de her ne kadar böyle olsa bile bu görüş meselenin özüne isabet etmiyordu, çünkü yalnız bakire varlığının makroskobik şartlarını aydınlatırken asıl önemli olan mikroskobik şartlardan pek haberi yoktu: Hiçbir insan, ruhunun mikroskobik yapısına dair bir şey bilmez, zaten kesin olan şu ki bilmesi de gerekmez. Buradaki durumsa şöyleydi; yaşayışın görünüşteki gevşekliği altında tek tek unsurların sabit bir gerilmişliği vardı. Yumuşak görünümlü iplikten yeterince küçük bir parça olsun kesilmek istense, içinde muazzam bir burulma, adeta bir molekül krampı keşfedilecektir. Bunun kendini dışarı belli eden yanını en sıradan yolla çevreleyecek söz asabilik olacaktır, tabii

ki bu sözden anlaşılan şey benliğin, yüzeyinin temasa geçtiği ufacık tefecik tecrübe parçalarına karşı, kısacık anlarda bile vermesi gereken yıpratıcı gerilla savaşı olursa. Bu, Hanna için büyük ölçüde doğru olsa da varlığına has gerilim yine de yaşamın tesadüfiliklerine karşı asabi tahammülsüzlüğünden ileri gelmiyordu, bu tesadüfilikler ruganlarındaki tozla, parmaklarındaki yüzüklerin baskısıyla veya olsun olsun iyi pişmemiş bir patatesle kendilerini belli etseler de fark etmezdi, yok, tahammülsüzlük değildi bu, çünkü tüm bunlar küçük ve yaldızlı bir devingenliğe sahipti, güneşte hafifçe kımıldanan su yüzeyinin pırıltıları gibiydiler, eksikliklerini duymak istemezdi, bir şekilde can sıkıntısından koruyorlardı, yok, mesele bu değildi, ama ruhunun, kademe kademe gölgelere sahip bu yüzeyi ile her şeyin altında, görülemeyecek, asla görülmeyecek kadar derinlere yayılan sarsılmaz ve hareketsiz dibi arasındaki oransızlık olabilirdi: Görünen yüzey ile hiçbir şeyi sınırlandırmayan görünmezi arasındaki oransızlıktı bu, sonsuzluğu içinde ruhun en gergin oyununun cereyan ettiği oransızlıktı, loşluğun tersi yüzü arasındaki ölçüsüzlüktü, dengesiz bir gerilimdi, denebilir ki dalgalanan bir gerilimdi, çünkü bir yanda yaşam, öbür yandaysa ruh ile yaşamın dibi olan sonsuzluk durmaktaydı.

Tözü alabildiğine boşaltılmış, belki bu sebepten yabana atılacak bir yaşamdı. Sıradan bir taşra avukatının sıradan karısı oluşunun terazide pek ağırlığı yoktur. Çünkü insan yazgılarının öneminin aman aman değeri yoktur. Savaşın dehşetiyle dolu bir çağın ortasında haylaz bir kadının ahlaki ağırlığı epey cüzi görülse bile gene de unutulmamalıdır ki savaş yükümlülüğünü kahramanca yerine getirmeyi gönüllü veya zorunlu üstlenenlerin hemen her biri ahlaki yazgısını haylaz bir kadının ahlaksız yazgısıyla seve seve değişecektir. Belki, ama belki, Hanna Wendling'in savaş ilerleyip büyüdükçe kapıldığı felç hali, insanlığın kendini eline terk edilmiş gördüğü gaddarlığa karşı son derece ahlaki dehşetin ifadesinden başka bir şey değildir. Belki bu dehşet, Hanna Wendling'in içinde öyle büyümüştür ki kendisi bile habersiz kalmıştır.

14

Sonraki günler Huguenau bir ikindiüzeri yine Herr Esch'in yanına gitti.

"Peki, Herr Esch, ne diyorsunuz? Mesele tamam sayılır!"

Esch baskı formalarını düzeltiyordu, başını kaldırdı: "Hangi mesele?"

Imbécile, diye düşündü Huguenau fakat, "Hangisi olacak, gazete," dedi.

"Önce, ben var mıyım, diye sorun hele."

Huguenau işkillendi: "Canım, bakın, beni ortalıkta bırakamazsınız... Sakın el altından başkasıyla görüşüyor olmayasınız?"

Sonra daha önce matbaanın önünde gördüğü çocuğu fark etti: "Kızınız mı?"

"Hayır."

"Öyle mi... Baksanıza, Herr Esch, şayet gazetenizi satacaksam bana işletmeyi göstermeniz gerekmez mi?.."

Esch odayı gösterdi, Huguenau onu neşelendirmeye çalıştı:

"Küçük hanım da buraya ait demek…"

"Hayır," dedi Esch.

Huguenau rahat vermiyordu; aslında neden ilgisini çektiğini anlamıyordu: "Ama matbaa ait, değil mi?.. Matbaayı bir görmem gerek…"

"Öyle olsun," diyen Esch ayağa kalkıp çocuğun elinden tuttu: "Matbaaya gidelim."

Huguenau, "Adın ne?" diye sordu.

Çocuk, "Marguerite," dedi.

Huguenau, "*Une petite Française,*"* dedi.

Esch, "Hayır," dedi, "yalnız babası Fransız…"

Huguenau, "İlginç," dedi, "ya annesi?"

Kümes merdiveninden indiler. Esch sessizce, "Annesi sağ değil… Babası burada, kâğıt fabrikasında elektrikçiydi, şimdi gözaltında," dedi.

Huguenau başını iki yana salladı: "Üzücü durumlar, çok üzücü… Demek siz de çocuğu yanınıza aldınız?"

Esch, "Her şeye meraklısınız galiba?" dedi.

"Ben mi? Hayır… Canım, çocuk bir yerde oturacak hoş…"

Esch nobran, "Teyzesiyle kalıyor… Buraya yalnız bazen öğle yemeğine gelir… Çok yoksullar," dedi.

Huguenau artık her şeyi öğrendiği için mutluydu: "*Alors tu es une petite Française*, Marguerite?"**

Kız başını kaldırıp ona baktı, yüzünden bir hatırlama parıltısı geçti, Esch'in elini bıraktı, Huguenau'nun parmağını tuttu ama hiç yanıt vermedi.

---

* Fransızca: Fransız kız. (ç. n.)

Fransızca: Demek küçük bir Fransız'sın, he Marguerite? (ç. n.)

"Tek kelime Fransızca bilmez... Babası gözaltına alınalı dört yıl oluyor..."

"Şimdi kaç yaşında?"

Çocuk, "Sekiz," dedi.

Matbaaya girdiler.

Esch, "İşte matbaa," dedi, "makineler ve dizgievi tek başına birkaç binlik eder."

Daha önce hiç matbaa makinesi görmemiş Huguenau, "Eski model," dedi. Sağda dizgievi vardı; eskilikleri belli harf kasaları ilgisini çekmedi ama matbaa makinesini beğendi. Pek çok yanı iri beton parçalarla düzeltilmiş tuğla zeminin makine etrafında kalan yerleri yağa bulanmış, bozarmıştı. Makine orada duruyordu, ağır ve sağlamdı, döküm demiri siyah cilalı, dövme demir çubukları parlaktı, mafsallarında, yataklarında sarı pirinç halkalar vardı. Mavi önlüklü yaşlı bir işçi, ziyaretçileri pek umursamadan bir parça üstüpüyle parlak çubukları ovalıyordu.

Esch, "İşte, hepsi bu, gidelim... Gel Marguerite," dedi. Selamsız sabahsız uzaklaşıp konuğunu sap gibi bıraktı. Huguenau bu meşe odununun arkasından baktı, işine gelmişti; artık olayla rahat rahat ilgilenebilirdi. Hoş bir dinginlik ve sağlamlık havası vardı üstünde. Puro tabakasını çekti, üst yaprağı azıcık zedelenmiş bir puro seçti ve makinenin başındaki adama götürdü.

Matbaacı ona soran gözlerle baktı, çünkü tütününün kıt olduğu yerde puro dediğin esaslı bir armağandı. Elini kahverengi eşyasına sildi, puroyu aldı, nasıl teşekkür etsin pek bilemediğinden, "Ender görülür şey," dedi. Huguenau, "Tabii," diye yanıtladı, "tütün işi fena." Matbaacı, "Fena olmayan yer mi var," diye onayladı. Huguenau kulak kesildi: "Patronunuz da öyle dedi." – "Demeyen mi var..."

Huguenau'nun işitmek istediği yanıt bu değildi. "İçsenize," diye emretti. Adam fındık kıracağını andırırcasına güçlü

bozarık dişleriyle puronun ucunu koparıp yaktı. İşçi tulumu ile gömleğinin önü açıktı, göğsündeki beyaz kürk görülüyordu. Huguenau puronun karşılığını almak istiyordu; adam bir şeyler anlatmalıydı, onu yüreklendirdi: "İyi makine, he?" – "İş görür." Cevap kısaydı. Makineye merak salan Huguenau övgünün azlığından alınmıştı. Suskunluğu kesmek için aklına başka bir şey de gelmeyince sordu: "Adınız ne?" – "Lindner." Sonra sus pus oldular. Huguenau acaba gitse mi diye düşünüyordu ki parmağını gene bir çocuğun eli kavradı; Marguerite yalınayak ses çıkarmadan aşağı inmişti.

"*Tiens*," dedi Huguenau, "*tu lui as échappé*."*

Çocuk anlamadan başını kaldırdı.

"Tabii ya, Fransızcan yok… Ayıp, öğrenmen lazım."

Çocuk küçümsercesine bir hareket yaptı, Huguenau'nun daha önce Esch'te de fark ettiğinin aynısıydı: "Yukarıdakinin de Fransızcası var…"

Çocuk, yukarıdaki, dedi.

Huguenau memnundu, sessizce, "Ondan hoşlanmıyor musun?" dedi.

Çocuk kaşlarını çatıp dudağını sarkıttı, ama sonra Lindner'in tütün içtiğini keşfetti: "Herr Lindner tütün içiyor!"

Huguenau güldü ve puro tabakasını açtı: "Sen de puro ister misin?"

Çocuk tabakayı ittirip yavaşça cevap verdi: "Bana para ver."

"Ne! Para mı istiyorsun? Para senin neyine gerek?"

Lindner, "Artık erkenden başlıyorlar," dedi.

Huguenau kendine bir sandalye çekmişti, Marguerite'i dizlerinin arasına aldı: "Biliyor musun, para bana lazım."

---

* Fransızca: İşte, yanından kaçmışsın. (ç. n.)

Çocuk inatçı yavaşlığıyla yineledi: "Bana para ver."

"Sana çikolatalı şeker vereyim."

Çocuk susuyordu.

"Para nene gerek?"

Huguenau "paranın" çok önemli bir söz olduğunu bilmesine ve bu söz yakasını bırakmamasına rağmen aniden para deyince bir şey tasavvur edemeyip kendini kafa yormaya zorladı: "Para neye gerekir?"

Marguerite kollarını onun dizlerine bastırmış, bacakları arasında dimdik tutuyordu kendini.

Lindner homurdandı: "Bırakın çocuğu gitsin." Marguerite'e de, "Haydi defol buradan, matbaa çocuklara göre bir yer değil," dedi.

Marguerite kötü kötü, ters ters bakıyordu. Gene Huguenau'nun parmağını tuttu, kapıya çekiştirmeye başladı.

Ayağa kalkan Huguenau, "Acele işe şeytan karışır," dedi. "Biraz sakin olmak lazım, değil mi, Herr Lindner?"

Lindner gene tek kelime etmeden makinesini sildi, derken çocuk ile makine arasında Huguenau'nun gözünde birdenbire açıklanamaz bir akrabalık, bir ölçüde kardeşçe bir ilişki belirdi. Makineyi avutabilirmiş gibi kapıya varmadan önce çocuğa çabuk çabuk, "Sana yirmi fenik veririm," dedi.

Çocuk elini uzatınca içini yine paradan duyduğu tuhaf şüphe sardı, sanki yalnız ikisini ilgilendiren, makine de dâhil kimsenin işitmemesi gereken bir sırmış gibi temkinli, çocuğu dibine kadar çekip kulağına eğildi: "Parayı ne yapacaksın?"

Ufaklık, "Ver," dedi.

Huguenau hiç oralı olmayınca da kaşlarını çatıp düşündü. Sonra, "Sana söylerim," dedi, adamın kucağından kurtulup onu kapıya çekiştirdi.

Avluya çıktıklarında hava garip bir şekilde serinlemişti. Huguenau sıcaklığını demin duyduğu şu küçük varlığı kucağına almak isterdi; bir çocuğu bu mevsimde yalınayak dolandırmak Esch'e yakışmıyordu. Biraz mahcup olmuştu, gözlük camlarını temizledi. Ancak çocuk yine elini uzatıp, "Ver," deyince yirmi feniği hatırladı. Ama amacını sormayı unuttu, cüzdanını açıp parmaklarıyla iki madenî parayı çıkardı. Marguerite aldı, koşa koşa gitti, yalnız kalan Huguenau avluya, binalara bir daha göz gezdirmekten başka ne yapsın bilemedi. Sonra o da gitti.

15

Redif Eri Ludwig Gödicke'nin ruhunun en gerekli parçalarını benliği etrafına topladığı an başladı bu acılı süreç. Şimdi itiraz eden çıkıp Gödicke denen adamın ömrü boyunca ilkel biri olduğunu, aramayı sürdürse de daha büyük ruhani bir zenginliğe ulaşamayacağını söyleyebilir, çünkü yaşamının zirve noktaları da dâhil hiçbir zaman benliği için daha büyük miktarda bileşenler emrinde olmamıştır. Fakat -ki bu böylesi itirazları işin başından çürütecektir- ne Gödicke denen adamın ilkeller takımından sayılması gerektiği ispatlanabilir ne de yeni ruh hali içerisinde ilkel diye nitelenebilir, hele ilkel birinin ruhu ve dünyası belli derecede yapı malzemesi yoksunu ve baltayla derilip çatılmış diye hiç tasavvur edilemez. İlkellerin dilleri kültürlü halklarınkine nazaran ne karmaşık yapıdadır bir düşünülürse, itirazın saçmalığına akıl erecektir. Şu halde Redif Eri Gödicke ruhunun mevcutları arasında daha dar mı yoksa geniş mi seçimde bulunmuştur, benliğini yeniden kurma ruhsatını kaçına vermiş, kaçını dışlamıştır kesinlikle belirlenemez, tek söylenebilecek olan, vaktiyle kendine ait bulunan bir şeyin eksikliğini duyma hissiyle ortalıkta dolaştığıdır, gerçi yeni yaşamı için mutlaka gereksinmediği ama yoksun kalmaya, içeri girmesini engellemeye mecbur olduğu bir şeydir bu, yoksa öldürecektir onu.

Burada sahiden bir eksiklik oluşu yaşam belirtilerindeki tutumluluktan tespit edilebiliyordu. Zar zor olsa da yürüyebiliyor, isteksiz olsa da yemek yiyebiliyor, belden aşağısı ezilen vücudunun her yanı gibi sindirim de epey büyük zorluk çıkarıyordu. Belki konuşmadaki zorluk da bu cümleden sayılabilirdi, çünkü çoğunlukla sanki göğsünde de bağırsaklarındaki kadar baskı varmış, karnını sıkıştıran demir çember göğsüne de sarılmış da konuşmasını engelliyormuş gibi geliyordu. Bununla birlikte şurası kesindi ki ufacık sözcükleri bile çıkarmasındaki imkânsızlık ve yeteneksizlik benliğini inşa etmekte kullandığı ve ancak kıt kanaat bir metabolizma etkinliğine izin veren, oysa tek bir kelimelik solukla kısıtlı olsa da başka her tür sarfiyatın masrafı karşılanamayacak bir hesap açığı demeye geleceği aynı tutumluluktan kaynaklanıyordu.

Böylelikle iki değneğe dayanarak bahçede yürüdü, boz çevre sakalı göğsünde bükülmüş duruyor, boz gözleri siyahımsı kılların ağaçlandırdığı yanaklarının derin çukurları üstünden boşluğa bakıyordu, hemşire hangi elbiseyi hazırlamışsa ona göre sırtında ya hastane önlüğü ya parkası olurdu, askerî hastanede bulunduğunun, karşısında adını bilmediği bir kentin uzandığının kesinlikle farkına varmazdı. Duvarcı Ludwig Gödicke ruh evi için adeta bir iskele kurmuştu, iki değneğine dayanarak etrafta dolaşınca kendisinin, birtakım payanda ve kirişleri bulunan bir iskele olduğunu duyumsuyordu doğrudan doğruya; ne var ki karar veremiyordu, daha doğrusu evine taşı, tuğlayı kendi tedarik etmesi imkânsızdı, yaptıklarının, daha doğru ifadesiyle, düşündüklerinin tamamı -çünkü yaptığı bir şey yoktu- iskele inşasının kendisiyle, çeşit çeşit merdiven ve bağlantıları olan bu iskelenin biçimlendirilmesiyle meşguldü, günbegün karmaşıklaşan ve sağlamlığına dikkat edilmesi gereken bir iskeleydi bu: Sırf iskele olsun amacında bir iskeleydi, buna rağmen amacı sahiciydi, çünkü iskelenin ortasında ve taşıyıcı her parçada ev inşaatçısı Ludwig Gödicke'nin benliği asılıydı ve baş dönmesinden korunması lazımdı.

Dr. Flurschütz adamı sık sık bir akıl hastanesine teslim etmeyi düşünüyordu. Fakat Hekim Binbaşı Kuhlenbeck'e göre şok, yalnız sarsıntının bir sonucuydu, yani organik sebepleri yoktu, hasta şoku zamanla atlatacaktı. Ayrıca bakımı hiç zorluk çıkarmayan sessiz bir hasta olduğundan vücudundaki kırıklar tamamen iyileşene dek redif erini tutmakta uzlaştılar.

16

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (2)

Kimi şeyler yalnız mısralarla söylenir,
Salt nesirle konuşana bu pek manasız gelir,
Mısralar kimi katı yükümlülüğü kaldırır,
Kimi şeyler şarkı söylercesine söylenir; yakınılır
Geceye bulanmış günler gündüz hayaletleri misali
Yürekten kopan ıstırap hakkında,
Selamet ordusu şarkıları misali: gülümsenmez,
Onlar tamburinlere, davullara vurduklarında. –
Nitekim Marie de utanmadan gezdi sokak sokak,
Berlin meyhanelerini dolandı bir bir;
Selamet üniforması oturmuyordu üstüne, hasır şapkası uymuyordu,
Kızdı o, solup gidiyordu,
Şarkı söyledi mi zayıf bir söyleyişti onunki
Manasızdı da, gene de kanatları vardı.
Marie, buydu adı, pansiyonlarda yaşardı,
Kurşuni koridorda çürük lahana ve

İsli soba borusunun ekşi kokularının geldiği
Temizliğin bütün çatlaklardan kokuştuğu,
Yazın omuzların üşüdüğü,
Yaşlı adamların bekleme odasında oturduğu,
Ağızları pis pis kokan, ayakları terleyen…
Burada yaşıyor, kapıya buradan giriyordu,
Ağaç kaplama boz yatağı burada duruyordu,
Yatağın üstünde de boz istavrozu,
Buraya diz çöküyor, belaya şükrediyordu
Yukarı bakıp bekliyordu yazgısını,
Gökten istavrozlu adamın getireceği.
Burada dalıyordu uykuya, gecesi tınlamaydı.
Fakat sabahleyin soğuk suyla yunardı,
Çünkü sıcaklık ayıplanırdı bu evde,
Göğün ışığı hâlâ kurşuni tonda,
Hava beklercesine dingindi, çokluk yaş ve yumuşak
Bir yelken bezi gibiydi, asılı duran, bazen sallanan.
Bu saatlerde çoğu şey umarsızdır, aşırılaşır:
Kim umabilir sevinci veya
Bu yeni günü sonsuzlaştırıp güzelleştirmeyi?
Bir başına başlamış bu günde
Hasretini çektiği dostluğu kurmayı?
Marie'nin bundan haberi yoktur – kahveyi pişirmesi gerekir,
Süpürür, siler, yaslanır pencereye
Sonra bir süreliğine: Handiyse başarılmıştır
Yoldan ve eşyadan, kutsanmanın soluğu gelir.

17

Hanna Wendling'in kente gelmesi epey nadir yaşanan bir şeydi. Yoldan nefret ederdi, yalnız tozlu şose yoldan da değil, sonuçta anlaşılır bir şeydi bu, ırmak boyu giden patikadan da nefret ederdi. Oysa hepi topu 25 dakika, anayoldansa yalnız bir çeyrek saatti. Aslında yola hiç katlanamamıştı, Heinrich'i her gün ofisinden aldığı dönemlerde bile. Sonraları otomobil geldi, o da ancak birkaç aylığına, çünkü ardından savaş çıktı. Bugünse Dr. Kessel tek at koşulmuş arabasıyla kente giderken yanına almıştı onu.

Alışveriş yaptı. Yeni elbisesi ancak bileklerine geliyor, insanların ayaklarına bakışlarını seziyordu. İyi bir moda hissiyatı vardı, hep olmuştu, bir insanın belirli bir saatte uyanıp saate bakma ihtiyacı duymayışı sezerdi modayı. Moda dergileri onun için hep sonradan gelen bir onaylama olmuştu. İnsanların ayaklarına bakması, işte bu da onaylama sayılırdı. Tam vaktinde uyanmayı beceren pek çokları vardır elbette, modada mündemiç mantığı iyi duyan nice kadın vardır, böylesi bir kabiliyete sahip insansa çokluk kendini türünün tek örneği sanır. Nitekim Hanna Wendling de şu an biraz gurur duyuyordu, gururun yersiz olduğunu ancak sezinliyorsa da Polonaise fırının önünde dikilen bir deri bir kemik kalmış kadınlara bakınca vicdan azabı belirtileri kendini gösterdi. Gelgelelim biraz

moda duyuşuyla bu kadınların her birinin eteklerini kısaltabileceği, çünkü bunun hemen hiç masraf çıkarmadığı -hizmetçi kız aplikasyon yeni olmasına rağmen işi bir saate halletmiştidüşünüldüğünde gururu gene yersiz kalmıyordu, çünkü gurur keyfi yerine getirir, nitekim Hanna Wendling de ne manavın kara tırnaklarına ne dükkânda uçuşan sineklere kızdı, hatta pabuçlarının tozlu oluşunu da bir anlığına pek umursamadı. Caddelerde sallana sallana yürür, kâh şu kâh bu vitrinin önünde dikilip kalırken görünüşü -savaşta sık sık yapılan bir gözlemdi bu- uzun zaman kocalarından ayrı kalıp sadakatlerini korumuş kadınlarda bulunan, kızları veya rahibeleri andıran cinstendi. Fakat Hanna Wendling şu an biraz gururlu olduğundan yüzünün örtüsü kalkmış, böyle yüzlerde bastıran ihtiyarlığın habercisi gibi yer alabilen o tanımlanamaz narin örtü görünmez bir el tarafından çekip çıkarılmıştı: Çehresi upuzun bir kıştan sonraki ilk bahar gününe benziyordu.

Kentte vizitelerini yapıp ardından askerî hastaneye dönecek Dr. Kessel onu evinde indirecekti; eczanede buluşmak için sözleşmişlerdi. Hanna Wendling oraya geldiğinde tek atlı arabası orada bekliyor, Dr. Kessel Eczacı Paulsen'le laflıyordu. Eczacı Paulsen'in nasıl biri olduğunu Hanna Wendling'e söylemeye gerek yoktu, evet, belki bu tekil vakayı da aşan bir bilgisi vardı, karılarının kendilerini aldattıklarını bilen erkeklerin hepsi başka kadınlara karşı özel ve hayli yüksek bir nezaket sergilerler; buna rağmen adam, "Ne gözalıcı bir misafir, şirin bir bahar günü gibi," sözleriyle karşısına çıkıverince gururunun okşandığını hissetti.

Çünkü Hanna Wendling normalde insanları ne denli kökten reddedip baştan savsa da kendini kurtulmuş ve serbest hissettiği bugün, kof bir eczacının iltifatlarına bile açıktı – ifrattan tefrite gidip gelişti bu, tam ketumluk ile dili tam çözülmüşlük arası bocalayış, asabi insanlarda rastlanageldiği üzere tutumlarında bir ölçüsüzlüktü, gerçi asla Rönesans papalarının ölçüsüzlüğü değilse de değer güdüleri eksik bir burjuvanın dengesizliği ve önem-

sizliğiydi. En azından iddia edilebilecektir ki eczanedeki kırmızı pelüş banka oturan Hanna Wendling'i Eczacı Paulsen'e cana yakın ve ışıltılı gözlerle bakıp şiirine hem inandığı hem inanmadığı bir içerik bahşetmeye sevk eden, değer güdüsü eksikliğiydi. Evet, görevi gereği hastaneye dönmesi gereken Dr. Kessel'e yola çıkılacağını hatırlatmak zorunda olduğu için adamakıllı darılmış, arabada yanında oturduğu sırada örtü gene yüzüne yayılmıştı.

Yolda pek konuşmadı, evde pek konuşmadı. Savaş süresince Frankfurt'taki baba evine dönmeye neden bu denli direndiğini yine anlamıyordu. Bu küçük kasabada yiyip içmenin daha kolay halledildiği, villayı boş bırakamayacağı, buranın havasının oğlana daha çok yaradığı filan hep, tuhaf yabancılaşma halini, varlığı inkâr edilemeyecek bir yabancılaşmayı örtbas etmeye yarayan göstermelik sebeplerdi. Merdümgirizdi, Dr. Kessel'e de söylemişti. "Merdümgiriz," diye yineledi, telaffuz ederken kabahati Heinrich'e yükler gibiydi, tıpkı onu mutfaktaki pirinç havanı metal koleksiyonuna katmakla suçlaması gibi. Bu esrarengiz yabancılaşma oğluna bile sirayet ediyordu. Gece uyandığında oğlanın yan odada uyuduğunu ve kendi çocuğu olduğunu tasavvur etmekte bile zorlanıyordu. Piyanoda birkaç nota çalsa çalan artık eli olmuyor, elleri başkasının hareketsiz parmaklarına dönüyordu, biliyordu ki müziği bile yitirecekti. Hanna Wendling kentteki kuşluk vaktini yıkanarak üstünden atmak için banyoya gitti. Sonra acaba aynadaki hâlâ kendi suratı mı diye aranarak özenle aynaya baktı. Yüzü buldu, ama bulduğu üstü tuhafça örtülü bir yüzdü, aslında hoşuna da gitmesine rağmen kabahati Heinrich'e yıktı.

Üstelik şu sıralar kendini sık sık onun adını hatırlayamazken, sonra da hizmetçilerin yanındaki gibi adlandırırken yakalıyor, Dr. Wendling, diyordu.

18

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (3)

Selamet ordusu mensubu Marie'yi birkaç haftalığına gözden kaybetmiştim. Berlin'in o zamanki görüntüsü... Evet, kim veya ne için görüntüsü? Sıcak günlerdi, asfalt yumuşak, yer yer de delik deşikti, düzeltilen hiçbir şey yoktu, kadınlar sazı eline almıştı, kondüktörlük filan gibi resmî işler görüyorlardı; caddelerdeki ağaçlar baharda bile solgundu, ihtiyar suratlı çocuklara benziyordu, rüzgâr esse toz ve gazete paçavralarını kaldırıyordu; Berlin köyleşmiş, adeta tabiileşmişti ama tam da bu yüzden gayritabiiydi, adeta kendi kopyasına benziyordu. Kiraya geçtiğim dairenin iki veya üç odası Lodz civarlarından Yahudi sığınmacılarca işgal edilmişti, kaç kişiydiler, kimin nesiydiler, aslında hiç keşfedememiştim; uzun çizmeli, favorileri lüle lüle yaşlı adamlar vardı, bir defasında kaftanından 18. yüzyılda giyilen türden beyaz diz altı çorapların, tokalı ayakkabıların sırıttığı bir adama da rastladım; bir tek daha uzun kesimli ceketleriyle kaftan giymiş imasında bulunan adamlar vardı, süt gibi görünüşlü, tutam tutam sarı sakalları tiyatro

sakalı gibi yapıştırılmış, tuhaf, genç erkekler vardı. Bazı bazı yeşile çalan gri üniformalı biri görülüyordu, sanki üniformasının bile kaftanı andırır yanları vardı. Kimileyin belirsiz yaşta bir adam geliyordu, kentli giyimliydi, boz sakalı Krüger amcanınki* gibi çerçeve biçimli kesilmiş, yalnız şakak kısmında tıraşsız bırakılmıştı. Boyuna eski moda, saplı bir baston taşıyor, siyah ipe asılı monokl takıyordu. Hemen doktor sandım. Elbette kadınlar ve çocuklar, takma saçlı kocakarılar, tuhaf modaya uygun giyimli kızlar da vardı.

Zamanla, konuştukları Yiddiş Almancasından birkaç kelime kaptım. Elbette hiç gerçekten anlayamadım. Ama anlamama akıl erdiremiyorlardı, çünkü yanlarına varınca ağırbaşlı ihtiyarların ağzından çok tuhaf gelen gırtlak sesleriyle dolu laklaklarını kesiyorlar, beni ürke ürke seyrediyorlardı. Akşamları çokluk ışıksız bir odada oturuyorlardı; sabahleyin, daima türlü türlü elbiselerle tıka basa dolu olup hizmetçi kızın ayakkabı boyadığı sofaya çıkınca çoğu zaman yaşlı adamlardan birini pencere kenarında dikilirken görüyordum. Alnına, bileklerine *tefilin* dolamış, belden yukarısını ayakkabı boyama ritmiyle oynatıyor, ara sıra da *talitinin* eteklerini öperek pencereden dışarı kıpır kıpır solgun dudaklarla kıpır kıpır solgun dualar okuyordu. Belki pencere doğuya baktığındandı.

Yahudilerin hayhuylarına öyle kapılmışım ki günün çok saatini sessizce gözleme vakfediyordum. Holde Rokoko sahneleri çizilmiş iki yağlıboya tablo vardı, acaba bu resimleri ve daha nice şeyi idrak edip bizimkisi gibi bakışlarla görebiliyorlar mı diye düşünüp duruyordum. Bu gözlemlerle meşgulken selamet ordusu mensubu Marie'yi tüm bunlarla bir şekilde irtibatlandırmama rağmen büsbütün unutmuştum.

---

* Güney Afrika'ya göç etmiş Alman bir çiftin çocuğu olan Paul Krüger, Güney Afrikalı bir siyasetçi olup 1882-1902 arasında 20 yıl Güney Afrika Cumhuriyeti başkanlığı yapmıştır. Resimlerde sakalı ince bir çizgi halinde uzun kesimiyle yüzünü çepeçevre sarar. (ç. n.)

19

Teğmen Jaretzki'nin kolu kesilmişti. Dirseğin üst tarafından. Kuhlenbeck işini temiz yapardı. Jaretzki'nin kalanı hastane bahçesinde, koruluğun kenarında oturuyor, çiçeğe durmuş elma ağacını seyrediyordu.

Kent kumandanı teftişi.

Jaretzki ayağa kalktı, kumandan hasta eline uzandı, eli boşluğa gitti. Sonra hazır ola geçti Jaretzki.

"Günaydın, teğmen, sağlınıza kavuştunuz umarım?"

"Sağ olun, binbaşım, azıcık bir parça eksik."

Binbaşı von Pasenow kendini handiyse Jaretzki'nin kolundan sorumlu hissedecekti, şöyle dedi: "Fena bir savaş… Yerinizde otursanız ya, teğmen."

"Sağ olun, binbaşım."

Binbaşı, "Nerenizden yaralandınız?" dedi.

"Yaralanmadım, binbaşım… Gazdı."

Binbaşı, Jaretzki'nin çolak koluna baktı: "Tam anlamadım…

Gaz boğulmaya yol açmaz mı…”

“Böyle etkileri de var, binbaşım.”

Binbaşı bir süre düşündü. Sonra dedi ki: “Şövalyeliğe sığmaz bir silah.”

“Kesinlikle, binbaşım.”

Almanya’nın da böyle şövalyeliğe sığmaz bir silah kullanmakta olduğunu düşündüler. Ama dillendirmediler.

Binbaşı dedi ki: “Kaç yaşındasınız?”

“Yirmi sekiz, binbaşım.”

“Savaşın başında henüz gaz yoktu.”

“Yoktu, binbaşım, sanmam.”

Güneş, hastanenin uzun sarı duvarına vuruyordu. Mavi gökte birkaç beyaz bulut asılıydı. Bahçe yolunun çakılları kara toprağa iyice sıkışmıştı, çimlerin kenarında bir solucan sürünüyordu. Elma ağacı iri, açık renk bir buket gibiydi.

Hekim binbaşı hastane binasından beyaz önlükle geliyordu.

Binbaşı dedi ki: “Dilerim, yakında iyileşirsiniz.”

“Sağ olun, binbaşım,” dedi Jaretzki de.

20

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (2)

Bu çağın dehşeti, belki de en belirgin olarak mimari yaşantılardadır: Caddelerde dolanınca eve hep ürpertili bir yorgunluk getiriyorum. Bina cephelerine tek tek bakmam gerekmiyor; gözlerimi onlara doğru kaldırmasam da beni tedirgin ediyorlar. Bazen övüle övüle bitirilemeyen yeni yapılara sığınıyorum, ama -adaletsiz olduğu kesin- muhakkak ki büyük bir mimar olan Messel'in*, bonmarşesinin gotikliği içinde tuhaf bir yanı var bana göre, sinir bozucu ve yorgunluk verici bir tuhaflık. Beni öyle yoruyor ki klasisist yapılarda bir türlü dinlenemiyorum. Gene de Schinkel'in** mimarisinin cömert duruluğunu seviyorum.

Kanaatim odur ki daha önceki hiçbir devirde insan mimari ifade kalıplarına tiksinti ve iğrenmeyle bakmamıştır; o bizim

* Alfred Messel (1853-1909) Alman mimar; küçük apartman daireleri ve büyük burjuva villalarının yanı sıra özellikle bonmarşeleriyle ünlüdür. (ç. n.)

Karl Friedrich Schinkel (1781-1841) Prusyalı mimar ve kent planlamacısı; klasisizm ve historisizmi önemli ölçüde belirleyen kişiliklerdendir. Kraliyet başmimarlığı yapmış olup eserleri Berlin kent merkezine damgasını vurmuştur ve bugün bile belirleyicidir. (ç. n.)

çağımıza mahfuz kalmış. Klasisizme dek inşa etmek doğal bir görevdi. İhtimal, yeni dikilmiş bir ağaç ne kadar fark edilmiyorsa yeni yapılar da öyle görülmüyor, gelgelelim görüldüklerinde iyi ve doğal bir şeyin olduğu biliniyordu; Goethe bile çağının yapılarına böyle bakardı.

Yok, estet değilim ben, kimi şeyler böyle bir izlenim uyandırdıysa da hiç olmadım, söylediklerim eskiyi özleyen bir duygusallık da değil, geçmiş dönemleri aydınlatıcı bir tarihî bakış da. Yok, tüm tiksintimin, tüm yorgunluğumun ardında iyi temellendirilmiş eski bir idrak var, bir dönem için üslubundan daha önemli bir şeyin olmadığı idraki. İnsanlığın; üslubundan, hele de yapı üslubundan başka türlü nitelenecek hiçbir dönemi olmamıştır, ancak üslubuna sahip olduğu sürece dönem o dönemdir dense gerekir.

Bana yorgunluk ve hırçınlığımın yetersiz beslenmemden ileri geldiği yönünde itiraz eden çıkabilir. Bu çağın çok belirgin bir makine, top ve betonarme üslubuna sahip olduğu söylenebilir, bu çağın üslubunu ancak gelecek nesillerin kavrayacakları söylenebilir. İmdi, her çağın bir üslubu illaki vardır, tüm eklektizmine rağmen kuruluş yıllarının* bile kendi üslubu vardı. Hatta itiraf ediyorum, teknoloji üslup iradesini ezip geçmiş, yeni yapı malzemelerine uygun düşecek ifade kalıpları henüz malzemelerden devşirilememiştir, tüm bu tedirgin edici oransızlık şimdilik ancak üstesinden gelinememiş bir amaçtır. Öyle veya böyle kimse yadsıyamayacaktır ki ister yeni malzeme ister şahsi yeteneksizlikle belirlenmiş olsun, yeni mimari ifadenin yitik bir yanı vardır, evet, bile isteye ayıplanan, haklı olarak ayıplanması gereken bir yanı, onu önceki tüm üsluplardan kesinkes ayıran bir şey vardır: Süsleme özelliği. Elbette bunu da erdem diye övmek ve süsleme ilavelerinden yoksun kalınabilecek kadar malzemenin hakkını vererek inşaat yap-

* 19. yüzyılın son otuz yıllık dönemi için kullanılan bir tamlama, güçlü iktisadi kalkınmanın yanı sıra hızlı bir yapılaşma da olmuş, geçmiş dönemlerin mimari üsluplarına öykünülmüştür. (ç. n.)

mayı ancak öğrendiğimizi ileri sürmek mümkündür. Ama "malzemenin hakkını vermek" terimi salt modern bir slogan değil midir? Sözgelimi Gotik veya başka herhangi bir çağ, inşa ederken malzemenin hakkını vermemiş midir? Süslemeye teferruat diye bakan kişi yapıların iç mantığını ayamamıştır. "Yapı üslubu" mantıktır, ta zemin planından başlayıp siluetine varana dek yapının zerrelerine sinen bir mantıktır, bu mantık içinde de süsleme, bütünün birlik içindeki ve birliği kuran temel düşüncesi için ayrıntılarda fark koyan son ifadesidir. Ha süsleme yeteneksizliği ha süslemenin reddi olsun, burada aynı kapıya çıkar, bu çağın mimari ifade kalıbının önceki tüm üsluplardan en keskin biçimde farklı olduğundan başka anlamı yoktur.

Gelgelelim bunu görmek neye yarar! Süsleme biçimi ne eklektizmle yaratılabilir ne de Van de Velde* gibilerinin tuhaf yapılarına esir olmadan suni yoldan yeni bir biçim elde edilebilir. Geriye kalan derin bir tedirginliktir, tedirginliktir ve artık adını hak etmeyen bu yapı üslubunun salt bir belirti ortaya koyduğunu bilmektir, çağ denemeyecek bu çağın ruhsuzluğu diye görülecek bir ruh durumunun geldiğini gösteren bir şer alametidir. Uf, onu görmek yoruyor beni. Elimden gelse dairemden dışarı adımımı atmazdım.

* Heinrich Velde (1827-1905) Alman devlet demiryolları idaresi mimarı. Toplam 37 tren istasyonunun yanı sıra pek çok durak ve tünel girişi inşa etmiştir. Klasisist üslup benimsemiştir. (ç. n.)

21

Otelde yemeğin masraflı oluşu, Huguenau'nun da paraya, kendine ancak yeni kazanç kapısı bulduktan sonra kıyabilecek oluşu bir yana, içinde, binbaşının karşısına çok sık çıkarsa eli kulağında faaliyetini tehlikeye atabileceğine dair kesin bir hissiyat vardı. Yeni müzakereler ancak zarar verir, pek bir katkıda bulunmazdı, binbaşının onu cuma günkü buluşmaya kadar unutması gözüne daha kârlı göründü. Bunun üzerine öğünlerini daha mütevazı bir lokantada yedi ve yemek salonunda bir daha ancak cuma akşamı boy gösterdi.

Yanılmamıştı. Binbaşı şuracıkta oturuyordu; Huguenau kıvrak, samimi tavırlarla ona doğru ilerleyip nazik ve şeref veren daveti için yeniden teşekkür ettiğinde adam epey şaşırdığını belli etti. "Evet," diyen binbaşı sonunda hatırladı, "evet, sizi beyefendilere takdim edeceğim."

Huguenau bir kez daha teşekkür edip mütevazı bir edayla başka bir masaya oturdu. Binbaşı akşam yemeğini bitirip başını kaldırınca Huguenau yüzüne gülümsedi ve binbaşının emrinde olduğunu göstermek için yerinden azıcık kalktı. Sonra birlikte eşraftan adamların cumaları kurdukları sofranın bulunduğu küçük yan odaya geçtiler.

Hepsi eksiksiz oradaydı, hatta belediye başkanı bile gelmişti. Huguenau bütün adamların adını aklında tutamadı. Daha içeri girer girmez sıcak bir sevecenlikle karşılanacağını hissetmişti, büyük bir başarıyı haber veren bir his vardı içinde. Bu his yanıltmadı. Adamların çoğu kentteki ve oteldeki varlığından çoktan haberdardı; anlaşılan, konuşmalarının konusu olmuştu, daha sonra Esch'e anlattığı üzere açıklamalarına çok büyük ilgi göstermişlerdi. Gece muazzam olumlu bir neticeyle son buldu.

Nihayetinde mucize sayılmazdı. Adamlardaki izlenim gizli bir buluşmaya katıldıkları yönündeydi, aynı zamanda asi Esch'in davasının görüldüğü gizli bir ceza mahkemesiydi bu. Huguenau'nun can kulağıyla dinlenmesinin tek sebebi güçlü kazanma iradesi değildi, uyurgezerce güveni de değildi, sebep onun asi olmayışıydı, daha çok kendisini ve cebini düşünen, böylelikle de diğerlerini anlayan bir dil konuşmasıydı.

Huguenau, adamları Esch'in talep ettiği 20.000 marka imza atmaları için kolaylıkla tavlayabilirdi. Ama yapmadı. İçinden gizli bir korku her şeyin üstünkörü, tam elle tutulacak kıvamda kalmasını emrediyordu, çünkü hakiki güvenlik gerçeğin dışında veya üstünde salınmaktaydı, çünkü çok büyük bir sağlamlık açıklanamaz bir yük gibi tehlikelidir. Manasız görünebilir; ne var ki her manasızlığa eşlik edecek akıllıca bir şeyler düşünülebilir, nitekim Huguenau'nun burada düşündüğü de tamamen akıllıcaydı ve tuhaftır, şu sonuca kapı aralıyordu: Adamlardan fazla para talep veya kabul ederse içlerinden ruhsatını soran biri çıkabilirdi; ama gururlu davranıp yüksek komisyonları reddeder, senetlerin aslan payını kendi (efsanevi) grubuna ayırırsa Reich'ın en güçlü sermayeye sahip sanayi grubunun (Krupp) gerçekten temsilcisi sayılacağına kimse açısından şüphe kalmazdı. Gerçekten de kimse şüphelenmedi, sonunda Huguenau'nun kendisi bile buna inandı. Saygıdeğer beyefendilere söz konusu 20.000 markın üçte birinden, yani toplam 6.600 marktan daha büyük iştirak imkânı

sunma durumunun olmadığını açıkladı; fakat üçte iki çoğunluk yerine %51 salt çoğunlukla da yetinir mi diye gurubuna danışacak, daha sonraları sermaye artırımına gidilebilir diye memnuniyetle notunu da alacaktı – fakat ne kadar üzülse de beyefendilerin şimdilik daha küçük meblağla yetinmeleri gerekmekteydi.

Beyefendiler için de üzücü olmuştu ama ziyanı yoktu. Huguenau *Kurtrierscher Bote*'nin alımını halleder etmez ödemelerin geçici hisse senetleri karşılığı yapılması ve merkez grupla temasa geçildikten sonra büyüyen teşebbüsün Ltd. Şti., hatta A. Ş. formuna kavuşturulması karara bağlandı. Müstakbel yönetim kurulu toplantıları düşünüldü, gece, müttefik ordulara ve majesteleri kaysere kadeh kaldırılarak kapandı.

22

Huguenau uyanınca yastığının altına uzandı; cüzdanını geceleri yastık altında saklamayı âdet edinmişti. 20.000 marka sahip olmanın hoş duygusunu yaşıyordu, cüzdanında buralı adamların gazeteyi almalarından sonra eline geçecek şu 6.600'lüğün bile bulunmayıp geriye bir tek 185 mark kalmış olduğunu bilse de 20.000'i düşünmek iyiydi, 20.000 markı vardı, o kadar.

Alışkanlığına uymamakla birlikte yatakta biraz daha kaldı. Esch sırf paçavrası için istiyor diye elindeki 20.000 markı ona vermesi çılgınlıktı. Her fiyat pazarlığa açıktır, o da Esch'ten pazarlıkla bir şeyler koparacaktı, hiç şüphesi olmasındı. 14.000 mark bile verilse fazlaydı, 6.000 marklık şahsi kâr bırakırdı. Tek, işi marifetle kıvırmak lazımdı ki Esch'in 20.000 markın tamamını almayacağı ortaya çıkmasın. Sermaye rezervi veya sanayi grubu, nitelikli üçte iki çoğunluk yerine salt çoğunlukla şimdilik yetiniyor veya benzeri bir şeyler denebilirdi. Bir fikir muhakkak bulacaktı! Derken yataktan neşeyle fırladı.

Yazı işlerine gittiğinde vakit gayet erkendi. Apışıp kalan Esch'in, adın çıkmış diye amansız suçlamalarla tepesine bindi. Herr Esch için hiç de sorumluluğu olmayan Wilhelm Huguenau'nun, şu birkaç gün içinde gazete hakkında kulaklarının

duydukları tüyler ürperticiydi. Burayı simsar vasfıyla istemese umurunda olmazdı, ama iyi bir işin göz göre göre berbat edildiğini seyretmek kalbini kırıyordu, evet kalp kırıcıydı; gazete dediğin sanıyla yaşar, sanı bozuksa kendi de bozuktur. Duruma bakılırsa Herr Esch *Kurtrierscher Bote*'yi satılmayacak kadar kötü bir hale düşürmeyi becermişti. "Sevgili Esch, şu kadarına emin olun ki gazeteyi devralan kişiden para isteyecek yerde aslında üstüne para vermeniz gerek."

Esch'in yüzü kederlendi, sonra küçümser bir tavırla yüzünü şekilden şekle soktu. Şüphesiz, Huguenau bu yoldan şaşkına çevrilecek değildi: "Ortada sırıtacak bir şey yok, sevgili dostum Esch, mesele çok ciddi, belki sandığınızdan daha ciddi." Kârlılık söz konusu olamazdı, gene de kârlılık olsun isteniyorsa ancak duyulmadık fedakârlıklar, evet fedakârlıklar yardımıyla, sevgili Herr Esch, mümkün olabilirdi. İnanmak ve ummak istediği gibi dostları arasında, ideal olmakla birlikte tamamen manasız bu amaca uygun ve fedakârlığa istekli kimseler varsa Herr Esch kendini şanslı sanabilirdi, hem de insanın ömründe belki tek bir defacık başına gelecek bir şans, çünkü son derece elverişli şartlar ve kendisinin, azminden şüphe duyulmayacak aracılık faaliyeti sayesinde Esch belki 10.000 marklık bir kâr da elde edecekti, Esch harekete geçmezse, kendisini zerre kadar bile ilgilendirmeyen meseleleriyle bu denli özgeci meşgul olduğu için kusuruna bakmasındı.

"O zaman boş verin!" diye bağıran Esch masaya vurdu.

"Rica ederim, tabii ki boş veremem... Hem, fiyatla ilgili uçuk fikirleriniz sorgusuz sualsiz kabul edilmeyince neden bu kadar öfkeleniyorsunuz, anlaşılacak şey değil."

"Ben uçuk bir şey talep etmedim... Gazete yirmi bine dosta gider."

"Tamam, değerlendirmeniz kabul görüyor, anlamıyor musunuz? Çünkü siz de itiraf edeceksiniz ki gazeteyi geliştirmek

için en az bir on bin daha yatırmak şart… O da otuz bin eder, otuz binse fazla para olur, değil mi?"

Esch dalgınlaştı. Huguenau gittiği yolun iyi olduğunu seziyordu: "Peki, aklınızı başınıza toplayın… Sizi sıkıştıracak değilim tabii… Yarın görüşelim, sabah ola hayrola…"

Esch odada bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Sonra dedi ki: "Karımla bir konuşayım."

"Konuşun elbet… Ama düşünmenin tadını da kaçırmayın… Nakit para sıcaktır, sevgili Herr Esch, ama beklemeye gelmez."

Ayağa kalktı: "Yarın uğrar, yine sorarım… Refikanız hanımefendiye selamlarımı iletin."

23

Dr. Flurschütz ile Teğmen Jaretzki hastaneden kente yürüdüler. Cadde delik deşik, çakır çukurdu, lastik kalmadığı için demir tekerle giden yük arabaları tarafından yarılmıştı. Faaliyeti durdurulmuş bir katranlı mukavva fabrikası ince siyah teneke bacalarını dingin havaya uzatıyordu. Ormanda kuşlar cıvıldıyordu. Jaretzki'nin kolu çengelli iğneyle üniforma ceketinin cebine tutturulmuştu.

Jaretzki, "Tuhaf," dedi, "sol kolumdan oldum olalı, sağ kolum ağırlık varmış gibi aşağı sarkıyor... İyisi mi onu da kestireyim."

"Simetrik birisiniz ya ondandır... Mühendislerde simetrik duyuş vardır."

"Biliyor musunuz, Flurschütz, bazen öyle bir mesleğim olduğunu tamamen unutuyorum... Siz anlamazsınız, siz mesleğinizde kaldınız."

"Şey, pek öyle denemez... Ben de daha ziyade hekim değil biyologdum..."

"AEG'ye başvuru bıraktım, zaten her yanda adam eksikliği var... Ama resim tahtasının başına tekrar geçmeyi tasavvur bile edemiyorum... Siz ne dersiniz, toplam kaç ölü vardır?"

"Bilmem, beş milyon, on milyon... Bitene kadar belki yirmi olur."

"Eminim ki biteceği falan yok... Sonsuza dek böyle sürecek."

Dr. Flurschütz olduğu yerde kaldı: "Söylesenize, Jaretzki, burada sessiz sakin dolanırken, yaşam sessiz sakin devam ederken birkaç kilometre ötede bodoslama adam öldürülmesini aklınız alıyor mu?"

"Eh, aklımın almadığı neler var... Ayrıca ikimiz de dışarıdaki payımızı aldık..."

Dr. Flurschütz kasketinin siperliği altındaki kurşun yarasını istemsizce yokladı: "Onu demek istemedim... O başlardaydı, insanlar utandıkları için ite kaka öne geçiyorlardı... Artık yasa gereği çıldırmak gerekiyor."

"Bir bu eksikti... Ben almayayım, kafayı çekmeyi yeğlerim..."

"Reçeteye harfiyen uyuyorsunuz, değil mi?"

Rüzgâr, faaliyeti durdurulan katranlı mukavva fabrikasından katran kokusunu yanlarına taşıdı.

Zayıfçacık, beli bükük Dr. Flurschütz, sarı sivri sakalı ve monoklüyle üniforması içinde biraz çolpa duruyordu. Bir süre sustular.

Cadde yokuşa vurdu. Yakın zamanda kent kapıları önüne inşa edilmiş tek tük tek katlı evler, bir sıra halinde huzurlu bir izlenim bırakıyordu. Ön bahçelerin hepsinde çelimsiz sebzeler yetiştiriliyordu.

Jaretzki, "Yılın tamamı katran kokusu içinde oturmak hiç zevkli değil," dedi.

Flurschütz yanıtladı: "Romanya'ya, Polonya'ya gittim. Bakın... Binalar her yanda aynı huzur içinde bekleşiyorlar... Aynı levhalar, duvarcı ustaları, çilingirler vesaire... Armentières dolaylarında bir zeminlikte ahşap tahkimatın tahtaları

arasında *Tailleur pour Dames** diye bir levha vardı... Belki kiç diyeceksiniz ama çılgınlığın ne derece olduğunu anca o zaman keşfettim."

Jaretzki dedi ki: "Artık tek kolla ben de kendimi bir ordu işletmesine mühendis diye aldırabilirim."

"AEG'ye yeğ mi tutardınız?"

"Hayır, yeğ tuttuğum hiçbir şey yok... Belki tek kolla gene hizmete alınmayı isterim... El bombası atmaya tek kol da yeter... Sigaramı yakmama yardım edin."

"Bugün neler içtiniz, Jaretzki?"

"Ben mi? Söylemeye değmez, şimdi sizi götüreceğim şarap için ayık tuttum kendimi."

"Ya AEG n'olacak?"

Jaretzki güldü: "Dürüst olmak gerekirse, olağan yaşama dönmek için duygusal bir girişim; bir kariyerinin olması için, şununla bununla yatmayıp evlenmek için... Ama buna siz de benim gibi pek inanmıyorsunuzdur."

"Neden inanmayacakmışım ki?"

Jaretzki sigarayla kesik kesik konuştu: "Çünkü... savaşın... biteceği... filan... yok... Daha kaç kez söyleyeceğim size!"

"O da bir çare," dedi Flurschütz.

"Tek çare."

Kent kapısına varmışlardı. Jaretzki ayağını kaldırıma koydu, eldivenleri cebinden çıkardı, ağzında yamuk duran sigara, şose yolun tozunu ayakkabılarından silkti. Sonra koyu renk bıyığını burdu, serin kemerli kapıdan geçip dar ve sessiz sokağa girdiler.

* Fransızca: Kadın Terzisi. (ç. n.)

24

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (3)

Bir dönemin karakteristiği içinde yapı üslubunun üstünlüğü en acayip meselelerdendir. En başta da plastik sanatın tarih içinde aldığı şu tuhaf mı tuhaf öncelikli konum! Plastik sanat, bir dönemi dolduran yığınla insan faaliyetinden ancak minnacık bir kesit olur, hatta pek entelektüel bir kesit de değildir, bununla birlikte karakter belirleme kuvveti bakımından diğer tüm entelektüel alanları aşar, şiiri aşar, hatta bilimi, hatta dini aşar. Binlerce yıl süren şey plastik sanat eseridir, dönemin ve üslubunun temsilcisi olarak kalır.

Kalıcılığın tek sebebi malzemenin dayanıklılığı olamaz: Son yüzyıllardan kalan yazılı yığınla kâğıt var, yine de Gotik yapı tüm ortaçağ edebiyatından "daha ortaçağlıdır" Yok, çok noksan bir açıklama olacaktır bu – açıklama şayet mümkünse, bizzat "üslup" kavramının özlüğünde bulunması şarttır.

Çünkü üslup kesinlikle inşayla, plastik sanatla sınırlı değildir; üslup bir dönemin tüm yaşam belirtilerine aynı şekilde sinmiş bir şeydir. Sanatçı hakkında istisnai insan olduğunu, üslup içinde istisnai bir tür varlık sürdürdüğünü, diğerleri dışarıda kalırken onun üslubu ürettiğini söylemek saçmalık olacaktır.

Hayır, üslup varsa tüm yaşam belirtileri her yanını sarmıştır, bir dönemin üslubu o dönemin düşüncesinde de mevcuttur, bu dönem insanlarının sergilediği her davranışta da. Ancak bu olgudan hareketle ki başka türlüsü olamayacağı için bu olgunun varlığı şarttır, kendilerini mekânda ortaya koyan eylemlerin olağanüstü, kelimenin hakiki manasıyla görünür öneme kavuşmuş olması gibi şaşırtıcı bir gerçeğin açıklaması ancak yine aynı olgudan hareketle yapılabilir.

Bu konuya kafa yormak belki aylaklıktır denebilir, gelgelelim ardında, yapılan her felsefeye meşruluğunu veren tek sorun vardır: Hiçlik korkusu, çağın ölüme yol açan korkusu. Kötü mimariden yayılan ve dairemde süklüm püklüm oturmama sebebiyet veren tüm tedirginlik belki de bu korkudan başka bir şey değildir. Çünkü insan ne yaparsa zamanı yok etmek, zamanı kaldırmak için yapar ve bu kaldırışın adı mekândır. Salt zaman içre olan, zamanı dolduran müzik bile zamanı mekâna dönüştürür, hele tüm düşünmelerin mekânda vuku bulması, düşünme sürecinin tarifsiz karmaşıklıkta çok boyutlu mantık mekânlarının birbirine karışmasını teşkil edişi, işte bu teori, olabilecek en büyük ihtimal değerine sahiptir. Fakat hal böyleyse doğrudan mekânla ilişkili tüm somutlaşmaların payına başka hiçbir insan faaliyetine düşmeyecek kadar anlam ve apaçıklık düştüğü anlaşılacaktır. Süslemenin özel semptomatik önemi de buradan anlaşılır. Çünkü amaçlı kalıplardan ortaya çıkmışsa da her türlüsünden koparılmış süsleme; soyut ifadeye, tüm mekân fikrinin "formülüne" dönüşür, üslup formülünün kendisine, dolayısıyla da tüm dönemin ve dönemin yaşayışının formülüne dönüşür.

Neredeyse büyülüdür diyeceğim önemi de işte bundan ileri gelir görünüyor bana, tamamıyla ölüme ve cehenneme tutkun bir dönemin artık hiç süsleme çıkaramayacak bir üslup içinde yaşama mecburiyeti de anlam kazanıyor.

25

Hanna Wendling vaktiyle evin yapılması umudu olmasaydı genç taşra avukatına belki de vurulmazdı. Fakat yüksek tabaka burjuvanın genç kızları 1910 yılında *Studio*, *Innendekoration*, *Deutsche Kunst und Dekoration* dergilerini okur, *Stilmöbel in England* eserini elden düşürmezlerdi, evlilikle ilgili erotik tasavvurları mimari sorunlarla karışıp karman çorman olmuştu. Wendling Konutu veya alınlığın üstünde barok harflerle yazan adıyla *Haus in Rosen* bu ideallere mütevazı ölçüde uymaktaydı; epey dik bir çatısı vardı; evin girişinin yanındaki çini figürler aşk ve doğurganlık sembollerini göstermekteydi; pişmemiş tuğladan bir şöminenin bulunduğu İngiliz tipi bir salonu vardı, şömine rafında pirinçten ıvır zıvırlar duruyordu. Bütün mobilyaları her yanda mimari bir denge hâkim olmaya başlayabilecek kadar doğru bir konuma getirmek epey iş çıkarmış, mutluluk vermiş, her şey tamamlanınca Hanna Wendling bu dengenin kusursuzluğunu bir tek kendisinin bildiği hissine kapılmıştı, isterse Heinrich de buna katılsın, hatta evlilik mutluluğunun büyük kısmı mobilya ile tabloların sıralamasındaki gizli armoni ve kontrpuanın bilgisinden ileri gelsindi.

Kısacası, mobilyalar o gün bugündür yer değiştirmemişti, tersine, ilk planı bir milimetre olsun değiştirmemeye son derece dikkat edilmişti, ama gene de değişen bir şey vardı, ne olmuştu? Denge aşınabilir, armoni epriyebilir mi? Başlarda bunun ardında ilgisizliğin saklı olduğunu fark etmemişti – pozitif nötre gerilemiş, negatife dönünce ancak fark edilir olmuştu: Ev veya mobilyaların düzeni ansızın midesini bulandırıyor sanılmasın, acil durumda mobilyaların yerini değiştirmekle bu işin üstesinden gelinebilirdi, yok, daha derinlere uzanan bir şey vardı; şeylerin ve birbirleriyle ilişkilerinin üstüne tesadüfilik ve bir araya toplanmışlık laneti çökmüştü, mevcut olanı kadar tesadüfi ve keyfî olmayacak başka bir düzen düşünülemezdi. Her şeyin içinde yer alanın belli bir karmaşa, belli bir kasvet, hatta neredeyse bir tehlike olduğuna şüphe yoktu, hele de mimarinin kesinsizliği diğer duygu konuları karşısında, hatta moda meseleleri karşısında neden geri dursun, anlamak için sebep yoktu; tuhaf bir korku salıyordu içine bu, Hanna Wendling çok daha önemli ve ağır meseleler olduğunu gayet iyi bilse de moda dergilerinin bile çekiciliklerini yitirecekleri, günün birinde *Vogue*'a, dört yıllık şu savaş sırasında bu denli mahrum kaldığı İngiliz *Vogue*'a bile mest olmadan, anlamaksızın, ilgisizce bakabileceği tasavvuru kadar korku verici başka bir şey yoktu belki de.

Kendini böylesi tasavvurlar üstünde yakalayınca onları hayalperestlik diye adlandırıyordu, oysa aslında hayalperestlikten çok daha ayık düşüncelerdi, sırf, burada hiçbir sarhoşluktan ayılma olmayışı bakımından bile bir tür ayıklıkla doluydu; zaten ayık, adeta olağan bir durum, bir dahaki, yani ikinci ayıklığa boyun eğdirilmişti de handiyse daha da olağanlaşıp ucu negatife varmıştı. Böylesi değerlendirmeler tabii ki belirli bir dereceye kadar hep görelidir; ayıklık ile sarhoşluk sınırı her zaman belirlenemez, bir tek Rusların insan sevgisi mi sarhoşluk diye nitelenebilir yoksa sarhoşluk insanlar arası olağan sosyal ilişkiye de hemencecik uygulanabilir mi, son kertede

hep belirsiz kalacaktır, evet, şeylere bütün olarak bakmak sarhoşluk veya ayıklık sayılabilir. Buna rağmen ayıklık için bir entropi durumu, mutlak bir sıfır noktası olması imkânsız değildir, tüm ilişkilerin zaruretle, dur durak bilmeden ulaşmaya çabaladığı mutlak bir sıfır noktası. Hanna Wendling'in bu yol üzere bulunmasının kendi başına biraz olabilirliği vardı, belki de esas itibarıyla modanın önünden gidişinden başka bir şey değildi: İnsanın entropisi mutlak yalnızlaşmasıdır, eskiden armoni veya denge dediği belki bir suretten ibarettir, sosyal yapıdan oluşturduğu ve onun parçası olduğu sürece oluşturması gereken bir suret. Ne kadar yalnızlaşırsa, şeyler de o kadar çöküşe geçer, kendilerini o kadar tecrit ederler, şeyler arası ilişkilere o kadar kayıtsızlaşmak zorunda kalır ve sonunda hiçbirini görmez olur. Hanna Wendling evinde, bahçesinde işte böyle dolanıyor, İngiliz usulü kesik tahta döşeli yollarda böyle yürüyordu, mimariymiş, beyaz yolların kıvrımlarıymış, gözü hiçbir şey görmüyordu, bu ne denli acı verici olabilse de zaruri olduğundan artık pek acı vermiyordu.

26

Huguenau artık her gün Fischer Caddesi'nde Herr Esch'e uğruyordu. Sıkça tecrübe ettiği ticari âdete uyarak gelişinin asıl sebebine ilişkin tek kelime etmiyor, muhatabının başlamasını bekliyor, havadan sudan konuşuyor, hasattan bahsediyor, zaferlerin sözünü ediyordu. Esch'in zaferlerin adını bile duymak istemediğini fark edince onları bırakıp sözü havayla sınırlandırdı.

Avluda kimileyin Marguerite'e rastlıyordu. Çocuk sokulgandı, parmağına tutunuyor, yine matbaaya gitmek istiyordu.

Huguenau dedi ki: "He, gidersek yine yirmi fenik gelir sanıyorsun, ama Huguenau amca henüz yeterince zengin değil, her şeyin vakti var."

Yine de kumbarası için cebine on fenik sokuşturdu.

"Söyle bakalım, ikimiz de zengin olunca ne yapacağız?.."

Çocuk yanıtlamadı, yere baktı. Sonunda duraksayarak, "Kaçacağım," dedi.

Nedendir bilinmez, Huguenau'nun hoşuna gitmişti: "Demek

para bundan lazım… Peki, zengin olunca birlikte kaçıp gideriz… Seni yanıma alırım."

Marguerite, "Tamam," dedi.

Huguenau ne zaman Esch'in yanına çıksa o da çoğunlukla peşinden gelir, yere oturup konuşulanları dinlerdi. Veya hiç olmadı kapıya doğru gülerdi.

Huguenau da lafın gelişi, "Çocuklarla aram iyidir," derdi.

Bu, Esch'in hoşuna gidiyor gibiydi, sırıttı: "Tam afacan… Adam bile öldürür bu."

Huguenau'nun aklından, *Haïssez les Prussiens** diye geçti, oysa Esch Prusyalı değil Lüksemburgluydu. Esch devam etti: "Sık sık, şu küçük afacanı evlat edineyim diyorum… Bizim çocuğumuz yok da."

Huguenau şaşırdı: "Başkasının çocuğu…"

Esch dedi ki: "Başkasınınmış, özmüş… Ne fark eder… Dayanılmaz oluyor yoksa."

Huguenau güldü: "Şey, öz olunca da bilemiyor insan."

Esch, "Babası gözaltında… Evlat alınabilir dedim karıma… Öksüz sayılır," dedi.

Huguenau, "Hım, ama o zaman bakmanız gerekir," dedi.

"Tabii ki," dedi Esch.

"Elde biraz sermayeniz varsa veya mal satarak filan boşa çıkarabilirseniz, aileniz için hayat sigortası başlatabilirsiniz… Çeşitli şirketlerle irtibatım var."

"Öyle mi?" dedi Esch.

"Ben hamdolsun bekârım daha, böyle zor zamanlarda paha biçilmez bir avantaj… Ama bir gün olur da yuva kurarsam ailemi sermayeyle veya başka yollardan güvenceye alırım…

* Fransızca: Prusyalılardan nefret ediyorum. (ç. n.)

Şey, siz de imrenilecek durumdasınız, bunu yapabilirsiniz…"

Huguenau uzaklaştı.

Avluda Marguerite bekliyordu.

"Hep burada kalmak ister misin?"

"Burası neresi?" diye sordu çocuk.

"Burası işte, Esch amcanın yanı."

Çocuk ona düşmanca baktı.

Huguenau göz kırpıp sallandı: "İstemezsin, değil mi?"

Marguerite de güldü.

"Yani, istemezsin…"

"Yok, istemem."

"Onu hiç sevmiyorsun… Sana çok sert davranıyor galiba?" Huguenau sonra kaçma işareti yaptı.

Marguerite dudaklarını büzüştürdü: "Hayır…"

"Ya karısı?.."

Çocuk omuz silkti.

Huguenau memnundu: "Öyleyse burada kalmayacaksın… İkimiz birlikte başımızı alıp gideceğiz, Belçika'ya… Gel, matbaaya Herr Lindner'in yanına gidelim."

Uyum içinde matbaa makinesine yürüyüp Herr Lindner'in kâğıt yerleştirmesini seyrettiler.

27

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (4)

Yahudilerin beni gözlediği hissiyatım doğru çıktı. İki gün biraz keyifsizdim, kahvaltıma dokunmamış, bir tek yarım saatliğine dışarı çıkmıştım. İkinci günün akşamı odamın kapısı çalındı, şaşırdığım bir şey oldu ve hep doktor sandığım ufak tefek adam içeri girdi. Gerçekten de doktor olduğu meydana çıktı.

"Siz olmalı hasta," dedi bozuk bir dille.

"Yok," dedim, "hem olsam da kime ne?"

"Para tutmaz, parası için değil," dedi çekinerek, "yardım etmek gerek."

"Sağ olun," dedim, "gayet iyiyim."

Karşımda dikilmiş, bastonunu göğsüne bastırıyordu.

"Ateş?" diye sordu rica edercesine.

"Yok, gayet iyiyim, şimdi dışarı çıkacağım."

Ayağa kalktım, odadan birlikte çıktık.

Sofada genç Yahudilerden, yanaklarında tiyatro sakalı olanlardan biri bekliyordu.

Doktor kendini tanıttı: "Adım Dr. Litwak."

"Bertrand Müller, bilim doktoru." Elimi uzattım; genç Yahudi de elini verdi. Kuru ve serindi, yüzü kadar pürüzsüzdü.

Sanki dünyanın en olağan şeyiymiş gibi yanıma katıldılar. Belirli bir hedefim filan yoktu ama ayağıma çabuktum. Biri sağımda, öbürü solumda ayak uyduruyorlar, birbirleriyle Yiddişçe sohbet ediyorlardı. Ciddi ciddi kızdım: "Tek kelime anlamıyorum."

Güldüler: "Bir şey anlamıyorum diyor."

Bir süre sonra: "Sahiden, Yiddiş anlamaz mısınız?"

"Hayır."

Reichenberger Caddesi'ne çıktık, rotayı Rixdorf'a çevirdim.

İşte, o sıra Marie'ye rastladık.

Bir sokak lambası direğine yaslanmıştı. Hava epey karanlıktı ama gazdan tasarruf ediliyordu. Buna rağmen görür görmez tanıdım.

Ayrıca karşıdaki meyhanenin pencerelerinden azıcık ışık geliyordu.

Marie de beni tanıdı, yüzüme gülümsedi. Sonra, "Arkadaşlarınız mı?" diye sordu.

"Komşularım," dedim.

Meyhaneye girmeyi önerdim, çünkü Marie gözüme bitkin ve bir şeyler yemeye muhtaç görünüyordu. Gelgelelim ikisi içeri girmeyi reddettiler. Belki domuz eti yemeye zorlanacaklarından korkuyorlardı, belki alay edilmekten veya başka bir şeyden. Her halükârda onlardan kurtulmak için bahane edilebilirdi.

Derken tuhaf bir şey oldu: Marie Yahudilerin safına geçti, karnının hiç aç olmadığını söyledi, sanki başka bir şey yapamaz gibi genç Yahudi'yle önden gitti, ben de Dr. Litwak'la arkalarından geldim.

Doktora, "Kim bu?" diye sorup gri etekleri önümde sallanan genç Yahudi'yi gösterdim.

Dr. Litwak, "Adı Nuchem Sussin," dedi.

28

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck ile Dr. Kessel ameliyattaydı. Askerî hastanede yardımcı hizmet görmekle birlikte sivil ve sigortalı muayeneleriyle işi başından aşan Dr. Kessel genellikle Kuhlenbeck tarafından kollanırdı, fakat saldırılar yeni hasta tedarikinde bulunmuştu ve engellemenin imkânı yoktu. Bereket sırf kolay vakalar veriliyordu. Artık kolay vaka diye neye denirse.

Bunlar gerçek doktor olduğundan daha sonra Kuhlenbeck'in odasında otururken vakalardan söz ederlerdi. Flurschütz de yanlarına gelmişti.

Kuhlenbeck, "Yazık, bugün katılamadınız, Flurschütz, çok eğlenirdiniz," dedi, "insan yeni neler öğreniyor, muazzam... Ameliyata almasak adam ömür boyu hasta dolaşacaktı..." Güldü, "Artık altı haftaya kendini yeniden vurdurabilir."

Kessel, "Tek istediğim, keşke zavallı sigorta hastalarımızın hali de buradakiler kadar iyi olsa," dedi.

Kuhlenbeck, "Şu kılçık yutup sırf sabaha asılabilsin diye ameliyata alınan kaçağın hikâyesini biliyor musunuz? Bu da bizim işimiz," dedi.

Flurschütz, "Savaşın tüm taraflarındaki doktorlar greve çıksa savaş çok geçmeden biterdi," dedi.

"Demeyin yahu, Flurschütz, başlangıcı siz yapın madem."

Dr. Kessel, "Kurdeleyi geri yollamak için neler vermem... Yaşlı bir meslektaşın başına ne iş açtım diye utanmayın, Kuhlenbeck!" dedi.

"Ne yapayım, ilacınızı vermek zorundaydım... Siviller hep siyahlı beyazlı olanları takıyor."

"Tamam, siz de siyahlı beyazlıyla dolanıyorsunuz... Üstelik sıranız çoktan geldi, Flurschütz."

Flurschütz, "Esas mesele, burada boş boş oturup başka bir şey düşünmeden az çok ilgi çekici vakalardan konuşmak... Başka şey düşünecek vaktimiz mi var sanki... Her tarafta böyle. Yaptıkları iş insanları yiyip bitiriyor... Basbayağı yiyip bitiriyor," dedi.

Dr. Kessel, "Yüce Tanrım, elli altı yaşına girdim, daha ne düşüneyim... Akşam yatağa yatarsam şükrediyorum," dedi.

Kuhlenbeck, "Masrafı alaya yazılacak bir likör ister misiniz?.. Saat ikide gene yirmi kişi kadar oluruz... Devir için kalacak mısınız?" dedi.

Ayağa kalkmış, pencerenin yanındaki ilaç dolabına gitmişti, içinden bir şişe kanyak, üç de kadeh çıkardı. Pencerenin yanında durup dolabın gözüne uzanırken sakalı ışıkta profilden iyice belirginleşti, kudretli görünüyordu.

Flurschütz dedi ki: "Şu içine saplandığımız meslek hepimizin içini boşaltıyor... Askerlik ve vatanseverlik de böyle birer meslekten başka bir şey değil... Artık kendi alanından başka alanlarda olanları bile aklın almıyor neredeyse."

"Tanrı'ya şükür ki," dedi Kuhlenbeck, "doktorların felsefe yapmaya ihtiyacı yok."

Mathilde hemşire girdi içeri. Yıkanmış kokuyordu. Veya öyle kokması gerekir sanılıyordu. Uzun burunlu dar yüzü, kızıl hizmetçi kız elleriyle zıtlık oluşturuyordu.

"Hekim binbaşım, istasyondan telefon var, nakliye ulaşmış."

"Ha, güzel, bir veda sigarası daha… Hemşire, siz de geliyor musunuz?"

"Carla ve Emmy hemşireler istasyona gitmişler bile."

"O da iyi… Hadi o zaman, Flurschütz."

Dr. Kessel, "Mit dem Pfeil, dem Bogen," diye meşhur bir şarkının ilk mısraını söyledi ama pek ruhsuzdu.

Mathilde hemşire kapıda dikilip kalmıştı. Doktor odasında vakit geçirmekten hoşlanıyordu. Hepsi çıkınca Flurschütz, hemşirenin beyaz boynunun pırıltısını yakaladı, saç diplerindeki çilleri gördü, biraz duygulanmıştı.

Hekim binbaşı, "İyi günler, hemşire," dedi.

Flurschütz de, "İyi günler, hemşire," dedi.

Dr. Kessel, "Tanrı'ya emanet," dedi.

29

Duvarcı Gödicke'nin gözünün önünde evler, ağaçlar vardı, hava değişiyordu, bir gece bir gündüz oluyor, insanlar hareket ediyor, o da konuştuklarını işitiyordu. Teneke veya adi malzemeden çoğunlukla yuvarlak cisimler üstünde yemek getirilip önüne konuluyordu. Hepsi tanıdıktı, ama bu şeylere gidilen veya onların yanına geldikleri yol çetin bir yoldu: Duvarcı Gödicke'nin emektar ömründe hiç olmadığı kadar çok çalışması lazımdı artık. Çünkü insan aslında kimi beslediğini bilmeyince, kaşığı ağza götürmek hiç de olağan bir şey değildir, bunu bilmek için katlanılan korkunç zahmete bakınca yemek yemek, umarsız bir emeğin ve yerine getirilemez bir görevin ıstırabına dönüşüyordu; çünkü gene aynı Gödicke'nin ruhunu teşkil eden binanın yapı unsurları hakkında bir teori oluşturmak, başta adam Gödicke, kimsenin harcı değildi. Bu bakımdan mesela adam Gödicke'nin pek çok Gödicke'den, sözgelimi sokakta oyun oynamış, arkadaşlarıyla birlikte mastürbasyon yapmış, çöplüklerde, kum ocaklarında tüneller kazmış oğlan Ludwig Gödicke'den, annesinin yemeğe çağırdığı, bunun üzerine kendisi de duvarcılık mesleğini icra eden babasına yemeğini inşaata götüren bu oğlan Gödicke'den

mürekkep olduğunu iddia etmek yanlış olurdu, şu halde bu oğlan Ludwig Gödicke'nin şimdiki benliğinin tamamlayıcı bir parçasını oluşturduğunu, işte bunu ileri sürmek de yanlış olurdu, tıpkı bir başka tamamlayıcı parçasını Hamburglu dülgerleri geniş kenarlıklı şapkalarından, sedefli yeleklerinden ötürü kıskanması gibi; halbuki basit bir duvarcı çocukken hepsine nispet olsun diye dülger Gürzner'in manitasını ırmak kıyısındaki çalılıkta ele geçirene kadar rahat durmamıştı; iddia etmesi yanlış olacak bir şey de gene bir başka parçasının bir grev sırasında beton karıştırma makinesinin tamburlarını gevşeterek kullanılmaz hale getiren ve buna rağmen sırf, çocuk yüzünden iki gözü iki çeşme ağladı diye hizmetçi kız Anna Lamprecht'le evlenince, teşkilattan ayrılan adam olduğudur: Yok, bir kişiliğin bu tür bir kesitini çıkarmak, adeta böyle bir tarihî yarılma, kişiliğin tamamlayıcı parçalarını asla vermez, çünkü biyografisinden öteye geçemez. Demek ki adam Gödicke'nin mücadele etmesi gereken zorluklar bu kişiler dizisinin kendi içinde yaşadığını hissetmesi filan olmamıştır, asıl zorluk dizinin birdenbire kopması, biyografinin belirli bir noktada kesintiye uğraması, böylesi bir zincirin son halkası olacak kendisine ulaşan hiçbir bağlantının bulunmayışı, yaşamımdır demekten pek öteye geçemeyeceği bir şeyden kopmak suretiyle öz varlığını yitirmiş olmasından ileri gelir. O kişileri isten kararmış bir camdan bakar gibi görüyordu, kaşığı ağzına götürürken çalılıklarda Gürzner'in manitasıyla yatmış oğlanı da beslemekten hoşlansa, hatta bu gayet sevindirici olsa bile öte yakaya köprü atmanın yine de imkânı yoktu, kişi adeta öbür yakada kalıyor, karşı yakadaki adamı ele geçiremiyordu. Ah, Gürzner'in manitasını hatırlayan asıl kimdir, bir bilinse, köprüyü kurmak her şeye rağmen belki mümkün olurdu: O günlerdeki kıyı çalılığının canlandığı gözler burada şosedeki ağaçları görenlerle aynı değildi, gene bunlar da şu odada etrafa bakınanlarla hepten bir sayılmazdı. O adamın, yani Gürzner'in manitasıyla yatmaya hâlâ hazır bekleyen adamın

beslenmesine katlanamayan, bunu yasaklayan bir Gödicke kesin vardı. Kasıklarındaki sancıları çekmesi gereken Gödicke ise yasağı çıkaran olabileceği gibi yasağın ilgilendirdiği de, bambaşka bir tanesi de olabilirdi. Son derece karmaşık ilişkilerdi, duvarcı Gödicke içyüzlerini hiçbir şekilde anlamıyordu. Belki bilincine kavuşan Gödicke'nin ruhunun parçalarını geri çağırmak istemeyişinden ötürü ortaya çıkıyorlardı, belki de bunu yapabilecek durumda oluşunun sebebi onlardı. Şu an kendi içine bakabilse benliğinin izin verdiği her parçasında, kendine has bir Gödicke bulacağı şüphesiz ki reddedilemezdi, sanki sözgelimi bu parçaların her biri kendi etrafında kendine ait, müstakil bir bölge kurmuştu. Belki de ruh; parçalarına ayırınca çekirdek hücreleri yığmanın, dolayısıyla da müstakil faaliyetli tek başına yaşam bölgeleri ortaya çıkarmanın mümkün olduğu bir protoplazmadan farklı değildi. Artık her nasılsa ve nasıl ortaya çıkmışsa: Gödicke'nin ruhunda çeşit çeşit müstakil ve faal yarık yaşamlar yaşıyordu, aslında her biri Gödicke'dir diye nitelenebilirdi, hepsini bir şemsiye altında toplamaksa zahmetli ve üstesinden gelinmeyecek türden bir işti.

Bu işi duvarcı Gödicke'nin tek başına halletmesi gerekiyordu, yardım edecek kimsesi yoktu.

30

Huguenau usul gereği iki gün bekleyip Esch'in yanına tekrar gittiğinde Esch'in çalışma masasının yanındaki hasır koltukta yaşı belirsiz, geniş kalçalı, cazibesiz, cinsiyetsiz bir şahıs buldu. Bu, Frau Esch'ti, Huguenau işin çantada keklik olduğunu anladı. Kadına kendini faydalı biri olarak sunması yetecekti: "Eh, bu müşkül pazarlıklarımızda hanımefendi de desteklerini sunarlar."

Frau Esch azıcık geriledi: "Ben ticaretten anlamam, kocamın işidir o."

"Tabii, kocanız beyefendi sahiden de örnek bir ticaret erbabı! Nasıl denir, şeytana pabucunu ters giydirir, bulaşanın vay haline."

Frau Esch biraz gülümsedi, Huguenau da yüreklendiğini hissetti:

"Konjonktürden istifade, gazeteden kurtulmak istemesi mükemmel bir fikir, zaten dert kederden başka halta yaradığı yok, hele de işlerin günden güne bozulduğu bir dönemde."

Frau Esch nazikçe, "Evet, gazete kocamın epey sinirini bozuyor," dedi.

Esch, "Buna rağmen vazgeçmiyorum," dedi.

"Olur mu, Herr Esch, olur mu, sağlığınızı hiç umursamaz mısınız, o konuda refikanız hanımefendinin de söyleyeceği bir iki sözcük olacaktır. Üstelik..." Huguenau düşündü: " işinizden ayrılasınız yoksa, çalışmaya devam edeceğinizi şart koşabilirsiniz, böylesine değerli bir kuvvet temin edersem alıcı grup ancak şapka çıkaracaktır."

Esch konuştu, orası halledilirdi ama 18.000'den aşağısı kurtarmazdı, demin karısıyla da görüşmüştü.

Efendim, Herr Esch'in uçuk fiyatını azıcık gevşetmesi her halükârda akıllıcaydı, ama işteki hissesini vermek istemiyorsa onu da hesaba katmalıydı.

Ne bakımdan, diye sordu Herr Esch.

Huguenau, elini çabuk tutması gerektiğini hissediyordu.

"Efendim, en kolayı galiba örnek bir sözleşme hazırlayıp tek tek maddeleri görüşmek olacak."

"Keyfiniz olsun," diyen Esch bir yaprak kâğıt aldı, "söyleyin, yazayım."

Huguenau kuruldu: "Pekâlâ. Başlık: Zihinden Protokol."

Sonrasında al aşağı vur yukarı, bütün kuşluk vakti süren pazarlıktan sonra şu sözleşme meydana çıktı:

1. Karışık bir ilgi grubunun yetkilisi ve yediemini Herr Wilhelm Hugueanu, kolektif şirket olan Kurtrierscher Bote *gazetesine, şirket sermayesi aşağıdaki gibi dağıtılmak suretiyle ortak olmaktadır:*

%10 Herr August Esch'in mülkü kalacak,

%60'ı Herr Huguenau'nun temsil ettiği sanayi grubu alacak,

%30'u ise yine Herr Huguenau'nun temsil ettiği yerel talipler grubu alacaktır.

Herr Esch'in başta istediği yarı yarıya ortaklık Huguenau tarafından reddedilmiştir: "Sevgili Esch, bu sizin kendi çıkarınıza karşı, ortaklığınız ne kadar büyük olursa alacağınız nakit o kadar azalır... Görüyorsunuz ya, çıkarınızı göz önünde bulunduruyorum."

2. Şirket sermayesi yayıncılık ve sair haklar ile tüm ofis ve matbaa aletlerinden ibarettir. Yeni mülkiyet dağıtımı hakkında geçici hisse senetleri tanzim edilecektir.

Herr Esch özgürlük anıtı ile Badenweiler manzarasını özel eşya sayıp şirket sermayesinden çıkarttırdı. Huguenau cömertçe, "Rica ederim," dedi.

3. Net kârlar ihtiyat akçesi diye ayrılmadığı sürece ortaklar arasındaki hisse senedi varlığı oranında pay edilecektir. Zararlar da aynı oranda üstlenilecektir.

Zararlarla ilgili belirleme, sözleşmeye Herr Esch'in talebi üzerine kaydedildi, çünkü Herr Huguenau zararı hiç düşünmemişti. İhtiyat akçesi de Esch'in icadıydı.

4. Herr Huguenau yeni iştirakçi grubun yetkilisi ve temsilcisi vasfıyla şirkete 20.000 mark (yazıyla yirmibin mark) sermaye getirecektir. Sermayenin üçte biri derhal ödenecek olup kalan üçte birlik kısımların vadesi parayı ödeyecek ortakların arzusu üzerine altı ay veya en geç bir sene sonra gelecektir. Ödemenin gecikmesi halinde şirkete her altı ay için %4 tazminat ödenecektir. Hisse senetleri ödeme ölçüsünce teslim edilecektir.

Hisse senetleri ancak ödemeyle birlikte teslim edilip %4 gibi yüksek bir faiz yeterince yıldırıcı olduğundan Huguenau yerel heveslilerin taksitle ödeme hakkından yararlanacaklarından pek endişe etmedi. Buna yine de yeltenecek olurlarsa atlatmanın bir yolu bulunacaktı. Efsane sanayi grubunun taksitlerini nasıl tedarik edeceği de Huguenau'yu pek kaygılandırmıyordu –bir sonraki taksitin vadesi zaten ancak altı ay sonra, yani 1919 başında gelecekti, o zamana kadar epey vakit vardı, kim

bilir neler olurdu; savaş şartları tozu dumana katıyor, belki o zamana barış olur, belki gazete o meblağı kazanç hanesine yazar, hatta bu kazançları uydurma zararlarla örtbas edip ortadan kaldırmak bile zaruri olacaktır, belki o güne dek Esch ölür– bir çaresi illa bulunur, ne gerekiyorsa yapılırdı.

5. Herr Wilhelm Huguenau'nun toplam 20.000 marklık ödemeleri 13.400 markı "Huguenau sanayi grubu", 6.600 markı da "yerel grup" hesapları olmak üzere iki hesaba geçirilecektir.

İşte pazarlığın en zor noktasına gelinmişti. Çünkü Esch 18.000 markında diretiyordu, oysa Huguenau bu fiyattan en başta Esch'in kalan iştiraki adına %10, sermaye artırımından üstüne düşen 2.000 mark da dâhil olmak üzere toplam 4.000 markın düşülmesi gerektiğini ileri sürdü, dolayısıyla Esch'in kendi değerlendirmesi bile kabul edilse eline yalnız 14.000 mark geçecekti ama bu kadarı bile hâlâ çok fazlaydı, simsar dediğin tarafsız olmalıydı, böyle bir fiyatı Esch'e ve sevgili karısına asla çok görmese de kendi grubuna asla kabul ettiremezdi, hayır, imkânı yok olmazdı, çünkü müşterilerinin karşısına ciddi bir teklifle çıkması lazımdı, kendine güldürmeye hiç niyeti yoktu; bu işte kesinlikle taraf değildi, tarafsızdı ve tarafsız bir değerlendirmeci olarak, satılan %90 için 10.000 mark önerebilir, tek kuruş fazlasını teklif edemezdi.

Hayır, diye bağırdı Esch; on sekiz bin istiyordu.

Huguenau, Frau Esch'e dönerek, "Bir adam nasıl bu kadar sağır olur?" dedi, "Demin önünde hesapladım, kendi değerlendirmesine göre bile ancak on dört bin talep edebilir." Frau Esch göğüs geçirdi.

Sonunda 12.000 markta ve hizmet akdinde anlaştılar:

6. Şimdiye kadarki tek mal sahibi olan Herr August Esch'in alacakları:

a) 12.000 marklık hakkının üçte biri, yani 4.000 markı derhal, kalan beher 4.000 mark ise 1 Ocak ve 1 Temmuz 1919 tarihle-

rinde şirket tarafından Herr Esch'e ödenecektir. Kalan iki taksite yıllık %4 faiz uygulanacaktır.

b) İki yıl süreyle aylık 125 mark ücretli olarak yazı işleri ve muhasebe şefliği hizmet akdi yapılacaktır.

Esch belki hâlâ boyun eğmeyecekti, Huguenau görünüşte çetin geçen bir mücadele sonrası %4 daha kaptırmış gibi tartışmayı marifetli bir hamleyle taksitlerin faizlendirilmesi gibi ikincil bir konuya çekince bile boyun eğmezdi ya, ufukta beliren karmaşık hesaplar gözünü kamaştırmış, aklını öylesine başından almıştı ki ödenmemiş taksitler -ki ödenmelerinin özel bir mucize gerektireceğinden haberi bile yoktu- evet ödenmemiş taksitler meselesi sözgelimi düzeltilmeden bırakılır veya 12.000 mark ile 20.000 mark arasındaki fark, kanına giren muhasebecilik yapma umutlarına rağmen Huguenau'nun hilekârlıkla açtığı cebine akabilir diye aklının ucundan bile geçmemişti. Gelgelelim Huguenau böylesine çirkin bir şeyi düşünmediği gibi ilgili yerel grubun *Kurtrierscher Bote*'ye ödemesinin mecburen cebine kalacağını da fark etmiyordu; farazi işverenlerinin çıkarları için olanca dürüstlüğüyle mücadele ediyordu, sonunda dermansız kalıp dedi ki: "Uf, peki, madem öyle 12.000 mark ve arzuladığınız gibi %4 olsun da şu işi bitirelim artık; sorumluluk bende... Ama şimdi istediğini alma sırası bana geçti..."

7. Karşılıklı Hak ve Yükümlülükler:

a) Herr Huguenau yayıncılık vazifesini üstlenecektir. Şirketin ticari ve mali idaresi yalnızca onun uhdesinde olacaktır. Ayrıca gazeteye gelen makaleleri kendi kanaatince kabul veya reddetme hakkı bulunacaktır. Firma bu faaliyeti karşılığında kendisine aylık asgari 175 mark, yani yıllık kazancından 2.100 mark vermeyi taahhüt eder.

b) Hizmet akdi süresince Herr Esch'in şirketin muhasebesini tutma hak ve yükümlülüğü vardır, kendisi ikinci yazı işleri müdürlüğünü yürütecektir.

Esch sanayi grubunu dikkate alarak yazı işleri yetkilerini sınırlandırmaya mecbur kaldı; muhasebecilik hakları bir tür tazminat oluşturuyordu.

8. Gazetenin Herr Esch'in binasında şimdiye dek kullandığı mekânlar 3 yıl daha şirkete bırakılacaktır. Ayrıca Herr Esch aynı süre boyunca yukarıda adı geçen binanın ön tarafında mobilyalı iki odayı kahvaltıyla birlikte yayıncının hizmetine verecektir. Herr Esch bu hizmetinin karşılığını şirketten aylık 25 mark olarak alacaktır.

9. Kolektif şirketin daha sonra Ltd. Şti. veya A. Ş.'ye dönmesi halinde yukarıdaki belirlemeler manasına uygun bir şekilde dikkate alınacaktır.

Muhasebenin alenileştiği böyle bir şirket biçimine gerçekten geçilirse iskambilden kurulan ev tabii ki çökmek zorunda kalacaktı. Ama Huguenau'nun hiç tasalandığı yoktu; ona göre hepsi gayet meşru bir işti, tek, bedava barınak ve kahvaltı getirisinin olmasını ufak bir muziplik olarak hissediyor ama çok da seviniyordu. Oysa Esch sözleşmenin on maddeye tamamlanmayışını kusurlu buldu. Bir süre düşünüp onu da buldular:

10. Sözleşmeden doğabilecek ihtilaflar kamuya açık bir davada karara bağlanacaktır.

Huguenau böylelikle şaşırtacak kadar kısa bir sürede -takvimler 14 Mayıs'ı gösteriyordu- işlemlerin pürüzsüzce halledildiğini bildirebildi. Semt eşrafı 6.600 marklık sermaye ödemelerini tamı tamına yapmakta duraksamadı; içinden sözleşme gereği 4.000 mark Herr Esch'e verildi, temkinli ve sağlam bir tüccar olan Herr Huguenau 1.600 markı işletme giderlerini karşılamaya ayırırken kalan 1.000 markı örtülü ödenek başlığı vererek kendine kullandı. Geçici hisse senetleri, taliplerine teslim edilip daha birkaç güne kalmadan gazetenin 1 Haziran itibarıyla yeni yönetimi ve yeni yüzüyle çıkacağı layığı veçh ile ilan edildi. Huguenau binbaşıyı, yeni dönemi bir

başmakaleyle açmaya sevk etmeyi başarmıştı, kutlama sayısı gazeteye ortak semt eşrafının kaleminden çıkma kâh vatansever kâh ekonomiyle ilgili, ama çoğu her ikisiyle ilgili makalelerle bezenecekti.

Huguenau bununla birlikte yeni dönemi kutlamak amacıyla Esch'in binasında kendisine tahsis edilen iki odaya taşındı.

31

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (4)

Şurası kesin ki dönemin üslubu yalnız sanatçıyı taşımaz, üslup çağdaşların her yaptığına da kesin olarak nüfuz eder, yankısını yalnız sanat eserinde bulmaz, bir çağın kültürünü oluşturan ve sanat eserinin yalnız ufacık bir parçasını teşkil ettiği tüm değerlerde de bulur, buna rağmen ortalama birisinde, sözgelimi Wilhelm Huguenau gibi bir temsilcide ne ölçüde cisimleşir gibi maddi bir soru karşısında kişi gayet umarsız kalacaktır. Tulum ve tekstil malzemesi ticareti yapan bir adamın Messel'in bonmarşeleri veya Peter Behrens'in* türbin fabrikasında öyle veya böyle kendini gösteren bir üslup idaresiyle ortak yanı var mıdır? Şahsi zevkinin, içinde pek çok biblosu bulunan cihannümalı villaları yeğleyeceğine şüphe yoktur, yeğlemese bile gene de sanatçıyla arasında uçurum bulunan halkın her nasıl davranırsa davransın parçası kalacaktır.

Fakat Huguenau gibilerine yakından bakınca meselenin, sanatçıyla arasındaki uçurum filan olmadığı görülür. Pekâlâ

* Peter Behrens (1868-1940) Alman mimar ve ressam; modern sanayi tasarımının öncüsü sayılır. (ç. n.)

kabul edilecektir ki bariz üslup iradesinin olduğu dönemlerde sanatçı ile çağdaşları arasındaki anlayışsızlık bugünkü kadar çetin olmamış, yani Dürer'in* Sebaldus Kilisesi'ndeki yeni resmi o çağın Huguenaularında bile genel bir sevinç ve hayranlık uyandırmıştır; çünkü o zamanlarda sanatçılar ile çağdaşlarının bambaşka bir yaşam birlikteliğiyle çevrili olduklarını, ressamın kumaş kesiciye, mahmuzcuya gösterdiği anlayışın en az onların ressamın resimlerine bakarken duyumsadıkları sevinç kadar etkin olduğunu gösteren kimi şeyler vardır. Elbette kontrol etmesi mümkün değil, ayrıca kimi devrimci olayların çağdaşlarda pek takdir görmemiş olması da mümkündür; sözgelimi Grünewald'in** başına gelenler böyle olmalıdır. Fakat bu tür kaymalar pek öze dokunmaz, gerek anlayışın gerek anlayışsızlığın tıpkı sanat eserinin kendisi veya çağdaşların sair yaptıkları kadar efsanevi "zamanın ruhunun" ifadesi olduğu gerçeğine bakınca ortaçağda sanatçı ile çağdaşları arasında anlayış hüküm sürmüş müdür sürmemiş midir, fark etmez.

Hal böyleyse Huguenau takımından bir temsilcinin mimari ve sair zevkleri nereye yönelir, bu da fark etmez, Huguenau'nun makinelerden belli bir estetik haz alması da önemsizdir: Tek önemli olan, onun sair yaptıkları, diğer düşünceleri yaşamın başka bir yerinde süslemesiz bir üslup meydana getiren veya görelilik teorisini ortaya çıkaran veya yeni Kantçılık düşünce hattına yol açanlarla aynı yasalarca mı harekete geçirilmiştir – başka bir deyişle bir dönemin düşüncesi, üslubunu içinde mi taşır, sanat eserinde anlaşılacak derecede gün yüzüne çıkan üsluba mı tabidir, yani düşünmenin mahsulü hakikat, keşfedilip hüküm sürdüğü dönemin üslubunu tıpkı aynı dönemin diğer değerleri gibi taşır mı sorusudur.

---

* Albrecht Dürer (1471-1528) Alman ressam, matematikçi ve sanat teorisyeni; Rönesans'ın önde gelen temsilcilerindendir. (ç. n.)

Matthias Grünewald (1480-1530 dolayları) adıyla birlikte doğum ve ölüm yerleri ile tarihleri de ihtilaflı olan, Rönesans'ın önde gelen temsilcilerinden Alman ressam. (ç. n.)

Zaten başka türlüsü olamayacaktır. Çünkü belli bir bakış açısından bakıldığında hakikatin diğer tüm değerler arasında bir değer olması bir yana, insanın yaptıkları da hakikatin idaresi altına verilmiştir, hakikat adeta yaptıklarının her yanına sinmiştir: Ne yaparsa yapsın her an akla yatkın bulur, yaptığını, hakikat saydığı sebeplerle gerekçelendirir, mantıklı bir delil silsilesine yerleştirir, -en azından yaptığı an için- daima doğru davranmıştır. Şu halde yaptıkları üsluba tabiyse düşüncesi de olmalıdır: Bu noktada (pratik ve epistemolojik açıdan), yapılan düşünülenden mi yoksa düşünülen yapılandan mı, yaşamın üstünlüğü aklın üstünlüğünden mi, *sum cogito*'dan mı yoksa *cogito sum*'dan mı öncedir, karara bağlamanın gereği yoktur – tek idrak edilebilen şey düşünmenin akli mantığıyken, yapılanın bütün üslupları oluşturan akıldışı mantığı, ancak yaratılan esere, ancak sonuca bakınca seçilebilir.

Mantıklı düşünmenin özü ile yapmaktan ortaya çıkan değerler ve değersizlikler arasındaki bu çok içten bağlantıyla bir yandan Huguenau gibilerine tahakküm edip onu, yaptığını muhakkak yapmaya zorlayan, ticari mülahazalarını ona dayatan ve sözleşmeleri muhakkak yaptığı şekliyle tasarlatan düşünme şeması var ya – işte bu şema Huguenau gibilerinin tüm iç mantığını dönemin toplam mantığı içine dâhil edip dönemin üretken ruhunun ve görünen üslubunun iliklerine işlemiş mantıkla özü belirleyici bir ilişki içine yerleştirir. Bu akli düşünme, bu akli mantık isterse yaşamın çok boyutluluğu etrafına dolaştırılacak incecik, belli ölçüde de tek boyutlu bir iplik olsun, mantık mekânı soyutlamasında muallakta bekleyen düşünce gene de olup bitenlerin ve toplu üslubun çok boyutluluğunun kısaltmasıdır, cisim mekânındaki süslemenin görünen üslup sonucunun bir kısaltması, aynı üslubu taşıyan tüm eserlerin birer kısaltması olmasından hemen hiç farkı yoktur bunun.

Huguenau amaca uygun davranan biridir. Gününü amaca uygun bölümlere ayırmıştır, işlerini amaca uygun yürütür,

sözleşmelerini amaca uygun tasarlayıp imzalar. Hepsinin temelinde tamamıyla süslemesiz bir mantık yatar, işte böylesi bir mantığın nerede olsa süslemesizlik isteyeceği pek cüretkâr bir çıkarımmış gibi görünmez, hatta zaruri her şeyin iyi ve doğru oluşu kadar da iyi ve doğrudur. Gelgelelim bu süslemesizliğin hiçlikle, ölümle bağı vardır, arkasında, çağın çöküş yaşadığı bir ölüm canavarı saklıdır.

32

Toplum asiyi sıklıkla suçlu diye yaftalasa da, suçlu yaptıklarını soylulaştırmak için kendini bazen asi diye gösterse de asiyi suçluyla karıştırmamak lazımdır. Asi tek başınadır: Kendisi için muhalefet ve başkaldırı hedefi olan topluluğun en sadık evladıdır, mücadele ettiği dünya, ipleri salt şeytani kötülükle birbirine karıştırılmış canlı bir ilişkiler yumağıdır, iplerin düğümünü çözüp kendi daha iyi planına göre düzenlemek onun görevidir. İşte Luther papayı böyle protesto etmiştir, Esch'i asi diye nitelemek de bal gibi yerinde olacaktır.

Fakat bu asla Huguenau'ya suçlu diye sövme sebebi olamaz. Sövülse yalnız gücendirilmeyecek, büyük bir haksızlığa da maruz bırakılmış olacaktır. Askerî açıdan bakıldığında asker kaçakları elbette suçludur, asker kaçaklarını tavuk hırsızlarından nefret eden çiftçilerle aynı şiddette ayıplayacak kendinden emin askerler bulunduğuna da şüphe yoktur, o çiftçiler gibi bu günahın adil karşılığını bir tek ölüm cezasında göreceklerdir. Buna rağmen burada esasa dair ve nesnel bir fark vardır: Suçun özü yinelenebilmesindedir, yinelenebilmesi itibarıyla burjuva mesleklerinden farkı yoktur. Suçluluğun burjuvalıkla

mücadelesi Amerikalılara has biçimler alsa bile ancak çok gevşek bir biçimde toplumun aleyhine döner; hırsız olsun, senet dolandırıcısı olsun, komünizmin ilanını pek umursamaz, akşamleyin kauçuk tabanlarıyla ses çıkarmadan zanaatını icra etmeye giden kasa hırsızı diğer zanaatkârlardan farksızdır, hatta zorlu bir duvarı bıçak ağzında tırmanan bir caninin mesleği, topluluğa yönelik olmayıp kurbanıyla göreceği şahsi bir işten ibarettir. Hiçbir şey mevcut düzene başkaldırı değildir. Herkesten çok suçluları ilgilendirse de ceza hukukunun iyileştirilmesi veya hafifletilmesi tekliflerini yaptıranlar asla onlar olmamışlardır. Suçlulara kalsa hırsızlar, kalpazanlar hâlâ darağacına asılır ve suçlular normalde mesleklerini icra ederken nüanslara karşı hassasiyetleri olup yargının onların incelmiş katmanlarına ve taleplerine ayak uydurmasını görmekten hoşlanmalarına rağmen cinayeti adam öldürmeden ayrı tutacak raddeye gelinmezdi; ama şu fiil için darağacı, beriki için tekerlek işkencesi ile kızgın maşa, bir başkası için falaka veya boyunduruk cezalarına çarptırılmak onlar için ihtiyaç olduğundan, işte bu beceriksizce dilekler sayesinde, aslında meramlarını doğru ifade edemeyen ve canlarının istediklerinin ancak ufacık bir parçası olup hiç akıl erdirilemeyecek şeyleri dilleri sürçerek, adeta sembollerle söyleyen eğitimsiz insanların laf gevelemesinden ibaret bu beceriksizce dilekler sayesinde dileklerinin nereyi hedeflediği belirginleşir: İkamet ettikleri topraklar, yani düzenli ve yerli yerinde bir dünyaya sınır bu topraklar, değiştirmesi gereksiz daha büyük, iyi ve neredeyse sevilen düzenlerin içine katılmalıdır – suçlular bu katılmayı ve birleştirmeyi ancak yerli yerinde keskin bir ceza örgüsü sayesinde düşleyebiliyorlarsa bundan anlaşılacak şey sosyal ve özlemli mizaçlar olduklarıdır, içlerini bir tek sınır ihtilaflarından kaçınma, mesleklerini sessiz sakin yapabilme, mevcut düzenin tamamına yönelik hizmete gittikçe daha az yakınarak, daha az ses çıkararak, hatta daha hassas sinirlerle uyum sağlama hevesidir.

Asiymiş, suçluymuş, ikisi de mevcut düzene kendi düzenini, kendi değerler bünyesini yaraştırır. Asi mevcut düzeni boyunduruk altına almak isterken suçlu ona râm olmak ister. Asker kaçağı ne birinin ne öbürünün alanına girer, ikisine birden dâhildir. Huguenau artık kendi küçük dünyasını ve gerçekliğini daha büyük düzenin kenarına kurup bu düzene sığdırma göreviyle karşı karşıya olduğundan bunları hissediyor olsa gerekti, asker kaçaklarının kurşuna dizilmeye mahkûm edilmesini onasa da bu durum şimdilik bir kenarda duruyordu, ayrıca manasız değildi, düşlerinin dilinden daha manasızdır denemezdi, *Kurtrierscher Bote* onun gözünde büyük bir makinenin parçası gibi, çeşitli kollarını birbirine geçiren pirinçten bir eklem gibi, kendi yasa ülkesinin, yasalarını sevip saydığı, içine dalıp yaşamak istediği ülkeyle sınır noktası gibi görünüyordu. İşte tüm bu saiklerdir ki *Kurtrierscher Bote*'yi fethetmeyi Huguenau için son derece zaruri kılmışlardır ama eyleminde bu denli başarılı oluşunu da yine bunlar açıklar.

33

1 Haziran 1918 Tarihli Kurtrierscher Bote Başmakalesi

Alman Halkının Yazgısında Dönüm Noktası

Kent Kumandanı Binbaşı Joachim von Pasenow'un Gözlemleri

Bunun üzerine iblis onu bırakıp gitti de
melekler gelip hizmetine girdi. (Matta 4, 11)

Bu gazetenin yönetim değişikliği yakında dördüncü kezdir yıldönümünü idrak edeceğimiz muazzam olay yanında ufacık kalsa da bana öyle geliyor ki çok zamanlar olduğu gibi burada da küçük hadiseyi büyüğünün aynası diye görmemiz gerekecektir.

Çünkü gazetemizle bir dönüm noktasında bulunup bizi hakikate daha çok yanaştıracak yeni ve daha iyi bir yol tutma niyeti güderken bir yandan da iyimserlikle, insan kuvveti yettiğince bunu . . .

. . . dünyadan kovulacak şeytan, yardıma çağırmak istediğimiz melekler hani? Eski bir askere yakışan, fikrini dosdoğru söylemektir, bazen çağına uygun bir dil kullanmama tehlikesine karşı . . . . . .

. . . . . düşman halkların çemberinden kurtarmak değil anavatanı ve onunla birlikte bütün dünyayı alçak ruhtan halas edip dünyayı . . . . . .

bu halkların yüz katı fesatla, bin katı parçalanmışlıkla cezalandırılması şaşırtıcı gelmeyecektir. Çünkü günah işlediğin uzvuna ceza verilmelidir.

İtirazlar işitiyorum, bu yaptığımızla cezayı sineye çekiyoruz, kırbaçlanmaya katlanıyoruz, işkencecimize öbür yanağımızı da . . . . . .

. . . . . tıpkı Luther'in kokuşmuş papalıkla mücadelesinin adil bir mücadele olması gibi. Hem üstadımız Clausewitz* demez mi ki adaletin ruhu savaşın silahlarındandır, ...

. . . . . mücadelemiz için, "Düşmanları ondan korkarak kaçtılar, tüm fenalık işleyenler şaşkına çevrildi, kurtuluş onun elindedir" (Makabiler III, 6) denecek-

* Carl von Clausewitz (1780-1831) Prusyalı tümgeneral; orduda ıslahat yapmış bir askerlik bilimcisi. Türkçeye de *Savaş Üzerine* başlığıyla çevrilmiş kitabıyla ün salmıştır. (ç. n.)

se mesele kaçan düşmanların izlenmesi değil kurtuluş, hem öz hem yabancı halkın kurtuluşu olmalıdır. Yaptıklarımız kısa vadeli olur, gerçekten de tüm fedakârlıklar boşa gider, eğer ki düşüncesizce ve Tanrı'nın .....

..... ona bir yandan da daha yüce ve gerçekten ilahi iç özgürlük armağan edilirse bizim elde etmemiz gereken o dış özgürlüğe sahip olur. İç özgürlüğü, ne kadar muzaffer olsak da muharebe meydanlarında elde edemeyiz, onu ancak gönüllerimizde bulabiliriz. Çünkü iç özgürlük dünyanın yitirmeye koyulduğu inançla eşit haklara sahiptir. Nitekim bu savaş da bir tek .

yazıya göre mi? Luther Hıristiyan'ın özgürlüğünden bahsederken, "İyi, dini bütün ameller iyi ve dini bütün birini ortaya çıkarmaz, aksine iyi ve dini bütün bir adam, iyi dini bütün ameller işler," der ve ekler: "Amelleri kimseyi dini bütün kılmazken insanın amel işlemeden dini bütün olması gerekiyorsa açıktır ki Hıristiyanlığın arı merhametiyle ancak inanç. .....

ve Yuhanna (III, 30) "O büyümeli, bense ufalmalıyım," dedi, nitekim büyümesi gereken savaş oldu, çünkü inanç ufaldı, inanç yeniden doğup gelişmedikçe bu savaş da son bulamayacaktır. Kötülük uğruna kötülük .

bize öyle geliyor ki bütün dünyaya önce kapkara ordular yayılmalıdır ki kıyamet ateşinden yeni kardeşlik ve birliktelik çıkabilsin,

İsa'nın krallığı yeniden kurulsun, yeni ve muhteşem .....

..... şövalyeliğe sığmaz silahlarla donanmış kapkara birlikler bize karşı kullanılırsa gördüğümüz yalnız ön birliktir. Ardından kara savaş çağrısı gelecek, kıyameti Yuhanna'nın korkusu izleyecektir. Çünkü beyaz ırk duygularındaki miskinliği aşıp üstünden . .

şeref kazanması, yitik bir nesildir, etraflarını korkunç karanlık saracak, yardımlarına kimse koşmayacaktı, onların .....

..... tanrıtanımazlar ile maceraperestlerin düşmanın mağrur metropollerini baştan aşağı sarmakla kalmayan zehri anavatanımızı da esirgememiştir. Çözülmez bir düğüm gibi kentlerimizin tepesinde görünmeden duran.....

. muzaffer ordular paramparça Alman halklarını birleştirmek için 70 yılında dönmeye nasıl ki mecbur kalmışlardı, bu çok daha büyük ve korkunç savaşın şöhreti de öyle olacaktır, yalnız halkları kardeşlik içinde birleştirmeyip aynı ölçüde .....

..... özgürlük inancı ve merhameti de yine bizim olacaktır. O zaman hem, "Hıristiyan her şeyin hizmetkârı bir köledir, herkese tabidir," hem de, "Hıristiyan her şeyin özgür

efendisidir, kimseye tabi değildir," denebilecek, her ikisi de hükmünü koruyacaktır, işte hakiki özgürlük denince tasavvur etmemiz gereken budur.

Bilmem meramımı yeterince anlaşılır kıldım mı, zira bu doğrulara ulaşmak için kendim de nicedir mücadele içindeydim, bununla birlikte eminim ki yine de paramparçalar. Fakat General Clausewitz'in söyledikleri burada da geçerli olacaktır: "Tehlike ve ıstırapların yürekler dağlayan manzarası akli kanaat karşısında duygulara ağırlık kazandırır ve tezahürlerin loş ışığında derin ve berrak bir idrak öylesine zordur ki birbirine karışması anlaşılır ve bağışlanır bir hal alır. Kişinin davranışlarına temel aldığı *daima hakikatin yalnız bir sezgisi ve duyuşudur.*"

Binbaşı von Pasenow savaş ve Almanya'nın geleceği sorunuyla işte böyle hesaplaşıyordu, epey hırpalanmıştı. Meslek olarak icra etmek üzere yetiştirildiği savaş, uğrunda gençliği boyunca üniforma giydiği, dört yıl önce gene sırtına geçirdiği savaş, işte bu savaş aniden üniforma meselesi olmaktan, mavi ve kırmızı pantolon meselesi olmaktan, kılıçlarını şövalye edasıyla çatan düşman meslektaşlar meselesi olmaktan çıkmıştı, savaş üniformalı yaşamın ne taçlandırılışı ne gerçekleştirilmesi olmuş, bu yaşamın temellerini çaktırmadan, ama yine de hissedilir derecede sarsmış, ahlaki dayanağını lime lime etmişti, dokumanın ilmekleri arasından günahkârlık sırıtıyordu. Culm Askerî Lisesi'nde eğitilen zihin melekeleri, günahkârlığın üstesinden gelmeye yetmiyordu, yetmeyişi de artık şaşırtıcı değildi, çünkü daha donanımlı olmasına rağmen kilise bile günahkârlık çelişkisini tastamam alt etmeyi beceremez. Ama Augustinus'un dünya hayatının şifası olarak düşlediği, ondan önce Stoacıların rüyalarını gördüğü şey, yani insanın yüzünün kaldırabileceği ne varsa hepsini içine alan Tanrı Devleti fikri, işte bu yüce fikirdi ki yürekler dağla-

yan tehlike ve ıstıraplar tablosunun içinden ışıldıyordu, yaşlı subayın ruhunda -akli bir kanaatten çok bir duygu, derin ve berrak bir idrakten çok loş ışıktı- filizlenmişti, nitekim Zeno ve Seneca'dan, hatta belki de Pisagorculardan Binbaşı von Pasenow'un düşünce silsilelerine bulanık, bazen de çapraşık olsa da izi her halükârda sürülebilen bir hat uzanıyordu.

34

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (5)
Mantık İstitradı

Farz edelim, Prusya'daki Culm Kraliyet Askerî Lisesi'nde sözgelimi bir Roma-Katolik rahip okulundakinden farklı bir düşünce üslubu hâkim olsun, "düşünce üslubu" kavramı yine de metodolojik güçlüğü "sezgi" sözünden ileri gelen felsefi ve tarihî yönelimlerin müphemliğini andıracaktır. Çünkü düşünmenin ve *logos*'un apriori belirginliği üslupla ilgili kademelere izin vermez, demek ki zihnin kendini apriori kavrayışı dışında hiçbir farklı sezgiyi gereksinmez, başka her şeyi tecrübi sapmalar alanına, felsefi değil psikolojik ve tıbbi araştırmaların takdirine kalmış patolojik sapmalar alanına havale eder. İşte, benliğin mutlak mantığı karşısında, Tanrı'nın mutlak mantığı karşısında insan beyninin tecrübi ve dünyevi düşünüşündeki yetersizlik.

Yahut şöyle bir itiraz da gelebilir: Mutlak formel mantık, varlığını zaten sürdürür, insan beyni için de değişmezdir – tek değişenler düşüncenin içerikleridir, idrak edilenler dünyanın

özüne dönüşürler, şu halde mesele en iyi ihtimal epistemolojiyle ilgilidir, asla ve kat'a mantık meselesi değildir. Mantık tıpkı matematik gibi "üslupsuz" kalır.

Mantıklılık biçiminin içerikle sahiden hiç işi yok mudur? Çünkü tuhaftır, bir yerlerde kendi kendisi içerik olmaktadır, formel denen tanıt zinciri izlenişi de onun herhalde en belirgin olduğu yerdir, çünkü bu zincirin halkaları aksiyom veya -sözgelimi çelişmezlik önermesi gibi- aksiyom benzeri önermeler olmakla kalmaz, yani (ta ki mesela üçüncü halin imkânsızlığındaki gibi günün birinde aşılana dek) aşılamaz bir makullük bariyeri oluşturan ve apaçıklığı formel olarak ispatlanamasa da artık yalnız içerikçe kavranabilen ifadeler değil, bundan ötesidirler, eğer işin başında mantıküstü ve formel sınır konmasına rağmen son kertede metafiziğe ve içeriğe ilişkin olup uygulamada tüm mekanizmayı faal tutacak esaslar bulunmasa, böylesi bir mantık zinciri hiç kurulamayacak, tamamen mantıki, çıkarım ve ispatlama düzeneği, ânında takılıp kalacaktır. Nitekim formel mantık binası içerik temellerine dayanır.

Sezgici ve psikolojist idealizm bir "hakikat duygusu" şart koşar, şaşkınlığın verdiği "Bu nedir?" ile başlayıp durmadan yinelenen "Neden?" ile devam eden her soru zinciri bu duygunun apaçıklığı karşısında sonunda rahata erer ve aksiyomu andıran şöyle son bir makullüğe ulaşır: "Durum böyledir, farklı olamaz." İmdi, apriori ve saf formel bir *logos*'un değiştirilemezliğine bakıldığında hakikat duygusu fuzuli bir icatsa, mantıklılık içerisindeki içerik unsurlarına bakınca yeni ve daha yerinde şöhretlere kavuşur. Çünkü soru ve tanıt zincirlerinin sonundaki apaçıklık pozisyonları formel değiştirilemezlikten kopmuştur ve buna rağmen mantıki ispatın gidişatına da, bu gidişatın biçimine de belirleyici bir etkisi olması gerekir. Bunun ortaya çıkardığı sorun şudur: "İster mantıki ve

aksiyomatik ister mantıkdışı tabiatta olsun, içerikler formel mantıklılığa ne surette müdahale edebilirler ki formel değişmezlik mahfuz kalmak şartıyla, düşünme üslubu değişkenliği başlasın?" Bu sorun artık psikolojik ve tecrübi değil, metodolojik ve metafiziktir, çünkü arkasında tüm aprioriliğiyle bütün etiğin ilk sorusu yer alır: "Tanrı yanılgıya nasıl izin verebilir, Tanrı'nın dünyasında deliler nasıl yaşayabilir?"

Soru zincirinin hiç sonuca varmayacağı tasavvur edilebilecektir: Açıktır ki ontik tüm soru zincirlerinde aynı tuhaflık vardır – temel kavramdan temel kavrama, ilk maddeden atoma, atomdan elektrona, elektrondan enerji kuantumuna ilerleyip vardığı her yer geçici bir duraktan ibaret kalan madde sorunu böylesi sonsuz bir soru zincirine örnektir.

Bu tür bir soru zincirinin neresinden kopacağı, hakikat ve apaçıklık duygusunun, yani etkin bulunan aksiyomatiğin meselesidir. Bu makullük noktası Tales'in öğretisince soru zinciri açısından "su" maddesiyle karşılanacaksa bunun işaret ettiği şey Tales'e göre içinde maddenin su niteliğinin "ispatlanabilir" göründüğü bir aksiyomlar sisteminin hüküm sürdüğüdür. Burada soru zincirini durduranlar formel mantıkla değil içerikle ilgili aksiyomlar, cari kozmogoninin aksiyomlarıdır – ama içerikle ilgili bu aksiyomlar formel mantıkla ilgili olanlarla en azından çelişmezlik ilişkisi içinde bulunmalıdır, çünkü tanıtın içerikteki devamı formeldeki devamıyla örtüşmezse makullük kalmaz. (Buna rağmen çifte hakikat öğretisine bakınca içerik ve mantıkla ilgili aksiyomların tezada düşebilecekleri görülebilmektedir.) Ama tam bir şüpheyle *ignorabimus*[*] pozisyonuna gelinse ve kozmogonik makullüğün

[*] Latince aslı "ignoramus et ignorabimus" olup "bilmiyoruz ve bilmeyeceğiz" anlamına gelen bir söz. Fizyolog Emil Heinrich Du Bois-Reymond'un, doğa bilimlerinin bir şeyleri açıklama iddialarına karşı sergilediği şüphenin ifadesi olarak ünlenmiştir. (ç. n.)

ve onun aksiyomlarının varlığı yadsınarak soru zincirleri koparılamaz farz edilip koparılmaları saf amaca uygun olmakla birlikte kurmaca bir keyfilik diye görülse bile, *ignorabimus*'un da kendi başına belirli bir makullük karakterine sahip olduğu, aynı karakterin belirli bir mantıklılık ile belirli bir mantıklı aksiyomatikçe desteklendiği ortadadır.

Bu şartların saf sezgicilik kapsamını aşan belli bir rasyonellikle tasavvur edilişi, bir dünya görüşünün barındırdığı etkin aksiyomlar kümesini belki ortaya koyabilecektir. Elbette bu küme ne açıktan gösterilebilir ne elemanları sayılabilir – ancak uç durumlarda aksiyom zenginliği veya yoksulluğu görünürleştirilebilir. Sözgelimi, ilkellerin kozmogonisi son derece karmaşıktır: Dünyadaki her şey kendi yaşamını sürdürür, bir ölçüde *causa sui*, yani kendisinin sebebidir, her ağacın içinde kendi tanrısı, her şeyin içinde kendi cini oturur; sonsuz sayıda aksiyomların olduğu bir dünyadır bu, dünyadaki şeylerle ilgili sorulardan oluşma her zincir, her soru zinciri daha birkaç, belki de ilk adımdan sonra bu aksiyomlardan birine rastlar. Kısa, neredeyse tek halkalı bu ontolojik zincirlerin şu çokluğu karşısında tektanrılı bir dünyada bu zincirler hadi sonsuza dek sürmezse de epey uzamışlardır, öyle ki biricik bir asli zeminde, "tanrı"da birbirlerine kavuşurlar. Şu halde yalnız ontolojik ve kozmogonik aksiyomlara bakılsa -diğerleri, yani sözgelimi saf mantıki olanları görmezden gelinse- ilkel büyü ile tektanrıcılığın zıt kutuplardaki kozmogonilerinde temsilini bulan hem ifrat hem tefrit halinde, aksiyomların sayısı sonsuzdan bire düşmüş olur.

Dil mantığın ifadesi oldukça, mantık dilin yapısında mündemiç göründükçe dilden ontolojik aksiyomların sayısına, mantığın tabiatına ve "üslubunun" değişkenliğine dair çıkarımda bulunulabilir. Çünkü ilkellerin son derece olağanüstü

karmaşıklıktaki yapıya ve sentaksa sahip dillerinde yansımasını bulan onların işte bu karmaşık ontolojik sistemleri, işte bu yaygın aksiyom sistemleridir. Metafizik dünya görüşü nasıl amaca uygun sebeplere irca edilemezse -Batı metafiziği sözgelimi en az aynı yükseklikteki gelişim basamağında duran Çin'inkinden "daha amaca uygundur" iddiasını kimse ileri süremeyecektir- dillerin içindeki sadeleşme ve temellerinde yatan üslup dönüşümü de (kullanımlarındaki yontulmalardan da şüphe duyulamayacaktır) yalnızca amaca uygunluk düşüncesiyle açıklanamayacaktır, öte yandan koca bir dizi değişimi ve sentaks tuhaflığını açıklamaya tek başına amaç zaten yetmeyecektir.

Artık ister ontik ister mantıki olsun aksiyom sisteminin, asıl mantık yapısı bakımından ne gibi fonksiyonları olabileceği, formelin değiştirilemezliğinde gene de "üslup" olarak izini hangi tarzda belli edeceği her halükârda şu resim sayesinde tasavvur edilir hale getirilebilecektir: Birtakım geometrik yapılarda sonsuz uzaklıktaki nokta, keyfî olarak sonlu işaret düzlemi içerisinde farz edilir, sonra da yapı, sanki bu kurmaca sonsuzluk noktası gerçekten de sonsuz uzaklıkta olanmış gibi kurulur. Yapının tek tek üyelerinin birbirine karşı durumu böylesi bir yapıda aynı kalır, sanki o nokta gerçekten de sonsuz uzaklıktaymış gibidir; bir tek, tüm ölçüler, bozulup büzülmüşlerdir. Mantıki makullük noktası sonsuzdan sonluya ve dünyeviye kayınca mantıki yapıların katlandığı değişimler de benzer şekilde düşlenebilir: Formel mantığın kendisi, çıkarım tarzı, hatta içeriğindeki çağrışım yakınlıkları bile oldukları gibi kalırlar – değişen şey "ölçüleridir", "üsluplarıdır"

Tektanrıcı kozmogoniyi aşarak atılması gereken tek adım handiyse fark edilmeyecek gibidir, oysa anlamı daha çok olduğundan diğer adımlardan önce atılmıştır: Asli zemin her

halükârda insanbiçimciliği süren bir tanrının "sonlu" sonsuzluğundan, hakiki soyut sonsuzluğa doğru ittirilmiştir, soru zincirlerinin ucu artık bu tanrı kavramına varmaz, aksine gerçekten de sonsuzluğa dökülür (artık bir noktaya ulaşmaya çabalamazlar, birbirlerine koşutlaşmışlardır denebilir), kozmogoninin dayandığı yer artık tanrı değil soru'nun ebediyen sürdürülebilmesidir, hiçbir yerde dinlenme noktası olmayışının, boyuna soru sorulabileceğinin, sorulması gerektiğinin, gösterilecek ne bir ilk madde ne bir asli zemin olmayışının, her mantığın ardında bir de mantık ötesinin bulunduğunun, her çözümün ancak ara çözüm sayılacağının ve tek başına sorma ediminden başka geriye bir şey kalmayacağının farkındalığıdır: Kozmogoni olağanüstü bilimselleşmiş, dili ve sentaksı "üslubunu" sıyırıp atmış, matematik ifadeye dönüşmüştür.

35

4 Haziran Salı, Esch ile Huguenau çarşıdaydılar. Hava yağmurluydu. Etine dolgun, yusyuvarlak Huguenau ceketinin önü açık, kasıla kasıla yürüyordu. Esch içinden, muzaffer bir edası var, diye geçirdi, zehir gibi.

Belediye tarafına döndüklerinde karşılarına yanında muhafızlar, acınacak biri çıktı: Zincirlenmişti, etrafı tüfekleri omuzlarında iki adamla çevriliydi. Belki istasyondan veya adliyeden çıkmış, bir Alman askerini hapse götürüyorlardı. Hava yağmurluydu, yağmur damlaları adamın yüzüne çarpıyor, damlaları silmek için birbirine kelepçeli ellerini zaman zaman kaldırıp yüzünü ellerine sürtmesi gerekiyordu; beceriksizce, bir yandan da içe dokunan bir hareketti.

Esch, kendisi gibi etkilenen Huguenau'ya, "Ne yapmış?" diye sordu.

Huguenau omuz silkti, silahlı soygun ve sübyancılık gibi bir şeyler mırıldandı: "Veya papazın birini deşmiştir... mutfak bıçağıyla."

Esch yineledi: "Bıçakla deşmiş."

Huguenau davayı, "Asker kaçağıysa vururlar," diyerek kapattı, Esch ünlü ağır ceza mahkemesi salonunda harp divanının toplandığını görüyordu, kent kumandanını mahkeme reisi olarak görüyor, merhametsiz kararını açıklayışını işitiyordu, adamın şakır şakır yağan yağmurda hapishane avlusuna götürülüşünü, infaz kıtası karşısındayken su, gözyaşları ve soğuk terinin birbirine karıştığı çehresini kelepçeli ellerine sürterek son defa silişini görüyordu.

Esch fevri hareketlerin adamıydı; dünya onun için siyah ile beyaza ayrılıyordu, gözüne iyi ve kötü kuvvetlerin hâkim olduğu bir oyun gibi görünüyordu. Ama fevriliği çoğu kez kişiyi nesnenin önüne geçiriyordu, zavallı asker kaçağı üstünde infaz edilecek gayriinsanilikten soğuk ve gaddar militarizmi değil de binbaşıyı sorumlu tutmasına ramak kalmıştı, neredeyse ağzını açıp Huguenau'ya binbaşının domuzun teki olduğunu söyleyecekti – ama bu birdenbire doğru görünmedi gözüne: Ansızın sağını solunu bilmez oldu, binbaşı ile o makalenin yazarının aynı olmasına akıl erdiremedi.

Binbaşı domuzun teki değildi, binbaşı daha iyi bir şeydi, binbaşı birdenbire dünyanın siyah tarafından beyazına geçmişti.

Başmakale tüm belirginliğiyle Esch'in gözleri önündeydi, binbaşının tamamen berrak olmasa da soylu düşünceleri ona göre berraktı, büyüktü, dünyada özgürlük ve adaleti sağlamak gibi büyük bir görevin parçasıymış gibi görünüyordu, bu görevde kendi görevinin bir parçasıyla ve hedefiyle karşılaşması, durumun dikkat çekiciliğini artırdı, gelgelelim öylesine yüceltilmiş, aydınlık ve gevşek bir ifade halini almıştı ki konuyla ilgili düşündüğü veya yaptığı ne varsa artık bunaltıcı, dar, gündelik ve günü kurtarmacı olduğunu duyumsuyordu. Esch olduğu yerde kaldı, "Bedeli ödenmeli," dedi.

Söylediği Huguenau'ya dokunmuştu: "Size söylemesi kolay, vurulacak olan siz değilsiniz."

Esch başını iki yana salladı, umursamaz, biraz da ümitsiz bir el hareketi yaptı: "Tek mesele o olsa... Mesele terbiye... Biliyor musunuz, bir zamanlar neredeyse bir hür düşünenler derneğine girecektim!"

"Ne fark eder," dedi Huguenau.

Esch, "Öyle konuşmayın," dedi, "İncil boş kitap değil. Binbaşının makalesini bir okusanıza."

"Güzel makale," dedi Huguenau.

"Yani?"

Huguenau düşündü: "Bize başka makale yazmayacaktır... Artık başka şeyler çıkarmak lazım... Ama o iş de bana bakıyor tabii, sizin aklınıza ne gelir zaten. Bir de gazete çıkarmaya kalkmışsınız!"

Esch ona umarsızca baktı; böyle bir et parçasıyla ilerlemenin imkânı yoktu anlaşılan, herif ya anlamıyor ya anlamak istemiyordu. Kendisine kalsa onun pestilini çıkarırdı. Yüzüne bağırdı: "Siz hizmet etmek için yanına gitmiş melekseniz bana şeytan olmak yeğdir."

Huguenau felsefe yaptı: "Hiçbirimiz melek değiliz."

Esch vazgeçti; zaten eve varmışlardı.

Marguerite koridorda birkaç komşu çocuğuyla oyun oynuyordu. Rahatsız edildiği için kötü kötü baktı, ama Esch umursamadı, kızı kaptığı gibi omuzlarına oturtup bacaklarından sıkı sıkı tuttu.

"Kapılara dikkat," dedi, eşikten geçerken eğildi.

Huguenau peşlerinden geliyordu.

Marguerite merdivenden çıkarlarken ve tırabzanın tepesinde havada süzülüp tuhafça irileşmiş avluya ve sallanıp duran bahçeye bakarken içini korku sardı; sert, çocuk avuçlarıyla Esch'in alnına yapıştı, parmaklarını göz çukurlarına saplamaya çalıştı.

Esch, "Rahat dur bakayım," diye emretti, "kapıya dikkat." Ama eğilmesi hiç işe yaramadı: Marguerite bedenini kastı, belden yukarısını geri attı, kafasını kapının kasasına toslayıp ağlamaya başladı. Ağlayan kadınları vücutlarına temasla sakinleştirmeye ezelden alışkın Esch, çocuğu öpeceği hizaya kadar kaydırdı, gelgelelim çocuk tepiniyordu, yine gözlerine daldı, böyle olunca da Esch onu ister istemez yere indirip kendi yürüsün diye bırakmak zorunda kaldı. Marguerite kaçacaktı ki Huguenau karşısına dikilip yakalamaya çalıştı. Ufaklığın Esch'ten kaçmaya çabalayışını zevkle seyretmişti, şimdi onun yerine kendi yanında kalırsa canına değecekti. Elbette çatık kaşlı yüzünü görünce kızı durdurmaya davranmak şöyle dursun bacaklarını açtı ve, "Kapı burada," dedi. Ufaklık anladı, güldü ve emekleyerek kapıdan geçti.

Esch'in gözleri onu izlemişti: "Adamı öldürür de kılı kıpırdamaz." İçine dokunmuştu sanki: "Küçük, kara afacan seni." Huguenau karşısında oturuyordu: "Eh, zevkinize de tam uyumlu görünüyor… Ama yakında kendi yazı masamı şuraya koymam gerekecek galiba." Esch homurdandı: "Engel olan mı var, yazı işleriyle uğraşmanızın vakti geldi de geçiyor." Huguenau'nun aklı çocukta kalmıştı: "Ufaklık da boş boş oturup duruyor burada." Esch biraz gülümsedi: "Çocuklar rahmettir, çocuklar zahmettir, Herr Huguenau, ama siz ne anlarsınız." – "Çocuğa tutkun olduğunuzu anlamayacak değilim herhalde… Yoksa elin küçük canavarını ne diye evlatlık edinmek isteyeceksiniz." – "Özmüş üveymiş, hepsi bir, daha önce de söylemiştim size." – "Zevki başkasının olmuşsa pek de bir sayılmaz." – "Siz anlamazsınız," diye bağıran Esch yerinden fırladı.

Odada birkaç kez bir sağa bir sola koşturdu, sonra gazete paketlerinin istifli durduğu köşeye gitti, bir tanesini aldı, kutlama sayısıydı, binbaşının makalesini incelemeye başladı.

Huguenau merakla seyrediyordu. Esch başını avuçlarına almıştı, kısa kır saçları parmaklarının arasından fırça gibi

çıkıyordu – tutkulu, adeta ermişleri andırır bir görünüşü vardı, hayal meyal ortaya çıkıp rahatsızlık veren bir anıyı kovalamak isteyen Huguenau, şen bir sesle, "İzleyin bakalım Esch, gazete nasıl rağbet görecek," dedi. Esch yanıtladı: "Binbaşı iyi biri." – "Evet," dedi Huguenau, "ama gazeteyle neler yapılabilir ona kafa yorsanız daha iyi." Esch'in yanına gitmişti, uyandırmak ister gibi omzuna vurdu, "*Kurtrier* gazetesine Berlin'den, Nürnberg'den bile talep olmalı, Frankfurt'taki Hauptwache kafesi* yok mu, Frankfurt'u biliyorsunuzdur, işte oradaki masalarda da olmalı… Dünya çapında bir gazete olmalı."

Esch umursamıyordu. Parmağıyla makalenin bir yerini gösterdi: "Amelleri kimseyi dini bütün kılmazken insanın amel işlemeden dini bütün olması… Bu ne demek, biliyor musunuz? Mesele çocuk değil zihniyet; özmüş üveymiş, hepsi bir, duyuyor musunuz, hepsi bir!"

Huguenau düş kırıklığına uğramış gibiydi: "Tek bildiğim şu, delinin tekisiniz, gazeteyi de zihniyetinizle filan mahvetmişsiniz." Bunu söylediği gibi de odayı terk etti.

Kapı kapanalı çok olmuş, Esch hâlâ yerinde oturuyordu, gözlerini kapıya dikmişti, oturuyor ve kara kara düşünüyordu. Nedeni belli değildi, yine de Huguenau zihniyet konusunda haklı olabilirdi. Buna rağmen artık düzen gelmeliydi sanki. Dünya iyi ve kötü diye, alacak verecek diye, akla kara diye bölünmüştü, olur da hesap yanlışı yapılırsa silip atılabilirdi, zaten silip atılacaktır da. Esch sakinleşmişti. Elleri dizlerinde huzurla bekliyordu, sakince oturuyor, kapalı gözkapakları arasından kapıya bakıyor, kapalı gözkapakları arasından bütün odayı görüyordu, tuhaftır, oda bir manzaraya evriliyordu

* Frankfurt kent merkezinde 18. yüzyılın ilk yarısı inşa edilmiş olup 2. Dünya Savaşı'nda yıkıldıktan sonra aslına uygun yeniden yapılan barok üslubu bir bina. "Merkez karakolu" anlamına gelen adından da anlaşılacağı üzere ilkin askerî amaçlarla kullanılmışken 1905 yılında kent yönetimince kafe olarak kullanıma açılmıştır ve çok ünlüdür. Günümüzde hâlâ işletilmektedir. (ç. n.)

-kartpostal olmasındı?- şimdi de yeşil ağaçların, *Badenweiler Schlossberg*'in ağaçlarının altındaki bir köşk gibiydi, binbaşının çehresini görüyordu, bu çehre daha büyük ve yüce birinindi. Esch o kadar çok oturdu ki şaşkınlıktan nereye düştüğünü bilmez oldu da okuduğu metne geri dönmeyi zar zor başardı. Makaleyi gerçi cümle cümle ezberinden okuyabilirdi, bununla birlikte okumayı sürdürmek için kendini zorladı, derken dünyadaki yerinin neresi olduğunu tekrar hatırladı. Çünkü binbaşının Alman halkına yönelttiği gözlemleri, etkisini, ulusun önemli olmasa da bir kısmına göstermişti, o kısım da Herr Esch'in kendisiydi.

36

Hasta koğuşunu dört kadın temizliyordu.

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck içeri girdi, bir anlığına onları seyretti: "E, nasılsınız bakalım?"

"Nasıl olalım ki, binbaşım..."

Kadınlar iç geçirdi, sonra temizliğe devam ettiler.

Biri başını kaldırdı: "Kocam haftaya izne geliyor."

"Harika, Tielden... Yatak epey sallanacak desenize..."

Frau Tielden yüzünün boz derisi altından kızardı. Diğerleri kahkahayı bastı. Frau Tielden de onlarla güldü.

Birdenbire yatakların birinden bir havlama sesi geldi. Tam bir havlama sayılmazdı, ses denemeyecek, çok derinlerden gelen bir şeyin soluksuzca, güçbela ve acılar içerisinde dışarı atılmasıydı.

Redif Eri Gödicke yatağında oturuyordu; yüz hatları acıyla şekilden şekle girmişti, böylesine tuhaf gülen kişi işte oydu.

Sevk edildi edileli ondan duydukları ilk sesti (başlardaki iniltisi sayılmazsa şayet).

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck, "Pis herife bakın hele," dedi, "işine geldi mi gülebiliyor."

37

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (5)

Taş yasaların soluk baharı,
Yahudi bir gelinin soluk baharı,
Kentin soluk gürültüsü, adeta sessizce
Tutsaktır görünmez ağın içinde,
Taştan bir pazar günü, hiçbir yumuşaklığın eritemediği,
Soluk gök bakar asfalt meydanlara,
Sıra sıra evlerin olduğu caddede ve uyuz gibi
Yayılır taş, kurşuni toprağın tenine.
Ah, sahte ışıklarla dolu kent, ah, sahte haykırışlarla dolu kent,
Kefalet ödeyen hiç ağaç görmesin,
Onun aradığı yer tövbekârların ininde
Yasadan şifanın hortladığı yerdir
Fıskiye misali fışkırarak düşüncelerden
Kutsal kitaptan, şüpheden, bocalamadan.
Gezginler, korkudan tövbe etmişler, münzeviler kentidir bura,
Tanrı'nın kendine seçtiği halkın kenti,
İsteksiz çoğalan, sırf oğlanları sayan halkın,

Pencere kenarında dua eden yaşlılar halkının,
Boyuna Tanrı'yla evlenen keşiş sakallı halkın,
Sert kutlamaları, kemerleri, kült aletleri olan,
Oysa kadınları yağlı manastır ekmekleri yoğuran,
Mevsim mevsim solgun kandil yanar için için;
Kadınlarını, tiyatro sakallı solgun delikanlıyı
Yatakta yapmak için alan halk,
Yakup'un delikanlısını, hani meleklerin boyun eğdiği,
Hakikatin yolculukta kılavuzluk ettiği,
Meleklerin içine sarktığı kuyuya giderken,
Rahel'in koyunlarının su içtiği kuyuya giderken.
Ah, kurşuni kent, solgun göçebeler durağı
Siyon'un Tanrı'ya götüren yolunda,
Tanrısız kent, boş ağa bağlanmış,
Boş taş mekânı lanet ve acıyla yüklü,
İçinde selamet ordusunun ince davula vurduğu,
Günahkâr gördüğü zararı bıraksın diye
Merhamet dolu hakikat yolunu o da bulsun diye,
Sevginin seçtiği Siyon'un yolunu. –
Şu Berlin kentinde, şu bahar günleri
Nuchem Sussin rastladı selametçi Marie'ye
Bir süre tatlı bir duraksayış oldu
Ve ruhları diz çöktü;
Duymadılar yazgının ağır pençelerini,
Gördükleri Siyon'du, varlıkları minnetti.

38

Heinrich Wendling neredeyse iki yıldır izne çıkmamıştı. Buna rağmen eve geleceğini bildirdiği mektup geldiğinde Hanna şaşırdı, öyle şaşırdı ki havsalasına sığmayacak akıldışı bir olay başına gelmiş sanırdınız. Selanik'ten eve yolculuk en az altı gün, hatta muhtemelen daha çok sürüyordu, ama öyle veya böyle artık sayılı gündü. Hanna ondan gizleyeceği bir âşığı varmışçasına korktu gelişinden. Geciktiği her günü armağanmış gibi hissediyordu; bununla birlikte her akşam gece tuvaletine daha da özen gösterdi, sabahları yatakta her zamankinden daha çok kaldı, eve dönecek adamın kirli ve tıraşsız, ona derhal sahip olacağını bekleyerek, bundan korkarak. Böylesi tasavvurlardan aslında korksa ve gene aynı sebepten herhangi bir saldırının veya başka bir derdin izni berbat edeceğini umsa da araya karışan çok daha güçlü ve çok tuhaf bir umut sezinledi, insanın duymak dahi istemeyeceği ve duymadığı, ağır bir ameliyattan önceki duyguya benzer bir sezgiydi: Normalde durup dinlenmeden ulaşmaya çabalanan, değiştirilemez bir şeyden korunmak için olmak gerekir o ameliyatı, son ve korkunç bir sığınak gibiydi, karanlıktı da, buna rağmen daha derin karanlıktan kurtuluş gibiydi. Böylesi bir davranışa, böylesi umutlu bir korkuşa

ve ürkek bekleyişe mazoşizm denecek olsa da bu değerlendirme ruhun ancak en dış yüzeyinde kalacaktır. Hanna'nın elbette farkına vardığı ölçüde durumu için bizzat yapmaya kalkıştığı açıklama ise kansızlık çeken genç kızların bütün acılarını bir defada hal yoluna koymak için tek çareyi evlilik diye gören budalaca kocakarı kanaatinden pek farklılık göstermiyordu. Yok, daha fazla kafa yormaya cüret etmezdi, içine dalmayı arzulamadığı bir çalılıktı burası, Heinrich'in gelişiyle doğal düzenin yeniden kurulacağını bir şekilde fark etse de bu düzenin bir daha asla bulunmayacağını da aynı şiddette seziyordu.

Adamakıllı yaz gelmişti. Mevsim gereği çiçek bakımı sebzelerden ötürü geri plana itilip hastalıklı bahçıvan yamağı bu işe bile yeterli gelmediği halde evi, *Haus in Rosen* adının hakkını veriyordu. Ne var ki sarmaşık gülleri savaşa bile aldırmıyor, giriş kapısının yanındaki küçük çocuk figürlerine kadar sarılıyordu, şakayık öbekleri pembeli beyazlıydı, bambul otu şeritleri ile çimenlik kenarlarındaki şebboylar hep çiçek açmıştı. Yeşil manzara evin önünde sakince uzanıyor, vadinin epey genişten alan inişi, bakanların gözlerini yakalayıp ormanın kenarına kadar götürüyordu, karşı yakadaki, kışın, tüm pencereleriyle görünen ormancı evi yine yeşillere bürünmüş, asmalar yeşermişti, ormansa karanlıktaydı, dağın tepesinden kara bulutlar gelince daha da kararmıştı.

Hanna, şezlongunu ikindiüzeri evin önüne koymuştu. Kestane ağaçlarının altına yatmış, tarlaların üstünden açık yeşili, siyahımsı ve tuhaf dinginlikte bir mora çevirerek ilerleyen gölgeleri aydınlık bulutların yaklaşmasına bakıyordu, gölge bahçenin üstüne düşüp de hava aniden serinleyip bir mahzeni andırınca çiçekler, hararetten şimdiye dek kapalı duran çiçekler aniden daralan nefesleri açılmış gibi kokmaya başladılar. Hanna'ya hoş kokularını şimdi duyuran belki de aniden gelen serinlikti, ne var ki aniydi, biricikti, şiddetliydi, ortalığa çöken tatlı kokular dalgası tıpkı güney bahçelerindeki bir akşam

misali, Tiren Denizi'nin kayalık sahillerindeki alacakaranlık misali serin ve büyüleyiciydi. İşte toprak, dalgasını aşağı yollayan bulutun kıyısında böyle duruyordu, yoğun ve yumuşaktı, sağanak yağış vardı, verandanın açık kapısında dikilen Hanna güneyin kokusunu alıyordu, burnunda serin ve taze duyduğu yumuşak nemliliği neredeyse hırsla içine çekse de kokuyu hatırlamasıyla Sicilya'ya yaptıkları balayı seyahati sırasında yağmurlu bir akşam, deniz kıyısında dikilirken ilk kez duyduğu korku rüzgârla yanına taşınmıştı: Otel arkasındaydı, otel bahçesinin çiçekleri mis gibi kokuyordu, o ise yanında dikilen adam kim, bilmiyordu – adamın adı Dr. Wendling'di.

Korktu, bahçıvan bahçe mobilyalarını korunaklı bir yere taşımak için koşturarak gelmişti; korktu, adamın niyeti nedir gayet iyi bilmesine rağmen aklına hırsız geldi. Walter dışarı çıkıp yanına gelmese odasına kaçıp kapıyı kilitlerdi. Walter eşiğe oturmuştu; çıplak bacaklarını yağmura sarkıttı, dizindeki kurumuş yara kabuğunu dikkatle koparıp ardından da yeni pembe deriyi tatmin hissiyle okşamakla meşguldü. Hanna da eşiğe oturmuştu; bacaklarını, sütun gibi güzel bacaklarını elleriyle sarmalamıştı -evdeyken bahçeye çıktığında o da çorap giymiyordu- pürüzsüz baldırlarında serin bir his vardı.

Yağmur başta uyandırdığı çiçek kokusunu artık bastırmıştı, artık bir tek yaş toprak kokusu geliyordu. Bahçıvan evinin boz benekli kiremit çatısı yaşlıktan parlıyordu, bahçıvan yolu bu kez bir daha yürüyünce çakıllar artık kuruluktan gıcırdamadı, tane tane, yıkanmış bir takırtı çıkarıyorlardı. Hanna kolunu çocuğun omzuna koydu – pak ve serin bir dünyanın düzenine dinginlikle katılmış şu halleriyle oturdukları yerde neden ebediyen kalamasınlardı! Korkusu artık epey azalmıştı. Buna rağmen, "Gece bu kadar fırtına olursa yanımda yatabilirsin, Walter," dedi.

39

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck ile Dr. Kessel otelin yemek salonuna adım attıklarında binbaşı alışıldık yerinde oturuyordu. Demin gelen *Köln* gazetesini okuyordu. İki adam selam verdiler, binbaşıysa ayağa kalkıp onları masasına buyur etti.

Hekim binbaşı son derece densiz bir tavırla gazeteyi gösterdi: "Sizi başka gazetelerde de okuma zevkine erişecek miyiz, binbaşım?"

Binbaşı başını iki yana sallamakla yetindi, hekim binbaşıya gazeteyi uzattı, savaş haberlerini işaret etti: "Haberler kötü."

Hekim binbaşı habere şöyle bir göz attı: "Her zamankinden kötü değil, binbaşım."

Binbaşı başını soru sorarcasına kaldırdı.

"Şey, binbaşım, iyi tek haber var, o da barış."

"Dediğinizde haklısınız," dedi binbaşı, "ama şerefli bir barış olmalı."

"Peki," diyen Kuhlenbeck kadehini kaldırdı, "öyleyse barışa."

Diğer iki adam onunla kadeh tokuşturdu, binbaşı yineledi: "Şerefli bir barışa... Yoksa tüm o fedakârlıklar nice olur?" Bir şey daha demek ister gibi kadehi elinde tuttuysa da sesini çıkarmadı; ama suskunluk sonunda kesilince dedi ki: "Şeref salt gelenek değildir... Eskiden olsa zehirli gazı silah niyetine kullanmak ayıp karşılanırdı."

Adamlar susuyor, şaraplarını içiyorlardı.

Sonra Dr. Kessel şöyle konuştu: "Savaşta beslenmeyle ilgili en güzel teoriler neye yarar... Akşam eve gelince ayakta duramıyorum; yaşlıca birisi için yetmiyor işte."

Kuhlenbeck ise şöyle dedi: "Bozguncusunuz, Kessel; diyabetin asgariye indiği ispatlandı, karsinom durumu da benzer görünüyor... Diyabet olmayışınız sizin şahsi bahtsızlığınız... Üstelik, sevgili meslektaşım, bacaklarınızı hissediyorsanız... Hiçbirimiz gençleşmiyoruz."

Binbaşı von Pasenow dedi ki: "Şeref, duygu miskinliği değildir."

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck, "Tam anlayamadım, binbaşım," dedi.

Binbaşı boşluğa baktı: "Aman, hiç... Bilirsiniz... Oğlum, Verdun önlerinde şehit oldu... Yaşasa yakında yirmi sekiz yaşına basacaktı."

"Ama hâlâ aileniz var, değil mi binbaşım?"

Binbaşı hemen cevap vermedi; belki soruyu densizlik saymıştı. Sonunda dedi ki: "Evet, küçük oğlum ile iki kızım... Oğlan... Onun da yakında celbi gelecek... Sezar'ın hakkı Sezar'a..." Duraksadı, sonra devam etti: "Bakın, Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya verilmiyor, fenalığın sebebi de bu zaten."

Dr. Kuhlenbeck dedi ki: "İnsanın hakkı bile insana verilmiyor... Bence ilk o işe başlamalıyız."

"İlkin Tanrı," dedi Binbaşı von Pasenow.

Kuhlenbeck çenesini kaldırdı; kırlaşmış siyah sakalı havaya dikildi: "Ne yapalım, biz hekimler bayağı maddecilerizdir."

Binbaşı yumuşatırcasına reddetti: "Böyle şeyleri dillendirmemeniz gerek."

Dr. Kessel bu fikre de katılmıyordu; gerçek hekim daima idealistti. Kuhlenbeck güldü: "Doğru, sigortada çalıştığınızı unutmuşum."

Bir süre sonra Dr. Kessel, "Şöyle böyle fırsat doğunca oda müziği yapmaya tekrar başlayacağım," dedi.

Binbaşı, karısının da müzik yapmaktan hoşlandığını söyledi. Bir süre düşündü, sonra da ekledi: "Spohr, sağlam besteci."

40

Gödicke'nin güldüğü ortalığa yayılınca koğuşundakiler onu tekrar güldürmek için ellerinden geleni yaptılar. En pis fıkraları anlattılar, yatağında yatarken, bir umut, karyolasını sallamadan geçen nadirattandı. Ama sonuç vermiyordu. Gödicke bir daha gülmedi. Sessiz kaldı.

Ta ki günün birinde Carla hemşire sahradan gelen bir kartpostal getirene dek: "Gödicke, karınız yazmış..." Gödicke kımıldamadı, "Ben size okurum." Carla hemşire okudu, vefalı karısı ondan nicedir hiç haber almamıştı, çocuklarla birlikte sağlıkları yerindeydi, hepsi birden yakında dönmesini umuyorlardı. "Sizin yerinize cevap yazacağım," dedi Carla hemşire. Gödicke anladığına dair hiç emare göstermedi, sahiden hiçbir şey anlamamıştı denebilirdi. Ruhunda kopan fırtınaları, bakan herkesten saklamayı galiba gerçekten başarmıştı, benliğinin parçalarını birbirine katan, peşi sıra yüzeye kaldırıp ardından süratle yine karanlık dalgalara batıran fırtınayı, işte bu fırtınayı sakinleştirmeye, gitgide dindirmeye muvaffak olacaktı ki o an koğuşun şakacısı Dragon Josef Sattler yanına uğradı ve alışıldık tarzıyla yatağın ayakucuna asılıp biraz salladı.

Bunun üzerine Redif Eri Gödicke bir çığlık kopardı, asla kendisinden beklenen ve aslında yapmakla yükümlü olacağı gülüş değildi bu, fena ve ağır bir çığlık kopardı, hiç de ondan alışkın olunduğu gibi yavaş ve güçbela denemeyecek bir şekilde yerinde doğruldu, Carla hemşirenin elinden kartpostalı kaptığı gibi paramparça etti. Sonra yerine yatıverdi, çünkü hızlı hareket etmek ağrı vermişti, kasıklarını tutuyordu.

Öylece uzandı, tavana bakıyor, düşüncelerini acil ihtiyaç duyduğu bir düzene koymaya çalışıyordu. Doğru davrandığının farkındaydı, içeri sızan hırsızı savuşturmakta bal gibi haklıydı. Bu hırsızın üç çocuklu hizmetçi kız Anna Lamprecht oluşu, işte bu umurunda sayılmazdı, hemencecik unutulabilirdi. Hizmetçi kız Lamprecht'le evlenen adamı yeniden çarçabuk sakinleştirip karanlık bariyerin ardındaki yerine gönderebildiği için adeta sevindi – çağrılana kadar orada beklesindi. Gene de iş bitmiş sayılmazdı: Bir kez gelen çağrılmasa da bir daha gelebilir, bir kapı bir kez açılınca başka her kapı kendiliğinden açılabilir. Adını koymayı beceremese de ruhunun bir parçasına her zorla girişin diğer tüm parçaları da zarara uğrattığını, hepsinin bu sayede değişiverdiğini korku içinde hissetti. Kulaklarında bir gümbürdeme gibiydi, ruhunun gümbürdemesi, benliğin gümbürdemesi, öyle şiddetli gümbürdüyordu ki bütün vücuduyla hissediyordu, ama dilinin altına balçık bir tıkaç, bütün düşüncelerini değiştiren boğucu bir tıkaç yerleştirilmiş gibi de geliyordu. Belki de farklıydı, ama öyle veya böyle maruz kaldığını hissettiği aşırı kudretli bir şeydi. Sanki harç, tuğlanın üstüne sürecekken daha malada donmuş gibiydi. Sanki bir ustabaşı vardı burada, insanı yersiz ve imkânsız bir koşuşturmacaya sokup tuğlaları alelacele iskeleye taşıtıyor, dolayısıyla üst üste istiflenip işlenmeleri artık mümkün olmuyordu. Eğer bu gidişata dur demek için tuğla bocurgatı ve harç karıştırma makinesi yol yakınken kullanılmaz hale getirilmezse iskele çökecekti. En iyisi gözlerin yine kapanması, kulakların yine tıkanmasıydı; adam Gödicke'nin hiç görmemesi, hiç duyma-

ması lazımdı, hiç yemek yememeliydi. Şu an böyle fena ağrıları olmasa bahçeye çıkıp bir avuç toprak aldığı gibi delikleri tıkardı. Çocukların aktığı sancıyan kasıklarını tutarken, bir daha hiçbir şey akmasın dercesine ellerini kasıklarına bastırırken, dişlerini sıkıp acının iniltisi bile aralarından sızmasın diye dudaklarını inceltirken, işte o an öylesine kuvvetleniyormuş gibi geldi ki artan kuvveti iskeleyi gitgide tepeye, gitgide aydınlığa inşa edebilecek, kendisi her katta, iskelenin her kademesinde mevcut olacak, sonunda da adeta en üst katta yalnız başına, iskelenin tepesinde duracak, durabilecek, durmasına izin verilecekti, yukarılardayken hep nasıl acısız ve gevşek gevşek şarkı söylemişse öyle şarkı söyleyerek. Dülgerler, altında çalışacak, çekiç sallayacak, kenet vuracaklardı, o ise hep nasıl aşağı tükürmüşse öyle aşağı tükürecek, geniş bir kavisle üzerlerinden aşırarak tükürecekti, tükürüğün aşağıda isabet edip şak diye şakladığı yerde ağaçlar yetişecekti, ne kadar uzasalar da yanına kadar erişemeyecek ağaçlar.

Carla hemşire leğen ve bezle geldiğinde sakince yatıyordu, kompreslerin sarılmasına ses etmedi. İki gün yine yemekten içmekten kesildi. Sonra, çok geçmeden, konuşmaya başladığı olay yaşandı.

41

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (6)

Beni de şaşırtan bir şey oldu, değerlerin çöküşü hakkındaki tarih felsefesi çalışmamla uğraşmaya tekrar başlamıştım. Evden pek çıkmamama rağmen iş ağır ağır ilerliyordu. Nuchem Sussin bazen yanıma geliyor, ceketinin gri etekleri üstüne oturuyordu. İliklerini hiç açmıyordu, açmasını engelleyen edep falan olsa gerekti. Bu insanlar kısa ceketiyle onların tüm görüşlerini tiye alan Dr. Litwak'a nasıl güven duyabiliyorlar diye sık sık merak ederdim. Ta ki Dr. Litwak yürürken önünde taşıdığı baston, uzun kıyafet eksikliğinin bir tür ikamesini teşkil ediyor galiba diye kendime izah edene kadar. Tabii ki bu yalnız bir sanı.

Sussin'in asıl istediği nedir, uzun zaman ortaya çıkmadı. Oturacağında asla "Lütfen, müsaade buyurursanız," demeyi ihmal etmez, çaresiz bir suskunluk molasının ardından hep rastgele bir hukuki sorun gelirdi: Acaba hükümet zaten evde veya sofrada bulunan yemeğe, yağa el koyma yetkisine sahip

miydi, asker karılarının aldığı geçim yardımı ölüm sigortasıyla birleştirilebilir miydi?.. Nereye varmak istediği hiç anlaşılmıyordu, sanki kimi telleri gelişigüzel birbirine çatıyordu, gene de insan, gerçek sorunlar ortaya çıkıyor veya adamın içinde, ancak böyle suni ve arapsaçı gibi teleskoplardan bakarak görmeye davet çıkarılan bir hukuk tutkusu yayılıyor hissine kapılıyordu.

Eline ve iyi görmeyen gözlerinin önüne kitap aldığında da okudukları sanki bambaşka şeyler oluyordu. Kitaplara hadsiz bir saygısı vardı ama Kant'ta geçen rastgele bir satıra kahkahalarla gülebiliyor, gülüşüne katılmazsam inciniyordu. Sözgelimi Hegel'de okuduğu şu cümle de ona göre olağanüstü iyi bir nükteydi: *Büyücülüğün esası araç ile sonuç arasındaki bağın anlaşılmamasıdır.* Şeylerin ve komik yanlarının içyüzünü onun gibi göremediğim için beni küçümsediğine şüphe yoktu, tuhaftır, ben de onun idrakinin daha karmaşık olsa da daha doğru olduğunu kabullenmeye meylediyordum. Gelgelelim bunlar onu gülerken gördüğüm tek vesilelerdi.

Ayrıca müzikle de bir ilişkisi vardı. Odamın duvarında üstüne kurdele bağlı bir lavta asılıydı. Sanırım hancı kadının oğluna aitti, oğlan tutsak veya kayıptı. Sussin her defasında benden, "Çalınız," diye istekte bulunuyor, çalamadığıma inanası gelmiyordu. Beni utangaç sanıyordu. Ama bu yoldan giderek sonunda asıl konusuna vardı: "Hiç işittiniz siz adamları?.. Üniformalı olanları?.. Çok güzel."

Selamet ordusunu kastediyordu, ben tahmin edince içinden gülümsedi. "Bu akşam gideceğim dinlemeye. Gelir misiniz?"

42

Huguenau'nun gazeteden aldığı zevk pek sürmedi, bir ayı bile çıkarmadı. Takvimler daha haziranı gösteriyordu ki usanmıştı. İlk taşkınlık içinde kutlama sayısı ve makalesi gibi büyük bir iş başarmıştı; ama aklına başka bir yenilik gelmeyince hevesi kaçtı. Sanki oyuncağını bir köşeye fırlatmıştı, canı artık istemiyordu. Bu durumun arkasında taşra gazetesinden büyük gazete çıkarılamayacağının iyice anlaşılmış oluşu saklıysa da aslında sadece canı sıkılmıştı, hiçbir şey duymak istemiyordu, tek hissettiği, gazete hengâmesinin gerçekliğinden rahatsızlık duyduğuydu. Önceden de işe gelmek için pek acele ediyor denemese bile artık yatakta iyice geçe kalıyor, kahvaltıyı haddinden fazla uzatıyor, arka binaya istemeye istemeye gidiyor, hatta sık sık mutfakta Frau Esch'in yanında takılıp onunla gıda fiyatlarını konuştuğu oluyordu. Yazı işleri ofisine sonunda geçince çoğunlukla biraz sonra tekrar aşağı inip usulca matbaa makinesine doğru seğirtiyordu.

Marguerite bahçede oynuyordu. Huguenau avludan seslendi: "Marguerite, ben matbaadayım."

Çocuk koşa koşa geldi, içeri beraber girdiler. Huguenau kısaca, "Günaydın," dedi, Lindner ile mürettip yardımcısı altında

çalıştıklarından beridir onlarla lafı olabildiğince kısa kesmeye gayret gösteriyordu. Gelgelelim iki adamın pek umursadığı yoktu, hal böyle olunca Huguenau gene makinelerden hiç anlamadığı için kendisini epey hor gördükleri hissine kapıldı. Şu an mürettiphanede çalışıyorlardı, ufaklığın elini tutan Huguenau ise uzmanmış gibi omuzlarının üstünden bakmaya uğraşıyordu ama mürettiphaneden çıkıp yine matbaa makinesinin başına geçince mutlu oldu.

Matbaa makinesini hâlâ seviyordu. Çünkü bir adam düşünün ki ömrü boyunca makinelerin ürettiği malları satsın ama fabrikalar ile makine sahipleri rütbece üstünde, aslında da ulaşılmaz bir yerde duruyorlar sansın, işte böyle bir adam aniden kendisi makine sahibi olunca bunu mutlaka özel bir tecrübe olarak görecektir, hatta olabilir ki içinde oğlan çocuklarında ve genç halklarda hemen her zaman rastlanan, makinelere karşı o sevecen ilişki peydahlansın; makineyi kahramanlaştıran, kendi dileklerinin ve kudretli yiğitliklerinin yüksek ve daha serbest düzlemine yansıtan bir ilişkidir bu. Oğlan çocuğu istasyondaki lokomotifi saatlerce seyredebilir, vagonları bir perondan öbürüne geçirince içi içine sığmaz, işte Wilhelm Huguenau da matbaa makinesinin karşısında saatlerce oturup gözlük camlarının ardından oğlan çocuğunun ciddi, boş bakışlarıyla makineyi şefkatle seyredebiliyordu, hareket etmesinden, kâğıtları yutup tekrar dışarı çıkarmasından duyduğu tatminin sınırı yoktu. Bu canlı varlığa sevgisinin ölçüsüzlüğü içini öyle dolduruyordu ki makinenin anlaşılmaz ve mucizevi işleyişini kavramak adına içinde ne hırs filizlenebiliyor ne de bir girişimde bulunabiliyordu; onu olduğu gibi, hayranlıkla, şefkatle, neredeyse korkuyla kabul ediyordu.

Marguerite kâğıt balyalarının üstüne çıkmıştı, Huguenau orada duran kaba bankta oturuyordu. Makine onun mülküydü, ona aitti, çocuksa Esch'indi. Bir süre kâğıt tabakaları yuvarlayıp birbirlerine fırlattılar; daha sonra Huguenau top

oynamaktan sıkıldı, bacak bacak üstüne attı, gözlüğünü temizleyip, "İlanlardan hâlâ kazanılacak bir şey var," dedi.

Çocuk kâğıt topla oynuyordu.

Huguenau devam etti: "Bu kadar fena olacağını sanmazdım. Gazeteye ödenen para fazlaymış... Neyse, matbaamız var... Matbaa makinesini seviyorsun, değil mi?"

"Evet, matbaa makineciliği oynayalım, Huguenau amca!"

Marguerite kâğıt balyalarının tepesinden inip adamın dizine oturdu. Sonra kol kola girdiler, belden yukarılarını ritim tutarak ileri geri atıp "bum, bum" diyerek kesik kesik hareket etmeye başladılar.

Huguenau frenliyordu. Marguerite dizlerinde at biner gibi oturuyordu. Huguenau biraz soluksuz kaldı: "Gazeteye ödenen para fazlaymış... İşler iyi gidince dört yüz nüshaya varılıyor... Ama iki sayfa ilanımız olsa bereket versin der, zengin oluruz. Değil mi, Marguerite?"

Marguerite dizinde hopluyordu, Huguenau onu bir ileri bir geri oynatarak tırısa geçirdi; bu sırada konuşulanları birbirine kattığı için kız gülüyordu: "Evet, zengin olacaksın, zengin olacaksın."

"Seviniyor musun, Marguerite?"

"O zaman bana çok para verirsin."

"Bak hele?"

"Çok para."

"Biliyor musun Marguerite, adam alacağız, ilanları toplayacaklar... Köylerden... Her yerden. Prim karşılığı."

Çocuk ciddiyetle başını salladı.

"Ben hesabını yaptım bile, evlilik ilanları, satılık ilanları vesaire vesaire... Herr Lindner'in numunelerini getir bakalım." Mürettiphaneye doğru seslendi: "Lindner, ilan numuneleri."

Çocuk öteye koşup numuneleri getirdi.

"Bak, temsilcilere böyle numuneler vereceğiz… Göreceksin, nasıl tutacak." Çocuğu yine kucağına almıştı, birlikte numuneleri incelediler. Sonra Huguenau, "Demek parayı alınca ellerinden kurtulacaksın… Nereye gideceksin bakalım?"

Marguerite omuz silkti: "Uzağa."

Huguenau düşündü: "Eifel'den Belçika'ya geçersin. Orada iyi insanlar yaşıyor."

Marguerite sordu: "Sen de gelecek misin?"

"Belki… Belki daha sonra, tabii."

"Sonra ne zaman?"

Kız sırnaşıyordu, ama Huguenau aniden haşince, "Yeter," dedi, kızı alıp matbaa makinesine oturttu. O caninin, kerevete zincirli o sübyancının resmi tuhaf bir netlikle tekrar belirdi, resim içini tedirgin ediyordu. "Her şeyin vakti var," dedi ve sağlam, hareketsiz makinenin tepesinde kımıldanarak hafifçe oturan, yine de bir şekilde oraya ait olan çocuğa baktı. Makine devreye girse Marguerite'i de yutardı, kayış tam atılmış mı diye işi sağlama almak istedi. Adeta korkarak yineledi: "Her şeyin vakti var, o vakit de gelir… Bizi burada nasılsa rahatsız etmez."

Neyin vakti gelecek diye kafa yorarken şu at dişli Esch'in, şu sıska ve çekilmez öğretmenin hiç rahat vermediği, sözleşmeye atıfla ona boyuna yazı işleri görevlerini yamadığı geldi aklına – sözleşmeye atıfta bulunup bütün gün yanında oturup çalışmasını istiyor, utanmasa mavi önlük giymesini de isteyecek. Senedinde diretmeye diretebilir ama fikir desen, onda ne gezer! İşte, Huguenau'nun içini olağanüstü bir huzur doldurmuştu, çünkü öğretmen bey onu çalışmaya zorlamayı bir kez bile başaramamıştı.

İlan numunelerini düzenlerken dedi ki: "Öğretmen beyin daha burnundan getireceğiz – he, Marguerite?"

“Beni aşağı indir,” dedi çocuk.

Huguenau makineye yürüdü, ama ufaklık kolunu boynuna dolayınca bir anlığına dalıp gitti, işte bulmuştu: Gizlice öğretmenin tepesine yerleştirilmişti! Bu şüpheli adamı gözetleyip arkasından casusluk etmeyi kendi teklif etmiş, binbaşı da onaylamıştı! Derken sanki buraya sırf kendi yaşam amacını bulmak için savrulmuş gibi geldi Huguenau’ya, sanki Herr Esch’in gizli saklı işlerini toptan ifşa etmeyi başarırsa yaşamı son raddesine dek gerçekleşecekti. Evet, işte buydu, Huguenau Marguerite’in matbaa mürekkebine bulanmış yanağına içten bir öpücük kondurdu.

Herr Esch ise yukarıda, yazı işlerinde oturuyordu, işine devam edip Huguenau’ya bırakmak zorunda kalmayışından memnundu. Çünkü başka her şeyin yanı sıra Huguenau’nun gazeteyi asla binbaşının çizdiği doğrultuya uygun yönetemeyeceğinden emindi, o da gözünü bu işi bizzat üstlenmeye dikti ki binbaşıya da davaya da hizmet etsin.

43

Dr. Flurschütz ameliyathanede Jaretzki'nin kesik kolunu muayene ediyordu: "Harika görünüyor... Hekim binbaşı önümüzdeki günlerde sizi sevk ettirecek... Sizce de uygundur umarım... Dinlenme evlerinden birine."

"Tabii uygun, buradan çıkmanın vakti geldi de geçiyor."

"Bana da öyle görünüyor, yoksa sizi deliryumdan alıkoymamız gerekecek."

"Kafayı çekmekten başka ne yapılabilir ki... Bu alışkanlığı gerçekten burada edindim."

"Eskiden hiç içmez miydiniz?"

"Yo, hiç... Yani, azıcık, herkesin içtiği kadar işte... Biliyor musunuz, ben Braunschweig'da teknik yüksekokuldaydım... Sizin doktoranız nereden?"

"Erlangen."

"Eh, orada kaldığınız süre siz de kafayı çekmişsinizdir... Küçük kentlerde, ne yaparsınız ki yaşamın parçası... Buradaki gibi boş boş oturunca kendiliğinden nüksediyor yine..." Flurschütz

hâlâ kesik kolun orayı kurcalıyordu. Bakın, lanet bir yer kaldı, bir türlü kapanmıyor... Protezim ne âlemde?"

"Ismarlandı... Protezsiz yollamayız sizi."

"Peki, o zaman gelmesine baksanız iyi edersiniz... Buradaki mesleğiniz olmasa yine kafayı çekerdiniz."

"Bilmem... Başka işlerim de olurdu... Sizi elinizde kitapla gören kimsecikler yok, Jaretzki."

"Söylesenize Allah aşkına, odanızın her yanına saçılmış o yığınla kitabı okuyor musunuz gerçekten?"

"Evet."

"Garip... Peki bir manası ve amacı var mı?"

"Zerre kadar yok."

"O zaman içim rahat... Biliyor musunuz, Doktor Flurschütz... Tamam, rahat duruyorum... Kaç kişiyi yaşamdan ölüme havale etmişsinizdir, işiniz bu zaten, ama insan gerçekten birkaç kişiyi öldürünce... Bakın, işte o zaman ömür boyu eline kitap almasına gerek kalmıyor... Öyle bir his var içimde... Her şeyi halletmiş gibi... İşte savaş da bu yüzden bitmeyecek..."

"Pervasız, uçuk düşünceler Jaretzki, bugün ne içtiniz?"

"Yo, bir süt çocuğu kadar ayığım..."

"İşte, tamam... On dört güne kalmaz protezi deneriz... Sonrasında da şu okullardan birine gitmelisiniz... Çizim yapacaktınız ya..."

"Evet, baktığınız yere göre değişir, ben hayalini bile kuramıyorum artık."

"Ya AEG?"

"Bana kalırsa protez okulu... Bazen diyorum da oramı yok yere kesip doğradınız... Neredeyse adalet duygusuyla yaptınız o işi, Fransız'ın bacaklarının arasına el bombası attım

diye…" Flurschütz gözlerinin içine içine baktı: "Dikkat, Jaretzki, aklınızı başınıza toplayın, adamı korkutuyorsunuz… Doğru söyleyin, ne kadar içtiniz bugün?"

"Konuşmaya değmez… Adalet duygunuzdan ötürü minnettarım, ayrıca mükemmel bir ameliyattı… Şu dünyada kendimi artık çok daha iyi hissediyorum… Acayip iyi, her şey mükemmelen hallolmuş… AEG de beni bekliyor zaten."

"Ciddiyim, Jaretzki, oraya girseniz iyi edersiniz."

"Ama söylemedi demeyin… Yanlış kolu yakaladınız… Şununla…" Jaretzki iki parmağıyla aletlerin durduğu masanın cam tablasına vurdu: " el bombasını şununla attım… Galiba vücudumdan hâlâ kurşun ağırlık gibi sarkması da ondan."

"Yoluna girecektir, Jaretzki."

"Her şey zaten yolunda."

44

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (6)

Düşmanın bacakları arasına el bombası atmak askerliğin mantığındandır;

askerî güç unsurlarını son derece tutarlı ve radikal kullanıp gerektiğinde halkların kökünü kazımak, katedralleri yerle bir etmek, hastane ve ameliyathaneleri ateşe tutmak hep askeriyenin mantığındandır;

iktisadi unsurları son derece tutarlı ve külliyen kullanmak, bütün rakipleri yok etmek suretiyle ister dükkân ister fabrika ister holding veya hangi ekonomik bünye olursa olsun tek başına hükümran olmasını sağlamak iktisadın başının mantığındandır;

yalnız üretenin anladığı büsbütün ezoterik bir yapıt çıkması pahasına resmin esaslarını son derece tutarlı ve radikal, son raddesine kadar vardırmak ressamlığın mantığındandır;

başlı başına bir devrim ortaya konana dek devrim coşkusunu son derece tutarlı ve radikal ilerletmek devrimciliğin mantığındandır, tıpkı siyasi hedefi mutlak diktatörlüğe vardırmanın siyasetçinin mantığından olması gibi;

enrichissez-vous şiarını* mutlak tutarlılık ve radikallikle hâkim kılmak burjuva fitçinin mantığındandır: Bu sayede, böylesi mutlak bir tutarlılık ve radikallik içinde ortaya çıkmıştır Batı'nın dünya çapındaki başarısı – kendi kendini ortadan kaldıran bu mutlaklık sayesinde abese irca edilmek için: Savaş savaştır, *l'art pour l'art***, siyasette her şey mubahtır, iş iştir – hepsi aynı şeyi ifade eder, hepsi aynı saldırgan radikalliğe sahiptir, aynı tekinsiz, efendime söyleyeyim, metafizik aldırmazlığa sahiptir, ne sağa ne sola bakmayıp nesneye, yalnızca nesneye dönük gaddar mantıklılığa sahiptir – alın size bu çağın düşünce üslubu!

Bu çağın tüm değer ve değersizliklerinden patlak veren bu vahşi ve saldırgan mantıktan kaçış yoktur, şatoların veya Yahudi evlerinin yalnızlığına sinilse bile; gelgelelim idrak etmekten korkan kişi, yani dünyaya ve değerlere bakışın kapalılığını önemseyen, özlediği resmi geçmişte arayan romantik yok mu, ortaçağa bakmakta sonuna kadar haklıdır. Çünkü asıl mesele olan ideal değer merkezine ortaçağ sahipti, diğer tüm değerlerin tabi olduğu en üst değere sahipti, yani Hıristiyan Tanrı inancına. Bu merkez değere gerek kozmogoni gerek insanın kendisi bağlıydı (hatta daha ötesi, skolastik yoldan kozmogoni bu değerden istidlal edilebiliyordu). Bütün yaptıklarıyla birlikte insan kilise hiyerarşisinin salt aynadaki yansıması olan dünya düzeninin bir parçasını oluşturuyordu, bengi ve sonsuz bir ahengin kendi içine kapalı ve sonlu bir suretiydi. Ortaçağ tüccarı için "iş iştir" sözünün hükmü yoktu, rekabet mücadelesi onun için ayıptı, ortaçağ sanatçısı *l'art pour l'art* değil, yalnız inanç hizmetini bilirdi, ortaçağ savaşı ancak tek mutlak değerin hizmetinde, inancın hizmetinde yapıldığında mutlaklık payesine talip olurdu. Topyekûn dünya, inanç içinde beklemekteydi, nihaiydi, sebepli değildi, kurulduğu yer,

* Fransız bakan François Guizot'ya atfedilen bir alıntı. Siyaset tarihinde Louis Philippe'in maddeci hâkimiyetinin amentüsü sayılır. (ç. n.)

** Fransızca: Sanat için sanat. (ç. n.)

oluş değil baştan aşağı varoluştu, sosyal yapısı, sanatı, sosyal bağlılığı, kısacası tüm değerler örgüsü inancın kuşatıcı yaşam değerine boyun eğmişti: İnanç tüm soru zincirlerinin son bulduğu makullük noktasıydı, mantığa söz geçirterek ona yalnız düşünmenin üslubu olarak değil inanç yaşadığı sürece daima dönemin üslubu olarak dile gelen spesifik rengini ve üslup oluşturma kuvvetini bahşeden de inançtı.

Ne var ki düşünce tektanrıcılıktan soyutluğa giden adımı atmaya cüret etti ve Tanrı, yani teslisin sonlu sonsuzluğunda görünür, şahsi Tanrı, adı artık telaffuz edilemez, resmi artık şekillendirilemez olana yükseltildi ve mutlağın sonsuz nötrlüğüne düşürüldü, beklemeyi bırakıp ulaşılmaz olan gaddar bir varoluş içinde kayboldu.

Mantığın radikalleştirilmesi, hatta denebilir ki zincirlerinden boşanışının sırtlandığı bu inkılabın şiddetinde, makullük noktasının yeni bir sonsuzluk düzlemine taşınışında, inancın dünyevi işlerden uzaklaştırılışında, varoluşun bekleyişi ortadan kaldırılır. Dünyevi mekândaki üslup oluşturma kuvveti sönmüş görünür, Kant'ın binasının hiddetinin ve devrim alevlerinin yanında Rokoko hâlâ narince durur, yozlaşarak Biedermeier'e* dönmüş Napoléon imparatorluğu dikilir. Çünkü bu imparatorluk, hemen ardından da romantizm, zihin inkılabı ile dünyevi mekândaki ifade biçimleri arasındaki oransızlığı fark etse de, romantizmin geriye dönük bakışı antikiteyi ve Gotik dönemi imdadına çağırsa da gelişime ket vurmak ne mümkündü; varoluş dağılıp saf işlevselliğe dönüşmüş, fizikî dünya anlayışı bile dağılmış, dağılıp öyle bir soyutluğa dönüşmüştür ki iki nesil sonra mekân bile elinden alınabilmiştir, böylelikle de saf soyutlamadan yana karar çoktan verilmiş olur. Artık her soru ve makullük zincirinin, sonsuz uzaklıktaki noktanın ulaşılmaz numenal uzaklığına ulaşmaya

* Almanya'da 1815-1848 dolayları idealize gerçekliği öne çıkarıcı bir sanat ekolü. (ç. n.)

çabalamak zorunda kalışına bakınca tek tek değer alanlarının bir merkez değere bağlanması bir çırpıda imkânsızlaşmıştır; soyutluk her bir değer yaratımının mantığına acımasızca sızar, içeriğinin örtüsünün kaldırılışı ise ister inşa etmenin amaç biçimi ister başka faaliyetinki olsun, amaç biçiminden her türlü sapmayı yasaklamakla kalmaz, tek tek değer alanlarını da öylesine radikalleştirir ki, kendi başlarına kalıp mutlağa havale edilen bu alanlar birbirlerinden ayrılır, birbirlerine koşutlaşır ve ortak bir değer bünyesi oluşturmaktan âciz kalarak denkleşirler – yabancılar gibi yan yana dururlar, "iş yapmanın kendisinin" ekonomik değer alanı *l'art pour l'art*'ın sanatsal bir değer alanının yanındadır, askerî bir değer alanı teknikle veya sporla ilgili birinin yanındadır, her biri özerktir, her biri "kendi başınadır", her biri özerkliği içinde "zincirlerinden boşanmıştır", her biri mantığının tüm radikalliğiyle bütün sonuçlara katlanıp kendi rekorlarını kırmaya uğraşır. Dengeyi ucu ucuna tutturan değer alanlarının bu aykırılığında birisi şu an savaşta askerî değer alanı gibi veya savaşın bile tabi olduğu ekonomik dünya görüşünün büyümesi gibi büyüyerek üstünlüğü ele geçirirse vay halimize – vay! Çünkü dünyayı kuşatır, diğer tüm değerleri kuşatır, tarlaları saran çekirge sürüleri gibi kökünü kurutur.

Fakat insan, vaktiyle Tanrı'nın sureti olan, taşıdığı dünya değerinin aynası olan insan artık hiçbiri değildir; eski esenliğine dair bir sezgiye isterse hâlâ sahip olsun, isterse aklını karıştıranın ne gibi daha üstün bir mantık olduğunu sorsun, sonsuzluğun gaddarlığına savrulmuş insan, içi ürperse de, romantizm ve duygusallıkla dolu olup inancın himayesine dönmeyi özlese de, bağımsızlaşmış değerlerin işlekliği içinde apışıp kalacak, mesleği olmuş tek değere boyun eğmekten başka çaresi kalmayacak, bu değerin fonksiyonu olmaktan başka çaresi kalmayacaktır – pençelerine düştüğü değerin radikal mantıklılığıyla yiyip bitirilen bir meslek insanı.

45

Huguenau, Frau Esch'le öğle yemeği için anlaşmıştı. Anlaşmaları her bakımdan pratikti, Frau Esch de epey zahmete katlanıyordu, hakkını vermek lazımdı.

Huguenau bir gün yemek için yukarı çıktığında Esch'i kurulmuş sofranın başında, siyah ciltli bir kitaba gömülü buldu. Omzunun üstünden merakla baktı, gözü İncil gravürlerini seçti. Birini iş üstünde yakalamayı başarması dışında -ki o da ender olurdu- nadiren bir şeylere şaşırdığından yalnız, "Aha," demekle yetinip yemeğin servis edilmesini bekledi.

Frau Esch geniş kalçalarıyla, odada, cazibesiz, cinsiyetsiz dolaşıyordu; sarımtırak saçları gelişigüzel topuz yapılmıştı. Fakat kocasının yanından geçerken alakasız ve boş yere, sert sırtına değiyordu, derken Huguenau birdenbire onun dürüstlüğünden geceleri epey yararlanmayı becerdiği hissiyatına kapıldı. Bu düşünceden pek hoşnut değildi, onun için de, "E, Esch, manastıra mı hazırlanıyorsunuz?" diye sordu.

Esch kitaptan başını kaldırdı, "Mesele kaçmaya müsaade olup olmadığıdır," dedi ve alışıldık kabalığıyla ekledi: "Ama siz anlamazsınız."

Frau Esch çorbayı getirdi, hoşnut olmadığı düşünce Huguenau'nun aklından çıkmıyordu. İkisi çocuksuz sevgililer gibi yaşıyorlar, herhalde şu kız çocuğunu, Marguerite'i de bunu maskelemek için evlat edinmek istiyorlar. Aslında oğlan çocuğuna yaraşacak yerde oturuyordu. Yüreğindeki sıkıntıyı atınca şakasını tekrar etti ve Frau Esch'e kocasının manastıra gideceğini anlattı. Bunun üzerine Frau Esch bütün manastırlarda keşiş efendiler arasında ahlaksız ilişkiler yaşandığının doğru olup olmadığını sordu. Zihninde beliren müstehcen bir hayale güldü. Ardından gözleri ağır ağır ve işkillenerek kocasına çevrildi:

"Senden her şey beklenir."

Anlaşılan Herr Esch söylenenden utanmıştı; Huguenau onun kızarıp kadının bakışlarına öfkeyle karşılık verdiğini fark etti. Bununla birlikte Esch, kadının karşısında, duruşunu kaybetmeme, hatta pekiştirme çabası içinde, sonuç itibarıyla meselenin yalnız alışkanlık olduğunu açıkladı, öbür yandan herkesçe de bilinirdi ki keşiş yaşamında yumuşak olmak hiç de gerekli değildi, hatta ona göre rahip kisvesiyle de gayet erkek olunabilirdi.

Frau Esch son derece ciddileşip donuklaşmıştı. İstemsizce saçlarını düzeltip en sonunda da, "Tadını beğendiniz mi, Herr Huguenau?" dedi.

"Şahane," diyen Huguenau çorbasını kaşıkladı.

"Bir tabak daha ister misiniz?" Frau Esch iç geçirdi: "Bugün zaten pek özel bir şeyim yok, sadece mısır ununda kekim var."

Huguenau tabağını bir kez daha doldurtunca memnuniyetle başını salladı. Ne var ki Huguenau tutturmuştu bir kere: Herr Esch galiba savaş yemeklerinden usanmıştı; manastırda et karnesiymiş, un karnesiymiş yoktu, manastırda hâlâ büyük huzur içinde yaşanıyordu; zaten karabaşların toprak mülkiyetlerine bakınca hiç de şaşırtıcı bir durum değildi. Hepsi midesini hâlâ tıka basa dolduruyordu. Maulbronn'dayken bir manastır çalışanı anlatmıştı...

Esch sözünü kesti: Dünya gerçekten yine özgürleşse hapishane yemeğine talim etmesi gerekmezdi…

"Lahana ve şalgam," dedi Frau Esch.

"Pörsük lahana," dedi Huguenau, "gerçekten özgürlük nedir sizce?"

Esch, "Hıristiyan'ın özgürlüğü," dedi.

"Neyse ne," dedi Huguenau, "bunun pörsümüş lahanayla alakası neymiş, onu söyleyin."

Esch İncil'e uzandı: "Evim ibadet evi iken siz onu cani ini ettiniz."

"Hım, haramilere pörsük lahana." Huguenau sırıtıyordu; sonra ciddileşti: "Yani diyorsunuz ki savaş bir tür cinayettir, hem cinayet hem soygun da denebilir, sosyalistlerin dediği gibi."

Esch ona aldırmadı, sayfaları çevirdi: "Başka yerler de var… Tarihler… İkinci kitap… Altıncı bölüm, sekizinci ayet… İşte: Gönlünde benim adıma bir ev inşa etmek olduğundan, bunu gönlüne koymakla iyi ettin; ama evi sen inşa etmeyeceksin, senin sulbünden gelecek oğlun inşa edecek onu benim adıma." Kan beynine sıçramıştı: "Burası çok önemli."

"Mümkündür," dedi Huguenau, "neden?"

"Cinayet, cinayete cevap… Kurtarıcı doğsun, evi inşa edecek oğul doğsun diye pek çok kurban gerek."

Huguenau dikkatle sordu: "Geleceğin devletini mi kastediyorsunuz?"

"Tek başına sendikalarla olmaz."

"Öyle demek… Bu da mı binbaşının makalesinde yazıyor?"

"Hayır, İncil'de yazıyor, ama daha okuyan çıkmamış."

Huguenau, Esch'i parmağıyla tehdit etti: "Cingöz birisiniz, Esch… Sanıyor musunuz ki ihtiyar adam, binbaşı yani, arkasından İncil'le iş çevirdiğinizi fark etmez?"

"Ne?"

"Ne olacak, komünizm propagandası."

Esch güçlü sarı dişleriyle sırıttı: "Budalanın tekisiniz."

"Kabalık etmek kolay iş... Neymiş bakalım geleceğin devletiyle kastettiğiniz?"

Esch kendini zorlayarak düşündü: "Sizin aklınıza bir şey sokabilmek ne mümkün... Ama şu kadarını söylemiş olayım: İnsanlar İncil'i anlamayı yeniden becerdiklerinde ne komünizme gerek kalacak ne sosyalizme... Fransız Cumhuriyeti veya Alman kayseri diye bir şey de kalmayacak."

"Eh, alın size işte devrim... Bunu binbaşıya anlatın bakalım."

"Ona da anlatırım tabii."

"Çok memnun olacaktır... Ya kayseri hallettikten sonra ne olacak?"

Esch, "Kurtarıcı, tüm insanlar üzerinde hâkim olacak," dedi.

Huguenau, Frau Esch'ten tarafa baktı: "Yani oğlunuz?"

Esch de karısına baktı, ödü kopmuş dense yeriydi: "Oğlum mu?"

"Bizim çocuğumuz yok," dedi Frau Esch.

"Evi oğlunuzun inşa edeceğini söylemiştiniz ya," diye sırıttı Huguenau.

Esch için bu kadarı da fazlaydı: "Beyefendi, rahatsızlık veriyorsunuz... Öyle ahmaksınız ki ya rahatsızlık veriyor ya söylenenleri çarpıtıyorsunuz..."

Frau Esch, "Niyeti kötü değil," diye ara buldu, "tartışırsanız yemek hepten soğuyacak."

Esch sustu, tabağına mısır unlu kekten koydurdu.

"Peki canım, suskun karabaşlarla sofraya oturmuşluğum çoktur," dedi Huguenau.

Esch hâlâ cevap vermiyordu, Huguenau tekrar sazı eline aldı: "Kurtarıcının hâkimiyeti nedir tam olarak?"

Frau Esch'in gözleri beklentiyle doluydu: "Söyle hadi."

"Sembol," diye mırıldandı Esch.

Huguenau, "İlginç," dedi, "karabaşlar yani?"

"Yüce Tanrım, hemen de... Size laf anlatmak deveye hendek atlatmaktan zor... Kilisenin hâkimiyeti diye bir şey işitmediniz hiç herhalde... Bir de gazete yayıncısı olacak!"

Huguenau bu kez cidden öfkelenmişti: "Demek sizin komünizm böyle görünüyor... Gerçekten böyle görünüyorsa her şeyi karabaşlara paslayacaksınız. Onun için manastıra gitmek istiyorsunuz... Karabaşlar daha da semirsinler diye... Ama bize pörsümüş lahana bile kalmayacak... Zor zahmet kazandığı parayı cemaatin kucağına atacak... Almayayım, kendi namuslu işimi sizin komünizminizden bin kat yeğ tutarım."

"Lanet olsun, o zaman işinize bakın, ama bir şey öğreneceğiniz yoksa gazete çıkaracağım filan gibi kuş beyinli -evet, kuş beyinli diyorum!- görüşlerinizde ayak diremeyin. Uymuyorlar birbirlerine!"

Huguenau da kendi kozunu kullandı, onu bulduklarına dua etsinlerdi; şu ilan işleri Herr Esch denen adamın yaptığı şekilde devam etse *Kurtrier* gazetesi, evet, parmakla sayılabilirdi, bir yıla kalmadan kepenkleri indirirdi. Bu pratik alanda kendisine eşlik edeceği zannıyla Frau Esch'e umutla göz kırptı. Frau Esch ise mısır unlu keki sofradan kaldırdı, keyfi orta halliydi: Huguenau elini kocasının omzuna koymasını gene ayıplayarak fark etmek durumunda kaldı, kadın konuşulanları dinlemiyor, bir tek, bizim gibilerin, yani, sevgili Herr Huguenau, sizinle benim kolay kolay öğrenemeyeceğimiz şeyler olduğunu belirtiyordu. Esch ise kitabı hürmet ve tazimle kaldırarak tartışmayı bitirdi: "Öğrenmeniz gerek, genç adam, gözlerinizi açmayı öğrenin."

Huguenau odadan çıktı. Karabaş lakırdısı, diye geçirdi içinden. *Haïssez les ennemis de la sainte religion*. Evet, *merde, blagueurs*, nefret etmeye çoktan hazırdı, ama emir üzerine birilerinden nefret edecek değildi. *D'ailleurs je m'en fous.*[*] Yıkanan tabakların şangırtısı ve mutfağın yavan bulaşık suyu kokusu tahta merdivenlerden çıkarken ona eşlik etti ve tuhaf bir belirginlikle ailesinin evini ve mutfaktaki annesini hatırlattı.

* Fransızca: (Sırasıyla) Kutsal dinin düşmanlarından nefret et. Pislik, şakacı. Ayrıca, umurumda değil. (ç. n.)

46

Birkaç gün sonra Huguenau'nun kaleminden şu yazı döküldü:

Kentin soylu kumandanı Binbaşı
Joachim von Pasenow Beyefendi'ye

Aynı yer

Konu: Gizli rapor no. 1

Soylu Binbaşım!

Konuyla ilgili yapmak şerefine eriştiğim görüşmeye izninizle atıfta bulunarak bildirme cüretinde bulunmak isterim ki söz konusu Herr Esch ve pek çok kimseyle dün bir buluşmadaydım. Bilindiği üzere Herr Esch her hafta pek çok kez Zur Pfalz *meyhanesinde fesatçı unsurlarla buluşmaktadır, dün beni de yanına davet etti. Liebel denen bir kâğıt fabrikası ustasının dışında orada aynı fabrikanın kasten bozuk bir telaffuzla söylendiğinden adını anlayamadığım bir çalışanı, ayrıca askerî hastanenin iki hastası bulunmaktaydı, dışarı iznine çıkmışlardı, biri Bauer adlı bir astsubay, öbürü de Lehçe adı olan bir topçuydu. Biraz sonra havan bölüğünden bir gönüllü asker de geldi. Adı*

Betger, Betzger veya benzeri bir şey, anılan E. kendisine doktor bey diye hitap ediyordu. Sohbet konusunu savaş olaylarına çevirmek için çağrıda bulunmama gerek bile kalmadı, özellikle savaşın muhtemel sonu hakkında konuşuluyordu. Başta yukarıda adı geçen gönüllü asker, Avusturyalılar hezimete uğradığından olayın sona yaklaştığını ifade etti. Müttefikimizin transit geçen bir zırhlı treninde bulunanlardan işittiğine göre Viyana yakınlarındaki en büyük barut fabrikası İtalyan uçaklarınca veya hainlerce havaya uçurulmuş, Avusturya filosu, subayları katledildikten sonra düşmanın eline geçmiş ve ancak Alman denizaltılarınca engellenmiş. Bunun üzerine topçu, Alman bahriyeliler de artık devam etmek istemedikleri için söylenene inanamayacağını belirtti. Ben bunu nereden bildiğini sorunca burada açılan genelevdeki bir kızdan öğrendiğini söyledi, bahriyeli bir hesap memuru tatilde kızın yanındaymış. Kızın veya hesap memurunun veya topçunun anlattığına göre Skagerrak'taki göz kamaştırıcı muharebeden sonra bahriyeliler hizmetlerini sürdürmeyi reddetmişler, erlerin iaşesi de yenecek gibi değilmiş. Bunun üzerine hepsi işin artık bitmesi gerektiğinde hemfikir olmuşlar. Ustabaşı konuyla ilgili olarak savaşın büyük sermayeden başka kimseye kazanç getirmediğini, bunu ilk anlayanın Ruslar olduğunu vurguladı. Bu devrimci fikirleri E. de savunmaktaydı, kendisi bunu yaparken İncil'e atıfta bulunuyordu, bununla birlikte Herr E.'le kendi tecrübelerimden ötürü sanırım kesin olarak söyleyebileceğim bir şey var ki o da bu yaptığıyla ikiyüzlü amaçlar izlediği, kilisenin malvarlığına göz koyduğudur. Hazırlık safhasında olduğu anlaşılan komployu gizlemek için olacak, bir İncil cemiyeti kurulmasını önerdi ama önerisi oradakilerin çoğu tarafından tiye alındı. Gerek ondan gerek hesap memurundan daha fazla bilgi almak için iki hastane sakini ile fabrika işçileri gittikten sonra benim teklifim üzerine geneleve gidildi. Genelevde hesap memuru hakkında pek bilgi edinemesem de Herr E.'in davranışlarından gittikçe daha çok işkilleniyordum. İşletmenin gediklisi olduğuna

şüphe bulunmayan doktor beni, bu bey hükümet erkânıdır, ona bedava yapın, diyerek tanıttı ki ben bundan E.'in hakkımda şüphelendiğini, o yüzden de işbirlikçilerini bana karşı temkinli olmaları için tembihlediğini çıkardım. Hal böyle olunca Herr E.'e çekincesini bıraktıramadım, benim davetim ve ısmarlamamla epey içmesine rağmen ne kadar yüreklendirsem de odaya çıkmaya bir türlü yanaşmadı; ayık olduğu her yanından belli oluyordu, durumdan yararlanarak salonda Hıristiyanlık karşıtlığı hakkında, bu tür müesseselerdeki günahlar hakkında yüksek sesle nutuk attı. Ancak gönüllü asker olan doktor, bu binaların ordu yönetimince ordunun sıhhi amaçları gözetilerek desteklendiği ve ordu kurumu sayılmaları gerektiği konusunda açıklamada bulununca muhalif pozisyonundan vazgeçtiyse de eve giderken aynı pozisyonu tekrar aldı.

Bugünlük anlatacaklarım bu kadar olup fevkalade hürmetlerimi sunarak hizmetinizde olduğumu bildiririm, efendim,

Saygılarımla
Wilh. Huguenau

Not: Müsaadenizle ilave etmek isterim ki Zur Pfalz *meyhanesindeki toplantı sırasında Herr Esch muhitteki tutukevinde kurşuna dizilecek bir veya birkaç asker kaçağı olduğundan bahsetti. Bunun üzerine kendisinin de savunduğu şu genel kanaat dile getirildi ki savaşın kesin olarak bizzat bekledikleri sonu gelmeden önce asker kaçaklarını vurmanın manası yokmuş, çünkü zaten yeterince kan akmış. Herr Esch bu konuda bir teşebbüs başlatılması gerektiğini belirtti. Bahsettiği şiddet eylemi midir veya tam olarak nedir, ifade etmedi. Bir kez daha izninizle vurgulamak isterim ki adı geçen E. bence kuzu postuna bürünmüş kurttur, yırtıcılığını dindarca sözlerin ardına gizlemektedir. Tekrar*

saygılar sunarım,
W. H.

Huguenau raporunu bitirdikten sonra Esch yaptığında gıcık olduğu ironik yüz ifadesinin bir benzerini takınmayı başarabilecek mi diye aynaya baktı. Evet, mektubu usta işiydi; Esch'in başına çorap örmek iyi gelmişti, bu rahatlık duygusu Huguenau'yu öyle şenlendirmişti ki binbaşının evrakı aldığında duyacağı sevinci düşledi. Şahsen mi teslim etse diye düşündüyse de mektubun binbaşının eline resmî postayla birlikte geçmesi gözüne daha uygun göründü. Bunun üzerine mektubu taahhütlü yolladı ama öncesinde zarfın üstüne, üç kez altını çizdiği koca bir "Şahsidir" yazısı yazdı.

Gelgelelim Huguenau fena yanılmıştı, binbaşı mektubu yazı masasının üstündeki dosyalar arasında bulunca hiç sevinmedi.

Kapalı, fırtınalı bir sabahtı, yağmur kalem odasının pencelerinden aşağı süzülüyor, hava kükürt veya is kokuyordu. Mektubun ardında bir çirkinlik, bir zorbalık vardı, kendini belli etmeyen bir şey; bir kimsenin kalkıp kendi gerçekliğini başkalarınınkiyle birleştirmeye, onlarınınkine zorla nüfuz etmeye çalışmasının daima zorbalık ve tecavüz olduğunu binbaşı bilmese ve bilmek vazifesi olmasa da aklına "karabasan" sözü geldi, sanki kendisini, sanki karısı ile çocuklarını kendi dünyası olmayan, bir bataklık olan bir şeylere karşı koruması lazımdı. Mektuba tereddütle bir daha uzandı; esasında adama sitem etmek olmazdı, zorbalığı deyim yerindeyse fark edilmiyordu, yalnızca vatanseverlik görevini yerine getirip rapor vermişti, provokatör ajanların tiksindirici ve namussuz uygulamasıyla olsa da bu görgüsüz adamı ayıplamanın yeri yoktu. Fakat hepsi de aslında aklın havsalanın almayacağı şeyler olduğundan binbaşı bir tek, daha alçak zihniyetli birine güven gösterdiği için utanç duydu, ak saçlarının altındaki yüzü mahcubiyetten biraz daha kızardı. Buna rağmen kent kumandanı evrakın sorumluluğunu öylece çöp kutusuna bırakmaya da hakkının olmadığını düşünüyordu, şüpheliyi ölçülü bir güvensizlikle gözlemlemeyi sürdürmek, bir ölçüde uzaktan takip etmek resmî görevinin buyruğuydu, böylelikle Herr Esch cihetinden anavatanı tehdit etmesi muhtemel bir felaket önlenebilecekti.

47

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck, Dr. Kessel'e telefon açtı: "Koldaş, bugün üçte ameliyata gelebilir misiniz? Ufak bir kurşun çıkarılacak da..."

Dr. Kessel pek mümkün olmayacağını, vaktinin çok dar olduğunu söyledi.

"Biraz mermi çıkarmak fazla kolayınıza geldi galiba, benim de... Kanaatkâr olmak lazım... Gelgelelim uzun vadede buna hayat denmez, iş denmez, ben de tayin isteyeceğim... Ama bugüne yararı yok... Gelmenizi emrediyorum, arabayı yolluyorum, yarım saate işi bitiririz."

Kuhlenbeck ahizeyi yerine koydu. Güldü: "Tamam, iki saatliğine iş bulduk ona."

Flurschütz yanında oturuyordu: "Ben de şaşırmıştım, Kessel'i böyle sıradan bir iş için niçin getirtiyorsunuz diye."

"Şu Kessel yok mu, atlatıp duruyor beni. Hazır geliyor, Kneese'nin apandisitini de alırız."

"Onu gerçekten ameliyat edecek misiniz?"

"Neden etmeyelim? Adama eğlence çıksın… Bana da tabii."

"Ameliyatı istiyor mu ki?"

"Ah, Flurschütz, şimdi siz de bizim ihtiyar Kessel kadar saf konuştunuz – benim kimseye bir şey sorduğum vaki mi ki? İş bitince hepsi minnettar olur ama. Ayrıca her birine verdirdiğim dört haftalık hasta izni… Alın işte."

Flurschütz ağzını açacak oldu. Kuhlenbeck eliyle savuşturdu: "Aman, salgılarla ilgili teorilerinizi hiç dinleyemem şimdi… Sevgili dostum, birinin karnını açıp bakabiliyorsam teoriye filan ihtiyacım yoktur… Düşün peşime de cerrah olun… İşte, tek genç kalma imkânı."

"Bezelerle ilgili tüm çalışmamı rafa mı kaldırayım yani?"

"Kaldırın gitsin… Böyle de gayet iyi ameliyat ediyorsunuz."

"Jaretzki'nin icabına bakmak lazım, hekim binbaşım… Adamın işi bitmiş."

"Trepanasyon deneyelim."

"Taburcu ettiniz ama… Hem o sinir bozukluğuyla özel tedaviye ihtiyacı var."

"Kreuznach'a sevk ettim onu, orada kendini toplayacaktır… Nasıl bir nesil şu sizinki! Biraz kafayı çekmeye görün, çöküveriyorsunuz, sonra da ver elini sinir hastalıkları… Emir eri!"

Emir eri kapıda belirdi.

"Carla hemşireye söyleyin, üçte ameliyat var… Evet, iki numaralı koğuştan Marwitz ile üçüncü koğuştan Kneese'ye bugün yemek yok… Peki… Baksanıza, Flurschütz, aslında zavallı Kessel'e hiç ihtiyacımız yok, kendi başımıza da güzel güzel hallederiz… Kessel zaten kıymetini bilmiyor, bacaklarım ağrıyor diye yakınıp duruyor; onu dışarı çıkartmam da tam sadistlik… E, siz ne düşünüyorsunuz, Flurschütz?"

"İzninizle, hekim binbaşım, bende işler henüz yolunda ama

çok sürmeyecektir… O zaman tıbba ameliyat emri verip geçme imkânı da kalmayacaktır."

"Emre itaatsizlik mi, Flurschütz?"

"Salt teorik olarak, hekim binbaşım… Hayır, sanırım yakın bir zamanda tıp öyle uzmanlıklara ayrılacak ki bir dahiliyeci ile bir cerrah veya cildiyeci arasındaki konsültasyonun varabileceği hiçbir sonuç olmayacak, çünkü uzmanlaşmalar arası anlaşmayı sağlayacak imkân kalmayacak."

"Yanlış, çok yanlış, Flurschütz, yakında ortada yalnız cerrahlar olacak… Şu acınası tıptan geriye kalacak tek şey bu işte… İnsan dediğin kasaptır, nereye gitse kasap kalır, başka işten anlamaz… Ama bunu anlamakta üstüne yoktur." Dr. Kuhlenbeck sonra iri, marifetli, kıllı ellerine ve kısacık kesilmiş tırnaklarına baktı.

Sonra da dalgın dalgın şunları söyledi: "Biliyor musunuz, bu gerçeği hazmedemeyen gerçekten de aklını yitirebilir… Olduğu gibi kabul edip keyfini çıkarmaya bakmalı… Velhasıl, Flurschütz, tavsiyemi tutun, mesleği değiştirin, cerrah olun."

48

Sevk edilmesi istenen her kâğıt balyası için epey didinmek gerekiyordu, Esch'in elinde *Kurtrierscher Bote* baskı adedi için resmî sevk belgesi olmasına rağmen, her hafta kâğıt fabrikasına gitmesi gerekiyordu. Hemen her defasında da ihtiyar Herr Keller'le veya işletme müdürüyle kavga gürültü çıkıyordu.

Esch fabrikadan çıkarken tam paydos edilmişti. Yolda Liebel Usta ile makinist Fendrich'e yetişti. Alnında kalın damarı olan saman sarısı kule kafalı şu Liebel yok mu, aslında pek tahammül edemiyordu ona.

"Merhaba," dedi.

"Merhaba, Esch, ihtiyarla güzel güzel dua ettiniz mi?" Esch anlamadı.

"Size kâğıt göndersin diye, canım."

"Saçma espri," dedi Esch.

Fendrich durdu, ayakkabısının delik deşik tabanını gösterdi: "Şu altı mark... Al sana ücret zammı."

Esch için tam konuyu açmaya malzemeydi: "Tek başına ücretlerle iş bitmiyor, bütün sendikaların yanılgısı aynı."

"Nasıl olacak, Esch, Fendrich'in çizmeleri de İncil'le mi yamayacaksınız?.." Derken bir şey keşfetti: "İki kelime kafiyeli."*

"Saçma espri," diye yineledi Esch.

Fendrich'in gözleri ateşli çukurlarında kapkaranlık ışıldıyordu; veremliydi, çok az süt içiyordu. Dedi ki: "İnanç da herhalde yalnız zenginlerin sahip olabileceği bir lüks."

Liebel: "Binbaşılar ve gazete yayıncıları."

Esch özür dilercesine, "Gazetede ben de sadece çalışanım," dedi, fakat sonra çıkıştı: "Öyle veya böyle saçmalık, sanki sendikalar yoksulluk yemini etmişler!"

Fendrich, "İnanabilmek ne güzel olurdu," dedi.

Esch: "Bir şey keşfettim: İnanç da yenilenmeli, inanç için de yeni bir yaşam gelmeli... İncil diyor ki evi ancak oğul inşa edebilecektir."

Liebel: "Sonraki neslin durumu tabii ki daha iyi olacak, yeni bir şey değil bu... Ben aldığım yüz kırk markla geçinemiyorum artık, imalat primlerini katınca da fark etmiyor... İhtiyar anlamıyor işte... Güya bir de usta olacağım."

"Bende de bir şey kalmadı," dedi Esch, "evi de hesaba katsan, yine aynı... İki kiracım var, adamakıllı faiz isteyemiyorum, zavallı herifler... Kira hesabımda hareket yok."

Akşam rüzgârı ortalığı serinletti. Fendrich öksürüyordu.

Liebel: "Öyle olsun."

Esch itiraf etti: "Papaza da gittim..."

"Niye?"

"İncil'de yazandan ötürü, aptal herif dinlemedi bile... Duaymış, kiliseymiş bir şeyler zırvaladı, hepsi bu. Gerzek karabaş... Kendi işini kendin göreceksin."

---

* Çizme ve İncil kelimelerinin Almancası sırasıyla "Stiebel" ve "Bibel". Baş harfleri dışında söylenişleri aynı olduğu için kafiyeli. (ç. n.)

"Evet," dedi Fendrich, "kimseden fayda yok."

Liebel: "Dayanışma olursa herkesten fayda görülüyor... İşte sendikaların yararı."

"Doktor dağ havası almalısın diyor, sigortaya da on kez iletmiş... Ama cepheden gelmeyenleri bekletiyorlar, ben de öksürüp duruyorum."

Esch o ironik ifadesini takındı: "Sendikayla, sigortayla varacağınız yer benim karabaşla vardığımdan öteye geçmez..."

"Tek başına geberip gidiyorsun," diyen Fendrich öksürdü.

Liebel sordu: "Asıl istediğiniz nedir?"

Esch düşündü: "Eskiden, kaçmak gerek sanırdım... Amerika'ya... Gemiyle, koca bir denizi geçip... Yeni bir hayata başlayabilmek için... Ama artık..."

Liebel devamını bekledi: "Ama artık?"

Ne var ki Esch alakasızca şöyle dedi: "Belki Protestanların yaptığı daha iyidir... Binbaşı da Protestan... Ama önce kendin kafa yoracaksın... Bir köşeye oturup İncil'i okuyacaksın ki fikrin olsun... Tek başına kalınca şüpheler hiç kaybolmuyor, ne kadar kafa yorarsan yor."

"Arkadaşın varsa işin daha kolay oluyor," dedi Fendrich.

"Benim eve gelin," dedi Esch, "İncil'de yazanı göstereyim."

"Tamam," dedi Fendrich.

Esch kendini, "Ya siz, Liebel?" diye sormaya mecbur hissetti.

"Önce anlatın bakalım, işi nasıl karara bağladınız?"

Fendrich iç geçirdi: "Herkes ancak kendi gözüyle görür."

Liebel güldü ve uzaklaştı.

"O da gelecektir," dedi Esch.

49

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (7)

Selamet ordusuna giderken Nuchem Sussin'e eşlik ettiğim geceden aklımda pek bir şey kalmadı. Daha önemli işlerle meşguldüm. Felsefe faaliyeti nasıl istenirse öyle değerlendirilsin, dış dünya gösterişsizleşiyor, dikkate değer yanlarını yitiriyor. Hem en dikkate değer şeyler bile yaşandıkları sürece gösterişsizdir. Kısacası, tek bildiğim, Nuchem Sussin'in yanımda yürüyüşüydü, kapalı gri ceketi sırtında, kısacık olduklarından paçaları sallanan pantolonu bacağında, ufacık ve gülünç kadife şapkası başında. Yahudilerin hepsi de siperlikli kara şapkalarını takmaya görsünler başlarında şu ufacık kadife şapkalar olur, sözümona modayı takip eden Dr. Litwak bile öyle; ben de bu şapkayı nereden bulduğu gibi kaba bir soruyu Nuchem'e yöneltmeden edemedim. Cevap, "Bulunuyor işte," oldu.

Üstelik o olayların sözünü etmeye değmezdi. Bir parçacık önemleri varsa onu da katan, dün yanıma gelen Dr. Litwak'tı. Nahoş bir alışkanlığı var, çat diye içeri giriyor; ben sözde hastayken

de aynını yapmıştı. Neyse, ben şezlongda uzanmışken gene karşıma dikildi, olmazsa olmaz bastonu elinde, ufak, gülünç kadife şapkası başındaydı. Esasında şapka o kadar da ufak değildi, siperliği genişti, ama uzun duruyor, başı örtmüyordu. Üstelik dikkatimi çekti, Dr. Litwak'ın da gençken süt gibi teni olmalıydı. Şimdiyse kusursuz bir sarı kaymağı andırıyordu.

"Bana söyleyebileceksinizdir, Sussin'e ne olmuş."

Doğrusu da öyle olduğundan, "Dostumdur," dedim.

"Dost demek, güzel..." Dr. Litwak bir sandalye çekti. "... Millet endişeli, beni çağırttılar... Anlıyorsunuz ya?"

Aslında onu anlamak gibi bir mecburiyetim filan yoktu, ama süreci kısaltmak istiyordum: "Nereye isterse gitmek hakkı."

"Yo, kimin hakkı, kimin değil... Sizi suçlamıyorum... Ama goy* bir kızla ne diye dolaşır?"

Ancak şimdi aklıma geliyordu o gece Marie ile Nuchem'i odama aldığım. Parası olmayan, meyhanelerde aylaklık edemez.

Gülesim geldi.

"Siz gülüyorsunuz, karısı orada oturmuş ağlıyor."

Bu gerçekten de yeni bir haberdi; öyle veya böyle, bu Yahudilerin on beşlerine basar basmaz evlendiklerini tahmin edebilirdim. Nuchem'in karısı kim bir bilseydim; modaya uyan kızlardan mıydı? Yoksa saçlarını ortadan ayıran kocakarılardan biri mi? Sonuncusu aklıma daha çok yattı.

Dr. Litwak'ı kıskaç gözlüğünün ipinden tuttum: "Çocukları da var mı?"

"Ya neyi olacak? Kedisi mi?"

Dr. Litwak öyle öfkeli bir ifade takındı ki ön adını sorasım geldi.

---

* Yahudi olmayanlara verilen isim. (ç. n.)

"Dr. Simson Litwak," diye baştan tanıttı kendini.

"Peki, dinleyin, Doktor Simson, benden asıl istediğiniz nedir?"

Bir süre düşündü: "Ben aydınlanmış biriyimdir... Ama çok ileri gidildi mi... Onu alıkoymalısınız."

"Neyden alıkoymalıyım? Siyon'a gitmek istemekten mi? Zararsız bir zevk, ses etmeyin."

"Vaftiz de olacak... Alıkoymanız gerek."

"Kudüs'e ha Yahudi ha Hıristiyan olarak gitmiş, ne fark eder."

Ağzına şeker sokulmuş biri gibi, "Kudüs," dedi.

"İşte bakın," dedim, artık gideceğini umarak.

Anlaşılan hâlâ aynı teraneydi: "Ben aydınlanmış biriyimdir... Ama şarkı söyleyip zırvalamakla kimse varmamış oraya... Orası başkalarının yeri... Benim herkese gitmem gerek, ben doktorum, Yahudi'ymiş Hıristiyan'mış, benim için fark etmez... Namuslu insan her yerde var... Alıkoyacak mısınız onu?"

Israrcılığı sinirime dokunuyordu: "Ben büyük bir antisemitistim." O inanmayarak gülümsedi. "Selamet ordusunun temsilcisiyim, Kudüs'teki levazım subayıyım..."

"Şaka," dedi eğlenerek, oysa hoşnutsuz olduğu her halinden belliydi, "şaka, hem ne zararı var?"

Gerçekten de haklıydı: Şakaydı, ne zararı olacaktı, işte yaşama karşı kapıldığım tavır bir yandan buydu. Kimi sorumlu tutmak lazımdı? Savaşı mı? Bilmiyordum, o günden beri değişen birtakım şeyler olduysa bile galiba bugün de bilmiyorum.

Dr. Litwak'ı hâlâ kıskaç gözlüğün ipinden tutuyordum. "Siz de aydınlanmış birisiniz..." dedi.

"E, ne olmuş?"

"İnsanları neden rahat bırakmıyorsunuz..." Söylemekte zorlanıyordu: " peşin hükümleriyle?"

"Öyle demek, sizce peşin hüküm bunlar!"

Aklı artık allak bullak olmuştu. "Aslında peşin hüküm değiller… Hem peşin hüküm nedir ki?.." Sonunda rahatladı: "Gerçekten de peşin hüküm değil."

O çıkınca selamet ordusu gecesini düşündüm. Dedim ya, bana göre hiç etkileyici geçmemişti. Ara sıra Nuchem Sussin'i gözlüyordum, öylece oturmuş, süt gibi çehresindeki kıvrık Yahudi ağzının etrafında azıcık afallamış bir gülümseme, şarkıyı dinlemişti. Sonra da ikisini odama aldım, daha doğrusu yalnız Marie'yi, çünkü Nuchem zaten burada oturuyordu – neyse, sonra ikisi de benim odaya oturdular, beni konuşturup kendileri sustular. Ta ki Nuchem yine lavtayı gösterip, "Çalın," diyene kadar. Derken lavtayı Marie alıp şu şarkıyı söyledi: "Siyon kapısından girer / Bir ordu, dev gibi / Yıkanmış kuzu kanında / Yer vardır sana da." Nuchem ise azıcık afallamış bir gülümsemeyle dinliyordu.

50

Huguenau binbaşıdan bir övgü veya en azından bir yanıt olsun, gelir diye bir hafta bekledi. On gün bekledi. Sonra tedirgin oldu. Anlaşılan, rapor binbaşıyı tatmin etmemişti. Ama şu ebleh Esch'in malzeme sunmaması onun kabahati miydi? Huguenau acaba ikinci bir rapor mu yollasa diye düşündü düşünmesine de ne yazacaktı rapora? Esch'in hâlâ bağcı ve işçilerle dolaştığını mı, yeni değildi ki bu, binbaşının canını adamakıllı sıkardı!

Binbaşının canı sıkılmamalıydı – Huguenau, binbaşıya ne sunabileceği sorusu üzerine kafa patlattı. Bir şeylerin olması şarttı; yazı işlerinde Esch'in borusu ötüyor, adam ortada yayıncı yokmuş gibi davranıyordu, matbaaysa sıkıntısına dayanılacak yer değildi. Huguenau büyük gazetelerden ilham aradı ve hepsinin vatana hizmet uğrunda çalışırken *Kurtrierscher Bote*'nin benzer hiç ama hiçbir girişimde bulunmadığını keşfedince aradığı ilhamı buldu. İşte Herr Esch'in iyi kalbi böyle görünüyordu, bağcılar arasındaki sefalet manzarasına tahammül edemeyen iyi kalbi. Ama yapılması gereken neydi, artık şahsen biliyordu.

Cuma akşamı neden sonra tekrar otelde göründü ve dosdoğru semt eşrafının odasına yöneldi, çünkü ait olduğu yer orasıydı. Binbaşı yemek salonunun ön taraflarındaki masasında oturuyordu, Huguenau yanından geçerken layığınca ve kısaca selam verdi.

Bereket, adamların büyük kısmı çoktan toplanmıştı, Huguenau kendilerine rastladığı için mutlu olduğunu söyledi, çünkü önemli bir konuyu görüşmesi lazımdı, hem de hemen, binbaşı içeri girmeden. Uzun bir nutuk attı, savaşın açtığı zararları hafifletmek amacıyla dört bir yanda yıllardır benzerleri bulunan gerçek bir hayır derneğinden mahrumdu kentleri, epey mahrumdu, dolayısıyla derhal böyle bir dernek kurmayı teklif ediyordu. Derneğin amaçlarına gelince, pek çok amacın yanında şehitlerin mezarlarının korunması, şehit dulları ve yetimlerinin bakımı ve birtakım başka şeyleri sıralayabilirdi, ayrıca bu soylu amaçlar için gerekli imkânlar temin edilmeliydi, sözgelimi çarşıya her çivisi on fenikten bir "demir Bismarck" dikilebilirdi, aslında özellikle burada böyle bir anıtın olmayışı son derece ayıptı da, son olaraksa yardım toplamak bir yana çeşit çeşit hayır faaliyetleri de kasa mevcudunu sürekli artırırdı. *Mozel Hatırası* adını önermeye cüret edeceği bu derneğin hamiliği de kent kumandanı beyefendiye verilmeliydi. Kendisi de *Kurtrierscher Bote* gazetesi de -elbette kıt imkânları nispetinde- derneğin ve soylu amaçlarının ücretsiz olarak daima emrinde bulunacaktı.

Projenin herkesçe alkışlandığı, oybirliğiyle ve tartışmasız kabul edildiği aslında anılmasa da olur. Teklifi binbaşıya iletme görevi Huguenau ile Eczacı Herr Paulsen'e tevdi edildi, üstlerine çekidüzen verdikten sonra bir tören havasında yemek salonuna girdiler.

Binbaşı biraz irkilerek kaldırdı başını, sonra vaziyet alır gibi toparlandı, iki adamın lakırdısını dikkatle ama anlamadan dinledi. Lakırdıları birbiri üstüne biniyor, kâh biri kâh öbürü öne

geçiyordu. Binbaşı; Demir Bismarck, şehit dulları ve Mozel Hatırası dendiğini işittiyse de anlamadı. Sonunda Huguenau'nun kafası bastı da sözü Eczacı Herr Paulsen'e bıraktı; ayrıca böyle yapmak gözüne daha mütevazı göründü, sonra sessizce oturdu, duvardaki saate, *Gravelotte Muharebesi Sonrası Veliaht Friedrich* resmine ve veliaht resminin yanına iple asılmış *Spatenbräu*[*] levhasına baktı. *Spatenbräu* mu kalmıştı artık! Binbaşı bu arada eczacının konuştuklarını anlamıştı: Hamiliğin kabulüne ters düşecek askerî gerekçeler olmadığını sanıyor, bu vatanseverlik faaliyetini hoşnutlukla karşılıyor, canugönülden şükranlarını sunuyordu, yan odadaki diğer beylere teşekkürlerini iletmek için ayağa kalktı. Paulsen ile Huguenau da elde ettikleri başarıdan gurur duyarak peşinden gittiler.

Epey beraber kaldılar, çünkü bir tür kuruluş kutlaması yapıyorlardı. Huguenau binbaşıya yanaşmak için fırsat kolluyordu. Yeni derneğin ve hamisinin şerefine ve sıhhatine kadeh kaldırıp bu sırada elbette bu güzel fikri ortaya atan sayın yazı işleri müdürü Herr Huguenau da es geçilmeyince aradığı fırsatı buldu.

Huguenau, elinde kadeh, sofranın etrafını dolaştı, böylelikle Binbaşı von Pasenow'un yanına ulaştı: "Umarım, binbaşım bugün benden memnundur."

Binbaşı, memnuniyetsizlik için hiç sebebi olmadığı yanıtını verdi.

"Olmaz mı hiç, binbaşım, raporum pek eksik kaldı... Ama rica ederim, şartların çok çetin olduğu göz önünde bulundurulsun. Üstüne gazetenin yeniden kurulması da cabası; ikinci raporu yollayamayışım umarım görevimi unuttuğuma yorulmaz..."

Binbaşı reddetti: "Bence meselenin peşine düşmenin yararı yok; siz vazifenizi hakkıyla yerine getirdiniz."

---

* Münih'teki geleneksel bir bira imalathanesi, geçmişi 14. yüzyıla dek uzanır. (ç. n.)

Huguenau duygulanmıştı: "Olur mu canım, nerede..." diye mırıldandı ve gözetleme faaliyetini asıl şimdi sürdüreceğini açıkladı.

Binbaşı bir şey demeyince Huguenau devam etti: "Mozel Hatırası ilanlarını hemen yarın bastıracağız... Binbaşım bu vesileyle, hamiliğini kabul etme lütfu gösterdiği girişimimize ziyaretleriyle şeref vermezler miydi?.. Yeni dernek için en güzel propagandanın bu olacağına şüphe yok."

Binbaşı, girişimi mutlaka ziyaret etmekten memnuniyet duyacağını söyledi; yarınki işleri için ajandası hazırlanmıştı ama gün zaten fark etmezdi.

Huguenau risk aldı: "Ne kadar erken, o kadar iyi, binbaşım. Binbaşım gerçi pek özel bir şeyle karşılaşacak değiller... Her şey son derece mütevazı... Yeniden teşkilatlanma çalışmaları da dışarıdan tabii pek belli olmuyor, ama matbaa, mütevazı davranalım, tamamıyla yolunda..."

Aniden yeni bir fikir geldi aklına: "Matbaa mesela ordu yönetiminin baskı işlerini de mükemmelen yerine getirecektir." Hararetlenmişti, utanmasa binbaşıyı ceketinin düğmesinden tutacaktı: "Görün, binbaşım, görün, Esch işleri nasıl ihmal ediyor... Bunu akıl etmek için benim gelmem gerekmiş. Ordu siparişleri almamız lazım, hele de gazete doğrudan sizin himayenizde bulunurken ve biz gazeteye bu kadar para yatırmışken... Yoksa hissedarlara nasıl temettü dağıtırım?.. İşleri devraldığım halde hele ki!" Neredeyse sızlanıyordu, ısrarında samimiydi.

Binbaşı biraz umarsız, "Benim görev alanım değil..." dedi.

"Muhakkak, muhakkak, binbaşım, fakat binbaşım cidden isterlerse... Binbaşım matbaayı görmüş olduklarında muhakkak istekleneceklerdir..."

Binbaşıya baştan çıkararak, çekici, bir yandan da umutsuz bakıyordu. Ama sonra aklına geldi, gözlük camlarını temizledi,

ortalığa şöyle bir bakındı: "Buradaki iştirakçi beyefendilerin hepsinin de çıkarına olacaktır… Elbette beyefendilerin hepsi şirketi gezmeye davetlidir."

Gelgelelim Esch'in kulübesini çoğu zaten biliyordu. Ama söylemiyorlardı.

51

Heinrich Wendling izne geleceğini duyuralı üç haftadan fazla olmuştu. Hanna sabahları yataktan çıkmayı hâlâ geciktirse de Heinrich'in gerçekten geleceğine artık pek inanmıyordu. Ama aniden çıkagelmişti, ne sabah ne akşam, günün tam ortasıydı. Gecenin yarısını Koblenz istasyonunda geçirmiş, sonra askerî trenle ağır ağır gelmişti. O bunları anlatırken taş döşeli bahçe yolunda karşılıklı dikiliyorlardı; öğle güneşi yakıyor, çimenliğin ortasında, Hanna'nın uzandığı şezlongun yanında kırmızı bahçe şemsiyesi ışıldıyor, ısınmış kırmızı pamuğun kokusu geliyor, aşağı kaymış kitabın sayfaları hafif öğle yelinde birbirine karışıyordu. Yuvaya dönen adam, kadına dokunmadı, elini bile uzatmamıştı, bununla birlikte dosdoğru yüzüne bakıyordu, kadınsa onun iki yıldan fazladır zihninde taşıdığı bir resmi araması gerektiğini bilerek aranan bakışları altında sessizce bekliyor, o da kendisine çevrilen çehreye bakıyordu, gerçi kendisine eşlik eden bir resim aradığı yoktu, çünkü zihninde resim filan kalmamıştı, ama vaktiyle ona bu çehreyi sevdiren hatları arıyordu. İşte, aynı çehre tuhaftır hiç değişmemiş görünüyordu gözüne, tanıdığı dudak çizgisini, dişlerin yer ve biçimini seçebiliyordu,

çenenin üstündeki oyuk aynen kalmıştı, gözlerin arasında, burun kökü çevresi, kafatasının üstünün genişliği dolayısıyla azıcık büyük kaçıyordu. "Seni profilden bir göreyim," dedi, adam itaatkârca başını çevirdi. İşte, uzun üst dudağın tepesinde aynı düz burun; bir tek, yumuşaklığından eser kalmamıştı. Aslında yakışıklı bir adam dense yeriydi, bununla birlikte yine de zamanında aklını başından alıp onu hislerine yenik düşüren şeyi bulamıyordu. Heinrich sordu: "Oğlum nerede?" – "Okulda… Eve girmez misin?" Eve girdiler. Ama girince de dokunmadı, öpmedi onu, yalnız bakmakla yetindi. "Önce bir temizleneyim… Viyana'dan beri yıkanmadım."

"Tamam, küveti dolduralım."

İki hizmetçi, efendilerini karşılamaya geldiler. Hanna bundan pek hoşlanmamıştı. Kocasıyla yukarı, banyoya çıktı. Banyo havlularını kendi hazırladı.

"Bütün eşyalar eski yerinde, Heinrich."

"A, bütün eşyalar eski yerinde demek."

Kadın banyodan çıktı; düzene konacak, düzeni değiştirilecek pek çok şey vardı; hepsini yorgun argın halletti.

Öğle yemeği sofrasına bahçeden gül kesti.

Bir süre sonra geri dönüp sessizce banyo kapısına gitti, içeriden su şapırtıları işitiyordu. Başının arkasındaki ağrının yaklaştığını duydu. Merdivenin tırabzanına yaslanarak tekrar sofaya indi.

Oğlu okuldan geldi sonunda. Çocuğun elinden tuttu. Banyonun önündeyken seslendi: "İçeri girebilir miyiz?" Biraz şaşkın, "Tabii," diye cevap geldi. Kapıyı azıcık araladı, aralıktan başını uzattı; Heinrich aynanın karşısında yarı çıplak duruyordu, bunun üzerine kadın oğlanın istemeye istemeye açtığı avucunun içine güllerden birini sokuşturdu ve çocuğu içeri itip ortadan kayboldu.

Yemek odasında ikisinin gelmesini bekledi, içeri girdiklerinde gözünü kaçıracak oldu. Gülünç bir benzerlikleri vardı ikisinin; epey ayrık gözleri aynı, hareketleri aynı, kahverengi saçların alna bitiştiği yer aynıydı, tek, Heinrich'in saçları artık daha kısa kesimliydi. Sanki kadının çocukta hiç payı yok gibiydi. Korkunç bir mekanizmaydı, ah, eskiden âşık olmak korkunçtu. Hayatı gözlerine o an tam bir eblehlik gibi, asla üzerinden sıyıramayacağı çaresiz bir eblehlik gibi göründü.

Heinrich, "Eve döndük işte," deyip eski yerine oturdu. Söylediği belki kendisine de aptalca gelmişti, emin olamayarak gülümsedi. Oğlan onu dikkatle ve yadırgayarak gözlemliyordu.

Şuraya aile reisi gibi oturmuştu, huzurlarını kaçırmıştı oysa.

Hizmetçi de gözlerini alamıyordu ondan; bakışlarında ürkek bir şaşkınlık, kıskançlık benzeri bir şeyler vardı, hizmetçi tekrar içeri girince Hanna yüksek sesle, "Röders'e telefon açayım mı… Akşam için?" dedi.

Avukat Röders, Wendling'in ofisten arkadaşıydı, yaşı ellinin üstündeydi, askerlikten muaftı.

İngiliz tipi maun kasadaki saat pes gonk vuruşunu yaptı.

Hanna serçeparmağıyla kocasının elinin kenarına dokundu, sanki bu sevgi hareketi akşamı Röders'le geçirme düşüncesi için özür dilerken bir yandan da fiziki temastan kaçınmak istediklerini hatırlatır gibiydi.

Heinrich: "Röders'e uğramam gerek tabii… Birazdan hallederim."

Hanna, "Öğleden sonra babayla gezmeye gidelim, bir görünelim," dedi.

"Olur, görünelim," dedi Heinrich.

"Babamızın tekrar yanımızda olması güzel değil mi?"

Çocuk biraz duraksayarak, "Evet," dedi.

"Defterlerini görmen lazım... Yazmayı, hesap yapmayı öğrendi. Mektuplarını hep kendi başına yazdı."

"Mektupların harikaydı, Walter."

Walter çekinerek, "Birkaç kart işte," dedi.

Çocuğu aralarına alıp kahverengi saçlarının ayrımı üstünde buluşmaları ikisine de istismar gibi geldi. Özlemimiz dayanılmaz bir hal almadan, önce öpüşelim deseler kesinlikle daha doğru olurdu. Ama özlemleri özlem değildi, dayanılmaz bir beklentiydi sadece.

Lambrilerinin üstüne eğlenceli bir çocuk pervazı resmi çizilmiş çocuk odasına girdiler. Beklentinin artışından veya başını sıkıştırıp çekiştiren ağrıdan kaynaklanması muhtemel ikinci, daha parlak, biraz da çarpık anlayışla Hanna biliyordu ki bütün bu sistire cilalı mobilyalar, bütün bu beyaz eşyalar da çocuğun istismarı demekti, biliyordu ki çocuğun kendi varoluşu ve özüyle hiç alakaları yoktu, aksine, oluşturdukları bir sembolü yerleştirmişlerdi buraya, beyaz göğüslerinin ve sarılmayı başardıktan sonra vereceği ak sütünün sembolü. Ellerini ağrıyan boynuna koymuştu. Çok uzak, çok belirsiz bir düşünceydi, bununla birlikte çocuk odasında asla durmayıp oğlanı hep kendi yanına çağırmasına yol açan sebebin kaynağı da aynıydı. "Babana yeni oyuncaklarını da göster bakalım," dedi. Walter yeni inşaat setini ve yeşile çalan grili askerlerini getirdi. Yirmi üç er, dizi bükük, kılıcı çekik, düşmanı gösteren bir de subay vardı.

Dr. Heinrich Wendling'in de yeşile çalan gri subay üniforması giydiğini üçü arasında fark eden olmadı; gelgelelim her birinin fark etmeyişindeki saik başkaydı: Walter, babasını aralarına zorla girmiş biri gibi hissediyor, Heinrich kalaydan askerin kahramanca hareketini kendi savaşçılığıyla özdeşleştiremiyor, Hanna ise tüyleri ürpermekle birlikte bu adamı karşısında çıplak görüyordu, çıplak ve çıplaklığı içinde yalnızlaştırılmış.

Mobilyaların çıplak, çevreleriyle bağsız, kendi aralarında ilişkisiz, onların etrafında yabancı ve yabancılaştırıcı duruşlarıyla aynı yalnızlaştırılmışlıktı bu.

Kocası da bu histen kurtulamadı. Gezmeye giderlerken çocuğu aralarına aldılar, Hanna keyifle kolunu sallayarak oğlanı elinden tutmasına, Heinrich ise çoğu kere oğlanın öbür elini eline almasına rağmen ayrılıktı bu. Bakıştıkları da yoktu, adeta utançtan sıkılganlaşmışlardı; dümdüz ileri veya çimlerin arasından karahindibalar ile mor yoncaların, yaban karanfilleri ile eflatun uyuzotlarının yetiştiği çayırlara bakıyorlardı. Sıcak bir gündü, Hanna ikindiüzeri gezmeye gitmeye alışık değildi. Buna rağmen eve dönünce şiddetli bir banyo ihtiyacı duyması yalnız sıcaktan ileri gelmiyordu; tuhaftır, artık her dilek daha derin bir tabakaya kök salıyordu: Suya daldırılmış bedenleri çevreleyen sanki büyük bir tek başınalıktı, tek başına kalanın suyla tecrübe ettiği, büyülü yeniden doğuş tasavvurlarıydı. Oysa bu düşüncelerden daha belirgin bir şey varsa banyoya akşam Heinrich evdeyken girmek zorunda kalmanın verdiği çekinceydi. Her neyse, gün ortası banyo yapsa, hizmetçinin dikkatini çekerdi, akşam için üstünü değiştirme bahanesiyle Heinrich'ten bu arada araba çağırıp Walter'le ilgilenmesini rica etti. Sonra hiç olmazsa duş almak için banyoya yöneldi. Duş başlığında hâlâ su olduğundan kuşluk vaktinden birkaç damlanın kaldığı küvete girmesiyle dizlerinin bağı çözüldü, teni cam, meme uçları semsert olana dek soğuk su dökünmesi gerekti. Ardından daha dayanılır bir hal aldı.

Geç vakit Röders'e gittiler; Heinrich arabayı yolladı, pek güzel bir akşamdı, eve yayan dönmeye Hanna da minnetle razı olmuştu – ne kadar geç olursa o kadar iyiydi. Röders'in evinden çıktıklarında galiba gece yarısıydı. Ama kumandanlığın önündeki nöbetçi dışında görünürde kimsenin olmadığı çarşıdaki sessiz meydanı geçer geçmez, zaten meydan etraftaki pek ışık yanmayan karanlık binalarla karşılarında bir yalnızlık krateri gibi görünüyordu, uyuyan kentin üstüne biteviye yeni

dinginlik dalgalarının döküldüğü bir sessizlik krateri gibi, işte o sıra Heinrich Wendling karısını koluna aldı ve karısı bu ilk fiziki temasta gözlerini kapadı. Belki adam da kapamıştı gözlerini, ne yaz gecesinin ağır gökyüzünü görüyordu ne önlerinde uzanan, tozunda yürüdükleri şose yolun beyaz şeridini, belki her ikisi de başka bir gök kubbe görüyordu, ikisi de gözleri gibi kapalı kutulardı, ikisi de yalnızlığı içindeydi, ama kendilerini nihayet öpüşmeye bırakan bedenlerini tanıyınca birleşmişlerdi, yüzlerinin örtüsü kalkmıştı, cinselliğin belirginliği içerisinde şehvetli, bununla birlikte hiçbir şefkatin ortadan kaldıramayacağı bitmek bilmez yabancılığın acısı içinde iffetliydiler.

52

Samwald'in cenazesinden sonra adam Gödicke konuşmaya başladı.

Gönüllü asker Samwald, saatçi Friedrich Samwald'in kardeşiydi, Römer Caddesi'nde dükkânı olan saatçinin. Hücumla birlikte şiddetli ve fasılasız bir ateşten sonra genç Samwald aniden öksürmeye başlamış, çöküvermişti. 19 yaşında, cana yakın, yürekli bir çocuktu, herkesçe sevilirdi, böylelikle memleketindeki askerî hastaneye gönderilme emeline kavuşmuştu. Hasta nakliyle bile değil hava değişimine gönderilmiş gibi yalnız gelmiş, Hekim Binbaşı Kuhlenbeck ise, "Tamam, delikanlı, seni çok geçmeden iyileştireceğiz," demişti. Dr. Kessel de Samwald'le çok uğraşmasına ve Samwald epey sağlıklı görünmüş olmasına rağmen, ansızın gene ağzından oluk oluk kan gelmeye başladı, üç gün sonrasında öylece yatıyordu, ölüp gitmişti. Gökyüzünden gülen güzelim güneşe rağmen.

Burası hafif vakalara bakılan bir hastane olduğundan ölüm büyük hastanelerdeki gibi gizlenmedi. Aksine bir tören hadisesine dönüştü. Tabutu mezarlığa taşınmadan önce askerî hastanenin girişi önünde katafalka yerleştirilmişti, cenaze

burada kutsandı. Hastanenin yatalak olmayan sakinleri üniformalarının üstlerini giymiş, saf tutmuşlardı, şehirden de büyük bir kalabalık gelmişti. Hekim binbaşı kahramanlara yapılan türden bir anma nutku verdi, papaz tabutun önünde dikiliyor, beyaz üstlük takmış, kızıl cübbeli bir delikanlı tütsü kabını sallıyordu. Sonra kadınlarla adamların bazıları diz çöktü, tespih duası bir daha yapıldı.

Gödicke bahçede kalmıştı. Kalabalığı fark edince değnekleriyle yanlarına gidip aralarına katıldı. Burada olanların arz ettiği manzaraya gayet aşinaydı, onun için de karşı koyması gerekiyordu. Düşündü, bu manzarayı parçalamak, kâğıt veya mukavva parçası gibi lime lime etmek istiyordu – buna iyice, sıkı sıkıya kafa yormalıydı. Kadınlar ortalık hizmetçileri gibi cumbadak dizleri üstüne düşünce kahkaha ağzına kadar geldi ama ses çıkarması yasaktı. Diz çöken kadınların ortasında iki değneğine yaslanmış dikiliyordu, iskele gibi dikiliyor, değneklerini toprağa saplıyor, sesi bastırarak tekrar gırtlağına yolluyordu. Ama kadınlar *Göklerdeki Babamız* ile üç *Ave Maria* duasını bitirip de, "Cehenneme indi, üçüncü gün ölülerin arasından dirildi," kısmına geldiklerinde sanki iskelenin daha alçaktaki bir düzlüğündeydiler, söylenenler sanki bir defasında işittiği bir vantriloktan gelmişti, kelimeler biçim kazanacak kadar sancıyan ve sıkışan kasıklarının üst kısmındaydı sanki, kelimeler boğuk sesler yerine belki de işitilmeyecek kadar içeride, hâlâ o kadar içerideydiler ki duvarcı Gödicke, "Ölülerin arasından dirildi..." dedi, der demez sesi kesildi, iskelenin alt katında yaşanan bu olay onu işte bu kadar dehşete düşürmüştü. Ona aldıran yoktu, tabut omuzlanmıştı, taşıyanların omuzlarında üstüne takılmış haçla sallanıyordu; ufak tefek, biraz da beli bükük saatçi Samwald, diğer akrabaların ortasında taşıyıcılara katıldı, peşlerinden doktorlar geliyordu, sonra da diğer herkes. En arkada ise sırtında hastane önlüğü, iki değneğine yaslı duvarcı Gödicke seke seke ilerliyordu.

Şosede Mathilde hemşire fark etti onu. Yanına kadar yolu açtı: "Gödicke, böyle gelemezsiniz… Düşünsenize bir, hastane önlüğüyle…" Ama adamın onu dinlediği yoktu. Hemşire hekim binbaşıyı takviyeye çağırınca bile bildiğinden şaşmadı, dümdüz önüne bakıyor, gittiği yolu bırakmıyordu. Kuhlenbeck sonunda dedi ki: "Aman, bırakın, savaş savaştır… Yorulursa diye biri kalsın yanında, geri götürür."

Ludwig Gödicke'nin bu şekilde katettiği yol az buz değildi; etrafındaki kadınlar dua ediyordu, yolun kenarları çalılıklarla doluydu. Gruplardan biri *Ave Maria* duasını bitirince öbürü başlıyordu, ormandan guguk sesleri geliyordu. Ufak tefek saatçi Samwald de dâhil kimi adamların dülgerlerinki gibi siyah elbiseleri vardı. Epey sıkışıklık oluyordu, hele de alay dönüşlerde yavaşlayıp bedenleri birbirine yanaşınca; kadınların etekleri ise kendi önlüğü gibiydi; etekler yürürken bacaklarına çarpıyordu; öndekilerden biri başını eğmiş, yüzünde mendille yürüyordu. Gödicke denen adam oraya bakmayıp gözlerini dosdoğru arabanın bıraktığı izlere mıhlasa da, hatta ruhunun parçaları birbirlerine iyice yanaşsınlar diye dişlerini sıkmayı sürdürmesi gibi sık sık gözlerini kapamaya, benliğini boğmaya çalışsa da, hatta değneklerini zemine saplayıp olduğu yerde kalmak, bütün herkesi susturup durdurmak, hepsini toz haline getirip dört bir yana savurmak istese bile gene de sürüklenip gidiyor, kalabalığa katılıyordu, yüzüyor, süzülüyordu, ona eşlik eden, dönüp dönüp yeniden başlayan dua dalgasının üstünde kendisi de sallanan bir tabuttu.

Naaş, mezarlıkta bir daha kutsanıp içine bırakıldığı açık kabrin üstünde papazla birlikte tekrar, "Ölülerin arasından dirilen," diye dua okununca ve ufak tefek saatçi Samwald mezara alabildiğine bakıp içli içli ağladığı ve askerin üstüne toprak atıp saatçinin elini sıkmak için herkes mezarın başına geldiği sırada artık herkes görüyordu, iki değneğine dayalı, çevre sakalı rüzgârda sallanan biri dikiliyordu orada, adam Gödicke, gri

ve uzun hastane önlüğü sırtında, ufak tefek saatçi Samwald'in önünde, mezarın kenarında tüm heybetiyle duruyor, uzatılan ele aldırmıyor, kendini zorlayarak ve buna rağmen herkesin işiteceği kadar yüksek sesle ilk sözlerini söylüyordu; "Ölülerin arasından dirildi," dedi. Bunun üzerine değneklerini kenara koydu, fakat sebebi küreği alıp toprak atmak istemesi değildi, hayır, böyle bir şey yapmadı, bambaşka bir olay, beklenmedik bir şey yaşandı – bizzat mezara inmeye koyuldu, uflaya puflaya, zor zahmet kendini aşağı salmaya koyuldu, bir bacağını mezarın kenarından aşırmayı da becerdi. Niyetlendiği iş tabii ki kimsenin aklının alacağı şey değildi; hiç değneksiz hareket etmeyen bu adamın dermansız kalıp yere çöktüğü sanılıyordu. Hekim binbaşı ile cenazeye katılanlardan bazıları yanına koştu, onu mezardan çıkarıp mezarlık banklarından birine taşıdılar. Adam Gödicke'yi gücü kuvveti belki gerçekten de terk etmişti artık; karşı koymuyor, sessiz sedasız oturuyordu, gözlerini kapatmış, başı yana eğilmişti. Yardıma koşan, bıraksalar taşımaya da yardım edecek olan saatçi Samwald ise yanında kalmıştı; büyük acılar insanların ruhlarını gevşetebildiğinden Samwald burada özel bir şeylerin vuku bulduğunu seziyordu; duvarcı Gödicke'nin yanına oturup yas tutan biriyle konuşur gibi avutucu sözler söylüyor, onunla en ağır acıya katlanması gereken biriymiş gibi konuşuyor, ölü kardeşinden bahsediyordu, ölümü güzel, genç ve acısız olmuştu. Adam Gödicke ise gözleri kapalı, dinliyordu.

Bu arada mezarın başına semt eşrafı geçmişti, aralarında, yakışık alacağı üzere, üstünde mavi takım, bir elinde siyah melon şapka, öbüründe de çelenk, Huguenau da vardı. Etrafa epey gücenik bakınıyordu, çünkü müteveffanın kardeşi çelengi takdir etmek için yerinde değildi, *Mozel Hatırası Derneği*'nin bağışladığı, meşe yapraklarından güzel bir çelenkti, gerçekten güzel bir demetti, şeritlerinin üstünde, "Vatanından cesur askerine" yazıyordu.

53

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (8)

Yansıyan müstakbel denizlerin nüvesindeymiş gibi
Gökkuşağının gümüşi köpüğünde bekleşir,
Nemli mekânın üstündeki soluk,
Güneşin altın mızrak demetleri titreşerek
Ve eteklerin en dibinde,
Göğün, kendini doğursun diye,
Bizzat yansıyarak yansıyan bir denize
Eğildiği, Afrodit'in rüyasında:
Başına gelenler o zaman mı olmuştu?
Tatlı bir zorlayışın çirkin tabiatının
Sancılarında çığlıklar atarak yukarı savrulduğunu
Öğrenişi o zaman mı olmuştu?
Lanetlinin altında yere batanlar,
Çayırlar etrafına yerleşen ormanlar mıydı?
Çünkü kıvılcımlar saçarken gürleyerek

O ses tarafından uzaklaştırılır,
Gözü ancak sarı kuyuların
Kızaran kayalarında döne döne düşünce aşağı
Çirkin bir aydınlığa kavuşur,
Atılganlıkla yıkılarak
Felçli uğraşında dağılarak,
Ateşli dünyadan eskiye kaçmak için,
Bulmak için eski serviliklerin,
Sellere karışan fundalıkların yolunu,
Gece ile gündüz birleşirler gölgede,
Hoş kokular hoş kokulara çarpar hafiften,
Fıstıkçamlarında, meşelerde alacalık –
Ebediyen arayacak bu vakitleri,
Çünkü ebediyen unuttu onları,
Sesten korkup sıçrayınca,
Aniden uyanan bilgisi,
Onu ağzına dek doldurup bu arada
Hiçlik varlığı amaçsızlaştırınca
Şüphelere gebe, çöller kadar hadsiz:
Deniz miydi? Serviler mi?
Gelgelelim ses bastırdı onu,
Onu yukarı savuran ses,
Onun boyun eğdiği ses;
Sesi tekrar bulsa arınırdı
Unutulanlar tekrar belirirdi,
Denizin ağır kokusunda yola koyulurdu yine
Kıyıyı yansıtarak çayırlıklar ve meşeler. –
Fakat içinde yeni doğan bilgi
Onu götürür şüpheden yeni şüphe acısına
Tenhadan tenhaya kovalar
Boyuna yitirdiği sese doğru,

Sesten kaçarak yetişir boyuna sese,
Yalan yere ettiği yeminle,
Vaktiyle seçildiği Bir'e,
Bir hain: Ağzı çığlık olacak,
Bilgiyi susturan bir çığlık,
Kuyuların ilkel haykırışında çığlık,
Çöl parıltısında tozlaşarak, çığlık,
Kapsız hayvanın çığlığı,
Ateş kuyularındaki yabaninin çığlığı,
Ah, hayret çığlığı! Feleğin sillesini yemişin!
Duyar mıyım hayreti! Hayretin mucizesini?
Yoksa benliğim mi hayrette?
Hangi sınırdan geliyorsun
Sen ey düşünce, derin mi derin yaklaşıklık?
Ölümün mekânında süzülüyorum,
Çığlık atarak, ebediyen, ezelî Yahudi!
Uykusuz, kan sarısı cehennem ışığında,
Kurumuş ellerim, kurumuş yüzüm,
Çığlık atmaya doğmuşum ben, ezelî Yahudi!
Kökenden kovalanmış, yarlara atılmış,
Bilgide yüceltilmiş, şüphede kemirilmiş,
Taş ekerek, tozdan beslenmiş,
Bilgiyle tavlanmış, özlemde tüketilmiş,
Seslerle kutsanmış, sesçe lanetlenmiş,
Yasak meyvenin kutsanmış ekincisi.

54

Emir eri, yazı işlerinden Herr Esch'in ziyaretini bildirince binbaşı biraz mahcup oldu. Bu gazete çalışanı Huguenau'nun ulağı mıydı? Batağın ve yeraltının habercisi miydi? Binbaşı bunları düşünürken Huguenau'nun güya siyasi şüpheli Esch'le arasına bizzat sınır çektiğini az kalsın unutuyordu, huzursuzca geçen birkaç saniyenin ardından dişe dokunur bir şey bulamayınca nihayet, "Neyse ne, fark etmez... Çağırtayım bari," dedi.

Gelgelelim Esch ne cehennem habercisiymiş ne siyasi şüpheli bir bireymiş izlenimi uyandırıyor, verdiği karardan yine pişmanlık duyan sıkılgan ve mahcup birine benziyordu: "Binbaşım, mesele... Uzatmayayım, binbaşımın makalesi yüreğime dokundu..."

Yazısında ortaya koyduğu gözlemlerin etkisine inanmak sevindirici gelecekse de Binbaşı von Pasenow aldatıcı sözlere kanmaması gerektiğinin farkındaydı.

"Binbaşım beni kovulası şeytan diye nitelediyse bile..."

Binbaşı bunun üzerine İncil alıntılarının hiçbir şahsi ima veya kinaye içermediğini, hatta içermesinin İncil'in aşağılanması

anlamına geleceğini, yaşamımızdaki hayra olacak her dönüşte bir parça şeytaniliği ardımızda bırakmamız gerektiğini belirtmeyi gerekli gördü. Yani Herr Esch kin tutarak hesap sormaya veya özür dilenmesini istemeye gelmişse bu açıklamayla yetinebilirdi.

Binbaşı konuşurken Esch metanetine tekrar kavuşmuştu: "Hayır, binbaşım, mesele o değil. Şeytana bile katlanırdım... Elbette gazeteme birkaç kez el konduğu için değil." Umursamazca bir el hareketi yaptı: "Hayır, binbaşım, eski gazete faaliyetimin şimdikinden daha terbiyesizce olduğunu kimse söyleyemez arkamdan. Başka bir maruzatım var." Talep ettiği şey binbaşının ona ve dostlarına -veya heyecanı içinde ifade ettiği şekliyle kardeşlerine- iman yolunu göstermesinden ne daha az ne daha fazlaydı.

Esch şapkası elleri arasında, elmacık kemikleri avurtlarının esmerce teninde azalan bir kızarıklıkla heyecandan benek benek kızarmış, yazı masası önünde dikilirken, binbaşının çiftliğindeki kâhyasını andırıyordu. Kâhya dediğinin imandan söz edecek neyi olurdu? Binbaşının içinde inanç meseleleriyle uğraşmak çiftlik sahibine mahsus bir hakmış gibi bir his vardı. Zihninde olağan dinî yaşamın resimleri belirdi, yazın tozunda yüksek tekerli arabasıyla, kış mevsiminde kürk kaplı alçak kızağıyla, yanında ailesi, önünden geçtiği kiliseyi görüyordu; çocukları ve hizmetçileriyle Noel'de ve Paskalya'da İncil'den dua okuyuşunu görüyor, kırmızı başörtülü ve önlüklü Polonyalı kızların komşu köydeki Katolik kilisesine yürüyüşlerini görüyordu, o kilise Herr Esch'in Roma-Katolik dinine mensubiyetini hatırlatırken adam, zihninde, Polonyalı tarla işçileriyle nahoş bir yakınlığa ve kısmen şahsi tecrübelerinden, kısmen Polonyalıların siyasetinden, kısmen de salt peşin hükümlerden ötürü Polonya milletinin üstüne yapıştırmayı âdet edindiği tedirginlik verici güvenilmezlik atmosferinin içine kayıyordu. Sık sık rastlanır ya hani, yanınızdaki kişi hiç de iddia ettiği kadar önemsemediği halde bir şeyleri abarttığı için

vicdani meseleleri rahatsızlık doğurur; binbaşı da bu sebepten Herr Esch'ten oturmasını rica etti ama bahsedilen konuya değinmedi, yalnızca gazetede işlerin nasıl olduğunu sordu.

Ne var ki Esch aklına koyduğundan kolay kolay caydırılacak adam değildi: "Binbaşım, size beni dinleme yükümlülüğü veren, gazetedir..." -Binbaşı meraklanır gibi bakınca devam etti- " Evet, binbaşım, *Kurtrierscher Bote*'ye siz yeni bir yol çizdiniz... Zaten ben de kendi kendime hep derdim, dünyaya düzen getirilmeli, anarşistin ve vicdansız domuzun teki olmak istemediği sürece yazı işleri de buna katkıda bulunmalı... Binbaşım, herkes kurtarılma arayışında, hepsi de zehirden korkuyor, herkes kurtuluşun gelmesini, adaletsizliğin yıkılmasını bekliyor."

Haykırmaya başlamıştı, binbaşı ona garipseyerek bakıyordu. Esch kendini toparladı: "Bakınız, binbaşım, sosyalizm dedikleri, pek çok işaretten yalnızca biri... Ama açılış sayısındaki makaleden beri... Binbaşım, mesele özgürlüktür, dünyadaki adalettir... İnsan hayatıyla oyun oynanmaz, bir şeyler olmalı, yoksa bütün fedakârlıklar boşa gidecek."

"Bütün fedakârlıklar boşa..." diye yineledi binbaşı, bir şeyleri hatırlar gibi. Fakat sonra hatırladı: "Herr Esch, gazeteyi sosyalizmin dümen suyuna geri döndüresiniz mi var acaba? Bu amaçla bir de desteğimi istiyor olmayasınız?"

Esch'in tavrı saygısız ve küçümserceydi: "Önemli olan sosyalizm değil, binbaşım... Önemli olan yeni hayat... Edeplilik... Birlikte inanç arayışı... Dostlarımla İncil saati ayarladık... Binbaşım, makalenizi yazarken kastettiklerinizde ciddiydiniz, değil mi, bizi başınızdan savamazsınız şimdi."

Açıktı: Esch manevi de olsa bir fatura çıkarıyordu, binbaşınınsa aklına ofisindeyken, elinde faturalar, karşısında oturan kâhyası geldi yine, işte gene kendisine külah giydirmeye çalışan Polonyalı tarla işçileri vardı aklında. Onlar da sosyalizmle

tehdit etmiyorlar mıydı? Belki de, "Bizi başından savanlar hep olur, Herr Esch," dediğinde çoktan unutulmuş bir şeydi.

Esch ayağa kalkmış, alışkanlığı gereği çolpa adım, odada bir aşağı bir yukarı geziniyordu. Ağzının kenarındaki dikine keskin kırışıklar normalden daha çok çukurlaşmıştı; binbaşı, ne gamlı duruyor, dedi içinden, bu ciddi adamın meyhane düşkünü, adı çıkmış mekânların ziyaretçisi olması inanılmaz, yeraltı dünyasının habercisi, he. Bu kadar mı ikiyüzlü? Tıpkı öbür âlem kadar akıl almaz.

Esch birdenbire karşısına dikiliverdi: "Binbaşım, lafı eğip bükmeyeyim… Protestan inancı yolumuzu kolaylaştırır mı onu bile bilmezken vazifemi nasıl yerine getirebilirim?"

Binbaşı, teolojik sorunları çözmek asla yazı işlerinin görevlerinden değildir, diye yanıtlayabilirdi gerçi – ama Esch'in sorusu karşısında verecek cevap bulamayacak kadar dehşete kapılmıştı: Huguenau'nun ordu siparişleri ricasından pek farkı yoktu; bir anlığına iki adamın sureti yine birbirine karışacak gibi göründü. Binbaşı göğsündeki Demir Haç'a uzandı, resmî bir tavır aldı: Mümtaz konumdaki bir askere insanları dinine döndürmek yaraşır mıydı? Katolik kilisesi sonuçta müttefik filan sayılırdı, bir Avusturyalıyı, Bulgar'ı veya Türk'ü mensubu olduğu ülkeyi bırakıp Alman uyruğuna geçmeye sevk etmesi istense onu da yapmazdı. Şu Esch'in kendini nimetten sayması epey sinir bozucuydu, bununla birlikte tatlı ve cezbedici bir yanı da yok değildi: Bu kendini bildirme çağrısında, durmadan yenilenen, biteviye baştan doğan inancın merhameti yok muydu? Ama binbaşı hâlâ karşı koyuyor, kendisi Protestan olduğundan, bir Katolik'e inanç konularında rehberlik etmeye kendini ehil hissetmediğine işarette bulunma mecburiyeti olduğunu belirtiyordu.

Esch yine umursamadığını gösteren el hareketini yaptı, ziyanı yoktu; binbaşının makalesinde Hıristiyan, Hıristiyan'a destek çıkmalı yazıyordu – demek ki Katolik ve Protestan Hıristiyan-

lığı arasında fark yoktu, kentin Katolik papazı bu tür şüphe ve sorular hakkında çok daha az bilgiye sahipti.

Binbaşı cevap vermedi. Tepesinde toplaşan, gerçekten de kendi sözlerinin oluşturduğu bir ağ mıydı? Şu adamın onu batağa ve karanlığa çekiştirmek istediği bir ağ? Gene de sanki yumuşak bir el onu dingin ırmakların sessiz kıyılarına çıkarmak ister gibiydi. Ürdün'deki vaftiz geldi aklına, neredeyse isteksizce, "İnanç konularında talimat olmaz, Herr Esch; inanç İncil'de de geçtiği gibi kaynağından fışkıran bir pınardır," deyip dalgınlıkla ekledi: "Merhameti herkes kendi başına görmeli."

Esch, binbaşıya nezaketsizce sırtını dönmüştü; pencere kenarındaydı, alnını cama bastırıyordu. Sonra döndü; yüz ifadesi ciddi, neredeyse yakarır gibiydi: "Binbaşım, söz konusu olan da talimatlar değil zaten… Söz konusu olan, güven…" Bir süre sonra da: "Yoksa zaten…" Doğru kelime aklına gelmedi: "Yoksa gazetemiz de öbür gazetelerin hiçbirinden daha iyi olmazdı… Satılık basın… Demagog saf sataları… Fakat siz, binbaşım, siz başka bir şey istiyordunuz…"

Binbaşı von Pasenow akıntıyla gidişin, sürüklenişin tatlılığını tekrar duyuyordu, sanki bahar ırmakları üstünde süzülen gümüş bir bulut, içine almak istiyordu onu. Güvenin esenliği! Hayır, karşısında ciddiyetle duran bu adam maceracı değildi, hain değildi, güvenilmez değildi, güveni yaşamın öbür tarafına taşıyıp orada utanmadan çırılçıplak teşhir edecek biri değildi. Böylelikle binbaşı önce duraksayarak, sonra da gitgide ısınarak Luther'in rehberliğini anlatmaya başladı, onun peşinden giden kimsenin, hiç kimsenin çaresizliğe düşmesi gerekmezdi, Herr Esch! Çünkü herkes ruhunun zemininde ufacık bir kıvılcım taşırdı ve -ah, Binbaşı von Pasenow söylemesine cevaz olmasa da ne kadar güçlü hissediyordu onu- merhametin kapısı kimseye kapalı değildir, merhamet içre kim varsa dışarı çıkıp selamet yolunu vazedebilirdi. Gönlünün içine dalan herkes hakikati ve yolu tanıyacaktır; o berraklık yolunu

bulacak, o yolu yürüyecektir. "Korkmayın, beyefendi," dedi, "her şey hayra çıkacaktır." Redaktör Herr Esch arzu ediyorsa, kendi kısıtlı vakti de izin verirse onunla yine konuşmaya hazırdı -binbaşı ayağa kalkmış, Esch'e masanın üstünden elini uzatmıştı- üstelik yakınlarda matbaayı gezmek için *Kurtierscher Bote*'ye uğrayacaktı. Esch'e başını salladı. Beriki kararsız, olduğu yerde kalmıştı, binbaşı teşekkür nutku atmasından korkuyordu. Ama teşekkür filan gelmesi şöyle dursun Esch neredeyse kabalaşarak, "Ya arkadaşlarım?" diye sordu. Binbaşı yeniden biraz resmîleşti: "Daha sonra, Herr Esch, belki daha sonra." Esch ise beceriksizce reverans yaptı.

Buna rağmen Esch ve radikal fevriliğine, artık dur durak yoktu. Birkaç gün sonra -duyan herkesi şaşırtmış, çok geçmeden bütün şehir duymuştu- Protestanlık inancına geçince arayıştaki ruhu için de binbaşı için de bir lütuf oldu bu.

55

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (7)

Mantık İstitradı

Adına Rönesans denen şu suçlu, şu asi çağ, Hıristiyan değerler bünyesinin patlatılarak Katolik ve Protestan diye ikiye ayrıldığı şu çağ, ortaçağ organonunun dağılışıyla beş yüz yıllık değerlerin çözülüşünün başlatıldığı, modernizmin tohumunun atıldığı şu çağ, tohum saçma, bir yandan da ilk yeşerme çağı, işte bu çağın apaçık krokisi ne Protestanlıkla çizilir ne onun bireyciliğiyle ne milliyetçiliğiyle ne duyu hazzıyla ne de hümanizm ve doğa bilimleriyle yenilenişiyle: Üslubu bakımından besbelli birlik halinde gün yüzüne çıkan ve bütün halinde bir arada tutulan bu çağ, aynı birlik haline uygun bir zaman ruhuna ve üslup taşıyıcısına sahip olmuşsa üslubu taşıyan, çoklu belirişler arasından gelişigüzel bir tanesi olamaz, Protestanlık kadar derin bir devrim gücüne sahip bir beliriş bile söz konusu olsa fark etmez, daha ziyade tüm bu belirişler bir ortak paydaya kavuşturulmalıdır, ortak bir köke sahip olmalılardır, bu kökse düşünmenin mantıki yapısında, dönem

içinde yapılanların tamamına sinmiş, içini doldurmuş spesifik mantıkta yer almalıdır.

Esaslı bir düşünme üslubu devrimi -zaten yaşamdaki tüm belirişlerde yapılan devrim düşüncede böylesi kusursuz bir inkılaba işaret eder- ancak düşünce sonsuzluk sınırına toslayınca, sonsuzluk çatışkılarını eski imkânlarla çözemez olup bundan hareketle kendi temellerini gözden geçirmeye mecbur olduğunda gerçekleşir iddiasında bulunmanın haklı yanları vardır.

Bu tür bir düşünce inkılabı modern matematiğin yanı başında bulunduğu için en belirgin haliyle onun temellerinin araştırılmasında gözlemlenebilecektir, bu araştırma sonsuzluk çatışkılarından hareketle matematik yordamını devrime uğratmaya, varacağı yer bugünden tahmin edilemeyecek bir yeniden biçimlendirmeye ulaşacaktır. Gelgelelim burada söz konusu olan, yeni bir düşünce devrimi mi yoksa ortaçağ mantıklılığının son ve nihai biçimde tasfiyesi midir, karara bağlanamaz (galiba ikisi de olabilir). Çünkü ortaçağ değerler bünyesinin kalıntıları günümüze kadar uzanıp aynı bünyedeki düşünce kalıntıları da hâlâ etkindir zannına mahal bırakmakla kalmaz, çatışkıların tümdengelim zemininde yetişiyor olmaları da çatışkıdır, sonsuzluk çatışkılarının özüdür – tümdengelimle birlikte herhalde teolojinin de zemininde yetişiyor olsa gerektirler: Tümdengelimli olmayan, şu halde tüm belirişleri aklen en tepedeki bir ilkeden, yani Tanrı'dan türetmeye çalışmayan hiçbir teolojik dünya sistemi yoktur, buradan bakınca her türlü Platonculuk son kertede tümdengelimci bir teolojidir. Dolayısıyla modern matematik sistemindeki Platoncu ve teolojik içerik, doğrudan doğruya görünür olmayıp hatta matematik, kendisine hükmeden, hâkim mantığın elverişli ifadesi olduğu sürece aynı içeriğin görünmez kalması gerekse bile onun sonsuzluk çatışkıları ile skolastiğinkiler arasında dikkat çekici bir akrabalık belki yine de kendini gösterir: Ortaçağın sonsuzluk tartışması elbette matematik alanında cereyan etmemiştir

(etse de ancak kozmik mülahazalarla üstünkörü etmiştir) ama herhalde "etik" denmesinde sakınca olmayacak ve sözgelimi Tanrı'nın sonsuz sıfatları çevresindeki sorunlarda gün yüzüne çıkan sonsuzluk tüm bilfiil ve bilkuvve sonsuzluk meselelerini barındırır, modern matematiğin çatışkı ve güçlüklerinin yer aldığı ilgili sınır alanını yapısı gereği teşkil eder. İki tarafta da çatışkı keyfiyeti mantık fonksiyonunun mutlaklaştırılmasından meydana gelir, hâkim bir mantık kendi kendisini feshetmek istemediği sürece kaçınılamayacak ve ancak çatışkı sınırına ulaşılınca fark edilebilecek bir mutlaklaştırmadan. Bu kusurlu mutlaklaştırma skolastiğe göre en başta sembollerin yorumlanışında şekil kazanır: Kilisenin görünürlüğü, yani dünyevi ve sonlu olmasına rağmen mutlaklık talebinde bulunan varlık biçimi, Aristoteles'in sonsuz uzaklıktaki Platoncu mantık noktasını "sonlulaştırmasının" bütün sembol biçimlerinin sonlulaştırılmasını da beraberinde getirmeye mecbur kalmıştır, eldeki şey hayranlık uyandırıcı bir sembol yansımaları sistemi, her yanıyla gölgede bırakılmış ve yüce dünyevi ve sonsuz sonlu Evharistiya sembolüyle bağlanarak büyülü bir birlik halini almış sembollerden sembollere bir sistem olmuşsa da sonsuzluktaki düşünce inkılabı artık durdurulacak gibi değildir, skolastik düşünce ise çatışkılı sonsuzluk sınırına varınca geri dönmek zorunda kalmıştır ki sonlulaşmış Platonik ideyi diyalektikle tekrar ortadan kaldırsın, yani pozitivizme dönüşü hazırlasın ve başlangıcı daha kilisenin Aristotelesçi biçimlenişinde görünürlük kazanan, sonraki seyri ise Skolastik cephesinden çok sayıda kurtarma girişimi olmasına rağmen (ikili hakikat öğretisi, nominalistler ile realistler tartışması, Occam'ın epistemolojiyi yeniden kurması) önü artık alınamayan o kendiliğinden gelişmenin yolunu tutsun; mutlaklaştırma yüzünden, sonsuzluk çatışkıları yüzünden bu gelişmenin başarısızlığa uğraması gerekmiş – mantıklılığı ortadan kalkmıştır.

Bütün düşüncelerin olgularla örtüşmesi ancak mantıklılıklarına duyulan güven ayakta kaldığı sürecedir. Yalnız

tümdengelimli diyalektik olanı için değil her düşünce için aynısı geçerlidir (hele de herhangi bir düşünce ediminde ne kadar tümdengelim olduğu kararlaştırılamayınca). Tümdengelime duyulan güven kaybolmuştur, çünkü olguları aniden başka ve daha iyi gözlerle görmenin yolu öğrenilmiştir denmesi yanlış olacaktır; durum bunun tam tersidir: Olgular ancak diyalektik çökünce farklı görülür, bu çöküşse gerçeklik karşısındaki, doğrultulması, daha çok zaman sürecek gerçeklik karşısındaki başarısızlığa indirilemez, öncesinde mantığın has alanında, özellikle de sonsuzluk sorunu bakımından acı çekmiş olmalıdır. Mantığın otoritesi karşısında insanın sabrı handiyse bitmez tükenmezdir, olsa olsa hekimlik sanatına gösterdiği değişmez sabra benzetilebilir, insan bedeni nasıl ki en manasız kürlere gözü kapalı maruz bırakılır, hatta bu sırada iyileşirse gerçeklik de en imkânsız teori binasına katlanır – teori, iflasını bizzat ilan etmedikçe güvenin omzunda taşınır, gerçeklik de ona ram olur. İnsan ancak iflas beyanı geldikten sonra gözlerini ovuşturur, gerçekliğe ancak o zaman tekrar yüzünü döner, bilgisinin kaynağını akıl çıkarımı alanından canlı tecrübeninkine kaydırır.

İmdi, zihin devriminin bu iki aşaması ortaçağ biterken bariz seçilebilmektedir: Skolastik diyalektiğin iflas beyanı, ardından da doğrudan nesneye -hakiki Kopernikçe- dönüş. Veya başka deyişle, Platonizm'den pozitivizme, Tanrı'nın dilinden şeylerin diline dönüştür bu.

Bununla birlikte merkezî kilise organonundan doğrudan izlenim imkânlarının çokluğuna bu dönüşle, ortaçağdaki Platonik teokrasi bünyesinden tecrübeyle mevcut ve sonsuz devingen dünyaya pozitivist bakışa bu geçişle, eskinin bütünlüğünün bu şekilde zerreleştirilmesiyle, değerler alanının da nesnenin alanlarıyla rastlaştığı sürece mecburen zerreleştirilmesi el ele yürüyecektir. Kısacası, değerlerle ilgili tutumlar artık merkezî bir konumdan yönlendirilmemekte, kalıplarını, nesneden ha-

reketle almaktadır – artık mesele İncil kozmogonisinin ayakta tutulması değildir, tabiat nesnesinin "bilimle" gözlenmesidir, o nesneyle yapılabilecek deneydir, artık mesele Tanrı Devleti'nin kurulması değildir, Makyavelizm biçimli yeni, elverişli bir siyasi yordamın gerekli kıldığı müstakilleşmiş bir siyaset nesnesidir, şövalyeliğin manası artık Haçlı seferlerinde cisimleştiği şekliyle mutlak savaşa yönelik değildir, yeni türden, şövalyeliğe sığmaz ateşli silahlarla yürütülen dünyevi bir kavgayadır, konu artık Hıristiyanlık değildir, milliyetlerinin dışarıdan bakılınca görünür dil işaretiyle bir arada tutulan belirli tecrübi insan öbekleridir, gelişen bireyciliğin merakı kilise organonunun azası olan insana değil insana has anlamı içerisinde bireye yöneliktir, sanata göreyse azizler cemaati ve onlara tapınılması tek ve son hedef olmaktan çıkmıştır, hedef dış dünyayı birebir gözlemlemede, Rönesans'ın natüralizmini oluşturan sadakatte yer almaktadır. Ama nesneye bu doğrudan dönüş ne denli dünyevi, yeni keşfettiği antikiteyi yeminine şahitliğe zevkle çağıracak kadar ne denli putperestçe görünse de dış nesnenin yanında iç nesnenin kendini dayatışındaki muazzamlık ondan aşağı kalmaz, hatta, Rönesans'ın doğrudanlığı belki tam da bu içe bakışta en doğrudan halindedir: Şimdiye dek salt Kilise-Platon hiyerarşisi aracılığıyla belirebilen Tanrı, ruhun içine bakışla, ruhun zeminindeki ufak kıvılcımın keşfiyle doğrudan mistik bilgiye, yeniden kavuşulan merhamete dönüşmüştür – en dış putperest dünyeviliğinin, mistik Protestanlığın en tutarlı deruniliğiyle işte bu dikkat çekici buluşması, en çelişik değer eğilimlerinin tek bir üslup alanı içerisinde işte bu birlikte bekleşmesidir ki doğrudanlık ortak paydasına indirilemezlerse herhalde asla açıklanamazlar. Protestanlık Rönesans'ın diğer tüm belirişleri gibi, belki de çok daha kuvvetli bir doğrudanlık belirişi olmuştur.

Fakat bu dönemin çok belirleyici bir başka kurucu unsuru daha buradan hareketle gerekçelendirilebilecektir: Başta Protestanlıkta olmak üzere Rönesans'ın her yaşam emaresinde

apaçık beliren "eylem" fenomeni, dilsel ifadeyi muhtemelen şiir ve belagatteki özerkliğiyle kısıtlamayı arzulayan ama sair alanlara girişine izin vermeyip bunun yerine eylemde bulunan insanı tek faktör olarak devreye sokan sözün-küçümsenmeye-başlanışı koca bir dünyanın sessizliğini hazırlayacak bir sessizliğe ulaşmak için bu çabalayış, işte bunların hepsi dünyanın tek tek değer alanlarına dağıtılmasıyla gözden kaçmayacak kadar bariz bir ilişki içerisindedir ve -kullanılan mecazı sürdürelim- şeylerin sessiz bir dil olan diline dönüşe bağlıdır. Hani neredeyse bununla belgelenmesi gereken şey tek tek değer alanları arasında anlaşmanın fuzulileşmesidir veya sanki böylesi bir anlaşma şeylerin dilinin katılığını ve barizliğini tahrif edebilecektir. Modernizmin iki büyük akli anlaşma aracı, yani matematikteki bilim dili ile muhasebedeki para dilinin her ikisinin çıkış noktası Rönesans'tadır, ikisi de katılığı neredeyse münzeviliktir denebilecek münhasır ve bariz, kendi değer alanına yönelmişlikten ve ifade ezoterizminden meydana çıkmıştır. Gene de bu duyu yöneliminin Katolik keşişlerin inzivasıyla pek ortak yanı yoktur, çünkü amaca götüren bu araçlara benzemez, vect halinde bir "yardım" olmak istemez, aksine eylemin barizliğinden ortaya çıkmıştır, bundan böyle tek bariz dil hükmüne geçecek olan ve tek boyun eğdiği eylemin. Nitekim Protestanlık da aslı ve özü gereği "eylemdir", tanrıca davranan, tanrıyı arayan, tanrıyı bulan kişinin yeni doğa araştırmacısına, hatta yeni asker tipine ve yeni siyasetçiye mahsus etkinliğin aynısıyla donanmış olmasını şart koşar. Luther'in dindarlığı büsbütün eylem adamının dindarlığıdır ve temelinde murakabeyle uzaktan yakından alakası yoktur. Ama burada da katılık, kategorik buyrukça görevini yerine getirme, diğer tüm değer alanlarına karşı tecrit, Calvin gibilerinin adeta ikonları kırıcı inzivası "eylemde", bu "eylemlilikte" yer alır; hem de insanın, epistemolojiyle ilgilidir diyesi gelen, hatta Erasmus'a müziğin ibadetten çıkarılması talebinde bulundurtacak inziva.

Ne var ki: Eylemi ortaçağ da tanıyordu. Yeni pozitivizm, skolastik Platonizm'den ne denli sıyrılmaya çalışsa da bireye tek başına benliği işaret etmekle bir yandan da tüm Platonculuğun "pozitivist kökünü" serbest bıraktı. Yeni Hıristiyanlık yalnız protesto etmiyor, yeniden biçim de veriyordu, kendini büsbütün Hıristiyanlık düşüncesinin Rönesans'ı diye görüyordu, başlarda teolojisiz ortaya çıkmışsa da sonraları özerk ve daha dar bir temel üstünde saf Platoncu idealist bir teoloji geliştirdi: Nitekim Kant'ın felsefesi böyle addedilebilecektir. "Değer yönelimi", etiğin eyleme dönük talebi ortaçağ karşısında değişmemiştir, zaten değişemezdi de, çünkü değer ancak faal bir değer ve değerin mutlaklığı iradesiyle yapılanır – mutlak değerden başka değer yoktur. Değişen şey değer koyucu eylemin sınırlandırılışıydı: Mutlaklaştırmanın şiddeti şimdiye dek Hıristiyan organonunun toplam değeriyle ilgiliyken kendi haline bırakılmış mantığın radikalliği ve katılığı her bir alana artık ayrı ayrı atanmış, mutlaklaştırılmış değer alanlarını ilişiksiz ve ilişkisiz yan yana var eden sertlik, hayata gözlerini açmıştır, Rönesans çağına kendine has tonunu bahşeden sertlik.

Çağın toplam üslubu farklı farklı değer alanlarının tamamını aynı oranda kuşatır diye, evet, hatta Luther'in kişiliği asla münzevice tek bir alanla kısıtlanmaz, daha ziyade, dinî ve dünyevi amiller tuhaf bir tarzla özellikle onda birleşirler diye bir itiraz gelebilir. Yine denebilecektir ki tam olgunluğa erişmesi için beş yüz yıla ihtiyaç duyan bir gelişme ancak burada vuku bulmaktadır, çağ ortaçağın toparlayıcılığına özlem doludur, artık mantıken olmasa da insani zenginliği sayesinde en çelişik değer eğilimlerini kendi içinde toparlayan Luther'inki gibi bir kişilik dönemin bu toparlama ihtiyacını karşılayarak onu kendi dönemine çevirmiş ve üstünde öyle bir etki göstermiştir ki "daha mantıklı" Calvin'inkinden kıyaslanmayacak kadar büyüktür. Çağ sanki "katılık" ve baş gösteren sessizlik karşısında hâlâ korku içindedir, sanki yaklaşan bu korkunç sessizliği bastırmak istemiş, belki de bu yüzden Tanrı'nın yeni

dilinin doğum saati, yeni çok sesli müziğin doğum saati olmak zorunda kalmıştır. Ama bunlar ispatlanamaz tahminlerdir. Oysa kesin gözüyle bakılabilecek bir şey var ki o da Katoliklerin reformasyona cevabını mümkün kılanın dönemin bu durumu, başlangıçtaki bu karmaşıklık oluşudur, baş gösteren tek başınalık ve yalnızlaşmışlık karşısındaki korku, birliğe kavuşma vaadinde bulunan bir harekete hazır beklenmesini tetiklemiştir. Çünkü karşı reformasyon, Protestanlığın münzevi sadece-dindarlığının dışladığı değer alanlarını yeniden toplamak, dünyanın ve onun tüm değerlerini yeniden toparlamak ve yeni Cizvit skolastiği idaresi altında ortaçağdaki bütünlüğe tekrardan ulaşmaya çabalamak gibi devasa bir görev üstlenmişti ki kilisenin Platonik birliği diğer tüm değer alanları üstündeki en üst değer olarak tahtına kurulmak suretiyle ilahi konumunu sonsuza dek korusun.

56

Saatçi Samwald hastaneye artık sık sık uğruyordu. Kardeşine bakılan yerleri ziyaret ediyor, yapılan işi takdir ettiğini de göstermek istiyordu, bunu da yalnız askerî hastanenin saatlerini bedava ayarlayarak değil, tüm hastane sakinlerinin köstekli saatlerini de ücretsiz tamir etmeyi teklif ederek yerine getiriyordu. Sonra da Redif Eri Gödicke'yi ziyaret ediyordu.

Gödicke de bekliyordu zaten bu ziyaretleri. Cenazeden beridir birtakım şeyler berraklaşmış, durulmuştu; yaşamının dünyevi yanı yoğunlaşmıştı, buna rağmen güvenliğini de yitirmeksizin daha neşeli ve havadar olmuşa benziyordu. Artık açık ve seçik biliyordu ki karanlıktan, ardında öbür Gödicke'nin, daha doğrusu eskinin çok sayıdaki Gödickelerinin durduğu karanlıktan, bu karanlık engelden korkmasına artık gerek yoktu, çünkü o engel mezarda yattığı süreyi gösteren zamandan ibaretti. Şimdi tutup ona öbür şeyleri, mezara konmadan önce olup bitenleri hatırlatacak biri gelecek olsa korkmasına gerek kalmazdı, hiç anlamının kalmadığını bilerek adeta omuz silkmekle bile sıyrılmak mümkün olurdu. Tek yapması gereken artık beklemekti, çünkü etrafında biriken yaşam

ta dibine kadar girse bile ondan korkmasına gerek yoktu: Ölümü çoktan ardında bırakmıştı, olacakların tamamıysa, iskeleyi gittikçe yükseltmeye yarıyordu bir tek. Gerçi hâlâ ağzını bıçak açmıyor, hemşireler ve koğuş arkadaşları laf attığında hiç dinlemiyordu, ama sessizliği ve sağırlığı benliğinin ve bir başınalığının savunmasındansa huzur bozmaktan ötürü küçümseme ve cezalandırmaya dönmüştü. Tek katlanabildiği, saatçi Samwald'di, evet, onu bekliyordu.

Samwald de işini kolaylaştırıyordu. Gödicke değneklere dayanarak iki büklüm yürüse bile ufak tefek saatçiye yukarıdan bakabiliyordu; bununla birlikte asıl iş bu değildi. Daha önemli olanı Samwald'in, karşısındakinin kim olduğunu bilirmişçesine onu sorgulamak veya onun, yani Ludwig Gödicke'nin hoşuna gitmeyecek bir şeyi hatırlatmak adına en ufak girişimde bulunmayışıydı. Aslına bakılırsa Samwald zaten pek konuşkan değildi. Bahçe banklarından birinde yan yana oturduklarında Gödicke'ye onarmak için aldığı saatleri gösterir, mekanizma görülebilsin diye kapaklarını açar, kusurun nerede olduğunu açıklamaya çalışırdı. Veya başına gelenleri atlatıp çok daha güzel bir öte dünyada bulunduğu için imrenilecek biridir dediği ölü kardeşinden bahsederdi. Ama ardından cenneti ve cennetteki hazları açıklamaya başladı mı söyledikleri bir yandan kayıp oğlan Gödicke'nin kiliseye kabul dersiyle ilgili olduklarından reddedilecek şeylere dönüyordu, öte yandansa adam Gödicke için bir lütuf, öte dünyada buraları zaten bilircesine gezinmeye başlamış şahsına yöneltilen bir soru gibiydiler. Samwald sürekli gittiği ve kafasında pek çok şeyin aydınlandığı İncil toplantılarından bahsedince, bu savaşın sefaletinin sonuçta ruhun daha nurani bir selamete kavuşmasını sağlayacağını anlatınca, Gödicke dinlemeyi çoktan bırakmış olurdu, ne var ki anlatılanlar, tekrar kavuştuğu yaşamın uzaklardan bir doğrulaması gibi olur, şu hayatta layığınca, uhrevi denecek bir yer işgal etme çağrısına benzerlerdi. O zaman ufak tefek saatçi, gözüne, duvara tuğla taşıyan, laf at-

maya değer bulunmayıp en fazla haşince çıkışılan, fakat yine de ihtiyaç duyulan delikanlılardan veya kadınlardan biri gibi görünürdü. Herhalde bundan olacak bir defasında ufak tefek saatçi gene anlatırken sözünü kesip, "Bana bir bira kap," diye emir vermiş, emri, ânında yerine getirilmeyince de olan biteni anlamadığı için öfkelenerek boş boş bakınmıştı. Samwald'e kaç gün dargın kalıp yüzüne bile bakmamıştı, Samwald ise Gödicke'nin gönlünü nasıl alabilirim diye kafayı yiyordu. Bu bile yeterince zordu. Çünkü aslında ona dargın olduğunu Gödicke'nin kendisi bile bilmiyor, Samwald görünür görünmez meçhul bir buyruğun zorlamasıyla sırtını dönmeye mecbur kalışının epey acısını çekiyordu. Gödicke bu buyruğun kabahatini Samwald'de buluyor değildi ama buyruğun kaldırılmayışından ötürü adama fena içerliyordu. İki adam arasında vuku bulan olay birbirini güçbela aramak gibi bir şeydi, bununla birlikte güzel bir gün, saatçinin adam Gödicke'yi elinden tutup çekiştirmesi adeta dahiyane bir fikir oldu.

Keyifli, sıcak bir ikindiüzeriydi, saatçi Samwald eski duvarcı Gödicke'yi üniformasının kolundan tutarak adım adım, dikkatle yürütüyor, yoldaki sivri bazalt çakıllarından kaçınmaya özen gösteriyordu. Bazen dinleniyorlardı. Bir süre dinlenince Samwald, Gödicke'nin kolundan çekiştiriyor, Gödicke ayağa kalkıyor, tekrar yürüyorlardı. Böyle böyle Esch'in mülküne geldiler.

Yazı işlerine çıkan merdiven Gödicke'ye göre çok dikti, Samwald onu bahçenin önündeki banka oturtup yukarı yalnız çıktı; dönüşte yanında Esch ile Fendrich vardı. "Bu, Gödicke," dedi Samwald. Gödicke selam vermedi. Esch onu bahçe evine götürmek istedi. Ne var ki güz tarımı için tohum ektiğinden pencereleri açık duran camekân fideliğin önündeyken Gödicke durup boz toprağın bulunduğu çukurlara baktı. Esch, "Nasılmış?" dedi. Gödicke ise boş boş ocaklara bakmayı sürdürdü. Böylece hepsi ayakta kaldı, açık bir mezar başında

toplanmış gibi başları açıktı, koyu renk giyimliydiler. Samwald, "Herr Esch İncil derslerini başlattı… Cenneti aramak istiyoruz," dedi. Bunun üstüne adam Gödicke güldü, kahkahayla gülmüyordu, biraz sesli bir gülümsemeydi onunki ve, "Gödicke Ludwig ölülerin arasından dirildi," dedi, çok sesli söylememişti, Esch'e zafer edasıyla bakıyordu, hatta alçakgönüllü iki büklüm duruşunu bırakıp doğrulmuş, handiyse Esch'le bir boya gelmişti. Koltuğunda İncil taşıyan Fendrich ona akciğer hastasının ateşli gözleriyle bakıyordu, sonra Gödicke'nin üniformasına sessizce dokundu, sanki Gödicke kanlı canlı karşısında mı emin olmak istemişti. Adam Gödicke içinse mesele hallolmuş sayılırdı, üstüne düşeni yapmış, pek o kadar yorucu da olmamıştı, artık dinlenebilirdi, nitekim Samwald'in, yanına oturmasını bekleyerek kendini fideliğin tahta kenarlığına bıraktı. Samwald, "Yorulmuş," dedi, Esch adımını açarak avluya döndü, mutfak penceresine seslendi, karısı kahve getirsindi. Ardından Frau Esch kahve getirdi, hep birlikte kahve içmek için matbaadan Herr Lindner'i de alıp fideliğin kenarında oturan Gödicke'nin etrafına dizildiler ve onun kahveyi höpürdetişini seyrettiler. Tek, Gödicke başka bir şeyler görüyordu. Gödicke kahveyle ferahlayınca Samwald yine elinden tuttu ve hastane yoluna koyuldular. Temkinli yürüyordular, Samwald, Gödicke'nin sivri çakıllara basmamasına özen gösteriyordu. Bazen dinleniyorlardı. Samwald diğerine gülümseyince beriki artık kafasını çevirmiyordu.

57

Evet, Huguenau'nun keyfi epey kaçıktı. Demir Bismarck çağrıları acınacak seviyede kalmıştı. Matbaada Bismarck resmi klişesi olmayışı affedilebilirdi ama defne yaprağı çerçeveli, doğru dürüst bir Demir Haç bile yoktu, dolayısıyla çağrının dört köşesinden her birini, normalde harp şehitlerinin ölüm ilanlarını süsledikleri küçük Demir Haçlarla donatmaktan başka çare kalmadı. Şu paçavrayı binbaşıya gerçi asla bizzat götürmezdi ama cepte iyi haberleri vardı: İlanını keşfedip hemen telgraf çektiği Giessenli bir heykel atölyesi Bismarck heykelini iki haftaya teslim etmeye hazırdı. Gelgelelim binbaşı o zevksiz ilanlardan ötürü elbette epey düş kırıklığı yaşamıştı: İlkin hiçbir şeyi dinlemeyip mazeretleri keyifsiz ve kayıtsız bir "Fark etmez" sözüyle yanıtlamıştı. Sonunda ziyaretini bugüne almaya razı olsa bile Esch'i sormasıyla gene her şeyi berbat etmişti. Matbaada adamakıllı klişelerin olmamasının kabahati Esch'teyken binbaşının kalkıp onu sorması çok adaletsizdi.

Huguenau, elleri cebinde, avluda volta atıyor, binbaşıyı bekliyordu. Esch'e gelince, o işi öyle veya böyle iyi ayarlamıştı. Dün kâğıt fabrikasına gitmek istediği sırada onu alıkoyması çok zekice olmuştu – baksanıza, bugün, yanıldığı anlaşılıyordu,

işe bakın ki depoda azıcık kâğıt kalmış, hal böyle olunca da yazı işleri müdürü beyefendi dışarı gönderilmişti. Ama herif maalesef bisikletini almayı gerekli görmüştü, binbaşı da gecikmeye devam ederse bütün plan suya düşmüş demekti, ikisi burada denk gelirlerdi.

Sıcak, bunaltıcı bir gündü. Huguenau birkaç kez saate baktı, sonra bahçeye gitti, dalında henüz ham duran meyvelere baktı, hasat hakkında tahmin yürüttü. Gelgelelim olgunlaşmalarına kalmıyor, öncesinde hepsi çalınmış oluyor. Esch bir sabah bahçesini bomboş bulacak. Çok sürmez; eriklerin güneş gören tarafları kızarmaya başlamış; Huguenau yukarı uzanıp meyveyi parmaklarıyla yokladı. Esch bahçenin etrafına dikenli tel çekmeli; ama hasat asla o kadarına değmez. Dikenli tel savaştan sonra ucuzlayacaktır.

Beklemek iç dünyaya gerilmiş dikenli tel gibiydi. Huguenau gene dallara baktı, gözlerini kısarak kurşuni bulutları seyretti; güneşin saklandığı kısım bembeyaz, göz kamaştırıyordu. Birkaç kez ıslıkla Marguerite'i çağırdı, ama kızın ortaya çıktığı yoktu, Huguenau da sinirlendi: Tabii, yine oğlan çocuklarıyla ırmağın kenarına gitmiştir. Kızı gidip getiresi vardı. Ama binbaşıyı beklemesi lazımdı. Birdenbire -tam yine ıslık çalacaktı ki- Marguerite yanı başına dikiliverdi. Sert bir sesle, "Nerelerdesin bakayım! Misafirimiz gelecek," dedi. Sonra kızı elinden tuttu, avluyu geçtiler, koridordan yürüyüp Fischer Caddesi'ne bakarak binbaşıyı beklemeye başladılar. Esch'i çok erken yolladım diye Huguenau'nun içi içini yiyordu.

Binbaşı sonunda köşeyi döndü, kumandanlıkta bir yandan da emir erliği görevi gören kocamış levazım subayı eşlik ediyordu ona. Binbaşıyı kendine saklama hesapları yapan Huguenau, ziyaretin bu denli resmî bir biçimde yapılacak oluşuyla gene de gururunun okşandığını hissediyordu. Esch'i yollamak aslında budalalık olmuştu, bütün personel saf tutup Marguerite de sırtında beyaz elbiseciği, bir demet çiçek uzatmalıydı. Bu ihmalin

faturası da bir şekilde Esch'e kesilmeliydi ama olan olmuştu, Huguenau'nun tören hareketleri bir iki kez reverans yapmakla kısıtlı kalacaktı, zira iki subay binanın önüne varmışlardı.

Bereket, levazım subayı gitti de durum resmiyetten çıkıp şahsileşti, binbaşı bina girişine adım attığında Huguenau mahrem bir teslimiyetin ışıltılarıyla kaplıydı. "Marguerite, reverans yap bakayım," diye emretti. Marguerite yabancı adamın yüzüne dik dik bakıyordu. Binbaşı kızın siyah perçemlerini okşadı: "Merhaba denir, değil mi, ufak Tatar kızı seni." Huguenau özür diledi: "Esch'in ufaklığı…" Binbaşı, Marguerite'in çenesini kaldırdı: "Herr Esch'in kızısın demek?" – "Burada yaşıyor yalnızca… Evlatlık gibi bir şey," diye düzeltti Huguenau. Binbaşı, kızın perçemlerini yine okşadı, koridoru arşınlarken, "Ufak Tatar kızı seni," diye yineledi. "Aslen Fransız, binbaşım… Esch muhtemelen evlat alacak… Aslında fuzuli, kız zaten halasının yanında… Binbaşım hemen matbaayı görmek istemezler mi? Buyurun, hemen şuradan sağa…" Huguenau önden yürüyordu. "Peki, Herr Huguenau," dedi binbaşı, "ama önce yazı işleri müdürü Herr Esch'e selam vereyim." – "Esch birazdan gelir, binbaşım; binbaşım önce rahat rahat tesisi gezmek isterler sandım." – "Herr Esch'ten rahatsız olacağım yok," dedi binbaşı, ses tonundaki hafif keskinlik Huguenau'yu etkilemişti. Esch'in bir haltlar karıştırdığını düşünüyordu… Ama ne iş çevirdiğini ortaya çıkaracaktı, o zaman da zehir gibi 2 numaralı gizli raporu gelecekti. Bu raporu yazacak oluşu Huguenau'yu rahatlattı: Çünkü içinde olup bitenlerin akışının dışarıdan durdurulup bir kenara yığılmasına hiçbir ruhun tahammülü yoktu. Nitekim Huguenau da ölçülü bir tonla, "Herr Esch'in maalesef kâğıt fabrikasına gitmesi gerekti… Kâğıt sevkiyatı için tedbir almam lazım da… Ama binbaşım bu arada belki matbaayı gezmek isterler," dedi.

Makine binbaşının şerefine faaliyete geçirilmişti, Huguenau binbaşının şerefine boş yere bir parti, Mozel Hatırası ilanı

bastırdı. Marguerite'in elini hâlâ bırakmamıştı, Lindner ilanın ilk partisini istifleyince Huguenau en tepedekini alıp binbaşıya uzattı. Tekrar özür dileme gereği duydu: "Çok sade bir tasarım tabii, hiç olmazsa defne çelenkli doğru dürüst bir Demir Haç fena olmazdı... Hele de binbaşımın şahsen başında bulunduğu bir faaliyette!"

Binbaşı düğme iliğindeki Demir Haça uzanmıştı, orada durduğunu fark edince rahatlamış göründü. "Aman, Demir Haç mı – daha fazlasına ne gerek? Çok fuzuli olur." Huguenau reverans yaptı: "Evet, binbaşım şüphesiz ki haklılar, böyle dar zamanlarda mütevazı bir tasarım da yeterli gelmelidir, binbaşımın kanaatine katılmamam ne mümkün, ama mütevazı bir resimcik maliyet artışına yol açmazdı... Tabii Herr Esch'in umurunda değil." Binbaşı işitmemiş görünüyordu. Ama bir süre sonra, "Herr Huguenau, sanırım Herr Esch'e haksızlık ediyorsunuz," dedi. Huguenau terbiyeli, biraz da küçümsercesine gülümsedi. Ama binbaşı ona değil Marguerite'e bakıyordu: "Küçücük, kara kuru bir Tatar kızı, ben köle sanırdım." Huguenau ufaklığın Fransız asıllı olduğuna tekrar işaret etme mecburiyeti duydu. "Burada öylesine kalıyor." Binbaşı, Marguerite'e doğru eğildi: "Benim de evde böyle bir kızım var, herhalde biraz daha büyüktür, on dört yaşında falan... Küçük bir Tatar kızı kadar kara da değil... Adı Elisabeth..." Biraz sonra da, "Demek, küçük bir Fransız kızı," dedi. Huguenau, "Yalnız Almancası var," dedi, "bütün öğrendiklerini unutmuş." Binbaşı sordu: "Bakıcı aileni seviyorsundur tabii?" Marguerite, "Evet," dedi, Huguenau kızın böyle yalan söyleyebilmesine şaştı ama binbaşı aklı başka yerde göründüğünden üstüne basarak yineledi: "Akrabalarının yanında kalıyor." Binbaşı, "Baba ocağından olmuş..." dedi. Söylediği gerçekten de biraz aklı başka yerdeymiş gibi geldi, yaşlı adamdı tabii, Huguenau onayladı: "Pek tabii, binbaşım, doğru söze ne denir, baba ocağından olmuş..." Binbaşı, Marguerite'in yüzüne dikkatle baktı. Huguenau yemledi: "Mürettiphane,

binbaşım, mürettiphaneyi görmediniz daha." Binbaşı, elini kızın alnında gezdirdi: "Böyle kötü kötü bakmamalı, alnını böyle kırıştırmamalısın…" Çocuk ciddi ciddi düşündü, sonra da, "Neden?" dedi. Binbaşı gülümsedi, parmağını altında sert gözbebeklerinin beklediği gözkapaklarının üstünde hafifçe gezdirdi, gülümsedi ve dedi ki: "Küçük kızlar alnını kırıştıramaz… Günah… Hem gizli hem aşikâr, öylesi hep günahtır." Marguerite onu ittirdi, Huguenau'nun aklına, tepinerek Esch'i ittirişi geldi; haklı, diye düşündü. Binbaşı bu kez elini kendi gözlerine sürdü: "Neyse, fark etmez…" Binbaşının tüm kuvvetiyle olmasa da gitmeye çalıştığını sezen Huguenau, Esch'in selesi biraz fazla alçak bisikletiyle bacakları O şeklini almış, avluya girip tahta merdivende bisikletten indiğini görünce rahatladı denebilirdi.

Hepsi Esch'i karşılamak için avluya çıktı, binbaşı, Huguenau ile çocuğun arasında duruyordu.

Esch bisikleti kümes merdiveninin altındaki duvara dayayıp gruba doğru ağır ağır yürüdü. Binbaşıyı karşısında bulduğuna hiç şaşırmamıştı, afallamadı, konuğu öylesine bir olağanlıkla selamladı ki Huguenau bu sıska hocanın ziyaretten zaten haberdar olduğundan kuşkulandı. Hoşnutsuzluğunu da dile getirdi: "Bu şaşırtıcı şerefe ne buyurursunuz?! Pek şaşırmadınız galiba?"

"Memnun oldum," dedi Esch.

Binbaşı dedi ki: "Eve vakitli dönmenize sevindim, Herr Esch."

Esch ciddiyetle dedi ki: "Belki tam on ikide, binbaşım."

Huguenau dedi ki: "Vakit o kadar ilerlemedi… Binbaşım kalan yerleri de gezmek isterler mi, yalnız, merdiven biraz rahatsız."

Esch dedi ki: "Uzun bir yoldu."

Çocuk dedi ki: "Bisikletle geldi."

Binbaşı dalgın, dedi ki: "Uzun bir yol... Hâlâ hedefe varmamış."

Huguenau dedi ki: "En kötüsünü atlattık... Şimdiden iki sayfa ilanımız var... Ordu yönetiminin siparişlerini de alabilirsek..."

Esch dedi ki: "Mesele duyurular değil."

Huguenau dedi ki: "Demir Haç klişemiz bile yok... Galiba pek de umursamıyorsunuz!"

Çocuk, binbaşının göğsünü gösterdi: "İşte, Demir Haç."

Binbaşı dedi ki: "Madalya daima görünmezdir, tek, günah görünürdür."

Çocuk dedi ki: "Yalan söylemek en büyük günah."

Esch dedi ki: "Görünmezlik peşimizde, yalandan çıkıyoruz, yolu bulamazsak görünmezliğin karanlığında kayboluruz."

Çocuk dedi ki: "Yalan söyleyince kimse işitmez."

Binbaşı dedi ki: "Tanrı işitir."

Huguenau dedi ki: "Asker kaçağını kimse işitmez, kimse tanımaz, her söylediğinde haklı çıksa bile."

Esch dedi ki: "Karanlıkta kimse kimseyi görmez."

Binbaşı dedi ki: "Görünür, yine de herkes herkesten saklanmış."

Çocuk dedi ki: "Yüce Tanrı işitmez."

Esch dedi ki: "Çocukların sesini bir gün yine işitecek."

Huguenau dedi ki: "Kimsenin kimseyi işitmeyişi daha iyi, insan zorlukları tek başına aşacak... Başaracağız."

Binbaşı dedi ki: "Biz onu terk ettik, o da bizi yalnız bıraktı... Öyle yalnız ki bir daha birbirimizi bulamıyoruz."

Esch dedi ki: "Tek başınalık zindanına atılmışız."

Çocuk dedi ki: “Beni bulamayacaklar.”

Binbaşı dedi ki: “Terk ettiğimizi sonsuza dek aramalıyız.”

Huguenau dedi ki: “Saklanmak istiyorsun.”

“Evet,” dedi çocuk.

Süt grisi gök yırtılmaya başladı; kimi yerleri morardı. Çocuk yalınayak, işitilmeksizin, kaçıp gitti. Sonra adamlar da gittiler. Her biri başka yöne.

58

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (9)

Velhasıl, dün yine bendeydiler, Nuchem ile Marie; birlikte şarkı söyledik. Benim teklifim üzerine önce şu şarkıyı söyledik:

"Şen şakrak gideriz savaşa
Yüksek iman cesaretiyle,
Dokunmaz bize şeytanın
Dehşeti de öfkesi de.
Önde dalgalanır flamamız,
Daima hazırdır zafere;
Daima öndedir meydanda,
Götürür bizi sefere!
(Koro)
Sana sadık bir kul olalım,
Ta ölüme gidene kadar,

Ömrümüzü sana adayalım,

Mavi, sarı, al bayrağım."

Andreas Hofer'in şarkısının melodisine göre söyledik, Marie lavtada eşlik etti, Nuchem de biraz mırıldanıp ellerini hafifçe birbirine vurarak ritim tuttu. Müzik çalınırken bazen bakıştılar, belki de bana öyle görünmüştür, çünkü Dr. Litwak'ın söylediklerinden ötürü işkillenmiştim. Her halükârda bangır bangır bağırıyordum, bağırışımın çeşitli sebepleri vardı. Bir yandan aileyi rahatsız etmek istiyordum, kesin, kapımın önünde toplaşmışlardı: Çocuklar itişe kakışa ilk sıraya geçiyorlardı, belki kulakları kapıdaydı, ak sakallı, beli bükük büyükbaba elini huni yapmıştı, kadınlarsa daha ziyade arkada duruyor, kimileri sessizce ağlaşıyor, hepsi birden yavaş yavaş ilerliyor, gene de kapıyı açmaya cesaret edemiyordu – evet, bir yandan onları rahatsız etmek istiyordum, öte yandan dışarıda olduklarını bilmek, onları cezbetmek ve itmek bana sadistçe bir zevk veriyordu. Ama bangır bangır bağırmakla Nuchem ile Marie'ye de şunu söylemek istiyordum: Kendinizi kasmayın, çocuklarım, görüyorsunuz ki kendimle ve sesimle meşgulüm, ceketinin düğmelerini çöz, Nuchem, eteklerini kaldır, hanımefendiye bir reverans yap, sen de, Marie, yeter nazlanma, eteğini iki parmağınla tut, ikiniz dans edin, dansla Kudüs'e gidin, dansla yatağıma girin, evinizdeymiş gibi davranın. Böylelikle Marie'nin güftesini söylemeyi bıraktım, kendiminkini, daha doğru olanı söylüyordum: "Sadık Hofer Mantova'da, zincirlenmiş yatar." Ötesini maalesef bilmiyordum ama bu mısrayı modüle ettim, bence uygun ve güzeldi.

İmdi, Marie şarkıya lavtalı tüm şarkıların bitişindeki dırırım sesiyle son verdi ve dedi ki: "İyi iş çıkardık, şimdi de ödül niyetine bir parçacık dua edelim."

Derken sandalyesinden kayıverdi, ellerini kavuşturup yüzüne doğru kaldırdı ve 122. ilahiye başladı: "Sevindim bana, Rabb'in evine gidelim demelerine. Ayaklarımız kapılarında

beklemede, Kudüs. Kudüs inşa edilmiş de kent olmuş, bir araya gelinecek, kavimlerin yukarı çıkacağı, Rabb'in kavimlerinin, İsrail halkına buyurulduğu gibi, Rabb'in adına hamdetmeye."

Kızı frenleyemiyordum, meğerki lavtayı alıp başına geçireyim. Hal böyle olunca ben de diz çöktüm, kollarımı açıp dua ettim: "İsrail'in oğlanlarına, kızlarına çay demlemek isteriz, çaya rom katmak isteriz, savaş romu, kahramanlık romu, ikame rom, ki tek başınalığımızı uyuşturalım, çünkü çok büyüktür tek başınalığımız ister Siyon'da olsun ister kutsal Berlin kentinde." Ne var ki ben bunları söyleyip yumruklarımı göğsüme vururken Nuchem ayağa kalkmıştı: Karşımda dikiliyordu, bana arkasını dönmüştü, yırtık pırtık kirli basma perdenin gece esintisinde soluk bir sarı, kırmızı, mavi bayrak gibi sallandığı açık pencereye dua eden yüzünü çevirmiş, belden yukarısını bir aşağı bir yukarı sallıyordu. Bu kadarı da ayıptı, Nuchem'in şu yaptığı ayıptı, bir de arkadaşım olacaktı.

Kapıya seğirttim, koparırcasına açıp dışarı bağırdım: "İçeri gel, İsrail, bizimle çay iç, arkadaşımın müstehcen hareketlerine, kız arkadaşımın açık çehresine bak."

Fakat sahanlık, boştu sahanlık. Usulca gidivermiş, paldır küldür odalarına girivermişlerdi sanki, kadınlar çocukların üstüne, belini doğrultamayıp uflayıp puflayan büyükbaba da tam ortalarına.

"Peki," dedim, kapıyı kapatıp tekrar evdeki gürültü patırtıya çevirdim yüzümü, "peki, çocuklarım, şimdi birbirinize Siyon öpücüğü verin bakalım."

Fakat ikisi kolları sarkık, öylece dikiliyor, birbirlerine dokunma, dans etme cesaretini gösteremiyorlardı, ahmakça gülümseyişleriyle öylece dikiliyorlardı. Sonunda çay içtik.

59

Symposion veya Kurtuluş Hakkında Sohbet

Derdini açmaktan âciz, tek başınalığını yıkmaktan âciz, kendi kendinin oyuncusu, öz varlığının temsilcisi olmakla lanetli – insanın insanlardan öğrenebileceği her ne varsa salt sembol olarak kalır, akıl almaz benliğin sembolüdür, bir sembol olma değerinin ötesine geçemez: Dillendirilebilecek ne varsa sembolün sembolü, ikinci, üçüncü, n-ci dereceden sembol* olur ve kelimenin hakiki ikili manasınca temsil ister. Dolayısıyla Esch çiftinin, binbaşı ve Herr Huguenau'yla birlikte kimseciklerin oyunculuk yapmaktan kaçamadığı bir temsile karışmış halde tiyatro sahnesinde bulunuşlarını tasavvur etmeye kalkmak kimseye zorluk çıkarmayacak, en fazla, anlatının kısalmasına yarayacaktır.

Esch'in bahçe evindeki masada Frau Esch, onun sağ yanında binbaşı, sol yanında Huguenau, karşısında (seyirciye sırtı dönük) Herr Esch otururlar. Akşam yemeği geçmiştir. Sofrada

* Türkçede eskiden bir karşılığı da "timsal" sözüdür ve "temsil" ile aynı kökten gelir. (ç. n.)

ekmek ve Herr Esch'in ilan veren bir bağcıdan pazarlıkla satın aldığı şarap vardır.

Hava kararmaya başlar. Arka planda sıradağların silueti hâlâ seçilebilmektedir. Fırtına feneri denen çan biçimli cam fanus içinde yanan iki mumun etrafında sivrisinekler pervanedir. Matbaa makinesinin astımlı gibi tıknefes çalıştığı işitilir.

ESCH: Bir kadeh daha, binbaşım?

HUGUENAU: Mükemmel şarap, kusur bulunacak hiçbir yanı yok; bizim Alsas şaraplarına kafa tutabiliriz. Binbaşım Alsas şaraplarımızı bilirler mi?

BİNBAŞI: *(dalgın)* Sanmam.

HUGUENAU: Eh, zararsız bir şaraptır... Biz Alsaslılar hep zararsızızdır zaten... Namuslu bir damla diyelim, hiç kurnazlığı yoktur *(güler)*, içtikten sonra en fazla, basit, tabii bir sarhoşluk verir... Yeterince içtiniz mi uykuya dalarsınız, o kadar.

ESCH: Sarhoşluk asla tabii olmaz, sarhoşluk zehirlenmedir.

HUGUENAU: Bakın hele, susuzluğunuzu gidermek için bir kadehçik atıverdiğiniz günler düşüveriyor hatırıma... Mesela... Herr Esch, *Zur Pfalz* meyhanesi demekle yetineyim... Üstelik *(Esch'e dikkatle bakar)* bana hiç de zehirlenmemiş görünmüyorsunuz.

BİNBAŞI: Dostumuz Esch'e saldırılarınız pek üzücü, Herr Huguenau.

ESCH: Boş verin onu, binbaşım, söylediğinde ciddi değil.

HUGUENAU: Bilakis, ciddiyim... Ben aklıma geleni söylerim... Dostumuz Esch kuzu postuna bürünmüş bir kurttur... Evet, ne diyorsam o... Hem müsaadenizle, kafayı hep gizli gizli çeker.

ESCH: *(küçümseyerek)* Beni deviren şarap çıkmamıştır daha…

HUGUENAU: Tabii, tabii, hep ayığız maşallah, Herr Esch, kimsenin kendisini ele verdiği yok.

ESCH: Bazı bazı içtiğim olur tabii, o zaman dünya sanki sırf hakikatten ibaretmişçesine basitleşiverir… Rüyadaymışçasına basitleşir… Basittir ama arsızca sahte isimlerle doludur… Doğru adı bulana aşk olsun…

HUGUENAU: Ayin şarabı içeceksiniz öyleyse, o zaman aradığınız adları yakalarsınız… Veya geleceğin devletini, neresinden bakarsanız işte.

BİNBAŞI: Mahsus da olsa küfre girmemeli… Ekmek ve şarapta da mesel var.

HUGUENAU: *(kusurunu fark edip kızarır)*

FRAU ESCH: Ah, binbaşım, Herr Huguenau ne zaman kocamla bir araya gelse aynısı… İnsan birbirini sevince takılır da elbette ama zavallı kocamın kutsal bildiği ne varsa çirkefe bulayışını bazen gerçekten dinleyesi kalmıyor insanın.

HUGUENAU: Riyakâr! *(tekrardan toparlanıp, sönen purosunu uğraşarak yeniden yaktı)*

ESCH: *(düşüncelerinin gidişatına takılarak)* Düşteki hakikat koltuk değneğiyle gelir… *(masaya vurur)* Koca dünya koltuk değneğiyle yürür… Topallayan bir ucubedir…

HUGUENAU: *(ilgiyle)* Malul müdür?

ESCH: … Dünyada tek bir hata varsa, hakikatsiz tek bir yerde hakiki olacaksa o zaman… Evet, o zaman dünyanın tamamı hakikatsizdir… Her şey gerçekdışı olmuştur… Şeytanın eliyle ortadan kaybedilmiştir…

HUGUENAU: Hokus pokus, kaybolup gider…

BİNBAŞI: *(Huguenau'ya aldırmadan)* Yok, Esch dostum, tam tersine: Bin günahkâr arasında bir adil olsa yeter…

HUGUENAU: … Büyük sihirbaz Esch…

ESCH: *(kaba)* Siz ne anlarsınız sihirden… *(bağırır)* Sizden anca hokkabaz olur, cambaz olur, bıçak fırlatıcısı olur…

HUGUENAU: Herr Esch, topluluk içindesiniz. Ağır olun.

ESCH: *(daha sakin)* Sihirbazlıktı, hokkabazlıktı, hep şeytancadır, kötülüktür, düzensizliği gitgide artırır…

BİNBAŞI: Bilişin olmadığı yerde kötülük vardır…

ESCH: İlkin hatayı bertaraf edip düzen getirenin gelmesi gerek… Kendini kurban etmeyi göğüsleyip dünyayı yeni bir masumiyete kavuşturarak kurtaranın…

BİNBAŞI: Sınavı göğüsleyenin… *(üstüne basa basa)* Zaten gelmiştir de: Yanlış bilişi yok edip büyücülüğü kovan kişidir o…

ESCH: Karanlık daha dağılmadı, dünya paramparça, karanlık içindedir… Çarmıha gerilmiştir, son tek başınalığı içinde mızrakla deşilmiştir…

HUGUENAU: Hım, hoşlanmadım.

BİNBAŞI: Etrafında korkunç bir karanlık, kör güvensizliğin loşluğu vardı, tek başınalığı içinde imdadına yetişen kimsecikler yoktu… Fakat o, kötülüğü göğüsledi, dünyayı kötülükten kurtardı…

ESCH: Hâlâ cinayet ve cinayetin cevabı var, düzen ancak biz uyanınca gelecek…

BİNBAŞI: Sınavı göğüslemek, günahtan uyandırılmak…

ESCH: Henüz hiçbir şey belli değil, tek, zindana atılmışız, beklememiz gerek…

BİNBAŞI: Günahla çevrilmiş etrafımız, ruh ruhsuzluk olmuş…

ESCH: Mahkemeyi beklemedeyiz, darağacına gidene dek vaktimiz var daha, yeni hayata başlayabiliriz... Kötülük henüz galip gelmedi...

BİNBAŞI: Ruhsuzluktan azade, merhametle azade... Sonra kötülük kaybolmuş olacak, hiç var olmamıştır zaten...

ESCH: Kötü bir büyü, sudan bir büyüydü...

BİNBAŞI: Kötülük hep dünyanın dışındadır, sınırlarının dışında; kim ki sınırı aşar, hakikatten dışarı çıkar, işte o, kötülük uçurumuna yuvarlanır.

ESCH: Uçurumun kenarındayız... Karanlık kuyunun kenarında...

HUGUENAU: Bunlar bize fazla gelir, değil mi, Frau Esch?

FRAU ESCH: *(saçlarını geri atar; sonra Huguenau'ya susmasını söylemek için parmağını dudaklarına götürür)*

ESCH: Daha niceleri ölecek, niceleri kendini feda edecek ki evi yeniden inşa edecek oğlana yer açılsın... Sis ancak o zaman aralanacak, yeni hayat gelecek, aydınlık ve masum...

BİNBAŞI: Kötülük yalnız görünüşte aramızdadır, türlü kılıklara girer ama asla bizzat gelmez... Hiçlik meseli – tek hakiki olan merhamettir.

HUGUENAU: *(suskun dinleyici rolüne sokulmayı istemez)* Eh, hırsızlıktı, sübyancılıktı, asker kaçaklığıydı, hileli iflastı hep görünüşteyse, durum epey avutucudur denebilir.

BİNBAŞI: Kötülük var değildir... Merhamet dünyayı kötülükten kurtarmıştır.

ESCH: Fenalık ne kadar çoksa karanlık o kadar derinleşir, vınlayan bıçaklar ne kadar keskinse kurtuluş imparatorluğu o kadar yakındır.

BİNBAŞI: Tek hakiki ve gerçek olan iyiliktir... Yalnız, bir

günah vardır: İyiliği istememek, bilmeyi istememek, iyi niyetli olmamak…

HUGUENAU: *(hırslı)* Evet, binbaşım, orası doğru… Mesela ben, melek filan değilimdir… *(dalgınlaşır)* Gelgelelim, o zaman hiç ceza verilemeyecektir… Diyelim ki iyi niyetli davranmış bir asker kaçağı var, vurulamayacaktır, örnek olsun diye söylüyorum.

ESCH: Kimse başkasını yargılayabilecek kadar yüksekte değildir, kimse sonsuz ruhu saygı uyandırmayacak kadar alçak değildir.

HUGUENAU: Elbette.

BİNBAŞI: Kötülük isteyen bir yandan iyilik de isteyebilir, ama iyilik istemeyen, merhameti yitirmiştir… Israr etmek günahtır, miskinlik duygusudur.

ESCH: Mesele iyi ve kötü ameller değildir…

HUGUENAU: Affınızı rica ederim, binbaşım, pek doğru değil bu… Reutlingen'de bir defasında iflas edip altı yüz mark kaybettim, iyi para, peki niye? Adam dinle kafayı bozmuş, tabii sezemedik başta… Gördüğü muamele doğruydu, adamı beraat ettirip tımarhaneye tıktılar. Ama benim para gitti.

ESCH: Bu da nesi be?

HUGUENAU: Ne olacak, iyi bir adamdı, buna rağmen kötü ameller işledi… *(sırıtarak)* Siz beni öldürseniz, Herr Esch, dinle kafayı bozdunuz diye beraat ettirilirsiniz, ben sizi öldürsem, boyumu bir baş kısaltırlar… E, buna ne buyurursunuz şu riyakârlığınızla, Herr Esch? He? *(Alkış bekleyerek binbaşıya baktı.)*

BİNBAŞI: Kafayı bozan, hayalperest gibidir; ondaki, sahte hakikattir… Kendi çocuğuna söver… Tanrı'nın konuşan dili olmak cezasız kalmaz… O, imlenmiş olandır.

ESCH: Ondaki, sahte gerçeklik… Hepimizdeki hâlâ sahte ger-

çeklik… Yasaya göre hepimizin kafayı bozmuş olması gerek! Tek başınalığımız içinde kafayı bozmuş...

HUGEUNAU: Tamam ama beni kurşuna dizerler, onu dizmezler! Affınızı rica ederim, binbaşım, işte bunda riyakârlık vardır… *(hırslanarak)* Ah, *merde, la sainte religion et les curés à faire des courbettes auprès de la guillotine, ah, merde, alors…*[*] Aydınlanmış biriyimdir ben, ama bu kadarı fazla!

BİNBAŞI: Dikkat, Herr Huguenau, dikkat, Mozel şarabı mizacınızı tehlikeli sulara savuruyor *(Huguenau özür dilercesine bir hareket yapar)* Günah işlediğimiz için savaşı göğüslemek zorunda kalışımız gibi sınav ve cezaya da gönüllü olmak… Riya denmez buna.

ESCH: *(dalgın)* Evet, kefareti göğüslemek… İyice tek başına kalınca…

Matbaa makinesi işini bitirir; vuruşlar kesilir; cırcırböceklerinin cırlaması işitilir. Gece yeli meyve ağaçlarının yapraklarını oynatır. Ayın çevresinde beyaz ışıklı birkaç bulut görülmektedir. Birdenbire yaşanan sessizlikte sohbet kesilir.

FRAU ESCH: Sessizlik ne iyi geliyor.

ESCH: Bazen dünya hiç susmayan korkunç bir makine gibi oluyor… Savaş, diğer şeyler… İnsanın kavrayamadığı yasalara göre ilerliyor… Küstah, kendinden emin yasalar, mühendislik yasaları… Herkes aldığı talimata göre davranmak zorunda, herkesin yüzü öne dönük… Herkes yalnız dışarıdan görülen düşmanca bir makine… Ah, makine kötülük, kötülük de makinedir. Makine düzeni başa gelecek hiçliktir… Zaman yeniden başlayamadan…

BİNBAŞI: Kötülük sembolü…

---

[*] Fransızca: "Ah, kahretsin, kutsal din ve giyotin karşısında eğilen papazlar, ah, kahretsin, o zaman…" (ç. n.)

ESCH: Evet, bir sembol…

HUGUENAU: *(matbaaya kulak kesilerek, memnunca)* Lindner şimdi yeni kâğıt koyacak.

ESCH: *(ani bir korkuyla)* Yüce Tanrım, insanların birbirine kavuşmasının başka yolu yok mu?! Beraberlik yok mu, anlaşmak yok mu?! Herkes yekdiğerinin kötü makinesi mi olacak illa!

BİNBAŞI: *(yatıştırmak için elini omzuna koyar)* Var, Esch…

ESCH: Bana kötü olmayan kimdir, Tanrım?!

BİNBAŞI: Seni bilen, oğlum… Ancak bilen yabancılığı aşar.

ESCH: *(elleri yüzünde)* Tanrım, beni bilen sen olmalısın.

BİNBAŞI: Biliş ancak bilene verilir, ancak sevgi eken sevgi biçer.

ESCH: *(kavuşuk elleri hâlâ yüzünün önünde*) Ey Tanrım, ben seni bildiğime göre bana darılmayacaksındır artık, bense senin sevgili oğlunum, yetimlikten çıkardığın… Kim ölmeye karar verirse sevgi içindedir… Kişi ancak yabancılık ile ölümün korkunç azıtışına atılınca… birlik bulur.

BİNBAŞI: Ve merhametle karşılaşır da merhamet onun korkusunu alır, yeryüzünde manasızca dolaşmış olma, söz dinlemeden, manasızca, umarsızca hiçliğe yürümek zorunda olma korkusunu…

ESCH: Böylelikle biliş, sevgiye döner, sevgi bilişe, bilen merhametin kabı olmaya ayrılmış bütün ruhlar dokunulmazdır; sevgiye kabul edilmişlerdir, ruhlar cemaatini yaratırlar, dokunulmazdır, tek başınadır hepsi, gene de bilince birleşirler – bilmenin en yüce buyruğu canlıya zarar vermemektir: Ben, Tanrı, seni bildimse senin içinde ölümsüzümdür.

BİNBAŞI: Düşür maskeleri birbiri ardına, ta ki gönlün ve çehren çıplak kalsın.

Sonsuzluğun soluğuna terk…

ESCH: boş kaba dönerim,

Her şeyden uzak, her arzudan ari

Göğüslerim cezayı, hiçlikte kaybolmamak için.

Fecidir, ah fecidir korku...

BİNBAŞI: Filizlenen haberdir korku

İlahi merhamettir, korku Tanrı'nın selamet kapısındaki buyruğu – At adımı içeri...

ESCH: Bil beni, ya Rabbi, feci darlığım içinde bil,

Önce rüyada görülen ölüm çökünce rüyada gezen benim üstüme.

Ölüm korkusu uğuldar tepemde, terk edilmişimdir, tek başınayımdır,

Her şeyden uzak, tek başına ölümümde...

(Huguenau anlamadan dinler, Frau Esch kocası için korkmaktadır)

BİNBAŞI: Gene de tek başına değilsindir, hiçlikte ölünce,

Kötülüğü savmışsındır, korku susmuştur,

Sen zayıflarsın ki ilahi olan büyüsün,

Ancak o zaman bilinmiş olarak bilirsin

Görkemle açılmış, cümle dünya dirilmiştir kudretle.

BİNBAŞI: Merhamet bahçesi, dünyanın üstüne gerili bahçe, bahar esintisindeki yumuşaklık, korkusuzca esenlikli yurt...

ESCH: Günahkâr ve kötüydüm ben, bilenin korkusu içinde kötü, yanlış yolu bilenin, uçurum kenarında kovalayarak, eli yüzü kurumuş, çöllerde, geçitlerde koşturmuş,

Hançerden kaçarak kaçmış, ezelî Yahudi'nin boynunda korku,

Ezeli Yahudi'nin ayaklarında kaygı, ezelî Yahudi'nin gözlerinde hırs,

Benim sürekli yitirdiğim bire duyulan, benim görmediğim bire duyulan hırs,

Benim ele verdiğim, yine de beni seçen bire,

Fırtınaya teslim, yıldızlar öbeğinde tipi –

Merhamet tohumu daldırılmış, çaprazlama keserek, işte filizleniyor şimdi

Başıma gelen kurtuluş amacıyla…

BİNBAŞI: Öyleyse eski kardeşim ol benim, yitirdiğim kardeşim

Kardeş olarak kal yakınımda…

İkisi değişmeli şarkı söyleyerek, selamet ordusu tonunda denebilir (binbaşı bariton, Herr Esch bas):

Yüce Tanrı, Zebaot,

Merhametine al bizi,

Birleştiren bağını dola,

Elinle yönlendir bizi,

Yüce Tanrı, Zebaot,

Eğriden doğruya,

Götür vaat edilen toprağa,

Yüce Tanrı, Zebaot.

O âna dek masanın üstünde ritim tutan Huguenau araya girerek (tenor):

Kesilmekten, ezilmekten koru bizi,

Celladın elinden koru bizi,

Yüce Tanrı Zebaot.

ÜÇÜ BİRDEN: Yüce Tanrı, Zebaot.

FRAU ESCH: *araya girerek (hiç sesi yoktur)*

Çağırırım seni soframa,

Kurduğunu gördüğüm,

Yüce Tanrı, Zebaot.

HEPSİ: *(Huguenau ile Esch masada ritim tutarak)*

Yüce Tanrı, Zebaot,

Kurtar canlarımı,

Kurtar ölümlerinden,

Eziyet çektirme artık,

İnançla yıka onları,

Zarardan koru,

Süs püsten çevir yüzlerini,

Kıvılcımlarına ateş aldır,

Kıpkızıl ateş aldır,

Yüce Tanrı, Zebaot,

Kurtar, ah, kurtar beni ölümden.

Binbaşı kolunu Esch'in omzuna atmıştır. Ritim tutan eli hâlâ masada duran Huguenau elini yavaşça aşağı kaydırır. Mumlar yana yana bitmiştir. Frau Esch şarabın kalanını adamların kadehlerine doldurur, herkesin eşit miktarda almasına özen gösterir; azıcık kalan son miktar kocasının kadehine düşer. Ay hafiften kararmıştır, yel artık kiler kapısından gelirmiş gibi daha serin eser siyah manzaradan. Matbaa makinesi de tak tak çalışmasına tekrar başlar, Frau Esch kocasının koluna dokunur: "Yatsak mı artık?"

(Dönüşüm)

Esch'in evinin önünde – Binbaşı ile Huguenau

Huguenau, başparmağıyla Esch çiftinin yatak odası penceresini göstererek: "Şimdi yatağa yatıyorlar. Esch bizimle biraz daha kalabilirdi oysa… Ama kadın ne istediğini biliyordur… Neyse, binbaşım müsaade ederlerse kendilerine birkaç adım daha eşlik edeyim. Biraz hareket iyi gelir."

Suskun ortaçağ caddelerinde yürürler. Evlerin kapıları kara delikler gibidir. Birinde kapıya dayalı bir sevgili çift dikilir, öbüründen bir köpek çıkıp üç ayak üstünde caddeyi tırmanır, köşede gözden kaybolur. Kimi pencerelerin ardında hâlâ azıcık ışık yanar – ya ışıksızların ardında neler olur? Yatağına uzatılmış, sivri burnu havaya bakan bir ölü yatıyordur belki arkalarında, çarşaf yukarı dönük ayak parmaklarının üstünde küçük bir çadır kurar. Hem binbaşı hem Huguenau yukarı, pencerelere bakar, Huguenau acaba binbaşının aklına da ceset mi gelmiştir diye sormak ister – gelgelelim binbaşı sessizce, neredeyse kederli, ilerler: Aklı herhalde Esch'te, diye içinden geçiren Huguenau Esch'in şu an karısının yanında yatıp iyi kalpli ihtiyarı gamlandırmasını ayıplar. Hay melun şey, gamlanacak nesi var sanki? Şu riyakâr atın sırnaşıklığına karşı koyacak yerde hemencecik arkadaş oluverdi! İkisi arasında ne güzel dostluk kuruldu öyle, kendisi olmasa asla bir araya gelemeyeceklerini anlaşılan unutan ikisi arasında: Madem öyle, binbaşıyla ilgili öncelik hakkı kimin? – Binbaşı madem gamlı, oh olsun. Aksine, hak ettiğini bulacak olsa bu kadarı az kalır, binbaşı hazretleri sevgili Esch Beyefendileriyle hainliklerinin kefaretini bilhassa ödemelidirler… Huguenau duraladı – maceraperestçe ve kışkırtıcı bir düşünce pırıl pırıl ışıltılarla filizlenmişti: Binbaşıyla yeni, cüretkâr bir ilişkiye girmek, yatakta karısıyla yatan Esch'i bir ölçüde binbaşıyla aldatmak, binbaşının kendisini ise alçaltıcı bir duruma sokmak! İşte, mükem-

mel ve başarı vadeden bir düşünce, bunun üzerine Huguenau dedi ki: "Binbaşım ilk raporumu hatırlarlar, gittiğim kerha…" Huguenau ağzına vurdu: " bağışlayın, randevu evleriyle ilgili yazmıştım. Herr Esch şu an namusuyla gelin yatağında yatıyor ama o zaman ayak uyduruyordu. Bu arada meselenin peşini bırakmadım ve sanırım bir iz buldum. Eve bir kez daha bakmak isterim… Binbaşım meseleyle ve nasıl desem, oradaki ilginç çevreyle ilgileniyorlarsa haddim olmayarak kendilerinin bir göz atmalarını teklif edeceğim."

Binbaşı pencerelerin bulunduğu ön cepheye, evlerin kara kilerlerin girişleri gibi duran kapılarına göz gezdirdi, sonra Huguenau'yu şaşırtan bir şey oldu ve hiç karşı koymadan, "Gidelim," dedi.

Geri döndüler, çünkü ev ters yönde, kentin dışında kalıyordu. Binbaşı, Huguenau'nun yanında yine sessizce, belki öncekinden de kederli yürüyor, Huguenau hafif ve aşina bir sese ne kadar heveslense de sohbete başlamaya bir türlü cesaret edemiyordu. Ama onu bekleyen çok daha fena bir sürpriz vardı: Kapısı üstünde iri, kırmızı bir sokak lambasının ışıldadığı evin önüne vardıklarında binbaşı aniden, "Olmaz," deyip elini uzattı. Huguenau şaşkın şaşkın yüzüne bakarken binbaşı kendini gülümsemeye zorladı: "Araştırmalarınızı bugün yalnız yapsanız iyi olacak." İhtiyar adam tekrar kente yöneldi. Huguenau ardından öfke ve haşinlikle baktı; fakat sonra Esch'i hatırladı, omuzlarını silkip kapıyı açtı.

Bir saat geçti geçmedi, evden çıktı. Keyfi düzelmişti; omuzlarına binen korku uçup gitmiş, bir şeyleri yoluna koymuştu, adını koymayı beceremese de kendine ve berrak ayıklığına kavuştuğunu apaçık duyumsuyordu. Başkaları ne halt ederlerse etsinler, isterse onu dışlasınlardı, vız gelir tırıs giderdi. Zinde adımlarla ilerledi, bir yerlerden işitmiş olacağı bir selamet ordusu şarkısı düştü hatırına, her adımda bastonunu yere vurup, "Yüce Tanrı, Zebaot," diye hecelere basa basa şarkı söyledi.

60

Tannenberg Muharebesi Anısına Stadthalle Birahanesi'nde Mozel Hatırası Derneği'nin Zafer Kutlaması

Jaretzki *Stadthalle*'nin bahçesinde başıboş dolanıyordu. Salonda dans ediliyordu. Elbette çolak olsa da aralarına katılabilirdi ama Jaretzki kasıldığını hissediyordu. Salon kapılarından birinde Mathilde hemşireye rastladığına sevindi: "A, siz de mi dans etmiyorsunuz, hemşire?"

"Ediyorum, dans ederim, deneyelim mi, Teğmen Jaretzki?"

"Şu şey, protez gelmeden benden adam olmaz... Anca içmeye ve tütün çekmeye yararım... Sigara, Mathilde hemşire?"

"Canım, ne gezer, ben burada nöbetteyim."

"Öyle mi, görev gereği dans ediyorsunuz demek, o zaman zavallı bir çolak kötürümle de ilgilenin... Oturşanıza biraz yanıma."

Jaretzki en yakın masaya kendini biraz hantalca bıraktı.

"Hoşunuza gitti mi, hemşire?"

"Eh, gayet güzel."

"Benim hoşuma gitmedi de."

"Hallerinden memnunlar, bu kadarını çok görmemek gerek."

"Biliyor musunuz, hemşire, galiba hafiften çakırkeyifim... Ama ziyanı yok... Söylemedi demeyin, savaş hiç bitmeyecek... Siz ne dersiniz?"

"Şey, günün birinde bitmesi gerek..."

"Savaş filan olmayınca ne yapacağız ya?.. Bakacağınız kötürümlerin üretimi kesilirse?"

Mathilde hemşire düşündü: "Savaştan sonra... Evet, o zaman ne iş görmek istediğinizi kendiniz de biliyorsunuz. Gireceğiniz bir işten bahsediyordunuz daha önce

"Benim durumum farklı... Ben cephedeydim... Adam öldürdüm... Bağışlayın, kulağa biraz karışık geliyor ama mesele çok açık... Bana göre konu kapanmıştır... Ama daha pek çok kimse var ortada..." Bahçeyi işaret etti. "Hepsinin sırası gelecek... Ruslar kadın taburları kurmaya başlamışlar..."

"İnsanın içine korku salıyorsunuz, Teğmen Jaretzki."

"Ben mi? Yok... Ben sıramı savdım zaten... Eve gidiyorum... Kendime bir kadın bulurum... Her gece aynı kadın... Onunla bununla yatma... Galiba çakırkeyif oldum, hemşire... Görüyorsunuz ya, insanın yalnız olması iyi bir şey değil, insanın yalnız olması iyi bir şey değil... İncil'de bile yazıyor. Siz de İncil'i epey önemsediğinize göre, hemşire."

"Ne dersiniz, Teğmen Jaretzki, eve hemen gitmek istemez misiniz? Bizden bazıları da yola çıkmak istiyormuş... Siz de yanlarında gidersiniz..."

Adamın alkol kokan soluğunu yüzünde hissediyordu: "Size şu kadarını, şu kadarını diyeyim, hemşire, savaş bitemez, çünkü

dışarıda herkes yalnızlaştı… Çünkü yalnız kalma sırası peş peşe herkese geliyor… Yalnız kalan herkes bir başkasını öldürmek zorunda… Çok içtiğimi mi düşünüyorsunuz, hemşire, ama biliyorsunuz, ben kaldırırım… Beni bir yerlere tıkmak için gerçekten sebep yok… Size söylediklerime gelince, hakikat bu."

Ayağa kalktı: "Garip müzik, değil mi?.. Hiç bilmiyorum, ne dansı yapıyorlar acaba, biraz seyredelim mi?"

Topçu birliğinden savaş gönüllüsü Dr. Ernst Pelzer koşturan Huguenau'yla çarpıştı: "Hoppala, başteşrifatçı beyefendi… Fırtına gibisiniz vallahi… Hep hanımların peşinde."

Huguenau'nun dinlediği yoktu, memnuniyetle önemseyerek fraklı iki adamı gösterdi, şenlik alanına demin adım atmışlardı: "Belediye başkanımız geldiler!"

"Hah, büyük ganimet… Tamam öyleyse iyi avlar, avınız her şeyiyle rast gele, soylu avcı…"

"Sağ olun, sağ olun, doktor bey." Denilenleri dinlememiş olan Huguenau omzunun üstünden arkasına doğru işte böyle seslendi ve resmî açılış konuşmasına hazırlanmaya başladı.

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck'in yeri aslında eşraf masasındaydı. Ama orada pek takılmamıştı.

"Haydi eğlenceye," dedi, "fethedilmiş bir kentteki ücretli askerleriz."

Bir genç kız grubuna yöneldi. Başı kalkıktı, sakalı yandan yandan havayı deler gibiydi. Üzgün ve sıkkın, ağaca yaslanmış tüfekli piyade Kneese'nin yanından geçerken omzuna vurdu: "Ne o, apandisinizin yasını mı tutuyorsunuz? Canım ücretli askerlerim benim, kadınlara çocuk yapmak için varsınız… Muhallebi çocukları sizi, utanılacak haldesiniz… İleri, yaşlı

pısırık!" – "Emredersiniz, hekim binbaşım," diyen Kneese hazır ola geçti.

Kuhlenbeck, Berta Kringel'in koluna girdi, kadının kolunu vücuduna bastırdı: "Şimdi hepinizle birer tur dans edeceğim… En iyi dans eden öpücüğü alır."

Kızlar çığlık attılar, Berta Kringel kurtulmaya çalışıyordu. Ama Kuhlenbeck onun kısa parmaklı burjuva kızı elini yumuşak erkek pençesiyle kavrayınca kızın parmaklarının zayıf düşüp elini okşayışını hissetti.

"Demek dans edesiniz yok… Hepiniz benden korkuyorsunuz galiba… Peki, o zaman sizi tombalaya götüreyim… Ufak çocuklar oyun ister."

Lisbeth Wöger bağırdı: "Bizimle boyuna dalga geçiyorsunuz, hekim binbaşım… Hekim binbaşı dediğiniz dans eder mi hiç?"

"Eh, Lisbeth, benimle tanışmadın daha."

Derken Hekim Binbaşı Kuhlenbeck, Lisbeth'i de kolundan yakaladı.

Tombala masasına geldiklerinde Eczacı Paulsen'in karısı Frau Paulsen de yanlarına yaklaştı, Hekim Binbaşı Kuhlenbeck'in yanında dikilip solgun dudaklarıyla fısıldadı: "Hiç utanmıyorsun demek… Körpeyi bulmuşsun."

İri adam kelebek gözlüğünün arkasından biraz korkarak baktı, sonra da güldü: "Hanımefendiciğim, büyük çekiliş size."

"Sağ ol," diyen Frau Paulsen oradan uzaklaştı.

Lisbeth Wöger ile Berta baş başa verdiler: "Nasıl sararıp bozardı, gördün mü?"

Heinrich'in varlığı, münzevi yaşamına bir dereceye kadar gedik açtıysa da Hanna Wendling şenliğe gelmekten hoşlanma-

mıştı. Bununla birlikte Avukat Wendling kentin önde gelen yurttaşlarından ve subay olarak kendini gelmeye mecbur hissetti. Böylelikle Röders'le yola koyulmuşlardı.

Salonda oturuyorlardı, Dr. Kessel yanlarındaydı. Salonun dar tarafına eşraf masası kurulmuştu; beyaz örtülü, çiçek ve yaprak süsleriyle bezeliydi; belediye reisi ile binbaşı buraya başkanlık ediyordu, yazı işleri müdürü Huguenau'nun yeri de buradaydı. Yeni gelenleri fark edince onlara yöneldi. Komite nişanı, ceketine iliştirilmişti, ama asıl parıltı alnından yayılıyordu. Herr Huguenau'nun vakarını görmezden gelebilecek kimsecikler yoktu. Huguenau karşısında kim olduğunu elbette çoktan anlamıştı; Frau Wendling caddede çok defalar dikkatini çekmiş, işin geri kalanını öğrenmekse kolay olmuştu.

Dümeni Dr. Kessel'e kırdı: "Pek muhterem doktor bey, rica etsem beni tanıştırma şerefini bahşeder misiniz?"

Evet, bahşederdi.

"Büyük şeref, büyük şeref," dedi Herr Huguenau, "büyük onur; hanımefendi inzivada yaşıyorlar, refiki beyefendilerinin izin münasebetiyle burada olmaları gibi talihli bir durum yaşanmasa kendilerini bugün burada ağırlayabilme zevkine asla erişemezdik galiba."

Hanna Wendling, savaştan ötürü insanlardan kaçar olduğunu söyledi.

"Haksızlık, hanımefendi. Hele de böyle zor zamanlarda insanın neşelenmeye ihtiyacı vardır… Umarım, konuklarımız dansa kalırlar."

"Hayır, karım biraz yorgun, onun için de birazdan gitmemiz gerekecek sanırım."

Huguenau içtenlikle incinmişti: "Fakat avukat bey, hanımefendiyle bize bir kez bu zevki bahşedince, böylesine güzel bir kadın şenliğimizi güzelleştirince… Hayır amaçlı bir şenlik,

malum, üsteğmenim bir istisna yapıp göz yumacak, merhameti adalete tercih edeceklerdir."

Frau Hanna Wendling bu gevezeliğin sığlığının büsbütün farkında olsa da, "Peki, müdür bey, sizin hatırınıza birazcık daha kalalım," deyince çehresi yine de açıldı.

Bahçenin ortasında askerlere uzun bir sofra kurulmuş, *Mozel Hatırası* onlara masanın yanında iki sehpa üstünde duran küçük bir fıçı bira bağışlamıştı. Bira biteli çok oluyordu ama kimileri hâlâ boş masanın etrafına kurulmuş, oturuyorlardı. Kneese de tekrar aralarına katılmıştı, parmak ucuyla tahta masanın üstüne dökülmüş bira birikintileriyle süs çiziyordu: "Hekim binbaşı onlara çocuk yapmamız gerektiğini söylüyor."

"Kimlere?"

"Buradaki kızlara."

"De ki, önden buyursun."

Kahkahalar.

"Zaten iş üstünde."

"Karılarla aramızdan çekilse iyi olur."

Kâğıt fenerler gece yelinde sallanıyordu.

Jaretzki bahçede yalnız başına dolanır. Frau Paulsen'e rastlayınca reverans yapar: "Tek başına kalmışsınız, güzel kadın."

Frau Paulsen: "Siz de, teğmenim."

"Benim açımdan anlamı yok, ben hepsini ardımda bıraktım."

"Tombalada şansımızı denesek mi, teğmenim?" Frau Paulsen Jaretzki'nin sağlam kalan sağ koluna girer.

Huguenau, Lisbeth ve Berta'yla ağaçların altında gezinen Hekim Binbaşı Kuhlenbeck'e rastlar.

Huguenau selam verir: "İyi şenlikler, hekim binbaşım, iyi şenlikler, genç hanımlar."

Sonra gider.

Hekim Binbaşı Kuhlenbeck kısa parmaklı burjuva kızın ellerini hâlâ iri, sıcak pençelerinde tutmaktadır: "Bu zarif, genç adamı beğendiniz mi?"

"Hayır..." diye kıkırdar iki kız.

"Hayır mı? Neden?"

"Başkaları var."

"Kim varmış mesela?"

Berta: "Şu tarafta Teğmen Jaretzki, Frau Paulsen'le geziniyor."

Hekim binbaşı, "Onları rahat bırak," dedi, "ben seninle gelirim."

Nefesli çalgılar bir fanfar çalıyordu. Huguenau bir yanı salona, öbür yanı müştemilat gibi bahçeye sarkan müzik platformunun üstünde orkestra şefinin yanında duruyordu.

Ellerini huni yaparak masaların üstünden bahçeye bağırıyordu: "Sükûnet!"

Bahçe ve salon sessizliğe gömüldü.

Huguenau sessizliğe doğru bir daha, "Sükûnet," diye gakladı. Yaralı akciğeri iyileşen, VI. koğuştan Yüzbaşı von Schnaack, onun yanına podyuma çıkmış, bir kâğıdın katlarını açıyordu: "Amiens'da zafer. 3700 İngiliz tutsak edildi, üç düşman uçağı vuruldu, ikisini vuran kişi toplam 23. hava zaferini kazanan Yüzbaşı Bölcke'dir."

Yüzbaşı von Schnaack kolunu kaldırdı: "Çok yaşa, çok yaşa, çok yaşa!" Müzik, Alman marşını girdi. Herkes ayağa kalktı; çoğu marşa katıldı. Ortalık sessizleşince gölgelik bir köşeden bir ses geldi: "Hurra, hurra, hurra, savaş çok yaşasın!"

Herkes arkasını döndü.

Orada oturan, Teğmen Jaretzki'ydi. Önünde bir şişe şampanya duruyor, teğmen, kolunu Frau Paulsen'e dolamaya çalışıyordu.

Salonun duvarları müttefik kumandan ve hükümdarların portreleriyle, meşe yaprağı ve kâğıt süslerle bezenmiş, her taraf bayrak kaplanmıştı. Şenliğin vatanseverlik temsili kısmı hallolmuştu, Huguenau kendini artık zevke verebilirdi. Hep iyi dans ederdi, etli butlu ve kısa boylu olmasına rağmen dans figürlerini iyi yaptığı için daima övünürdü; ama burası fazlasıydı, burada şişman ve kısa boylu bir adamın esnekliği ile çevikliğinden fazlası vardı, burada, kumandanların gözü önündeyken dans zafer kutlamasına dönüyordu.

Dans eden, bu dünyadan kopup gitmiştir. Müzikle sarmalanarak serbest davranışından vazgeçmiştir, yine de daha yüce ve şeffaf bir serbestlikle davranır. Hareketlerini yönlendiren ritmin katılığında esendir, bu esenlik, üstüne büyük bir rahatlık verir. Böylelikle müzik yaşamın karmaşıklığı ile keşmekeşine birlik ve düzen getirir. Zamanı kaldırarak ölümü de kaldırır, buna rağmen her ölçüde yeniden diriltir, burada çalan ve *Von allen musikalischen Gestaden* [Bütün Müzikal Sahillerden] adını taşıyarak vatanseverce tarzları düşmanın *cake-walk*, *matchiche* ve *tango* gibi danslarıyla rengârenk bir sıraya sokan şu sıkıcı ve uzun potpurinin ölçülerinde bile. Dans eden adamın damı önce mırıldanır, fakat ısındıkça şarkıyı okumaya başlar. Dokunaklı ve eğitimsiz sesi, her birine hâkim olduğu barbarca güfteleri, soluğunun iç gıcıklayan esintisiyle adam tango sırasında kendisine doğru eğilince onun yüzüne dokundurur. Fakat dansçı yeniden gerilir, dürtülmüş cesareti gözlük camlarından kaskatı, sert sert bakar, uzaklara bakar, müzik kahramanca marş temposuyla köpürünce dansçı adam ile kadın düşman güçlere cesaretle kafa tutarlar; derken ritimle birlikte kurnazca bir o yana bir bu yana sallanan tek adım dansına doğru devrilirler,

tuhaf tuhaf sendeleyerek adeta hiç ilerlemeden oldukları yerde paytak paytak yürürler, ta ki tangonun uzun dalgaları tekrar yanlarına vurana, adımları yine kedi gibi ve yumuşak bir hal alana, duruşları ve bacakları esnekleşene kadar. Çiçek vazolarının ardında binbaşının belediye başkanıyla birlikte oturduğu eşraf masasının yanından geçerken dansçı adam kıvrık kolla kadehi masadan alır -çünkü kendisi de aynı sofranın parçasıdır- ve yüksekte, boşlukta dururken leziz yemeğini kolaylıkla ve gülümseyerek yiyen ip cambazı misali dansı hiç bölmeden masada oturanların şerefine içer.

Handiyse dansçı kadını yönlendirmiyordur; zarifçe mendile sarılı tek eli narin sırt dekoltesinin altında bekler, sol eliyse laubali, aşağı sarkar. Ne zaman ki müzik valse döner, boştaki eller birbirini tutar, kollar kaskatı ve birbirine yapışık, boylu boyunca uzanır, parmakları iç içe geçmiş çift fırıl fırıl döner. Adamın gözleri salonda gezindiğinde dans halkaları seyrelmiştir. Onlardan başka dans eden tek bir çift vardır, yaklaşır, neredeyse sürtünecektir, uzaklaşır, duvar boyunca kayarak ilerler. Diğerleri seyircilerin arasına karışmıştır; düşmanın danslarını beceremez, hayranlıkla izlerler. Müzik kesilince seyirciler ve dansçılar alkış tutar, sonra müzik tekrar başlar. Neredeyse yarışa benzer yaptıkları. Huguenau, başını kabul edercesine geriye atıp kendisini onun pek görünmese de güçlü idaresine bırakmış partnerini görmez, müziğin, damında daha narin ve gergin bir cinsellik sanatını, damının kocasına, âşığına, hatta kendi kendisine bile ebediyen meçhul kalacak Bacchusvari bir kadınlığı tetiklediğini fark etmez; diğer damın partnerinin üstüne asılırken diş etlerini göstere göstere sergilediği mest olmuş gülümseyişi de görmez, tek gördüğü şu düşman, şu düşman dansçıdır, sırtında frak, siyah kravatlı ve Demir Haçlı çelimsiz bir şarap mümessilidir, elinin altında yalnız mavi takımı olan kendisini zarafet ve kahramanlıkta öne çıkmak bakımından gölgede bırakmaktadır. Sıska Esch olsa o da burada böyle dans edebilir, işte bu amaçla, yani ka-

dını elinden almak adına Huguenau bu kez bakışlarını yanından kayıp geçen dansçı kadının gözlerine mıhlar ve bunu kadın, bakışlarına karşılık verene, kendisini ona bakışlarıyla armağan edene kadar sürdürür, öyle ki o, yani Wilhelm Huguenau artık iki kadına sahiptir, onlara sahiptir ama arzu duymaz, çünkü şu an etraflarında pervane olsa da önemsediği şey kadınların teveccühü değildir – sevişmenin hazzını önemsemez, bu şenlik ve bu ferah salon onun gözünde gitgide daralarak şuradaki beyaz örtülü masada yoğunlaşır, aklı binbaşıya gittikçe daha mutlak biçimde yönelir, binbaşı beyaz sakalıyla çiçeklerin ardında güzel güzel oturmakta, onu seyretmektedir, onu, yani salonun ortasındaki Wilhelm Huguenau'yu: İşte, reisinin önünde dans eden savaşçı.

Bununla birlikte binbaşının gözleri artan bir dehşetle dolar. Ayaklarını arsızca sürüyen, arsızca hoplayıp zıplayan, dans eşi diye aldıkları kadınlardan bile daha arsız bu iki adamın olduğu şu salon yok mu, adı çıkmış bir eve benziyordu, cehennemin ta kendisiydi. Bir savaşa böylesi zafer kutlamalarının eşlik edebiliyor oluşu, işte bu bile savaşı ahlaksızlığın kanlı bir karikatürüne çeviriyordu. Sanki dünya, yüzünü yitiriyordu, hiçbir çehrede yüz yoktu, bir ayırt edilemezlik batağıydı, kurtuluşun kalmadığı bir batak. Dehşete kapılan Binbaşı von Pasenow suçüstü yakaladı kendini, bir Prusya subayıydı ama elinden gelse bayrakları duvardan koparır atardı, şenliğin rezilliğiyle kutsuzlaştıklarından değildi, tersine, rezilliğe ve cehennemin damgasına akıl almaz biçimde bağlı olduklarındandı, öyle bir akıl almazlık ki ardında şövalyeliğe sığmaz silahların, hain dostların, bozulmuş ittifakların tüm o şövalyeliğe sığmazlığı vardı. Tuhaf, buz gibi bir hareketsizlikle içinde korkunç bir şekilde bu şeytani güruhu yok etme, köklerini kazıma, lime lime olmuş halde hepsinin ayaklarının altında yattığını görme arzusu şahlanır. Ama bu güruhun tepesinde üst üste yığılı dağlar gibi, bir dağ kulesinin duvardaki gölgesi gibi hareketsiz ve iri, dostun resmi yükselir, belki Esch'in resmidir,

ciddi ve ağırbaşlı; Binbaşı von Pasenow'a öyle gelir ki kötülüğün lime lime edilip hiçliğe yollanması o dost için olmalıdır. Binbaşı von Pasenow kardeşini özler.

Mathilde hemşire Hekim Binbaşı Kuhlenbeck'i arıyordu. Onu saygın meslek sahipleriyle otururken buldu. Tüccar Kringel, lokantacı ve et tütsücüsü Quint, mimar Herr Salzer, posta müdürü Herr Westrich hep orada oturuyorlardı. Karıları ve kızları da yanlarında yer almıştı.

"Bir saniye, hekim binbaşım."

"İşte beni gözüne kestirmiş bir karı daha."

"Bir saniyecik, hekim binbaşım."

Kuhlenbeck ayağa kalktı: "Ne oldu, çocuğum?"

"Teğmen Jaretzki'yi buradan yollamamız gerek…"

"Desene, alacağını almış."

Mathilde hemşire onaylarcasına gülümsedi.

"Gidip bir bakayım ona."

Jaretzki sağlam kolunu masaya koyup üstüne yatmış, başını koluna gömmüş, uyuyordu.

Hekim binbaşı saate baktı: "Nöbeti Flurschütz devralır. Birazdan arabayla gelir. Giderken bunu da götürsün."

"Burada böyle bırakılabilir mi, hekim binbaşım?"

"Zaten başka çare kalmayacak. Savaş savaştır."

Dr. Flurschütz hafif iltihaplı gözlerini kırpıştırarak şenlik bahçesine baktı. Sonra salona girdi. Binbaşı ile diğer seçkin kimseler şenlikten çoktan gitmişlerdi. Uzun sofra kaldırılmıştı, bütün salon kalın, dumanlı, terli, sürüklemeli bir şekilde ileri doğru hareket eden dansa hizmet ediyordu.

Hekim binbaşıyı görmesi epey vakit aldı; Kuhlenbeck ciddi ifadesi ve havaya kaldırdığı sakalıyla eczacının karısı Paulsen'le vals ediyordu. Flurschütz dansın sonunu bekledi, sonra geldiğini haber etti.

"Ha, sonunda, Flurschütz. Vakur amirinizi görüyorsunuz işte, elinizin ağırlığıyla bakın nasıl çocukça eğlencelere sokuyorsunuz onu... Ama artık hiçbir şey kâr etmez; hekim binbaşı dans ederse üsteğmen de uymak zorundadır."

"Hekim binbaşım, emre itaatsizlik, ben dans etmem."

"Buna gençlik mi denir... Sanırım ben hepinizden daha gencim... Ama şimdi gidiyorum, arabayı sonra size yollarım. Jaretzki'yi yanınıza alırsınız; şu an körkütük sarhoş... İki hemşireden biri benimle geliyor, diğeri sizinle."

Carla hemşireyi bahçede arayıp buldu: "Carla hemşire, ayağı yaralı dört kişiyle birlikte sizi eve götürüyorum. Onları bulun, ama çabuk."

Sonra yükünü topladı. Üç adam arkaya, Carla hemşire ile bir adam ön koltuğa oturdu, kendisiyse şoförün yanına geçti. Yedi koltuk değneği dik dik siyah havaya bakıyordu (sekizincisi arabanın bir tarafında duruyordu). Siyah çadıra yıldızlar asılıydı. Benzin ve toz kokusu vardı. Fakat zaman zaman, hele de dönemeçlerde ormanın yakınlığı seziliyordu.

Teğmen Jaretzki ayağa kalktı. İçinde kompartımanda uyuyakalmış gibi bir his vardı. Tren büyücek bir istasyonda durdu; Jaretzki'nin canı büfeye gitmek istiyordu. Peron kalabalıktı, çok ışıklıydı. "Pazar trafiği," dedi içinden. Üşümüştü. Karnının etrafı. Sıcak bir şeyler iyi gelecektir. Birden sol kolunun eksikliğini duydu. Herhalde bagajda olacaktır. Masalar ile insanların arasından kendine yol açtı. Tombala standında durdu.

"Bir *grog**," diye emretti.

Mathilde hemşire Dr. Flurschütz'e, "İyi ki geldiniz," dedi, "Jaretzki'yle bugün işimiz iş."

"Hallederiz, hemşire… İyi eğlendiniz mi?"

"Eh işte, epey keyifliydi."

"Size de biraz tekinsiz geliyor mu, hemşire?"

Mathilde hemşire anlamaya çalıştı, cevap vermedi.

"Canım, eskiden olsa böyle bir şeyin hayalini kurabilir miydiniz?"

"Kilisedeki takdis merasimlerimizi andırıyor."

"Biraz isterik bir kilise takdisi."

"Evet, belki, Doktor Flurschütz."

"Hâlâ yaşayan boş kalıplar… Kilise takdisi gibi duruyor ama insanlar başlarına gelenin farkında değil…"

"Yoluna girecektir yine, doktor bey."

Adamın karşısında sağlıklı ve dik duruyordu.

Flurschütz başını iki yana salladı: "Hiç yoluna giren bir şey olmadı daha… En başta da mahşer günü… Benzer görünüyor, değil mi?"

"Aklınıza neler geliyor, doktor!.. Ama hastalarımızı toplamamız gerek."

Başıboş dolanan Jaretzki'yi müzik kameriyesinin yanında gönüllü asker Dr. Pelzer yakaladı: "Teğmenim, alelacele bir şeyler aranır gibisiniz."

---

* Rom veya benzeri içkiye sıcak su ile şeker karıştırılarak hazırlanan, adını muhtemelen, tayfasına yalnız suyla seyreltilmiş rom verilmesini emreden *Old Grog* lakaplı İngiliz Amiral Vernon'dan alan alkollü içki. (ç. n.)

"Evet, *grog*."

"Harika fikir, teğmenim, kış gelip çatacak, ben *grog* getiririm... Siz o arada oturun ama." Uzaklaştı, Jaretzki ise masaya oturup bacaklarını salladı.

Şenlikten ayrılmak üzere olan Dr. Wendling ile karısı geçtiler yanından. Jaretzki selam durdu: "Üsteğmenim, Teğmen Jaretzki, Hessen 8. Avcı Taburu, Kronprinz Kolordusu, Armentières yakınlarında gaz zehirlenmesinden sol kolumu kaybettim, emrinizdeyim komutanım."

Wendling ona garipseyerek baktı: "Memnun oldum," dedi, "Üsteğmen Dr. Wendling."

Jaretzki de, "Yüksek Mühendis Otto Jaretzki," diye ekleme mecburiyeti duydu, bu sırada Hanna karşısında da hazır olda bekliyordu ki kendini ona da tanıttığı belli olsun.

Hanna Wendling bugün epey hayranlıkla karşılaşmıştı. Cana yakınlıkla, "Kolunuza olanlar korkunç," dedi.

"Evet, hanımefendi, korkunç ama adil."

"Olur mu hiç, sayın dostum," dedi Wendling, "adaletten bahsetmenin sırası mı?"

Jaretzki bir parmağını kaldırdı: "Hukukçuların adaleti değil, sayın dostum... Bize verilen yeni bir adalet, insan madem yalnız, bu kadar uzvu ne yapsın?.. Siz de kabul edeceksinizdir, hanımefendi."

"İyi akşamlar," dedi Wendling.

Jaretzki, "Yazık, çok yazık," dedi, "ama doğal, herkes tek başına kalmakla yükümlü... İyi akşamlar, efendim." Tekrar masasına döner.

"Tuhaf biri," der Hanna Wendling.

"Ayyaş soytarı," diye yanıtlar kocası.

Gönüllü asker Pelzer iki *grog* bardağıyla gelip selam durur.

Huguenau dans salonundan koşturarak çıktı. Alnındaki teri sildi, mendilini yakasına soktu.

Mathilde hemşire durdurdu onu: "Herr Huguenau, hastalarımızı bir araya toplamamıza siz yardımcı olabilirsiniz."

"Büyük şeref, hanımefendi, fanfar mı çaldırayım?" Müziğe döndü dönecekti.

"Yok yok, Herr Huguenau, o kadar gürültü çıkarmayın, böyle de olur."

"Rica ederim... Harika şenlikti, değil mi hanımefendi? Binbaşımın söyledikleri de gayet olumluydu."

"Elbette, güzel şenlik."

"Hekim binbaşım da gayet memnun görünüyordu... Keyfi pek yerindeydi... Rica etsem hekim binbaşıma saygılarımı sunar mısınız?.. Yanımızdan hemencecik ayrıldı, kendisine eşlik edemedim."

"Herr Huguenau, rica etsem acaba dans salonundaki askerlerin dikkatini çeker misiniz, Dr. Flurschütz'le girişte bekliyoruz onları."

"Başüstüne, hemen hallediyorum... Fakat yanımızdan bu kadar çabuk gitmek istemeniz haksızlık, hanımefendi... Umarım eğlenmediğinizin göstergesi değildir... Öylesini aklımın ucundan geçirmek istemem..."

Huguenau, yakasında mendil, tekrar salona koşturdu.

"Subaylar ne âlemde, hemşire?" diye sordu Flurschütz.

"Aman, onların icabına bakmamıza gerek kalmadı, nasıl gideceklerini kendileri ayarlamışlar galiba."

"Peki, her şey yoluna giriyor gibi sanki... Ama Jaretzki elimizden kurtulamaz."

Jaretzki ile gönüllü asker Dr. Pelzer hâlâ bahçede, müzik plat-

formunun altında oturuyorlardı. Jaretzki kahverengi *grog* bardağının içinden kâğıt fenerlere bakmaya çalışıyordu.

Flurschütz yanlarına oturdu: "Yatıp uyumak nasıl olurdu, Jaretzki?"

"Karı olursa yatarım, karısız yatmam... Dava onunla başladı, adamlar karısız, karılar adamsız yatıp uyudular... Kötü oldu."

"Bu konuda haklı," dedi gönüllü asker.

Flurschütz, "Mümkün," dedi, "şimdi mi anladınız, Jaretzki?"

"Evet, demin... Ama nicedir biliyorum."

"Bu bilgiyle dünyayı kurtaracağınız muhakkak."

"Almanya'yı kurtarsa yeter..." dedi gönüllü asker Pelzer.

"Almanya..." diyen Flurschütz boş bahçeye baktı.

"Almanya..." dedi Pelzer, "vaktiyle gönüllü asker olarak cepheye yazıldım... Şimdiyse burada oturduğum için mutluyum."

Ağlamaya başlayan Jaretzki, "Almanya..." dedi, çok geç..." Gözlerinin yaşını sildi. "Flurschütz, siz kibar adamsınız, sizi severim."

"Eksik olmayın, ben de sizi severim... Eve gidelim mi artık?"

"Evimiz yok artık, Flurschütz... Ben evlenmeyi deneyeceğim."

"Bugün onun için de geç oldu galiba," dedi gönüllü asker.

Flurschütz, "Evet, geç oldu, Jaretzki," dedi.

"Onun için asla geç olmaz," diye hıçkırıklara boğuldu Jaretzki, "ama sen oramı kestin, domuz seni."

"Oldu mu şimdi, Jaretzki, hadi artık uyanma vakti..."

"Sen benim bir tarafımı kesersen ben de senin keserim... Bunun için de savaş sonsuza dek sürmelidir... Hiç el bombasıyla denedin mi?.." Ciddi ciddi başını salladı. " Ben, ben

denedim… Zarif birer yumurtadır şu el bombaları… Çürük yumurtadır."

Flurschütz koluna girdi: "Tamam, Jaretzki, belki haklısınızdır da… Tamam, belki gerçekten de tek anlaşma aracı odur… Ama haydi artık, dostum."

Askerler girişte Mathilde hemşirenin etrafına toplanmışlardı bile.

"Dik dur, Jaretzki," dedi Flurschütz.

Jaretzki, "Başüstüne," dedi, Mathilde hemşirenin önüne gelince hazır ola geçip tekmil verdi: "Bir teğmen, bir hekim üsteğmen, on dört er emrinize hazırdır… Buramı kestiğini bildiririm, efendim…" Retorik bir ara verdi, sonra cebinden giysisinin boş kolunu çıkarıp Mathilde hemşirenin uzun burnunun önünde sağa sola sallandırdı: "Namuslu ve boş."

Mathilde hemşire seslendi: "Arabayla gitmek isteyenler binsinler; ben diğerleriyle yayan gideceğim."

Huguenau telaşla dışarı çıktı: "Umarım her şey yolunda gitmiştir, hanımefendi, sayımız tamdır… Haydi uğurlar olsun…"

Mathilde hemşireyle, Dr. Flurschütz'le, Teğmen Jaretzki'yle, on dört erin her biriyle esenleşti, bu sırada her birine kendini "Huguenau" diye tanıttı.

61

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (10)

Marie'yle niyetim nedir acaba? Onu davet ediyorum, ona şarkılar söyletiyorum, tüm adabıyla, Talmutçu, hatta dönek Talmutçu demek lazım, Nuchem'le arasını yapıyor, sonra tekrar eve yolluyor, gri misafirhane diyarına gönderiyorum. Onunla niyetim nedir? Hem bu oyuna neden rıza gösteriyor? Ruhumu kurtarmak mı istiyor, yoksa Yahudi'nin Talmutçu ruhunu yakalayıp İsa'ya götürmek gibi temelinden imkânsız ve sonsuz bir göreve mi kalkışası var? Ayrıca, bu Nuchem'in düşündüğü neydi? Anlaşılan, iki kişiyi büsbütün ele geçirmiştim, yine de haklarında bir şey bilmiyorum, ne düşünürler, bu akşam ne yiyecekler, bilmiyorum: İnsan öylesine tek başına ki kimsecikler, onu yaratan Tanrı bile hakkında bir şey bilmiyor.

Mesele beni olağanüstü tedirgin ediyor, Marie'yi hep yalnızca ağzına kadar şarkılarla, İncil alıntılarıyla dolu bir varlık olarak düşleyebildiğim için tedirginliğim katlanıyordu, bu tedirginlik haliyle misafirhanenin yolunu tuttum. Ona rastlayana dek ora-

ya iki kez gitmem gerekti. Hastalarla ilgili görevleri vardı, ancak akşamleyin eve dönüyordu. Neyse, bekleme odasında oturmuş duvardaki İncil ayetlerine, General Booth'un portresine bakıyor, tüm ihtimalleri bir kez daha aklımdan geçiriyordum. Marie'yle ilk buluşmamı, ayrıca Nuchem'le tesadüfen karşılaşmamı hatırladım, o gün bugün olup biten ne varsa gözümde canlandırdım, hepsini zihnime iyice kazıdım, anlık durumu da bunun dışında tutmadım: Bekleme odasını büyük dikkatle gözledim, odada dolandım, yavaştan kararıyordu, çünkü hava kasvetliydi; dışarıda iri damlalar düşüyordu, karanlık hızlanmıştı. Bu odada bencileyin oturan iki yaşlı adam da acaba belleğime dâhil edilebilir mi diye merak ettim, belleğime aldım – işi sağlama almak gerek. Çok yorgundular, düşüncelerine nüfuz etmek mümkün değildi, onlara göre havaydım.

Marie sonunda geldiğinde vakit geç olmuştu. Bu arada iki yaşlı adamı dışarı çıkarmışlardı, bana da aynı muameleyi gösterecekler diye neredeyse korkuya kapılmıştım. Aydınlatması kötü odada beni hemen tanımadı, "Tanrı sizi kutsasın," dedi, ben de, "Mesel bu," diye yanıtladım. Beni tanıyınca, "Mesel değil, Tanrı sizi kutsasın," diye yanıtladı. Ben de bu kez, "Biz Yahudilerde her şey meseldir," dedim. Bunun üzerine, "Siz Yahudi değilsiniz," diye karşılık verdi. Ben de, "Ekmek ve şarap da mesellikte aşağı kalmaz; üstelik Yahudilerle birlikte oturuyorum," dedim. Dedi ki: "Yurdumuz daima Tanrı'dadır." Böylesi doğruydu, onu böyle düşlemiştim, her şeye kutsal bir sözü vardı. Şimdi yine elimdeydi, sesimi yükselttim: "Yahudi evime bir daha adım atmanızı yasaklıyorum." Ama söylediklerim burada boş geliyordu kulağa, onunla tekrar akıllı uslu konuşabilmek için önce yine evimde olması lazımdı galiba; bunun üzerine gülüp dedim ki: "Şaka, *nebbich**, şaka." Gelgelelim bu dediğimle, kurtuluşu kendi sözlerimdense bir yabancınınkilerde, hatta kırk kat yabancı bir halkınkilerde buluyor,

* Yiddişçe: Yazık, maalesef. (ç. n.)

yabancım olan bir tanrının kanatlarına sığınıyordum, faydası yoktu, güvenliğime bir daha kavuşamadım. Olur ya, beklemekten gerçekten hırpalanmış, sonunda bekleme odasından çıkardıkları iki yaşlı adam gibi yaşlanmışımdır, beklemekten haysiyetim kırılmıştı, yaratıcı yerine yaratık, tahtından edilmiş bir tanrı. Neredeyse alçakgönüllü, "Sizi zarar görmekten korumak istiyordum, Dr. Litwak dikkatimi tehlikelere çekti," deyiverdim. Ne var ki gerçeğin çarpıtmasıydı bu, çünkü onun korkusu yalnız Nuchem'in karşılaşacağı tehlikelerdi. Hele de böylesi gülünç bir yarı hür düşünceliyi yalancı şahit göstermek! Özbilincime gerçekten de daha fena zarar veremezdim. Karşı çıkışı ne kadar bayağı olsa da bir paylamaydı: "Sevinç içre olan, zarardan korunmuştur." Bu alçaltma karşısında sabrım tükendi, şu an aslında büyükbaba ile Dr. Litwak'ın işlerini gördüğümü fark etmiyordum. "Genç Yahudi'ye daha fazla bulaşma, şişman bir karısı, çoluk çocuğu var." Ah, keşke ruhunda okuyabilsem, bilebilseydim, söylediklerim onu incitmiş, yaralamış, sevinç içre olduğunu ileri süren bu kalbi parçalamış mıydı – ama eser yoktu, belki de beni hiç anlamamıştı. Bir tek: "Size gelmek istiyorum. Şarkı söyleyeceğiz." Yenilgiyi kabullendim. Yolunu belirleyecek değilim ya diye bir umut parçasıyla, "Birazdan gidebiliriz," dedim. Dedi ki: "Seve seve, ama hastalarımı tekrar ziyaret etmem gerek."

Şu durumda hiçbir iş göremeden evin yolunu tutmaya mecbur kaldım. Yağmur artık ağır ağır yağıyordu. Önümde gencecik bir âşık çift yürüyordu; kol kola gidiyorlardı, kolları yürüyüş temposuyla sallanıyordu.

62

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (8)

Dinler tarikatlardan meydana gelir, çökerek tekrar tarikatlaşır, hepten kaybolmadan önce asıllarına dönerler. Hıristiyanlığın başında tek tek İsa ve Mitra kültleri vardı, sonunda grotesk Amerikan tarikatları var, selamet ordusu var.

Hıristiyanlığın çöküşünün ilk büyük tarikat oluşumu Protestanlık. Tarikat, yeni bir din değil. Çünkü yeni dinlerin en önemli özelliği eksikti: Yeni kozmogoniyi yeni tanrı yaşantısıyla karıştırarak yeni dünya bütünlüğünü oluşturan yeni teoloji. Özü gereği tümdengelimci ve teolojik olmayan Protestanlıksa özerk manevi tanrı yaşantısı alanından çıkmayı reddetti.

Protestanlığa sonradan gelen teoloji olarak Kant'ın verdiği yenilik gerçi yeni pozitivist bilim içeriğine dinî ve Platonik muhteva katma görevini üstlenmişse de Katoliklik örneğine göre teolojik bir değer bütünlüğüne ulaşmaya çabalamaktan fersah fersah uzaktı.

Katolikliği gitgide tarikatlara ayrılmaktan koruma işi karşı reformasyon Cizvitlerince askerî denebilecek çok şiddetli bir değer merkezileştirmesi içerisinde organize edildi. Öyle bir zamandı ki eski putperest halk âdetleri kalıntıları bile kilisenin hizmetine verildi, halk sanatı Katolik dönüşüm yaşadı, Cizvit kilisesi mest halinde bir birlik amaçlayıp hedefleyerek hiç duyulmadık bir şaşaayla buluştu, bu gerçi Gotik çağın her yanına semboller sinmiş birliği değilse de kahramanlık romantizmli yansımasıydı.

Protestanlık tarikatlara ayrılmaya karşı böyle bir korumadan yoksunmalıydı. Onun dindışı değer alanlarıyla ilişkisi, arasına alma değil hoşgörü ilişkisidir. Dindışı "yardımı" hor görür, çünkü münzevilik talebi, tanrı yaşantısının radikal biçimli maneviliğine dönüktür. Mest olma değeri Protestanlık için de dindarlığın asli temeli ve en üst manası olmuşsa bile bu değerin mutlak bir katılıkla dinî değer alanının kendisinden saf, kırılmaksızın ve özerk olarak elde edilmesi gerekliydi.

Protestanlığın dindışı dünyevi değer alanlarıyla ilişkisini düzenlemesini sağlayan, bu değer alanlarıyla kendi dünyevi ve kiliseye dönük varlığını da emniyete almasına yardımcı olan şey katılığın oranıdır. Aklı fikri Tanrı'ya dönükken Tanrı'nın var olan tek ruhani-dünyevi feyzine mecburen sevk edilir, o feyiz, kutsal kitaptır – kitaba bağlılık ise Protestanlık usulünün tüm radikalliğinin, tüm katılığının aktarıldığı en üst dünyevi görev seviyesine yükselir.

Protestanlık düşüncesi: Kategorik görev buyruğu. Katolikliğin tam zıddı: Dış yaşam değerleri inanca dâhil edilmez, teolojiyle kanonlaştırılmaz, bir tek, kitap sayesinde sıkı sıkıya, adeta soğukkanlılıkla gözetilirler.

Protestanlık sözgelimi Leibniz'in hayalini kurduğu bir Protestanlık değerleri organonuna ulaşmak için öbür yola, Katolikliğin yoluna girseydi kendini başka tarikatlara ayrılmaktan belki korurken Katoliklikten aşağı kalmaz ama kendi özlüğünden mecburen vazgeçerdi. Mücadele ettiği eski devletin iktidar araçlarını temellük edince onunla özdeşleşme tehlikesine düşen devrimci partiyle aynı durumda bulunuyordu ve bulunmaktadır. Leibniz'e yöneltilen kripto Katoliklik suçu hepten yersiz değildir.

Hiçbir katılık yoktur ki ardında korku olmasın. Ama Protestanlığın katılığını açıklamak için tarikatlara ayrılma korkusu çok ufak bir saik olacaktır. Harflere sadakate kaçış, kitaba kaçış ise ilahi korkunun doğurduğu bir şeydir, Luther'in *poenitentia*'sından meydana gelen korkunun, Kierkegaard'ın yaşadığı ve Tanrı'nın "yas tutarak tahtına kurulduğu" mutlaklık "gaddarlığından" "mutlak" korkunun.

Protestanlık, Tanrı dilinin son esintisini, şeylerin dilinde sessizleşmiş, mutlaklığın sessizlik ve gaddarlığına kapılmış bir dünyada kitaba bağlılıkla korumak istemektedir sanki – Protestan kişi de ilahi korkusu içerisinde bunun tüylerini diken diken eden tek hedef olduğunu idrak etmiştir. Çünkü tüm değer alanlarının devre dışı bırakılmasıyla, özerk Tanrı yaşantısına tekrar radikal bir atıfta bulunulmasıyla son bir soyutlamaya kalkışılır, soyutlamanın mantıki şiddeti doğrudan doğruya her tür dinî ve dünyevi inanç içeriğinin kaldırılmasında, içeriğin mutlak bir içerik yoksunluğu olmasında diretir, geride saf bir biçimden, "kendi başına dinin", "kendi başına mistisizmin" saf, içeriği boşaltılmış ve nötr biçiminden başka şey bırakmayarak.

Yahudiliğin dinî yapısıyla örtüşme dikkat çekicidir: Burada belki Tanrı yaşantısının nötrleştirilmesi süreci, mistik şeylerin

duygulara bağlı ve dünyevi her şeyden arındırılması, kendinden geçirici "dış" yardımların bertaraf edilmesi işleri çok daha ileri gitmiş, burada dünyevi insanın mutlağın soğukluğuna belki pek katlanamayacağı bir yakınlaşmaya çoktan ulaşılmıştır – bununla birlikte dünyevilik ve dinîlikle bağın son kalıntısı olarak yasanın bütün sertliği ve şiddeti burada da mevcuttur.

Manevileştirme sürecindeki bu örtüşme, inanç biçimlerindeki bu örtüşme ki etkileri Ortodoks Yahudilerin kimi mizaç özelliklerinin Kalvenist İsviçreliler veya püriten İngilizlerinkilerle örtüştüğünün sık sık iddia edilmesine dek varacaktır, işte bu örtüşme elbette dış durumdaki birtakım benzerliklere de indirilebilecektir: Devrimci bir hareket olarak Protestanlık, ezilmiş azınlık olarak Yahudilik, her ikisi de muhaliftirler, hatta denebilir ki sözgelimi İrlanda'dakine benzer azınlıkta kalmış bir Katoliklik bile aynı karakter özelliklerini gösterir.

Bununla birlikte bu türden bir Katolikliğin Roma Katolikliğiyle alakası, asıl Protestanlık düşüncesinin *High Church** içindeki Romalı eğilimlerle alakası kadar azdır. İşaret tersyüz edilivermiştir. Bu tür tecrübi olgular neye yorulursa yorulsunlar açıklama değerleri cüzidir – çünkü arkalarında belirleyici Tanrı yaşantısı bulunmasa olgular da var olmayacaktır.

Yeni dönemin üslubunu belirleyen, bu sessiz, radikal ve süslemesiz dindarlık, katılığa, yalnız katılığa boyun eğmiş bu sonsuzluk mudur? İlahiliğin bu şiddetinde sonsuz bir uzaklığa kaydırılmış makullük noktasının beyanı yer almaz mı? İçeriği dünyevi olanın bu her şeyi öğütüşünde değerleri paramparça edişin kökeni yok mudur? Evet.

* Anglikan Kilisesi'nde Katoliklik hareketi. (ç. n.)

Yahudi, sonsuzluğunun soyut katılığı sayesinde hakiki anlamıyla modern ve "en ileri" insandır: Kendini bir kez seçtiği değer ve meslek alanına mutlak radikallikle veren odur, mesleği, rastgele içine düştüğü geçim mesleğini hiç bilinmedik bir mutlaklığa çıkaran odur, başka bir değer alanına bağı olmaksızın ve yaptıklarına kayıtsız şartsız katılıkla kendini adamış halde en yüce manevi performansla ışıyan, maddiyatta en hayvani sefilliğe alçalan odur: İyilikte, kötülükte ne olursa olsun ifrata kaçar – iki bin yıldır gettonun pek görünmez bir çayı gibi yaşamın büyük ırmağının yanında akmış mutlak soyutluk akıntısı sanki artık ana akıntıya dönüşecektir, iki bin yıl boyunca en sönük olanın himayesine teslim edilmiş bulunup asgari seviyesine çekilen soyutlamanın tüm verimliliğine sanki Protestanlık düşüncesinin radikalliği zehrini akıtmıştır, sanki bu düşünce potansiyel olarak saf soyutluğun, mutlak yayılma kabiliyetinin yalnızca onun içinde mündemiç zincirlerini infilak ettirircesine kırmıştır ki zaman paramparça olsun, düşüncenin sönük koruyucusu da çöküp giden zamanın paradigmatik bir cisimleşmesine dönüşsün.

Hıristiyan kişi için görünüşte bir tek iki ihtimal vardır: Ya Katolikliğin topyekûn değerindeki, kilisenin annelerinkini aratmayan kucağındaki şimdilik hâlâ mevcut bulunan esenlik veya soyut Tanrı'dan duyulan dehşeti mutlak Protestanlıkla göğüsleme cesareti – bu kararın verilmediği yerde gelecek korkusunun ağırlığı duyulur. Fiiliyatta da öyledir, tüm kararsızlık ülkelerinde bu korku biteviye kol gezer, gizliden gizliye mevcuttur, ifadesini isterse yalnız Yahudi'den duyulan dehşette bulsun, zihni ve yaşayışı geleceğin menfur resmi olarak hadi idrak edilmese de hissedilen Yahudi'den.

Protestanca değerler organonu fikrinde tüm Hıristiyanlığın yeniden birleşmesi, Leibniz'in de çabaladığı yeniden birleşme

özleminin yaşadığına şüphe yoktur: Devrinin tüm değer alanlarını kuşatan bu adamın bu çabaya mecbur kalışı neredeyse gereklilik olarak duyumsanır, keza yüzyılları öne alıp mantığın *lingua universalis*, yani evrensel dil olacağını tahmin eden aynı adamın o son birleşmede bir *religio universalis*, yani evrensel bir dinin soyutluğunun olacağını tahmin etmiş olması da böyledir, bu dinin soğukluğuna katlanabilecek tek kişi de belki odur, Protestanlığın en derin mistiğidir. Gelgelelim Protestanlık çizgisi ilkin her şeyin öğütülmesini istemiştir; Leibniz değil Kant felsefesidir Protestanlık teolojisine dönüşen, ilginçtir ki Leibniz'in yeniden keşfi Katolik teologların elinden olmuştur.

Protestanlık sonucu ayrılan ve Protestanlığın her devrimci hareketin şiarından sayılacak o sözüm ona hoşgörüyle tahammül gösterdiği bütün tarikat oluşumları aynı doğrultuda hareket eder, eski Protestanca değerler organonu düşüncesinin kötü birer taklidi, küçültmesi, bayağılaştırmasıdırlar, "karşı reformasyon" zihniyeti taşırlar: Grotesk Amerikan tarikatları hepten bir yana, sözgelimi selamet ordusu yalnız karşı reformasyon Cizvitliğine uygun bir askerî kılık değil apaçık, değerlerin merkezileşmesi, tüm değer alanlarının toplanması eğilimi de gösterir, tıpkı avam şarkılarına inene dek tüm halk sanatlarının yeniden dindarlığa kaydırılıp "kendinden geçirici yardımlar" programına yerleştirilmesi gereği gibi. Dokunaklı ve yetersiz çabalar.

Protestanlık düşüncesini mutlaklığın gaddarlığından kurtarmak dokunaklı ve yetersiz bir çaba, aldatıcı bir umuttur. Dokunaklı bir yardım çağrısı, ilahi bir cemaatin "yardımlarına" yönelik bir çağrı her ne kadar eski bir büyük cemaatin kötü taklidi olarak hissedilse de. Çünkü kapıda bekleyen, tüm katılığı içerisinde sessizliktir, gaddarlıktır, nötrlüktür, yardım çağrısını gitgide daha ısrarlı yapanlarsa gelecek olanı göğüslemekten âcizlerdir.

63

Stadthalle'deki şenliğin ertesi pazarı, Binbaşı von Pasenow, kendisini de şaşırtan bir şey yaptı ve ikindiüzeri Esch'in davetine icabet edip İncil dersini ziyarete gitmeye karar verdi. Olay şu şekilde gelişti: Aslında aklında Esch falan yoktu, belki tek kabahat aniden vestiyerin halkasına dayalı gördüğü bastondaydı, bir şekilde bavuluna karışan ve anlaşıldığı kadarıyla şimdiye dek dolapta saklı kalan beyaz fildişi saplı bastonda. Bastonu elbette eskiden beri biliyordu ama yine de yabancı bir bastondu. Sivil giyinip subayların üniformayla ayak basamayacağı şu açık saçık mekânlardan birine gitmek Binbaşı von Pasenow'a bir an zaruri göründü. Adeta buna yakın bir şey olsun diye kılıcını beline takmadı, otelden eline baston alıp çıktı. Binanın önünde biraz tereddütle durdu, sonra ırmak yönünü tuttu. Bastonuna dayanmış, yavaşça geziniyordu, belki bir kaplıca semtindeki yaralı veya hasta bir subay gibiydi – bastonun lastik ucunun eksik olduğu şöyle bir aklına geldi. Böylelikle aheste adım kente kadar yaklaştı, üstünde her an geri dönebilecek bir adamın hafif serbestlik duygusu vardı, izne çıkmış bir subaydı. Gerçekten de birazdan döndü -sevindirici ve rahatlatıcı olmakla birlikte tedirgin de eden bir

eve dönüştü- sanki aceleyle yerine getirmesi gereken ivedi bir vaadi var gibi en kısa yoldan Esch'in mülküne yollandı.

Bağlılarının sayısı arttı artalı ve şu güzel mevsimde zaten ısıtmalı bir mekâna ihtiyaç da olmadığından toplantılar eski meyhane binasının boş ambarında yapılıyordu. Sohbet grubundan bir dülger basit sıralar hazırlamıştı; mekânın ortasında tek sandalyeli ufak bir masa bulunuyordu. Pencere olmadığından kapı açık bırakılmıştı, avluya adımını atan binbaşı nereye döneceğini derhal anladı.

Binbaşı kapıda görünüp gözü loşluğa alışsın diye biraz bekleyince herkes ayağa kalktı; durum sanki kışlayı teftiş için üslerinin gelmesini beklemişler gibi görünüyor, bu izlenim hazır bulunan askerî personelin üniformalarıyla da pekişiyordu. Teşbih kabîlinden de olsa daha alışıldık vakarına tekrar dönüş binbaşı için durumun olağanüstülüğünü hafifletti; onu karanlığa kaymaktan alıkoyan hafif ama sağlam bir el gibiydi, demin atlatılmış bir tehlikenin hayal meyal sezgisi gibiydi, selam verdi.

Esch de diğerleriyle ayağa fırlamıştı, konuğa ufak masanın ardındaki sandalyeye kadar eşlik etti. Kendisi yan tarafta durdu, başında nöbet beklemek için yanına gelmiş bir meleği andırıyordu. Binbaşı da benzer bir duyguya kapıldı, hatta ziyaret amacı bu sayede yerine gelmiş, çevresini bir güvenlilik atmosferi sarmıştı sanki, evinin yolunu bulmuş biri misali onu arasına kabul etmek isteyen sadeleştirilmiş bir yaşam mekânıydı. Onu çevreleyen suskunluk da kendi başına bir amaç gibiydi, ebediyen sürüp gidebilirdi: Kimsecikler tek kelime etmiyordu, suskunlukla dolu, suskunluğun tuhafça boşalttığı mekân adeta kendi sınırlarını aşarak genişlemişti, açık kapının önündeki sarı gün ışığı, kıyısında oturdukları engin bir nehir gibi akıp geçiyordu. Suskun hareketsizlik ne kadar sürdü, kimse bilmiyordu, ölümün insanın yanında dikildiği saniyenin donuk kararsızlığıydı bu adeta, binbaşı yanında dikilenin Esch olduğunu bilmesine rağmen ölümün tüm kardeşliğini hissediyor,

tehdidini tatlı bir durakmış gibi duyumsuyordu. Yüzünü ona dönmeye çalışması belirleyici bir şeyler bekleyen, buna rağmen son âna dek zevahiri kurtarması gerektiğini bilen kimselerdeki zorlanmayla oldu. Kendini epey zorlayarak ona döndü ve, "Lütfen devam edin," dedi.

Gelgelelim olan bir şey yoktu, çünkü Esch, binbaşının beyaz saç ayrımına bakıyor, binbaşının kısık sesini işitiyordu, sanki binbaşı onun hakkındaki, o da binbaşı hakkındaki her şeyi biliyordu, birbirleri hakkında pek çok şey bilen iki dost… Binbaşıyla ikisi sanki yükseltilmiş, aydınlatılmış bir sahnedeydiler, ayrıcalıklı bir konumdaydılar, toplantı sessiz geçiyordu, sanki bir çan sesi susmalarını buyurmuştu, elini binbaşının omzuna koyma cesareti gösteremeyen Esch sandalyenin arkalığına dayanıyordu ama aslında bu da pek münasip değildi. Kendini güçlü, sağlam ve zinde hissediyordu, gençliğinin en iyi günlerindeki kadar güçlü, bir o kadar esen ve yumuşak, sanki her türlü insan işinden azadeydi, sanki o mekân artık üst üste dizili tuğlalardan, kaba biçilmiş kalaslardan yapılma değildi, sanki hepsi Tanrı işiydi, sanki ağzındaki söz Tanrı kelamıydı. İncil'i açtı, Elçilerin İşleri 16. bölümden okudu: "Birdenbire öyle şiddetli bir deprem oldu ki, tutukevi temelden sarsıldı. Bir anda bütün kapılar açıldı, herkesin zincirleri çözüldü. Zindancı uyandı. Zindan kapılarını açık görünce kılıcını çekip canına kıymak istedi. Çünkü tutukluların kaçtığını sanmıştı. Ama Pavlus yüksek sesle, 'Canına kıyma, hepimiz buradayız!' diye seslendi."

Parmakları kapalı kitabın sayfaları arasında, boğazını dikkatle temizleyen Esch beklemekteydi. Binanın temelden sarsılmasını bekliyordu, o an büyük bir keşfin ortaya çıkmasını bekliyordu, onun siyah sancağı çekme buyruğunu vermesini bekliyordu ve düşündü: Zamanı saymanın esası olan kişiye yer açmam gerek. Düşündü ve bekledi. Binbaşı içinse işittiği sözler, düşerken buz kesen damlalar gibiydi; susuyor, herkes de onunla susuyordu.

Esch dedi ki: "Kaçışlar manasız, tutuklanmayı gönüllülükle göğüslemeliyiz… Görünmeyen, kılıçlı kişi arkamızda."

Binbaşının bir an gayet doğru olarak tasavvur ettiği üzere Esch İncil'den okuduğu yerin manasını kısmen anlamına uygun, kısmen son derece belirsiz ve düşteymişçesine kavramıştı, ama ihtiyar adam aklından geçenlere takılmadı, düşündükleri zihnindeki bir anıya benzese de pek anı denemeyecek bir resme gömüldü, zira her şeyi kanlı canlı gözünün önünde görüyordu: Yaşlı müstahfızlar, genç erler, elçiler ile havariler gibiydiler, bir sebze kilerinde veya karanlık bir türbede toplaşmış bir cemaat gibi, belirsiz yabancı bir dil konuşarak, gene de çocukların dili gibi anlaşılır, cennetin gümüşi bulutlarının parıltısıyla sarılıydılar – kararlılığın vecdiyle dolu ve tıpkı kendi kadar iyimser havariler, başları kalkık, cennetteki buluta bakıyorlardı.

"Şarkı söyleyelim," diyen Esch bizzat başladı:

"Yüce Tanrı, Zebaot,
Merhametine al bizi,
Birleştiren bağını dola,
Elinle yönlendir bizi,
Yüce Tanrı, Zebaot."

Esch çizmesinin ökçesiyle ritim vuruyordu; oradakilerin çoğu da aynısını yapıyor, ritme uyarak sallanıp şarkı söylüyorlardı. Belki binbaşı da söylüyordu, bilmiyordu, daha ziyade içinden söylediği bir şarkı gibiydi, kapalı gözlerindeki bir şarkı, şarkı söyleyerek buluttan düşen billur bir damla. Ve şu sesi işitti: Canına kıyma, hepimiz buradayız!

Esch şarkıyı yavaşça bitirtti, sonra da dedi ki: "Zindanın zifirî karanlığından kaçmanın hiç yararı yok, çünkü tek kaçtığımız yer yeni karanlık olur… Vakit gelmiş olunca evi yeniden inşa etmeliyiz."

Bir ses tekrar başladı:

"Kıvılcımlarına ateş aldır,
Kıpkızıl ateş aldır,
Yüce Tanrı, Zebaot"

"Kapa çeneni," dedi başka bir ses.
Bir sonraki sesten cevap geldi:

"Ateşle vaftiz et bizi. İsa Mesih,
Yolla ateşi!
O ateş ki hakkımızdır.
Yolla ateşi!
Efendim, Tanrı'mız, yalvarıyoruz sana,
Yolla ateşi!
Her şey ancak böyle düzelir.
Yolla ateşi!"

Öbür ses gene, "Kapa çeneni," dedi, mıymıntı bir sesti, bununla birlikte bir kiler kubbesi gibi gümbürdüyordu, iki değnekten destek alarak, uzun sakalıyla orada dikilen, redif eri üniformalı birinin sesiydi. Katlandığı zahmete rağmen şunları söylemeyi sürdürdü: "Ölmemiş olan çenesini kapayacak... Ölmüş olan, vaftizlidir, öbürleri değildir."

Fakat ilk şarkıcı yerinden fırlamıştı, sesi şarkı söyleyerek karşılık verdi:

"Kurtar, ah, kurtar beni ölümden,
Yüce Tanrı, Zebaot."

Binbaşı da, "Yolla ateşi," dedi, çok kısık sesle söylemesine rağmen Esch ona doğru eğilecek kadar işitilmişti. Bedenî olmayan bir eğiliş denebilirdi, en azından binbaşı öyle duyumsadı, bu yakınlaşmada hafif bir emniyet vardı, rahatlatıcı, bir yandan da tedirgin ediciydi, binbaşı önündeki ufak masada duran bastonunun fildişi sapına, üniforma ceketinin kolundan görünen beyaz manşete baktı – bedenî olmayan bir dinginlik denebilirdi, karanlık mekânın, tüm o ses karmaşasının üstüne gerilmiş duran inceltilmiş, aydınlık, neredeyse beyaz bir dinginlikti adeta, tuhaf soyutlukta bir bayağılık, basitleştirme içindeki tın tın tınlayan, şeffaf bir ağ. Dışarıda, gün ışığı ırmağı keskin, ateşli bir koruma gibi akıp geçiyordu; bir limandaydılar, bir aile kabrinde, bir mahzende, bir katakompta.

Esch belki binbaşının konuşmayı sürdürmesini bekliyordu, çünkü binbaşı elini iki kez kaldırdı, adeta şarkının ritmik ölçüsüne katılarak, adeta onu selamlarcasına – Esch nefesini tuttu, gelgelelim binbaşı elini tekrar indirdi. Bunun üzerine Esch, söylediğiyle ölüden diri çıkacakmışçasına, "Özgürlük meşalesi… aydınlatıcı yangın… hakiki özgürlük meşalesi," dedi.

Ne var ki binbaşı için bir tür kaynaşmaydı bu, ne söylesin bilemedi, tepesinde ışık saçan meşale çemberini mi görüyor, "Yolla ateşi," nakaratını habire tekrarlayan adamın sesini mi işitiyordu? Arkadan cılız cılız gelen, "Kurtar bizi karanlıktan, götür bizi cennetin hazlarına…" Esch'in sesi mi ufak tefek saatçi Samwald'in ağlayışı mıydı?

Fakat inim inim inleyerek doğrulan -doğrulurken değneklerinden birini savuruyordu- redif eri boğuk sesler çıkarıyor, ağlamaklı sözler söylüyordu: "Ölülerin arasından dirildi… Yeryüzünde bulunmamışlar çenelerini kapasınlar."

Esch at dişlerini gösterdi, sonra güldü: "Pis çeneni sen kendin kapayabilirsin, Gödicke."

Kaba sözlerdi bunlar; Esch'in kendisinin o kadar gülesi geldi ki uykusunda adeta felç olmuşçasına gülen biri gibi boğazı acıdı.

Bununla birlikte binbaşı ne konuşmanın kabalığını ne kulak tırmalayan kahkahayı işitti, çünkü daha iyi bilgiye sahip olduğundan yüzeylerin çiğliğini delen bakışları vardı, evet, çiğliği hiç fark etmiyordu, daha ziyade Esch bir çırpıda her şeyi hal yoluna koyabilir, Esch'in loş ışıkta neredeyse tanınmaz yüz hatları bütün mekânla kaynaşarak tuhaf loşlukta bir manzara oluşturabilirdi sanki, gümbür gümbür kahkahanın içinden yüzüne ışıldayan, yan pencereden sarkıp gülümseyen bir ruh vardı, kardeş bir ruh, gene de tekil bir ruh değildi, gene de yakında değildi, sonsuz uzaklıkta bir memleket gibiydi. Derken Esch'e gülümsedi. Gelgelelim Esch'in içinde de bilgi vardı, ortak bir gülümseyişin onları yüksek bir kademeye birlikte çıkaracağını da biliyordu, eskide ne varsa silip süpüren uğultulu bir rüzgârın ortasında çok uzaklardan gelirmişçesine bir his vardı içinde, sanki burada menzile varmak için ateş gibi kızıl bir taşıtla geliyordu, kimin adı neymiş fark etmediği, birinin öbürüne karıştığını fark etmediği yüksek menzile, bugünün yarının kalmadığı menzile – özgürlük esintisinin alnına değdiğini seziyordu, düş içinde düş; Esch yeleğinin düğmelerini çözerek olduğu yerde duruyordu, dimdikti, sanki ayağını şatonun dış merdivenine koyacaktı.

Şüphe yoktu, Ludwig Gödicke denen adamı her şeye rağmen ürkütememişti. Adam seke seke küçük masanın kenarına kadar seğirtmiş, mücadeleye hazır haykırıyordu: "Konuşmak isteyenler önce sürünüp toprağa girsinler… Şuraya…" Değneğinin ucuyla balçık toprağı oydu: "İşte… Önce kendin şuraya gir."

Esch'in yine gülesi geldi. Kendini güçlü, sağlam, zinde hissediyordu, ayaklarının üstünde dinçti, öldürme zahmetine değecek herifti. Uykudan uyanan veya çarmıha gerilmiş biri gibi uzattı kollarını: "Ne o, beni döve döve öldürecek misin?.. Değneklerinle? Değnekle yürüyorsun sen, ucube seni."

Kimileri, Gödicke'yi rahat bırakmalı, diye seslendiler, kutsal adamdı o.

Esch umursamaz bir hareket yaptı: "Kimse kutsal değil... Tek kutsal, evi inşa edecek oğuldur."

Duvarcı Gödicke, "Tüm evleri ben inşa ederim," diye kükredi, "tüm evleri ben inşa ettim... Hep daha yükseklerini..." Sonra da küçümseyerek tükürdü.

"Amerika'daki gökdelenleri," diye sırıttı Esch.

Saatçi Samwald, "Gökdelen de inşa edebilir," diye ağladı.

"Tabii, kendini del sen... Duvarları delebilir."

"Topraktan çıkıp göğün içine dek..."

Gödicke iki değneğiyle birlikte kollarını havaya kaldırmış, tehditkâr ve kudretli görünüyordu: Ölülerin arasından dirildi!"

"Ölü!" diye bağırdı Esch, "Ölüler kendilerini güçlü sanırlar... Evet, güçlüdürler ama karanlık evde yaşamı uyandıramazlar... Ölüler katildir! Katil!"

Ortalıkta koyu renkli bir kelebek gibi kanat çırpan katil sözünden korkarak duraksadı, binbaşının tavrı karşısındaki korkusu ve sessizliği aşağı kalmıyordu: Çünkü binbaşı tuhaf tutuklukta bir hamleyle ayağa kalkmış, kelimeyi tekrar etmişti, "katil" diye donuk donuk yineliyor, dehşet verici bir şeyler bekler gibi, açık kapıya ve avluya bakıyordu.

Herkes susuyor, binbaşıya bakıyordu. Binbaşı kımıldamıyor, hâlâ büyülenmiş gibi kapıya bakıyordu, Esch de oraya bakmaktaydı. Orada olağandışı hiçbir şey görünmüyordu; hava gün ışığında titreşiyor, güneş ırmağının öbür kıyısındaki bina duvarı -binbaşı, rıhtım duvarı diye düşünmeden edemedigöz alıyordu, kapı ile kanatlarının kahverengi kasasında dört köşe beyaz bir kesitti. Ama mesel, mutluluk verici doğrudanlığını yitirmişti, Esch de ortalığa yerleşen dinginliği kullanarak İncil'de geçen, "O saat itibarıyla tüm kapılar açılmıştı," cümlesini bir daha yüksek sesle okudu, okumasıyla kapı

binbaşının gözünde yeniden olağan bir ambar kapısına döndü, dışarıdaki avlunun uzaklardan memleketi ve ahırların ortasındaki büyük çiftliği andırması dışında bir şey kalmamıştı. Esch, "Canına kıyma! Hepimiz buradayız!" diye bitirdiğinde de dinginlik yoktu artık, korku vardı – mesel ve vekalet dünyasında yalnız kötülük canlı olabilir korkusu. Esch bir daha, "Hepimiz buradayız," dedi, ne var ki binbaşı inanamıyordu, çünkü gözlerinin önündekiler elçi ve havariler olmaktan çıkmıştı, müstahfızlar ve acemi erlerdi, erat takımıydı ve biliyordu ki Esch, kendisi gibi, kendisi kadar tek başına, korku içinde kapıya bakıyordu dik dik. Böylece yan yana durdular.

Derken bir şey oldu, karanlık kasanın dibinde, kapının pervazında bir şekil belirdi, değirmi, tıknaz bir şekildi, avlunun beyaz çakıllarında güneş kararmadan kımıldanıyordu. Huguenau. Elleri arkasında, sallana sallana yürüyerek oradan geçen biri gibi avluda geziniyordu, kapının önünde durdu, gözlerini kırpıştırarak içeri baktı. Binbaşı hâlâ kıpırdamaksızın duruyordu, Esch duruyordu, çünkü onlara sonsuzluk gibi gelse de anca birkaç saniye geçmişti. Huguenau burada neler olduğuna kanaat getirince şapkasını çıkardı, parmak uçlarına basarak içeri girdi, binbaşının önünde eğildi ve bir bankın ucuna mütevazı bir tavırla oturdu. "Canlı," diye mırıldandı binbaşı, "katil…" Ama belki de söylememişti, çünkü boğazı düğümlenmişti, adeta imdat çağırarak Esch'e baktı. Esch ise gülümsüyor, neredeyse iğnelercesine gülümsüyordu, oysa Huguenau'nun içeriye dalışını kendisi de kurnaz bir saldırı veya suikast gibi görmüştü yahut hançeri tutan el sefil bir ajanın olsa bile gelmesi arzulanan kaçınılmaz bir ölüm gibi – Esch gülümsüyordu, ölümle burun buruna duran, kurtulup özgür kaldığından ve ona her şey serbest olduğundan binbaşının koluna dokundu: "Aramızda hep bir hain vardır." Binbaşı da kısık sesle karşılık verdi: "Toplanıp gitsin… Toplanıp gitsin…" Esch başını iki yana sallayınca ekledi: " Çıplak ve yalın, teşhir edilmiş… Evet, çıplak ve yalın teşhir edilmişizdir

öte tarafta…" Sonra da nihayet, Aman, ne fark eder…" dedi, çünkü içinden birdenbire yükseldiğini hissettiği tiksinti dalgasında, üstün kudretiyle geniş geniş kayıtsızlık akıyor, yorgunluk akıyordu. Sonra yine yorgun ve hantal, küçük masanın yanına çöküverdi.

Esch'e kalsa olup bitenleri o da hiç işitmek ve görmek istemezdi. Ona kalsa toplantıyı bitirirdi. Ama binbaşının böylesi keyifsiz ayrılmasına gönlü razı değildi, onun için de biraz yakışıksız bir şekilde İncil'i masaya vurup haykırdı: "Metni takip ediyoruz. Yeşaya, 42. bölüm, 7. ayet: Öyle ki, kör gözleri açasın, mahpusları hapisten, karanlıkta oturanları zindandan çıkarasın."

"Amin," diye karşılık verdi Fendrich.

Binbaşı da, "Güzel mesel," dedi.

"Kurtuluş meseli," dedi Esch.

"Evet, kurtarıcı kefaret meseli," diyen binbaşı törendeymişçesine hafifçe silkindi, "güzel mesel… Bugünlük burada bitirelim mi?"

"Amin," diyen Esch yeleğini iliklediı.

Cemaat, "Amin," dedi. –

Ambardan çıkıp sessiz sessiz konuşarak hâlâ kararsız, avluda bekleşirlerken, Huguenau grupları yara yara binbaşının yanına gitti ama onun reddedici tavrıyla afalladı. Buna rağmen selam vermekten vazgeçmek istemiyordu, hele de bu amaçla dağarcığında bir nükte hazırlamışken: "Demek binbaşım taze pişmiş papaz efendimizin ilk ayinini kutlamaya geldiler?" Bu hitabı sonlandıran kısa ve alışılmadık baş sallayışı, ilişkinin bulandığını kafasına soktu, binbaşı arkasını dönüp dikkat çekici yükseklikte bir sesle, "Haydi Esch, azıcık kentin dışına yürüyelim," deyince durum daha da belirginleşti. Huguenau anlamazlık, öfke ve arayış içindeki hayal meyal bir suçluluk karışımında kalakaldı.

Öbür ikisi bahçeden geçen yoldan gittiler. Güneş çoktan batıdaki dağ silsilelerine meyletmişti.

O zamanlar yaz sanki hiç bitmeyecek gibiydi: Aynı pırıl pırıl ışık içinde yaldızlı, titrek sessizlik günlerinin biri diğerini kovalıyor, adeta tatlı dinginlikleri karşısında savaşın en kanlı safhasını iki katı manasız göründürmek istiyordu. Güneş sıradağların ardında kaybolup göğün rengi gittikçe narinleşen bir maviyle açılır, şose gitgide daha huzurlu bir şekilde yayılıp dört bir yanda yaşam bizzat uykunun soluğu gibi kendi içine katlanırken, o dinginlik alabildiğine alenileşti, insan ruhunu kabul için alabildiğine hazır bulundu. Herhalde pazar huzuru tüm Alman anavatanının üzerini kaplamıştı, binbaşı ise şiddetle fışkıran özlemi içinde akşam vakti tarlalarda gezintiye çıkmış karısını ve çocuklarını yâd ediyordu: "Keşke geçiverse bütün bunlar artık." Esch söyleyecek hiçbir teselli sözü bulamıyordu. Her türlü yaşam ikisine de umarsız geliyordu, tek cüzi kazançları ikisinin bakışlarının üstünde beklediği akşam manzarasındaki bir gezintiydi. Darağacını beklemek gibi, diye düşündü Esch. Böylece suskun suskun yürüdüler.

64

Hanna iznin sonunu iple çekiyor demek yanlış olurdu. Ondan korkuyordu. Hanna her gece bu adamın sevgilisi olmuştu. Günlük işleri de bilincinin şimdiye dek akşamı ve yatağı bekleyişle silik silik ama çarçabuk geçip gitmesinden ibaret oldu, hedefine artık çok daha bariz, adına aşk denemeyecek korkutucu bir barizlikle yüz çevirmiş, her şey kadınlık ve erkeklik bilgisine sert mi sert, mutsuz mu mutsuz dalıp gidivermişti: Gülümsemesiz bir saadet, avukat ile karısı için kısmen fazlasıyla ilahi kısmen de fazlasıyla yakışık almayan adeta anatomik bir saadet.

Yaşamlarının yarı baygınlık olduğuna şüphe yoktu. Fakat bu yarı baygınlık deyim yerindeyse tabaka tabaka gerçekleşiyor, asla bilinçsizliğe yuvarlanmıyordu, daha ziyade irade felcinden ıstırap çekerek haberdar bulundukları apaçık, besbelli bir rüyaydı, olup bitenler onları ne kadar özgürlüksüz, ne kadar sahiden şehvetli veya çiçeksi kavrayıp tutarsa üstünde yer alan idrak tabakası o kadar uyanık bir hal alıyordu. Bir tek, bundan bahsedecek durumda değildiler, olmayışlarının sebebi de sözgelimi araya utanma girmesi değildi, daha ziyade gecenin

gündüzden fışkırması gibi fiilden fışkıran o çıplaklaşmaya sözün herhalde asla erişememesiydi – konuşmak dahi en az iki tabakaya ayrılmıştı adeta, olup bitenlere boyun eğmiş, dilin dolaştığı bir gece konuşması ve bir de gündüz konuşmasıydı, olup bitenlerden kopuk vaziyette etraflarından geniş bir kavis çizip umutsuzluk çığlığı ve ağlamasıyla kendi kendini lağvedene dek rasyonelliğe ait kalan bir kuşatma yordamı izliyordu. Lağvettiğindeyse konuşmaları çoğunlukla yakalandıkları hastalığın sebebini el yordamıyla aramaya dönüyordu. Heinrich hemen her gün, "Savaş hele bitsin," diyordu, "her şey farklı olacak… Savaştan ötürü ilkelleştik bir şekilde…" Hanna da hep, "Anlayamıyorum," diye yanıtlardı veya: "İnceden inceye düşünülecek gibi değil, hiçbirini akıl almıyor." Bunları söylerken Heinrich'le eşit haklara sahipmiş gibi konuşmayı temelde reddediyordu; çünkü kocasında da suç vardı, aslında konuların üstünde durmaktansa kendini savunması gerekirdi. Hanna aynanın karşısında sarışın bağa taraklarını açık renk saçlarından çıkarırken dedi ki: "*Stadthalle*'deki tuhaf adam tek başına kalmaktan bahsetti." Heinrich reddetti: "Sarhoştu." Hanna saçını tarıyordu, kalkık kollarından ötürü göğüslerinin gerildiği geldi aklına. Atletinin ipeğinin altından seziyordu, atletin üstünde iki küçük ve sivri çadır gibi belirginleşmişlerdi. Sağlı sollu yanlarında mum biçimli birer ampulün narin motifli pembe bir abajurun ardından ışıldadığı aynada görülüyordu bunlar. Sonra Heinrich'in, "Elekten geçirildik sanki… Toz haline getirildik," deyişini işitti. "Böyle bir devirde dünyaya çocuk getirilmez," dedi kendisi de. Heinrich'e çok benzeyen oğlunu düşünüyordu, kendi sarışın bedeninin adamın bir parçasını içine almaya, kadın olmaya ayarlanışı akıl almaz görünüyordu gözüne. Gözlerini kapaması gerekti. Adam dedi ki: "Suçlulardan oluşan bir nesil yetişiyor belki… Bugün veya yarın durumun bizde de Rusya'daki gibi olmayacağı ne malum… Eh, olmaz umarım… Ama olmasının aleyhindeki tek şey, hâlâ mevcut bir ideolojinin muazzam dayanıklılığı…" Konuşmanın boşa gidi-

şini ikisi de sezdi. Bir davalının, "Bugün de hava şahane, sayın mahkeme azaları," demesinden pek farkı yoktu, Hanna bir anlığına sustu, kendini nefret dalgasına bıraktı, gecelerinin daha utanılası, daha derin, daha hazlı olduğu nefret dalgasına. Sonra da dedi ki: "Bekleyip göreceğiz... Savaşla alakalı galiba... Ama öyle değil... Sanki savaş ancak ikinci sebep..." – "Ne açıdan ikinci?" diye sordu Heinrich. Hanna kaşlarını çattı: "Biz ikinciyiz, savaş ikinci... İlk sıradaki görünmez bir şey, içimizden çıkmış bir şey..." Yuvasının düzenine alelacele geri dönebilmek için -o zamanlar öyle sanıyordu- balayının sonunu iple çektiğini hatırladı. Öyle veya böyle, şu anki durum da benzerdi; balayı da izindir. O zamanlar kendini gösteren şey kapalılık ile tek başınalığın sezgisinden farklı olmamıştı galiba – belki, şu an öyle geliyordu ona, tek başınalık birinci sıradadır, hastalığın nüvesidir tek başınalık! O zamanlar düğünün hemen ardından başladığından -Hanna hesabını yaptı: Evet, daha İsviçre'deyken başlamıştı- ve her şey eksiksiz doğru olduğundan, şüphesi keskinleşti, Heinrich o zaman ona karşı onulmaz bir hata veya başka bir haksızlık işlemiş olmalıydı, bir daha asla geri döndürülemeyecek, ancak daha da büyütülebilecek bir haksızlık, savaşı zincirlerinden boşandırmaya da katkıda bulunmuş muazzam bir haksızlık. Krem sürmüş, parmak uçlarıyla cildine özenle yedirmişti, şimdi de aynadaki yüzünü temkinli bir dikkatle seyrediyordu. O zamanların genç kız suratı yitip gitmiş, bir kadın suratına dönmüştü, içinden genç kızınki ancak hayal meyal seçiliyordu. Hepsi neden birbiriyle alakalı, bilmiyordu ama suskun düşüncelerinin gidişine son verip, "Savaş asıl sebep değil, ancak ikinci bir şeydir," dedi. Sonra anladı: İkinci bir yüzdür savaş, bir gece yüzü. Dünya darmadağın oluyordu, soğuk, hafifçecik küller halinde toz haline gelmiş bir gece yüzü, kendi yüzünün darmadağın oluşuydu, kocası, koltukaltlarından öpünce sezdiği türden bir darmadağın oluşa benziyordu. Kocası, "Elbette, savaş ancak kusurlu politikamızın sonucudur," dedi, daha altta yatan bir sebep olduğu sürece politika-

nın da ancak ikinci bir şey olduğunu bile kavrayabilirdi belki de. Bununla birlikte açıklamasından memnundu, artık yenisini alamayacağı Fransız parfümünü sakına sakına üstüne sıkıp kokuyu havada yakalayan Hanna artık dinlemiyordu: Alnının saçına bitiştiği gümüşi yerden öpülmek için boynunu eğmişti, beklediği oldu. "Henüz," dedi.

65

Esch fevri hareketlerin adamıydı. Bu yüzden de ufacık meseleler bile onu kendini feda edecek hale getirebilirdi. Dilediği şey barizlikti: Bir dünya biçimlendirmek istiyordu, barizliği öylesine güçlü olacaktı ki kendi tek başınalığı demir kazığa bağlıymış gibi bağlı olacaktı ona.

Huguenau ne fırtınalara göğüs germiş biriydi, havasız bir mekânda dolaşsa bile fırtınaları alt ederdi.

Biri daha vardı, kendi tek başınalığından kaçmak için Hindistan'a, Amerika'ya kadar gitti. Tek başınalık derdine dünyevi araçları derman etmek istiyordu – estetti, bu yüzden canına kıymadan edemedi.

Marguerite çocuktu, cinsel ilişkiyle yapılmış bir çocuk, üzerine mevrus günah yapışmış, günahın içinde yalnız bırakılmış: Belki olur da biri ona kaş göz edip adını sorabilir – ama böyle üstünkörü bir ilgi onu artık kurtarmayacaktır.

Mesel yoktur ki gene ancak bir meselle ifade edilmesi gerekmesin – doğrudan olan, mesel sırasının başında mıdır sonunda mı?

Ortaçağ şiiri: Mesel sırası Tanrı'da başlar, Tanrı'ya döner – Tanrı'nın içinde salınır.

Hanna Wendling şeyler için bir düzen diliyordu, süzülen dengesi içinde meselin şiirdeymişçesine kendi kendisine döndüğü.

Biri vedalaşır, öbürü askerden kaçar – hepsinin kaçtığı yer kaostur, bir tek hiç bağlanmamış olan vurulmaz.

Çocuklardan daha umut vadetmeyeni yoktur.

Zihni tek başına bırakılmış kişi kurtuluşu romantizme kaçmakta bulabilir, ruhun tek başına kalmasından cinselliğin senli benliliğine giden bir yol hep vardır – fakat tek başınalığın kendisi için, doğrudan tek başınalık için mesele kaçıp kurtulma imkânı yoktur artık.

Binbaşı von Pasenow tüm hararetiyle memleketin mahremiyetini, görünür şeylerdeki görünmez mahremiyeti özleyen biriydi. Özlemi öylesine şiddetliydi ki görünürlük kat kat görünmezliğe düştü, görünmezlikse kat kat görünürlükteydi.

"Oh," diyen romantik yabancı bir değer sisteminin elbisesini giyinir, "oh, artık ben de sizdenim, artık tek başına değilim." – "Oh," diyen estet aynı elbiseyi giyinir, "tek başına kalıyorum ama güzel elbise bu." Romantiklik içinde estetik kimse kötülük ilkesini temsil eder.

Çocuk her şeye hemen alışır: Onun için de doğrudan ve tek solukta meseldir zaten. Çocuğun radikalliği buradan gelir.

Marguerite ağladığı zaman sırf öfkesindendi. Kendi kendisine bile merhameti yoktu.

İnsan ne kadar tek başına kalırsa, içinde bulunduğu değer sistemi ne kadar gevşekse, yaptıkları, akıldışılıkla o kadar açık belirlenir. Yabancı ve dogmalaştırılmış bir değer sisteminin biçimlerine sarılan romantik kimse -insanın inanası gelmese de- gayet aklidir, hiç çocuksu değildir.

Akıldışılığın akliliği: Görünüşte mutlak akli davranan Huguenau gibileri iyi ile kötüyü ayırt edemezler. Mutlak akli dünyada mutlak değer sistemi yoktur, günahkârlar yoktur, olsa olsa zararlılar vardır.

Estet de iyi ile kötüyü ayırt edemez, bu yüzden insanı büyüler. Bununla birlikte iyi nedir, kötü ne, gayet farkındadır, tek, ayırt etmek istemez. Bu da onu sefihleştirir.

Öylesine akli bir çağ ki biteviye kaçması gerek.

66

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (11)

Yahudilerden alabildiğine geri çekiyorum kendimi, ama onları gözlemlemeyi sürdürmeye eskisi gibi mecburum. O yüzden yarı hür düşünceli Simson Litwak'ın aralarında işgal ettiği güvenilir konuma her defasında şaşakalıyorum. Şu Litwak'ın budalanın teki olduğu ortada, sırf doğru dürüst bir işe yaramaz diye okutmuşlar – elli yıldan fazladır takma sakalından dünyaya bakan düz, çıplak yüzünü Yahudi ihtiyarlarının düşünüp durmaktan kırış kırış olmuş suratlarıyla kıyaslamak bile yeter! Buna rağmen onların yanında her fırsatta başvurdukları bir tür kehanet hükmü sürüyor gibi. Belki de Tanrı'nın konuşan ağzı olduğunu iddia eden kekemeye inancın kalıntısıdır, çünkü bilime duyulan saygı olamaz; sahip oldukları bilimin daha iyi olduğunun kesinkes farkındalar. Aldandığım pek söylenemez. Şüphesiz ki Dr. Litwak bu keyfiyeti maskelemeye çalışıyor ama pek beceremiyor. Aydınlanmışlığı hikâyesi palavradan ibaret çünkü; Yahudi ihtiyarların bilgisine hürmeti aşırı, ona karşı sergilediğim kötü muameleye rağmen her defasında nazikçe

selam veriyorsa bunu şüphesiz, Yahudi ihtiyarların dünyaya Talmut'tan bakışlarını "peşin hüküm" diye nitelemekten kaçınmama borçluyum. Anlaşılan bundan bir de, Nuchem'i doğru yolda tutacağım umudunu çıkarmış; nitekim onu ve yakınlığını sürekli, her defasında reddedişime hiç ses etmiyor.

Bugün merdivende rastladım ona. Ben çıkıyordum, o iniyordu. Tersi olsa yanından geçip gidebilirdim, koştura koştura aşağı inenin yolunu kapamak pek kolay olmaz. Ama ağır ağır çıkıyordum yukarı, büyükşehir bunaltısı ve beslenme yetersizliği. Bastonunu mahsus çapraz koydu. Herhalde kaniş gibi üstünden atlatmaktı beni niyeti (son zamanlar hemencecik alınganlık ederken yakalıyorum kendimi, bu da beslenme yetersizliğinden ileri gelse gerek). Önümü açmak için bastonu iki parmağımla kaldırdım. Aman, o bilindik sırıtışı midemi bulandırıyordu. Bana başıyla işaret etti. "Ne buyurursunuz? Millet çok mutsuz." "Evet, fena sıcak var."

"Sıcaktan olsa bari!"

"Tabii, Avusturyalılar Sieben Gemeinden'de takılıp kaldılar."

"Boş verin canım Sieben Gemeinden'i… Gerçekte ne buyurursunuz? O diyor ki, gönülde neşe olmalıymış."

Durumum, beraberinde en aptalca tartışmalara kapılmamı getirmekte: "Kulağa Davut ilahisi gibi geliyor… Sizin itirazınız mı var?"

"İtiraz mı? İtiraz… Tek söylediğim, ihtiyar babalık haklı, yaşlılar hep haklılardır."

"Peşin hükümler, Simson, peşin hükümler."

"Beni kötüleyecek değilsiniz!"

"Peki, efendi büyükbaba ne diyor?"

"Dikkat edin! Diyor ki, Yahudi dediğinin sevinci kalpte olmamalı, şurada olmalı…" Eliyle alnına vurur.

"Demek kafada olacak?"

"Evet, kafada."

"Madem sevinç kafada oluyor, kalple ne yaparsınız siz?"

"Kalple hizmet ederiz... *Uvhol levovho uvhol navşeho uvhol meaudeho*, Almancası, tüm kalple, tüm ruhla, tüm servetle demek."

"Büyükbaba da mı böyle söylüyor?"

"Sadece büyükbaba söylemiyor, bu iş böyledir."

Ona acıyarak bakmaya çalıştım, ama bir türlü beceremedim: "Siz de kendinize aydınlandım diyorsunuz, Dr. Simson Litwak?"

"Tabii ki aydınlanmış biriyim ben... Siz nasıl aydınlanmış biriyseniz... Elbette... Ama bu yüzden yasayı devirecek değilsiniz ya?" Güldü.

"Tanrı sizi kutsasın, Dr. Litwak," deyip çıkmaya devam ettim.

Cevap verdi: "Yüze kadar..." Hâlâ gülüyordu. "Ama yasayı devirmek kimsenin elinden gelmez, sizin gelmez, benim gelmez, Nuchem'in gelmez..."

Proleter merdiveni çıktım. Neden burada kalıyordum? Misafirhanede şartlarım daha iyi olurdu. Duvarlarda yağlıboya baskılar yerine İncil'den vecizeler. Mesela yani.

67

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (12)

Dedi ki: Katırım nallarına çabuk, tırıs gider,
Zilleriyle, mor gemiyle
Taşır ikimizi de Siyon'un hayalinde.
Dedi ki: Seni çağırdım.
Dedi ki: Gönlümde büyük bir bakış var,
Tapınağa bakıyorum, bin basamağına,
Şehre bakıyorum, ataların bir şeyler yarattığı.
Dedi ki: Bir kulübe inşa etmek isteriz.
Dedi ki: Şimdiye dek kendimi tüketinceye bekleyiş vardı,
Tek, bekleyiş vardı, kitaba dalış.
Dedi ki: Onu bekledim, sevinç geldi...
Demiyordu, gönlün sözüydü bu.
Kız da sessizdi. Susarak ve dalgın
Yürüyorlardı, gene de sarhoştular.
Yürüyorlardı, gene de sarhoştular
Susmaktan, özlemekten, gizli görkemden,

Yürüyorlardı, dikkat etmiyordu hiçbiri
Caddelere, apartmanlara, batakhanelere.
Kız dedi ki: Gönlümün en derin kuyusunda
Kıvılcım yükselmeyi arzular, parlamayı arzular
Işık olur, ışıklı şatafat olur.
Dedi ki: Seni andım.
Kız dedi ki: Gönlüm tutuştu,
Kefalet çekene mülayim çehreni eğiyorsun.
Dedi ki: Apaydın parıldar yol, dindarın Siyon yolu.
Kız dedi ki: Bizim için acı çektin çarmıhta.
Hiçbir şey demediler: Söz kararmıştı.
Hiçbir şey yapmadılar: Yapılacak çoktan bitmişti.

68

"Ne, bu saatte dışarı mı çıkacaksınız, Teğmen Jaretzki?!" Mathilde hemşire askerî hastane girişinin yanında oturuyordu, ışıklandırılmış kapıdaki Teğmen Jaretzki bir sigara yaktı.

"Bugün çok sıcaktı, hiç kapıya çıkmadım..." Çakmağını kapattı. Benzinli çakmaklar güzel icat... Önümüzdeki hafta yolcuyum, haberiniz var mıydı, hemşire?"

"Evet, duydum. Kreuznach'a istirahate... Buradan sonunda kurtuluyorsunuz diye sevinçlisinizdir herhalde..."

"Eh işte... Benden kurtuluyorsunuz diye siz de sevinçlisinizdir."

"Rahat bir hasta olduğunuz söylenemez."

Suskunluk.

"Biraz yürüyelim, hemşire, hava serinledi artık."

Mathilde hemşire duraladı: "Birazdan içeri girmem lazım... İsterseniz binanın önünde azıcık olur."

Jaretzki sakinleştirircesine, "Kafam tamamen ayık, hemşire," dedi.

Yola yürüdüler. İki sıra ışıklı penceresiyle hastane sağlarında kaldı. Aşağıdaki kent kabataslak seçilebiliyordu, gecenin karanlığından biraz daha karaydı. Birkaç ışık yanıyor, avlularda da bir iki ışık tenha bir çiftlik evinin varlığını gösteriyordu. Kent saatleri dokuzu vurdu.

"Siz de buradan gitmek istemez misiniz, Mathilde hemşire?"

"Aman, ben halimden memnunum… İşim var."

"Aslında böyle bir ayyaşla, böyle bir ihtiyat askeriyle dolaşmaya çıkmanız büyük kibarlık, hemşire."

"Bir kez de neden sizinle dolaşmayayım ki, Teğmen Jaretzki?"

"Tabii, neden dolaşmayacakmışsınız…" Bir süre sonra: "Demek ömür boyu burada kalmak niyetindesiniz?"

"O kadar da demedik… Savaş bitince…"

"Eve mi gideceksiniz? Silezya'ya?"

"Haberiniz var demek?"

"Eh, çok geçmeden öğreniliyor… Demek elinizi kolunuzu sallaya sallaya eve gidebileceksiniz sanıyorsunuz… Hiçbir şey olmamış gibi?"

"Aslında hiç kafa yormadım orasına… Hesaplar hiç tutmaz zaten."

"Biliyor musunuz, hemşire… Kafam tamamen ayık… Ama samimi kanaatim şu: Kimse gerçekten evine dönemeyecek artık."

"Hepimiz evimize dönmek istiyoruz, teğmen, eğer memleketimiz için değilse ne için mücadele ettik?"

Jaretzki olduğu yerde kaldı: "Ne için mi mücadele ettik? Mücadele ettiğimiz şey… İyisi mi sormayın, hemşire… Üstelik haklısınız da, hesaplar hiç tutmaz."

Mathilde hemşire susuyordu. Sonra dedi ki: "Kastettiğiniz nedir, teğmen?"

Jaretzki güldü: "Ne olacak, ayyaş ve çolak bir mühendisle dolaşacağınız aklınıza gelir miydi hiç?.. Bir kontessiniz siz."

Mathilde hemşire cevap vermedi. Gerçi kontes değilse de *von* unvanı taşıyan bir hanımefendiydi, kontes olan büyükannesiydi.

"Belki de fark etmiyordur... Ben kont olsam da değişen olmazdı, yine kafayı çekmem gerekirdi... Biliyor musunuz, böyle şeylerin herhangi bir önemi olamayacak kadar çok yalnızız... Gücendirdim sizi galiba?"

"Yok, daha neler..." Kadın karanlıkta onun profil çizgisini görüyor, elini tutacağından korkuyordu. Yolun öte tarafına geçti.

"Artık dönme vakti, teğmen."

"Siz de yalnızsınızdır, hemşire, aksi takdirde dayanamazdınız... Savaşın bitmeyişine sevinelim..."

Tekrar hastanenin parmaklıklı kapısına varmışlardı. Pencerelerin çoğu artık karanlıktı. Hasta koğuşlarındaki zayıf acil durum ışığı görülüyordu.

"İşte, şimdi de içmeye gideceğim, her şeye rağmen... Siz zaten ayak uydurmazsınız, hemşire."

"Artık içeri girme vaktim geldi, Teğmen Jaretzki."

"İyi geceler, hemşire, çok teşekkürler."

"İyi geceler, teğmen."

Mathilde hemşire hüsrana uğramış gibi, üzgün hissediyordu kendini. Peşinden seslendi: "Gecikmeden dönün, teğmen."

69

O gün Esch'le akşam vakti tarlalarda dolaştı dolaşalı sıklıkla olan bir şey vardı, binbaşı işini bitirdikten sonra yolunu Fischer Caddesi tarafına çevirir, hatta, birkaç sokak geçmeye kalmadan adımlarını yavaşlatıp kararsızlıkla durur, tekrar geri dönerdi. Hani *Kurtrierscher Bote* etrafında aylaklık ediyor dense yeriydi. Huguenau'yla rastlaşmaktan korkmasa belki içeri de girerdi, evet, ona yolda bile rast gelmek istemiyordu, içi daralmaksızın bu kadarını bile aklına getiremiyordu. Fakat Huguenau yerine önüne aniden Esch çıkınca acaba daha çok korktuğu bu karşılaşma mı, bilemedi. Çünkü kent kumandanı, sırtında üniforma, belinde kılıç, sivil bir gazete çalışanıyla şuracıkta dikiliyor, üniformasıyla uluorta bekliyordu ve o adama elini uzatmıştı, üstelik bu kadarıyla da kalmayıp adap ve erkânı unutarak aynı adam kendisine eşlik etmeye davrandığı için neredeyse sevindi. Bununla birlikte Esch saygıyla şapkasını çıkarmıştı, binbaşı kırış kırış ve ciddi bir yüze, kısa kesimli, dik, kır saçlara bakıyordu – rahatlama gibi gelmiş, ansızın memleketindeki İncil derslerini hatırlatıvermişti, tekrar filizlenen şey bir yandan da o ikindiüzerinin kardeşliğiydi, fakat beraberinde, arkadaş sayılabilecek bu adama iyi bir şeyler

söyleme ihtiyacı da vardı, belki de sırf dostunun onunla ilgili iyi bir hatırası olsun diyeydi; biraz daha duraladı, sonra, "Haydi," dedi.

Sonraları bu gezmeler yinelendi. Elbette ne binbaşının ne Esch'in dilediği kadar sık. Çünkü zamanın gitgide hareketlenmesi bir yana -birlikler konaklatılıp tekrar cepheye gidiyor, otomobil kafileleri yollardan takır tukur geçiyor, kent kumandanı kimi geceler istirahatini göreve feda etmek zorunda kalıyordu- *Kurtrierscher Bote*'yi bir daha ziyaret etmeyi Binbaşı von Pasenow'un içi almıyordu, Esch durumu tahmin edene kadar da epey zaman geçti. Fakat sonra kendini buna göre ayarlamaya başladı: Kumandanlığın yakınında çaktırmadan bekliyor, denk geldiğinde Marguerite'i de yanında getiriyordu. "Ufak haylaz geleceğim diye tutturuyor," diyordu, çocuğun sokulganlığı cana yakınlık mı yoksa sırnaşıklık mı sayılsın, binbaşı pek kestiremiyorsa da güler yüzle karşılıyor, elini Marguerite'in siyah lülelerinde gezdiriyordu. Sonra üçü birden tarlalardan, kıyı çalılığı boyunca uzanan patikadan geçiyordu, bazen öyle oluyordu ki çekilme özlemi, yumuşak ve mülayim bir gönül akışı, son nefesi verişin soluklanan suları uyanıyordu sanki, başlangıcın bittiği bir sonun kesinliği gibiydi. Gelgelelim ne kadar hoş olsa da araya hafif bir keyifsizlik karışıyordu, belki Esch bu çekilmeden pay almadığındandı, belki pay alması uygun kaçmayacağından, belki de ne şunu ne bunu fark ettirmeyip hüsrana uğratan bir suskunlukta ayak diretmesindendi. Olayın bir belirsizliği, sinsiliği vardı, çünkü Esch konuşmaya bir başlasa her şeyin düzelip kolaylaşacağına dair sönük bir umut hâlâ yaşıyordu. Ah, Esch'ten asıl işitmeyi bekledikleri şey bulunacak gibi değildi, gene de Esch'in haberdar olması gerekirdi. Böylelikle suskun suskun, akşamın aydınlığına, artan hüsranlarına doğru susarak yürüyorlardı, sonra tarlaların üstündeki aydınlık da sahte ve yorgun bir aydınlıktı. Esch şapkasını çıkarıp dümdüz fırçaladığı kısa saçlarını rüzgâra yalattığında bu yaptığı öylesine yakışıksız bir mahremiyet halini alabiliyordu

ki binbaşının böyle birinin eline düştü diye küçük kıza acıyası geliyordu. Bir defasında, "Küçük köle," dedi, ne var ki bu da yorgun kayıtsızlığa akıp karıştı. Marguerite ise önden koşuyor, iki adamı umursamıyordu.

Vadinin tepesine tırmanmış, ormanın kenarını takip ediyorlardı. Kısa kuru otlar pabuçlarının altında çıtırdıyordu. Vadinin üstü sessizdi. Aşağı yoldan arabaların homurtusu işitiliyor, biçilmiş tarlalar boz topraklarını gösteriyor, yaprakların karanlık diplerinden hava serin serin esiyordu. Üzüm bağları yamaçlara yeşil yeşil yatmış, güzün gümüş madeni keskinliği ormanın hışırtısına karışıyordu, ormanın kenarındaki çalılarsa kara ve kızıl yemişleriyle güz için kurumaya hazırdılar. Güneş batı yamaçlarının üstünde batıyor, vadideki evlerin pencerelerinde alev alev ışıldıyordu. Evlerin her biri (doğuya bakan) uzun bir gölge halısında duruyor, hapishane külliyesinin kırmızı-siyah benekli çatıları, çıplak ve kaba avlular görülüyordu, onlarda da kasvetli, keskin kenarlı gölgeler vardı.

Yamaçtan aşağı ufak bir keçiyolu iniyor, cezaevinin yakınlarında caddeye kavuşuyordu. Önden koşan Marguerite caddeye dönmüştü, binbaşı da bunu Tanrı'nın işareti saydı, yorgun argın, "Eve dönelim," dedi. Vadiyi aşağı yukarı yarıladıkları sıra binbaşı ile Esch durup kulak kabarttılar: Aşağıdan tuhaf ve kesik kesik bir vızıltı geliyor, kaynağı kestirilemiyordu. Görünürde bir şey yoktu, bir tek, kentten gelen bir araba vardı, motoru olağan şekilde homurdanıyor ve her geçen saniye korna çalıyor, uzun bir toz bulutunu ardında sürüklüyordu. Tekinsiz gürültünün arabayla alakası yoktu. Binbaşı yadırgayarak, "Fena bir gürültü," dedi. "Makinedir," dedi Esch, oysa sesin makineyle hiç ilgisi yoktu. Araba yolun kıvrımlarını izleyip kornadan elini kaldırmadan cezaevine vardı. Esch keskin gözleriyle arabanın kumandanlığın olduğunu seçebildi, cezaevinin arkasından tekrar çıktığını göremeyince de tedirgin oldu. Bir şey söylemedi ama adımlarını açtı. Gürültü gitgide sertle-

şiyor, netlik kazanıyordu, cezaevi kapısı görüş alanlarına girdiğinde araba orada heyecanlı bir kalabalığın ortasında duruyordu. Binbaşı, "Orada bir şeyler olmuş," dedi, artık tahtalarla kapatılmış parmaklıklı hapishane pencerelerinden korkunç bir koro işitiliyor, seslerini üç kelimelik öbekler kesintiye uğratıyordu: "Açız, açız, açız… Açız, açız, açız… Açız, açız, açız…" Koroyu zaman zaman ortalıktaki hayvan çiftliği uğultusu kesiyordu. Şoför koşturarak yanlarına gelmişti: "Emredersiniz binbaşım, isyan çıktı… Binbaşımı çok aradık, bulamadık…" Sonra zil çalıp nöbetçiyi dışarı çıkarmak için geri koştu.

Kalabalık binbaşının geçmesi için yer açtı ama binbaşı olduğu yerde kalmıştı. Üçe bölük koroda hava hâlâ titreşiyordu, üstüne Marguerite de aynı ritimle hoplayıp zıplamaya başladı: "Açız, açız, açız," diye sevinçle bağırıyordu. Binbaşı korkunç bir şekilde sımsıkı kapalı pencerelerin olduğu binaya baktı, gülüşü gözüne tuhaf donuklukta, tuhaf kötücüllükte görünen çocuğun hoplayıp zıplayışına bakıyordu, içini dehşet kapladı. Önüne geçilmez yazgı, geri çevrilemez sınama! Şoför hâlâ demir zilin ipine asılıyordu, gözetleme deliği açılana, kapı menteşelerinde inleye inleye, ağır ağır dönene dek kasaturayla vurdu. Binbaşı bir ağaca yaslanmıştı, dudakları, "İşte son," sözlerini mırıldanıyordu. Esch yardım etmek ister gibi bir hareket yaptı – binbaşı eliyle reddetti. "İşte son," diye yineledi, ama doğruldu, göğsünü tuttu, elini Demir Haç nişanında gezdirdi, sonra da eli kılıcının kabzasında, hapishanenin kapısına hızla yürüdü.

Binbaşı kapıda ortadan kayboldu. Esch yol kenarındaki ufak yükseltiye oturdu. Hava hâlâ senkoplu bağırışlarla kesiliyordu. Tek el silah sesi geldi, peşinden de yeniden kalabalığın uğultusu. Sonra da kapatılan musluğun son damlaları gibi son bağırışlar. Ardından etraf sessizleşti. Esch binbaşının arkasından kapanan kapıya bakıyordu. Bu kez kendisi de, "İşte son," deyip bekledi. Bununla birlikte kapıya dayanan son değildi,

deprem olmadı, melek gelmedi, kapı açılmadı. Çocuk yanına çömelmişti, çocuğu bir kucağına alabilseydi. Hapishane duvarları aydınlık akşam semasına kulis gibi, aralarında boşluklar olan dişler gibi yükseliyor, Esch kendini kendinden uzak, şu an tanık olduklarından uzak, her şeyden uzak hissediyordu; konumunu değiştirmeye çekiniyor, buraya nasıl düştüğünü artık hatırlamıyordu. Kapının yanında üstünde yazanları çözmenin imkânı kalmamış bir levha asılıydı, levhada yazan elbette ziyaret saatleriydi ama hepsi kelimelerden ibaretti. Çünkü zindana atılmış demagoglar, katiller ve ucubeler bile hapisten çıkıp vaat edilen topraklarda yeni ve daha aydınlık bir cemaate katılacaklardır. Derken çocuğun, "Huguenau amca gelmiş," dediğini işitti, Huguenau'nun çabuk adımlarla önünden geçtiğini gördü, onu gördü ama şaşırmadı, her şey o kadar sessizdi, Huguenau'nun adımları sessiz, hapishane kapısının önündeki insanların hareketleri sessizdi, tüm bunlar müzik kesildiğinde artistlerin, cambazların hareketleri kadar sessizdi, aydınlık akşam seması solarken ne kadar sessizse, o kadar sessiz. Düş görmekle birlikte gördüğü düş olmayanın karşısında, öksüz kalmış, yurdunu asla bulamayanın karşısında uzaklar telafisizdi, özlemi haberi olmaksızın dönüşüme uğramış biri gibiydi o, acılarını sadece uyuşturan ve unutamayan biri gibi. İlk yıldızlar kendilerini gösterdi, Esch'e sanki günlerdir, yıllardır, hayaletsi ve pamuk tıkalı bir dinginlikle çevrili, aynı yerde oturuyor gibi geliyordu. Sonra insanların hareketleri gittikçe azaldı, gittikçe gölgeleşti, hepten yok oldu, kapının önündeki sessiz, bekleyen, karanlık bir yığına döndü. Sonunda Esch de yalnız avuç içlerindeki yaş otları hissetti.

Çocuk kaybolmuştu, belki Huguenau'yla gitmişti; Esch'in dikkat ettiği yoktu, kapıya bakıyordu. Binbaşı sonunda geldi. Hızlı, alışılmadık biçimde dümdüz yürüyordu, hani neredeyse ayağı biraz aksıyor da gizlemeye çalışır gibi görünüyordu. Dosdoğru arabaya yöneldi. Esch yerinden fırlamıştı. Binbaşı şu an arabanın içinde dikiliyor, dimdik ayakta duruyor,

Esch'in ötesine, çıt çıkarmadan taşıtın etrafında kümelenmiş kalabalığın ötesine, önündeki beyaz yola ve pencerelerinden ışıkların göz kırpmaya başladığı kente doğru bakıyordu. Yakınlarda kırmızı bir ışık yandı; Esch neresi olduğunu biliyordu. İhtimal, binbaşı da fark etmişti, çünkü şu an başını eğmiş, Esch'e doğru bakıyordu, elini ona ciddiyetle uzatırken, "Aman, ne fark eder," dedi. Esch hiçbir şey demedi, kalabalığı hızla yara yara geçip tarla yolunu tuttu. Ama arkasını dönse ve ortalık bu kadar karanlık olmasa binbaşının olduğu yerde kaldığını ve gecenin içinde gözden kaybolan adamın, ardından baktığını görebilirdi.

Birkaç zaman sonra motorun çalıştığını işitti ve arabanın iki farının yolun kıvrımlarını izleyişini gördü.

70

Huguenau cezaevinden eve hızlı marş temposuyla geri dönmüş, Marguerite peşi sıra koşmuştu. Matbaada makineyi durdurttu: "Araya önemli bir şey almamız lazım, Lindner." Sonra yazı çalışması için odasına çıktı. İşini bitirince, "Selam," deyip Esch'in mesken tuttuğu odalara doğru tükürdü. Mutfak kapısının yanından geçerken bir daha, "Selam," dedi, yazdıklarını Lindner'e teslim etti: "Kent haberleri başlığına, küçük harf baskı," diye emretti. Ertesi gün *Kurtrierscher Bote*'yi açınca kent haberleri başlığında küçük harflerle şunlar yazıyordu:

Tutukevimizde Vukuat

Dün akşam tutukevimizde kimi nahoş sahneler yaşandı. Bazı mahkûmlar yemekleri olağan kalitesiyle gelmiyor diye şikâyette bulunmak için bahaneleri var sanınca kimi vatansız unsurlar bunu yönetime ağız dolusu sövmek için fırsat bildiler. Olay mahalline derhal intikal eden kent kumandanı Binbaşı von Pasenow'un müdahale emriyle, sakinliği, ağırbaşlılığı ve yürekliliğiyle vukuat ânında çözüldü. Meselenin güya burada hapse atılıp adaletle yargılanacakları günü bekleyen asker

kaçakları olduğu söylentisi, en sağlam kaynaklardan öğrendiğimize göre tamamıyla asılsızdır, zira içeride yatan firari yoktur. Olayda kimse yaralanmamıştır.

Yine aklına gelen ilhamlı fikirlerden biriydi, Huguenau'nun gözüne sevinçten neredeyse uyku girmemişti. Durup durup üstünden geçmişti:

İlkin binbaşı asker kaçaklarından ötürü sinirlenecek, ama kötü yemek hikâyesi kent kumandanının hoşuna gidecek iş değil; ayrıca sinirlenmeyi hak eden biri varsa o da binbaşıdır;

ikincisi, binbaşı, Esch'i sorumlu tutacaktır, özellikle de sağlam kaynak ibaresinden ötürü; yazı işleri müdürü beyefendinin hiç haberi olmadığını söylemesine inanan çıkmaz – iki beyimizin gezintileri de artık son bulur;

üçüncüsü, at suratlı sıska papaz efendinin öfkeden kuduruşunu düşleyince insanın ağzında mutluluk verici, şekerli bir tat kalıyordu;

dördüncüsü, olay epey meşru yollardan halledilmişti – kendisi yayıncıydı, canının istediğini yazabilirdi, övgü dolu sözleri için binbaşının teşekkür etmesi gerekirdi;

beşincisi ve altıncısı, diye devam edilebilir, tek kelimeyle kusursuz kotarılmış bir işti, tek kelimeyle darbe olmuştu – üstelik binbaşı ona artık saygı duyacaktır: Huguenau gibi birisinin raporları hor görülse de ayakları yere basar;

evet, beşincisi, altıncısı ve yedincisi, daha da devam edilebilir, işin içinde daha ne işler vardı, hoşa gitmeyecek kimi yanları da vardı elbet, ama aklına getirmemeyi yeğliyordu. –

Huguenau sabah matbaada makaleyi okudu, pek memnun kalmıştı. Pencereden dışarı, yazı işlerine doğru bakıp ironik ifadesiyle yüzünü astı. Ama yukarı çıkmadı. Yukarıdaki

papazdan falan korktuğundan değil. İnsan yalnız bal gibi hakkı olanı yaptı mı korkmasına gerek yoktur. Takip edilen kişinin de bal gibi hakkı olanı yapması şarttır. İsterse dünyası batsın, bal gibi hakkı olanı yapması şarttır! Kişioğlunun tek istediği, barış içinde, düzeni bozulmadan yaşamaktır, layık olduğu yere sahip olsun yeter. Huguenau berbere gitti, *Kurtrierscher Bote*'yi orada bir daha inceledi.

Ne var ki öğle yemeği sorunu hâlâ duruyordu. Haksız da olsa bir şekilde aldatıldığını hissedecek Esch'le aynı sofraya oturmak nahoştu. Karabaşların cezalandırıcı bakışları malumdur, insana yediği yaramaz. Şu karabaşlar yok mu, komünistin ta kendileridir, her şeyi sosyalleştirmek isterler, sonra da muhataplarını sırf her şeye eyvallah demek istemiyorlar diye dünyanın düzenini bozmak istiyorlarmış gibi davranırlar.

Huguenau gezmeye gider, bu konuya kafa yorar. Ne var ki aklına doğru dürüst bir şey gelmez. Tıpkı okuldaki gibi: İnsan neler uydurursa uydursun, hasta olduğunu söylemekten daha iyisini düşünemez. O da eve Esch'ten önce varmak için geri döner, Esch Ananın yanına çıkar (birkaç zamandır kadına böyle demeye başlamıştır). Her basamakta ıstırabının ifadesi daha çok sahicilik kazanır. Belki de kendini gerçekten pek iyi hissetmiyordur, galiba en iyisi hiç yemek yememek olacaktır. Ama pansiyon sonuçta ödenmişti, Esch'e hediye edecek değildi ya.

"Frau Esch, ben hasta oldum."

Frau Esch başını kaldırır, Huguenau'nun acılı ifadesi yüreğini burkmuştur.

"Frau Esch, ben yemek yemeyeceğim."

"Olur mu hiç, Herr Huguenau... Size hemen bir çorbacık kaynatıveririm... Çorbanın zararı mı olurmuş."

Huguenau düşünür. Sonra üzgün, "Et suyu mu?" der.

Frau Esch telaşlanır: "Tamam ama… Evde çorbalık etim yok ki."

Huguenau daha da üzülür: "Tabii, tabii, et yok… Galiba ateşim çıktı… Baksanıza, Esch Ana, nasıl da yanıyorum…"

Frau Esch yaklaşır, bir parmağını tereddütle Huguenau'nun eline koyar.

Huguenau der ki: "Belki doğrusu omlettir."

"Çay yapmamı istemez misiniz?"

Huguenau tasarruf kokusu alıyordu: "Aman, omlet dediğiniz nedir ki… Evde yumurtanız da var… Belki üç yumurtadan."

Bunun üzerine ayaklarını sürüye sürüye mutfaktan çıkar.

Kısmen bir hastaya böylesi yaraşacağından, kısmen gece kaçan uykusunu telafi etmesi gerektiğinden kanepeye uzanır. Ama uykusunun gelmeye hiç niyeti yoktur, başarılı gazetecilik darbesinin verdiği heyecanın titremesi hâlâ sürmektedir. Belki yatağa yatması gerekirdi. Pinekleyerek lavabonun üstündeki aynaya bakar, pencereye bakar, evdeki gürültülere kulak kabartır. Alışıldık mutfak gürültüleridir: Et dövüldüğünü işitir – demek bütün et kocasına kalsın diye o şişko Esch karısı üçkâğıtçılık etmişti. Elbette domuz etinden et suyu pişiremeyeceğini bahane edecektir ama hafif kızarmış, çıtır domuz eti de hastaya dokunacak değildir ya. Derken tahtada kısa kısa, keskin kıyma sesleri işitir, bu da sebze doğrandığını çağrıştırır – evet, annesi ne zaman çabuk çabuk keserek maydanoz veya kereviz sapı kıysa hep korka korka seyretmiştir, parmak uçlarına da gelebilir korkusuyla. Mutfak bıçakları keskindir. Kıyma sesi kesilip Esch Ana yaralanmamış parmaklarını mutfak havlusuna silince sevinir. Ah bir uyuyabilse; yatağa yatmak daha iyi olacaktı, Esch karısı da yanına oturup örgü örmeli veya ona kompres yapmalıydı. Eline bakar, gerçekten ateş gibi yanıyordur. Hoş bir şeyler düşünmek lazım. Mesela kadınları. Çıplak kadınları. Merdiven tıkırdar, biri yukarı çıkmaktadır; tuhaf, baba normalde bu

kadar erkenci değildir. Hah, gelen de postacıymış zaten. Esch Ana konuşur onunla. Eve eskiden hep fırıncı gelirdi, artık geldiği hiç görülmüyor. Saçmalık; aç olunca uyumak ne mümkün.

Huguenau gözlerini kırpıştırarak tekrar pencereye bakar, dışarıda sıra sıra Colmar dağlarını fark eder; Hochkönigsburg şatosunun kâhyası bir binbaşıdır, onu bu göreve getiren, kayserin ta kendisidir. *Haïssez les Prussiens et les ennemis de la sainte religion**. Birileri Huguenau'nun kulağının dibinde güler; Alsas Almancası konuşulduğunu işitir. Bir tencere taşar, ocak ateşi tıslar. Şimdi de kulağına birisi açız, açız, açız diye fısıldıyordur. Çok aptalca. Neden öbürleriyle birlikte yemeyecekmiş ki! Ona hep daha kötü, daha adaletsiz davranmışlardı. Acaba yerine artık binbaşıyı mı oturtacaklar? Merdiven yine tıkırdar – Huguenau irkilir, babanın ayak sesleridir. Aman Tanrım, sadece papaz efendi Esch'miş.

Domuz Esch, kızıyorsa müstahak. Kısasa kısas. Mutfak bıçakları keskindir; sivri de olurlar. Artık mutlu mesut Protestan olmuş, sonra da Yahudi olur, kendini sünnet de ettirir; hesabı karısına versin. Parmak ucu, bıçak ucu. En iyisi hemen kalkıp o yana gitmek, ona Yahudi olacak mı diye sormak. Ondan korkmak büyük aptallık; bir de üşenmesem. Ama kadın yemeğimi getirsin, hem de hemen… Papaza mamasını koymadan. Huguenau pürdikkat, sofraya oturuyorlar mı diye kulak kabartır. Esch onun hakkını yerken onun zayıflaması hiç şaşırtıcı değildi. Ama böyle biri işte. Karabaş dediğin göbekli olur. Dolandırıcılık da papaz cübbesidir. Cellat da kara elbise giyer. Cellat dediğin çok yemeli, güçlü olması gerekli. Adamı infaza mı götürürler yoksa sadece yemek mi getiriyorlardır, asla bilinmez. Bundan böyle otel lokantasının yolu görünür, binbaşının masasında et yiyecektir. Hemen bu akşamdan. Omletin gelmesi daha sürerse kıyamet kopacaktır. Omlet yapmakta ne var, beş dakika!

* Fransızca: Prusyalılardan ve kutsal dinin düşmanlarından nefret et. (ç. n.)

Frau Esch sessizce odaya girer, yumurta aşının olduğu tabağı sandalyeye koyup sandalyeyi kanepenin yanına ittirir.

"Yine de bir çay yapayım, istemez misiniz, Herr Huguenau, bir bitki çayı?"

Huguenau başını kaldırır. Siniri geçti geçecektir, gördüğü alaka iyi gelmiştir.

"Ateşim çıktı, Frau Esch."

Elini alnına koyup ateşine bir baksaydı; kadın oralı olmayınca sinirlenir.

"Yatağa yatacağım, Esch Ana."

Frau Esch ise karşısında kıpırdamadan dikilir, çaya ikna etmek için diretir: Harika bir çaydır, çok eski değildir yalnız, ünlü bir de ilaçtır, babasından ve büyük dedesinden el alan otacı, Karun gibi zengin olmuştur, Köln'de evi vardır, bütün civar halkı evini su yoluna çevirmiştir. Bir solukta bu kadar konuştuğu nadirdi.

Huguenau gene de taraf değildir: "Frau Esch, kiraz rakısı olsa iyi gelir."

Kadın tiksinerek suratını ekşitti: İçki mi? Olmaz!

Sağlığı aman aman iyi olmayan kocasını da çay içmeye razı etmişti.

"Öyle mi? Esch mi içiyor çayı?"

"Evet," dedi Frau Esch.

"Canım, Tanrı aşkına, şu çaydan bana da demleyin." Huguenau göğüs geçirerek doğrulup omletini mideye indirdi.

71

Heinrich'le vedalaşma, tuhaftır, acısız olmuştu. Fiziki ve ruhi çıkarlar ayrı tutulabildiği ölçüde salt fiziki bir olay olmuştu. Hanna istasyondan eve dönünce kendini boş duran, perdeleri çekili bir ev gibi hissetti biraz. Hepsi buydu. Ayrıca kesinkes biliyordu ki Heinrich savaştan sağ salim dönecekti. Heinrich'in şehit olmasına izin vermeyen bu kesinlikle, yalnız istasyonda yaşamaktan korktuğu kaygılı duygusallıktan kaçınmakta başarılı olunmamış -vedalaşmanın nahoşluğunu fazlasıyla aşarak- Heinrich bir daha asla dönmesin dileği muğlaklığa ve tehlikesizliğe itilmişti. Oğlana, "Baban yakında aramıza dönecek," dediğinde neyi kastettiğini ikisi de biliyordu galiba.

Şu halde fiziki olaydır diye nitelemekte bal gibi haklı olduğu bu altı haftalık izin süresi zihninde artık yaşam akışının daralması gibi, benliğinin daralması gibi gösteriyordu kendini; benliğine ket vurularak nesnelik sınırlarına sokulması, bir ırmağın kaya yarığına çarpıp köpürerek ve sıkışarak içinden geçmesi gibiydi. İşin aslına baktığında içinde sürekli, benliğini sınırlayan teni değilmiş, benliği çok geçirgen teninden bedenine geçirdiği ipek çamaşırlara kadar sızabilirmiş gibi bir

his olsa da, neredeyse elbiseleri bile benliğinin bir esintisini barındırıyormuş (moda kıyafetlerdeki büyük güvenlik duygusu bundan olsa gerekti) gibi gelse de, hatta bu benlik bedenin içinde değil de daha ziyade çevresinde durarak dışlarında yaşasa da ve benliği artık kafasının içinde değil de bir şekilde dışında bir yerlerinde, adeta ne kadar önemli olsa da kendi nesneliğini minnacık bir ehemmiyetsizlik diye görebildiği yüksekçe bir kulede düşünse de, altı haftalık fiziki olay süresince, kaya yarığına akın ederek içinden geçiş sırasında, tüm o müphem genişlikten geriye kalan, yalnız pırıl pırıl bir buğu, ruhun son sığınağı denebilecek coşkun sular üstünde bir gökkuşağı ışıltısı olmuştu. Fakat şimdi, huzurlu düzlük yine genişlerken, durum adeta zincirleri üstünden atmaya benzerken bu soluklanış ve düzleniş bir yandan da coşkun darlığı unutma dileğine döndü. Gelgelelim bu unutuş epey parça parça vuku buldu. Tüm şahsilikler nispeten hızla batmış, Heinrich'in tavrı, sesi, sözleri, yürüyüşü, hepsi çok geçmeden ortadan kaybolmuştu; genel olansa kaldı. Veya terbiyesiz bir meselden yararlanılacak olursa ilkin yüzü kayboldu, sonra tüm hareketli yanları, elleri, ayakları, ama hareketsiz ve donuk bedeni, göğüs kafesinden bacaklarının bitiştiği yere kadar uzanan torsosu, o olanca şehvetiyle erkek resmi yok mu, belleğinin derinliğinde tutundu, toprağa yerleştirilmiş veya Tiren Denizi'nin kıyı dalgalarıyla yıkanmış bir tanrı resmiydi. Bu parça parça unutuş ne kadar ilerlese -zaten korkunç yanı da buydu- bu tanrı resmi ne kadar kısalsa, yakışıksızlığı o kadar yoğunlaşıp tecrit ediliyordu, unutuşun gitgide yavaşlayarak, gitgide kısalan adımlarla yanaştığı bir yakışıksızlık – işte bu yakışıksızlık karşısında kendinden geçmişti. Mesel işte, her mesel gibi bu da hakiki keyfiyeti kabalaştırır, hakiki keyfiyet sürgit gölgede kalarak bulanık tasavvurların birbirine karışmasıdır, yarım hatırlanan hatıraların, yarım düşünülen düşüncelerin, yarım istenen isteyişlerin kabarışıdır, üstünde gümüşi pusu bulunmayan kıyısız bir ırmak, bulutlara, kara yıldızlara dek uzanan

gümüşi bir esintidir. Nitekim ırmağın çamurundaki torso da torso değildi, yontuk bir çakıl taşıydı, tecritteki bir mobilya parçasıydı, olup bitenlerin akışına fırlatılmış ev eşyası veya süprüntüydü, kıyı dalgalarına savrulmuş bir topaktı: Dalgalar peşi sıra vuruyor, gün geceye karışıyor, gece gündüzü sarıyordu, günlerin birbirlerine uzattıkları tanınmazdı, kimileyin peş peşe gelen düşlerden de daha tanınmaz, kimileyin aralarında bir şey olur, okullu kızların gizli bilgisini andırır, gene de bir şekilde bu çocuksu bilgiden kaçmak, bireyselin dünyasına sığınmak ve Heinrich'in suratını unutulmaktan çekip kurtarmak gibi gizli bir dilek uyandırırdı. Ama tek, arzudan ibaretti, gerçekleşmesinin açacağı imkânlar en az, toprakta bulunan bir Yunan torsosunu tamamlama imkânları kadar çok olurdu: Yani gerçekleşmeyecek bir dilekti.

Hanna Wendling'in dağarcığında üste çıkan, bireysel midir genel mi, ilk bakışta önemsiz görünebilir. Ama genelliğin uluorta görünür derecede hâkim konuma kanatlandığı, insansılığın bireyden bireye örülmekle kalan sosyal bağının şimdiye dek hiç sezilmemiş birliksiliklerin kolektif kavramları lehine dağılıp gittiği, aslında yalnız çocukluğa ve ihtiyarlığa uyacak türden bireysizleştirilmiş, gaddarlık dolu bir durumun hasıl olduğu bir çağda, tekil bellek de böylesi genel bir kaideden kaçınamayacaktır, ne kadar şirin, partneri için ne kadar iyi bir yatak arkadaşı olsa da son derece kayda değmez bir kadının tek başına kalışı cinsel tatminden maalesef mahrum kalışıyla açıklanamaz, bütünün parçasını teşkil eder, her tekil yazgı gibi, dünyanın mahkûm edildiği metafizik bir hükmedişi yansıtır, istenirse fiziki bir olaydır bu, buna rağmen feciliği içinde metafiziktir: Çünkü bu fecilik benliğin tek başına kalışı demektir.

72

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (13)

Şu çağın, şu dağılıp giden yaşamın gerçekliği var mı hâlâ? Edilgenliğim günbegün artmada, benden daha güçlü bir gerçeklikle örselendiğimden değil, dört bir yanda gerçekdışılığa daldığımdan. Fazlasıyla farkındayım, yaşamımın mana ve adabı sadece etkinliktedir ama seziyorum, tek hakiki etkinlik için, felsefe yapmanın murakabe etkinliği için bu çağın zamanı yok artık. Felsefe yapmaya çalışıyorum – bununla birlikte bilmenin vakarı hani? Çoktan ölüp gitmedi mi, felsefe, nesnesinin çöküşü bakımından bizzat dağılıp salt sözcüklere dönüşmedi mi? Şu varlıksız dünya, dinlenmesiz dünya, dengesini ancak sürat artışında bulup koruyabilen şu dünya yok mu, çılgınca gidişi insanın hiçliğe savrulmaya dönük sözde etkinliğine dönüştü – ah, artık felsefe yapamayan bir çağınkinden daha derin bir teslimiyet var mıdır?! Felsefe yapmak dahi estetik bir oyuna döndü, artık olmayan bir oyuna, kötülüğün boşta gidişine kapıldı, akşamları canı sıkılan burjuvalara meşgale! Bize sayıdan fazlası kalmıyor, yasadan fazlası kalmıyor!

Bana hükmeden, beni bu Yahudi meskeninde tutan duruma artık teslimiyet denemez gibi geliyor bana sık sık; sanki daha ziyade bir bilgelik, etrafı çepeçevre saran yabancılığa kanaat etmeyi öğrenmiş. Çünkü Nuchem ile Marie bile yabancılar bana, oysa son umudum onlardı, benim yaratılarım olmaları umudu, yazgılarını elime alıp belirleme yönündeki gerçekleşemez tatlı umut. Nuchem ile Marie, benim yaratılarım değiller, hiç olmadılar. Dünyayı biçimlendirebilmek aldatıcı bir umut!

Dünya kendi varlığına mı sahip? Hayır. Nuchem ile Marie kendi varlıklarına mı sahipler? Kesinlikle değiller, çünkü hiçbir öz, kendi kendine yaşamaz. Fakat yazgıları belirleyen merciler güç ve düşünme dairemin çok dışındalar. Ben kendim ancak kendi yasamı yerine getirebilir, kendi işimi, yapmam söylenen işi ifa edebilirim, ötesini zorlayacak durumum yok, Nuchem ile Marie yaratılarına sevgim sönmese, onların ruhları ve yazgıları uğrundaki mücadeleyi de boş vermesem bile bağlı bulundukları merciler benim için ulaşılamaz kalır, benden saklı kalırlar, bazen galiba holde rastladığım, ama bana ebediyen kilitli tutulan odada ancak asıl şekline bürünen ve benimle ancak delegesi Litwak yoluyla ilişki kuran ak sakallı dede kadar saklı, resmi misafirhanenin görüşme odasında asılı ak sakallı General Booth kadar saklı kalırlar bana. Adamakıllı düşününce ne dedeye ne selamet ordusu generaline karşı bir mücadele benimki, benim uğraşım daha ziyade ikisini de memnun etmektir, Nuchem ve Marie'yle meşguliyetim de onlara dönüktür, hatta bazen sanıyorum da tek önemsediğim şey yaptıklarımla o ihtiyarların sevgisini kazanmaktır ki beni kutsasınlar, tek başına ölmeyeyim. Çünkü gerçeklik yasayı koymuş olanlar katındadır.

Teslimiyet mi bu? Estetik ne varsa sırtını dönmek mi? Eskiden durduğum yer neresi? Yaşamım ardımda kararmakta, bense yaşadım mı yoksa yaşam bana anlatıldı mı bilmiyorum, uzak denizlere o kadar batmış işte. Beni uzak doğunun, uzak batının sahillerine taşıyanlar gemiler miydi? Amerika plantas-

yonlarında pamuk ırgatı mıydım, Hindistan'ın fil cengellerinde beyaz avcı mı? Hepsi mümkün, hiçbiri ihtimal dışı değil, parkta şato bile ihtimal dışı olmazdı, aşağısı, yukarısı, hepsi mümkün, çünkü hiçbir şey kalmadı kendi uğruna var olan bu dinamizm içinde, sözde çalışan, sözde dingin ve duru: Hiçbir şey kalmadı – benliğim dışarı savrulmuş, hiçliğe savrulmuş, özlemim gerçekleşemez, vaat edilmiş toprak ulaşılamaz, gittikçe artan, asla ulaşılamayan aydınlık görünmez, aradığımız cemaatse güçsüz bir cemaat ama art niyet dolu. Nafile umutlar, çoğunlukla haksız kibir – dünya hâlâ yabancı düşman, düşmandan azıcık aşağısı, yüzeyini belki elimle yoklayabileceğim, içine nüfuz etmeyi hiç başaramayacağım bir yabancı, artıp duran yabancılığı içinde yabancı, artıp duran körlüğü içinde kör, memleket gecesini hatırlarken geçen, dağılıp giden, en sonunda da kala kala eskinin dağılıp giden esintisi. Diğer her şeyin kavuştuğu bir'i bulmak için çok yollardan gittim, gelgelelim birbirlerinden hep daha çok uzaklaştılar, Tanrı'yı tayin eden bile ben değildim, atalardı.

Nuchem'e dedim ki: "Evhamlı bir halksınız, fena bir halk, Tanrı'yı bile kendi kitabında ikide bir kontrol ediyorsunuz."

Cevap verdi: "Yasa baki kalır. Ancak yasadan her şeyi okuyunca Tanrı olur."

Marie'ye dedim ki: "Uslu ama düşünmeyen bir halksınız! Sanıyorsunuz ki tek iyi olmanız, müzik çalmanız lazım, böylelikle Tanrı'yı yanınıza çekersiniz sanıyorsunuz."

Cevap verdi: "Tanrı'dan duyulan hazdır Tanrı, onun merhameti tükenmez."

Kendime dedim ki: "Salağın tekisin, platoniksin, dünyayı kavrayarak sanıyorsun ki kendine göre biçimlendirebilir, bizzat tanrılaşarak kendini kurtarırsın. Bundan ötürü kan kaybından gideceğini fark etmiyor musun?!"

Cevap verdim: "Evet, kan kaybından gidiyorum."

73

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (9)

Epistemoloji İstitradı

Bu çağın hâlâ gerçekliği var mı? Yaşamının manasının muhafaza edileceği bir değer gerçekliğine sahip mi? Olmayan-yaşamın olmayan-manası için gerçeklik var mıdır? – Nereye kaçtı gerçeklik? Bilime mi? Yasaya mı? Göreve mi? Yoksa makullük noktası sonsuzda kaybolmuş, ebediyen soru soran mantığın şüphesine mi? Hegel, tarihi, "Manevi tözün kurtarılışına giden yol" diye müjdeledi, manevi olanın kendi kendisini kurtarmasına giden yol – tüm değerlerin kendi kendilerini lime lime etmelerine giden yol oldu.

Elbette ki mesele Hegel'in tarih tasarımının dünya savaşıyla çürütülüp çürütülmediği değildir (o işi gezegenlerin yedi sayısı çoktan halletti), çünkü dört yüz yıllık bir süreçte özerkleşen gerçeklik artık kayıtsız şartsız tümdengelimli bir sisteme boyun eğmeye meyilli ve ehil değildi. Asıl önemlisi, bu tümdengelim karşıtı gerçekliğin mantıki imkânlarını, böylesi bir tümdengelim karşıtlığının mantıki sebeplerini, kısacası bu

zihin gelişimini meydana gelmek zorunda bırakan "muhtemel tecrübenin şartlarını" sormaktır – ama felsefi ne varsa küçümseyiş, sözden yoruluş, hep bizzat bu gerçekliğin ve bu gelişmenin parçası olsa gerektir, ancak kelimelerin ikna yeteneğine hiç güvenmeyince sorulur o zorunlu metodolojik sorular: Tarihî olay nedir? Tarihî birlik nedir? Veya daha geniş alınca: Olayın kendisi nedir? Nasıl bir seçki lazımdır ki tekil olgular birleşe birleşe olay birliğine kavuşsun?

Özerk yaşamın değer kategorisine bağlanışı, özerk bilincin hakikat kategorisine bağlanışı kadar çözülmez ve özü itibarıyla kendine has bir biçimde mevcuttur – değer veya hakikat gibi belirişler için başka adlar aranabilir ama gene de beliriş olarak kalırlar, bizzat *sum* kadar, *cogito* kadar kaçınılmazdırlar, ikisi de benliğin köprüsüz özerkliğinden çekilmedir, ikisi de bu benliğin gerek fiili gerek koyuşudur*; böylelikle değer yarılır ve değer koyucu, yani en genel manasıyla dünyayı biçimlendirici eylem ile biçimlendirilmiş, mekânda görünen, dünyaya görünür suni değer ürünü diye ikiye ayrılır, değer kavramı şu tamamlayıcı kategoriler halinde yarılır: Eylemin etik değeri, eylenmişin estetik değeri, aynı madalyonun tersi ve düzü; en genel değer kavramını ve tüm yaşamın mantıki yerini ise ancak bir aradayken meydana getirirler. Fiiliyata bakınca tarihte de hep böyle olmuştur: Antik tarih yazımı bile kendi değer kavramlarının kölesiydi, 18. yüzyılın ahlakileştirici tarihi kendi değer kavramlarını bile isteye uygular, Hegel'in tasarımında ise mutlak değer gerek "dünya ruhu" gerek "tarihin yargıçlığı" kavramlarında en belirgin haliyle gün yüzüne çıkar. Öyleyse değer kavramının Hegel sonrası tarih felsefesinin ana konusu oluşu mucize değildir, gelgelelim va-

* Almancası *Setzung*. Broch'un aynı kökten, koymak anlamlı fiilden yaygın bir ekle türettiği fakat kullanılmayan bir adlaştırma, bir neolojizm. Türkçenin kendi imkânıyla bu türetmeyi uygun buldum. Koymak fiilinden koyma işi anlamında. Yazar ayrıca bu neolojizmi kavramlaştırıp hem bu bölümün hem de aynı adlı bundan sonraki bölümlerin içinde tutarlı olarak kullanmış, ben de öyle yaptım. (ç. n.)

him bir yan sonucu olmuş, tüm bilginin beline vurarak bilgiyi doğa bilimlerinin değersiz ve manevi bilimlerin değerle ilişkili bilgisi diye ikiye ayırmıştır – istenirse buna felsefenin ilk iflas beyanı denebilir, çünkü böylelikle düşünme ile varlığın özdeşliği mantığın matematik alanıyla kısıtlanmıştır, bilginin geri kalan tüm alanı için felsefenin bu idealist temel görevi kaldırılmış veya sezginin belirsizliğine yerleştirilmiş görünür.

Hegel, Schelling'e, mutlaklığı "tabancadan fırlayan mermi gibi" dünyaya yansıtmıştır diye (haklı) bir suçlamada bulunmuştur. Ama aynısı herhalde Hegel'in felsefesi ile Hegel sonrasının değer kavramı için de geçerlidir. Değer kavramını tarihe yansıtıp tarihin muhafaza ettiklerinin tümünü kısa yollu "değer" diye nitelemek, icabında plastik sanatların saf estetik değerleri için hâlâ caizdir ama onun dışında, tam tersine, tarihi, değersizlikler yığışımı ilan edip tarihin değer gerçekliğini hepten yadsıma mecburiyeti duyulacak kadar uzun boylu değil.

Birinci Tez:

Tarih değerlerden ibarettir, çünkü yaşam ancak değer kategorisiyle kavranabilir – ama bu değerler mutlak sayılarak gerçekliğe yerleştirilemez, ancak adabınca davranan, değer koyucu bir değer öznesi bağlamında düşünülebilirler. Hegel böylesi bir değer öznesini mutlak ve nesneleştirilmiş "dünya ruhu" ile gerçekliğe koymuş, bununla birlikte tasarımı her şeyi kuşatan mutlaklığından ötürü abese irca edilmek zorunda kalmıştır. (Tümdengelimli düşüncenin aşılamaz sonsuzluk bendi burada kendini tekrar göstermiştir.) Ancak sonlu koyuşlar vardır. Somut ve işin başından sonlu bir değer öznesinin, yani somut bir kişinin mevcut olduğu yerde değerlerin görelileştirilişi, hazırlanmış özneye bağlılıkları tamamıyla saydamdır – bir kişinin biyografisi kendisinin de önemsediği tüm değer içeriklerinin kayda alınmasıyla ortaya çıkar. Kişinin kendisi alabildiğine de-

ğersiz, hatta değer düşmanı, sözgelimi bir çete reisi veya asker kaçağı olabilir ama kendine ait değer dairesiyle birlikte değer merkezi olarak gene de biyografi ve tarih için olgundur. Kurgu değer merkezlerinin durumu da aynıdır: Devletlerin, kulüplerin, ulusların, Alman Hansa'sının tarihi, hatta sözgelimi binaların mimari tarihi gibi cansız nesnelerin tarihi, ilgili değer merkezi şayet değer iradesine sahip olsa bizzat önemseyeceği hangi olgular varsa onların seçilmesiyle oluşturulur. Değer merkezi olmayan bir olay sislerin içinde kaybolur – Kunersdorf Muharebesi, katılan bombacıların listesinden değil kumandanın planlarının altında yatan gerçeklik biçimlendirmelerinden ibarettir. Her tarihî birim fiilî veya kurgu değer merkezine bağlıdır; bir dönemin "üslubu", hatta tarihî olay olarak dönemin kendisi, merkezine birlik yaratan seçki ilkesi, yani kendisine, değer koyma ve üslup oluşturma gücü atfedilen "dönemin ruhu" konmasa, mevcut olmazdı. Veya yıpranmış bir ifade kullanılacak olursa: Kültür bir değer yapıtıdır, kültür ancak üslup kavramı altında düşünülebilir, düşünülebilmesi için de kültürü teşkil eden değer dairesinin merkezindeki üslup ve değer koyucu "kültür ruhunu" gerekser.

Bunun anlamı tüm değerlerin görelileştirilmesi midir? Düşünme ve varlık birliğiyle *logos*'un mutlaklığının gerçeklikte gün gelip kendini göstermesine dönük her umuttan vazgeçilmesi midir? Ruhun ve insanlığın kendi kendisini kurtarmasına giden yol bir gün yaklaşık da olsa arşınlanabilecektir umudundan vazgeçilmesi mi?

İkinci Tez:

Değer koyucu eylemin tarih olgunluğunun, biyografi olgunluğunun şartı *logos*'un mutlaklığıdır. Çünkü fiilî veya kurgu değer öznesi ancak benliğinin tek başınalığında düşlenebilir, münhasıran mantığın talimatlarına bağlı olmakla gurur

duyan, fiillerini mantığın bu makullüğüne bağlamaya mecbur olan kaldırılamaz, köprüsüz ve platonik tek başınalıkta; buysa büsbütün Kantçı manada eseri eser uğrunda yaratan "iyi niyet" talebi değildir yalnız, tüm sonuçları benliğin özerk yasalılığından çıkarma talimatıdır da, öyle ki eser hiçbir dogmadan etkilenmeden bu benliğin ve bu yasanın saf orijinalliğinde yaratılsın. Ama bu kendi-başına-buyrukluk her ne kadar zamanda fiiliyat gösterse, yani zaman ve üslup şartı taşısa da böylesi bir üslup-şartlılığı her defasında kendi üstündeki *logos*'un ancak gölgesi olabilir, bugün fiiliyat gösteren, düşünce olan, elbette bugün bile dünyevi gölgenin ta kendisi olmakla birlikte ışığı her gölgenin içinden geçen, üsluba bağlı bir düşüncenin başka bir benliğe yansıtılmasını yitirilemez çağlarüstülük iddiasıyla tek başına mümkün kılan *logos*'un. İşte bu biçimsel temel birliktir ki yapılan eserin ve genel estetikliğin dar alanında, yani sanatsal olanda en belirgin haliyle sanat biçimlerinin yıkılamazlığında görünürleşir, hep baştan ve dopdolu bir berraklıkla.

Bundan da özet olarak ortaya çıkan şudur:

Üçüncü Tez:

Dünya, zihnin bilebileceği benliğin bir koyuşudur, çünkü Platon'un idesi yitmemiştir, yitirilemez. Bununla birlikte bu koyuş "silahtan fırlayan mermi" değildir, koyulabilecek olanlar her defasında yalnız değer özneleridir, kendileri de yine zihnin bilebileceği benliğin yapısını yansıtan ve kendi değer koyuşlarını, kendi dünya biçimlendirişlerini işleyen değer özneleri: Dünya benliğin doğrudan koyuşu değil, dolaylı koyuşudur, "koyuşların koyuşları", "koyuşların koyuşlarının koyuşlarıdır" vs. diyerek sonsuza dek devam eder. "Bu koyuşların koyuşlarında" dünya metodolojik teşkilatlanışına ve hiyerarşisine kavuşur, elbette görelilikçi bir teşkilatlanmadır bu, gene de -biçim gereği- mutlaktır, çünkü fiilî veya kurgu değer

öznelerine getirilen adap talebi, fakat yanı sıra da *logos*'un yapılmış eser içerisinde mündemiç hükmü, azalmaksızın olduğu gibi kalır: Şeylerin mantığı olduğu gibi kalır. Tarihin metafizik tasarımının sonsuzluk sınırına ulaşılır ulaşılmaz tarihin mantıki ilerleyişi de boyuna devrilecekse ve Platon'un dünya tasavvuru boyuna pozitivist bir görüşe baş eğecekse bile Platon'un idesinin her pozitivizmde toprak anaya durup durup yeniden dokunan, sonra da tecrübenin coşkusunun omuzlarında başını yeniden kaldıran etkinliği yenilmez kalır.

Dünyada kavramla kuşatılmış her birim "koyuşun koyuşudur", her kavram, her şey böyledir, şeyi salt özerk ve değer koyucu değer öznesi diye kavrayan, birlik kurucu bilginin metodolojik fonksiyonu ta matematiğe kadar uzanır, böylelikle matematik ve doğa bilimlerinin kavram teşkili ile tecrübi kavram teşkili arasındaki ayrımı kaldırır. Çünkü ide halindeki gözlemcinin tıpkı tecrübi bilimlerce, mesela fizikteki görelilik teorisince epistemolojik görüşlerinden tamamen bağımsız olarak çoktandır yapılageldiği gibi metodolojik açıdan bakıldığında "koyuşun koyuşu" gözlem sahasına hazırlanışın ta kendisi olmakla kalmamaktadır, matematiğin temel araştırması da "Sayı nedir?", "Birim nedir?" sorularıyla mecburen acil bir çıkışa, yani sezgiye işaret edildiğini gördüğü bir noktaya ulaşmıştır: Fakat sezgi, "koyuşun koyuşu" ilkesi sayesinde mantıki meşruluğuna kavuşur, çünkü benliğin nesneleşmiş değer öznesine yerleştirilmesi gayet haklı olarak sezgi ediminin metodolojik yapısı sayılabilecektir!

"Koyuşun koyuşu" ilkesinin bunca zaman fark edilmeden kalabilmesi belki olağanlığına, hatta ilkelliğine bağlanabilir. Evet, ilkelliğine! Zaten insanın, ilkel tutumları kabullenmesi gerekmeye görsün, kibri için aşılmaz bir külfet gibi görünürler. Çünkü "koyuşun koyuşu" süreciyle zihnin bilebildiği benliğin dünyanın tüm şeylerinin içine nüfuz etmesi sağlansa da -bu Platonik art alandan bir an yüz çevirince- "koyuşun

koyuşunda" doğanın hepten canlandırılması, daha da ötesi, dünyanın bütün külliyeti içerisinde hepten canlandırılması yerine getirilmiştir, öyle bir hepten canlandırma ki her şeye ve ne kadar soyut olsa da her kavrama bir değer öznesi hazırlar ve dünyanın ancak ilkellerin düşüncesinde ortaya çıkan hepten canlandırılmasıyla kıyaslanabilir: Sanki mantıki olanın gelişimi için bir tür bireyoluş vardır, en son gelişmişlikteki mantık yapısında bile eskinin soyu tükenmiş görünümlü tüm düşünce biçimlerini, tek halkalı makullük zincirinin asli biçimi olan doğrudan canlandırma da dâhil hayatta tutar ve düşünmenin her adımına ilkel metafiziğin, içeriğinin olmasa da biçiminin damgasını vurur – akılcı için bunun hakaret olduğuna şüphe yok, gene de panteist duyuş için bir avuntudur.

Gene de bunda akli alan için de avuntu aranmalıdır. Zira "koyuşun koyuşu" *logos*'a bağlılığı içinde sezgi ediminin mantıki yapısı diye yorumlanırsa içinde aynı zamanda insanlar arası, tek başınalıklar arası anlaşma gibi başka yoldan açıklanamayacak bir olgunun da "mümkün tecrübe şartı" görülebilecektir: Şu halde o, kendi aralarında ne denli farklı da olsalar tüm dillerin çevrilebilirliğinin epistemolojik yapısını vermekle kalmaz, daha ötesinde, çok daha ötesinde kavramın birliği içinde bütün beşerî dillerin ortak paydasını verir, insan ile onun varlığı kendi kendini parçalarken bile Tanrı'nın tıpkısı kalan insanilik birliğinin teminatını verir – çünkü kendi kendisinin yansıması olan insana her kavram ve koyduğu her birimde *logos* ışıldar, tüm şeylerin ölçüsü olarak Tanrı'nın sözü ışıldar. Bu dünyanın bekleyişi, estetik değeri kaldırılmış ve dağılarak fonksiyon halini almışsa, tüm yasalılıklardan duyulan şüpheyle dağılmışsa, daha da ötesi, soru ve şüphe göreviyle dağılmışsa bile kavramın birliği dokunulmadan kalır, adap talebi dokunulmadan kalır, saf fonksiyon, kaskatı riayet edilecek görev gerçekliği olarak adap değerinin şiddeti dokunulmadan kalır ve dünyanın birliği bu haliyle hâlâ insanın birliğidir, her şeyin içinde parlayıverir, zamanları, mekânları aşarak yitmeden, yitirilmeksizin.

74

Dr. Flurschütz, Jaretzki'nin protezi takmasına yardım etti. Mathilde hemşire de yanlarında duruyordu.

Jaretzki kayışı çekiyordu: "E, Flurschütz, artık veda vakti geldi, yüreğiniz burkulmuyor mu?.. Mathilde hemşireden hiç bahsetmiyorum bile!"

"Biliyor musunuz, Jaretzki, aslında daha kalmanızı, benim müşahedemde durmanızı isterim... İyi bir dönemde değilsiniz."

"Bilmem... Durun bir..." Jaretzki protezin parmaklarına sigara tutturmaya uğraşıyordu. Durun... Şunu sigara tutması için eğitsek nasıl olur?.. Veya daimî sigara ağızlığı olarak... Dahiyane olmaz mı?.."

"Bir saniye kımıldamadan durun, Jaretzki." Flurschütz kemerlerin tokasını taktı. Ha şöyle, nasıl hissediyorsunuz kendinizi?"

"Yeni doğmuş bir makine gibi... Harika bir dönemdeki makine gibi... Sigaralar da iyi olsa tadından yenmezdi."

"Sigarayı hepten bırakabilseniz... Tabii öbürünü de."

"Aşkı mı? Memnuniyetle."

Mathilde hemşire gereksiz yere, "Yok. Dr. Flurschütz içmeyi bırakmanızı kastediyor," dedi.

"Öyle mi, anlamamışım... Ayık olunca anlaması hep çok güç oluyor... Nasıl da fark etmemişsiniz, Flurschütz: İnsan anca kafayı çekince birbirini anlıyor."

"Yürekli bir haklı çıkma girişimi!"

"Değil mi ya, Flurschütz, hatırlasanıza, Ağustos'un on dördü kafalarımız nasıl da kıyaktı... Bana öyle geliyor ki gerçekten birbirimize ait olduğumuz ilk ve son kez o zamandı."

"Scheler de benzer bir şey diyor..."

"Kim?"

"Scheler. *Genius des Krieges**... İyi kitap değil."

"Öyle mi, kitap demek... Benlik değil... Ama size bir şey diyeyim, Flurschütz, tüm ciddiyetimle söylüyorum: Bana başka bir, yeni bir sarhoşluk verin, morfinmiş, vatanseverlikmiş, komünizmmiş, fark etmez, insanı körkütük sarhoş eden bir şey olsun... Verin ki yine birbirimize ait olalım, ben de kafayı çekmeyi bırakayım... Hemen yarın."

Flurschütz kafa yordu, sonra dedi ki: "Haklı tarafı var... Ama illa sarhoşluk ve aidiyet olacaksa iyi bir çaresi var, Jaretzki: âşık olun."

"Doktorun emri üzerine, tabii... Siz hiç emir üzerine âşık oldunuz mu, hemşire?"

Mathilde hemşire kızardı, çilli boynunda iki al şerit göründü.

Jaretzki o yana bakmıyordu: "Âşık olmak için kötü dönem...

* Almanca: 20. yüzyılın etkin ve önde gelen filozoflarından Max Scheler'i eserlerinden. (ç. n.)

Zannımca hepimiz kötü bir dönemdeyiz… Sevda işlerine de paydos…" Protezin mafsallarını yokladı: " Aslında yanına kullanım kılavuzu iliştirilmeliymiş… Sarılmak için özel bir mafsalı olmalı bir yerlerinde."

Tuhaftır, Flurschütz alınmıştı. Belki de Mathilde hemşire orada olduğundan. Mathilde hemşire daha da kızardı: "Aklınıza neler geliyor, Herr Jaretzki."

"Nedenmiş? Gayet hoş fikirler… Aşk protezleri… Hakikaten şirin bir şey olurdu, albaydan kıdemli kurmay subaylara özel tasarım… Kendime fabrika kurayım."

Flurschütz dedi ki: "Hep yaramaz çocukluk etmeniz şart mı?"

"Değil, silah sanayisi için fikirlerim var, o kadar… Hadi çözelim." Jaretzki kemerleri kurcaladı, Mathilde hemşire yardım etti. Jaretzki metal parmakların mafsallarını düzeltti: "İşte, şimdi de eldiveni geçirelim… Bu tutmuş, bu pişirmiş, bu yemiş, bu da hani bana demiş."

Flurschütz kesilen koldan kalan çıplak kısımdaki yaralara baktı: "Sanırım, tam oturuyor, yalnız dikkat edin, ilk zamanlar aşındırıp yara etmesin."

"Aşınırmış, kaşınırmış… Bu da hani bana demiş."

"Aşk olsun, Jaretzki, sizinle anlaşmanın gerçekten imkânı yok."

75

Huguenau'nun o gün öğle yemeğinde Esch'ten saklanması elbette hiç işe yaramamıştı. Hemen aynı akşam korkunç bir çekişme yaşanmıştı. Gelgelelim Esch'in çok geçmeden silahları düşmüştü, çünkü Huguenau yalnız sözleşmedeki araya rastgele makale sıkıştırmayı takdirine bırakan yayıncılık hakkını dayanak göstermemiş, Esch'in kendi gerekçelerini de kullanmıştı: "Sevgili dostum," diye dalga geçmişti, "yakınıp duruyordunuz, aleni bozukluğu ifşa etmek istediğiniz için ayağınızı kaydırıyorlar diye... Ama işi gerçekten yapma yüreğini gösteren bir başkası çıkınca kuyruğu kıstırıyorsunuz... Tabii canım, kent kumandanı hazretlerinin himayesi şakaya gelmez... Rüzgâr nereden eserse hep oraya dönmeli, değil mi?" Evet, Esch işte bu nutukları dinlemek zorunda kalmış, onu sırtından vuran, alçakça bel altı bir saldırı olmasına rağmen Götz alıntısından* başka verecek yanıt bulamamış, sonrasında da ağzını açmamıştı.

Dümeni marifetle kıran Huguenau ise bunun üzerine, kocasından yakınmak için Frau Esch'in yanına gitmişti, kocası titiz

* Goethe'nin *Götz von Berlichingen* dramında başkişiye söylettiği, örtmece olarak Svabya selamı diye ünlü, "Kıçımı yala!" sözü. (ç. n.)

bir çalışanına kaba davranıyordu, niye? Sırf görevini titizlikle, özgecilikle yerine getiriyor diye. Sözü tesirini göstermiş, Esch ertesi gün öğle yemeği için yukarı çıkınca karşısında somurtan ve gücenmiş bir Huguenau bulmuştu, karısı da Herr Huguenau'nun suçsuzluğunu gönül alacak sözlerle destekledi, öyle ki kaşla göz arasında yine geçinmeye başlayıp çorbalarını hep birlikte kaşıklamışlar, övgüden asla tasarruf etmeyen bir konuğu yitireceğim korkusuna kapılan Frau Esch durumdan çok memnun kalmıştı.

Ama Huguenau'nun dışarı atılmasıyla sonuçlanacağına kesin gözüyle bakılan kavgadan kaçınılması belki Esch'in de işine gelmişti; herif binbaşıya daha ne gibi darbeler indirmeyi tasarlıyor, bilinemezdi… Her halükârda göz önünde kalması iyiydi. Böylelikle öğle öğünleri artık pek rahat geçmese de Huguenau kalmıştı, rahatsızlığın baş sebebi, Esch'in sofra arkadaşını tabakların üstünden güvensiz bakışlarla süzme alışkanlığı edinmesiydi.

Huguenau, yiğidi öldür hakkını ver, ortamı yumuşatmak için elinden geleni yapıyordu; bununla birlikte başarısı ancak idare ederdi. Bugün bile, haftası gelmiş olmasına rağmen Esch gene en dayanılmaz yanını gösteriyordu. Karısının çekingen sorusuna yalnızca bir homurtu çıkardı: "Amerika'ya göçeceğiz…"

Sonra tek kelime edilmedi.

Fakat sonunda, karnı doyan Huguenau sandalyesine yaslanıp huzursuz suskunluğu müjdeli sözlerle kesti. "Esch Ana," deyip bir parmağını kaldırdı, "Esch Ana, bir çiftçi buldum, bize un getirecek, belki bir de jambon."

"Öyle mi?" dedi Esch işkillenerek, "Nereden keşfettiniz onu bakalım?"

Bu çiftçi henüz ortalıkta falan yoktu, ama gün ola harman olaydı, Huguenau iyi niyetinin hiç takdir görmeyişine kızdı.

Ne var ki Esch'le arayı gene bozmaya niyeti yoktu, aksine, çelebilik edesi vardı: "Esch Ananın işini azıcık kolaylaştırmak gerek… Dört boğaz… Nasıl üstesinden geliyor, hayret ediyorum… Ufaklığını da hesap etmek gerek tabii."

Esch gülümsedi: "Ufaklık da var tabii."

Huguenau önce davranıp, "Nerede ki şu an?" dedi.

Frau Esch göğüs geçirdi: "Haklısınız, bugün dört boğazı doyurmak azımsanacak iş değil… Kocam ufaklığın tasasını da bize yüklemeyeydi iyiydi."

"Kimse işime burnunu sokmasın," diye çıkıştı Esch. Karısına öfkeyle baktı, kadın kabahatini bilirmiş gibi tuhaf donuklukta bir gülümsemeyle yerinde oturuyordu. Esch biraz yatışmıştı: "Yeni bir yaşam olmazsa her şey ölür."

"Tabii, tabii," dedi Frau Esch.

Huguenau dedi ki: "Ama tüm gün sokaklarda sürtüyor… Oğlanlarla hem de; dikkat edin, sıvışıp gidecek."

"Yok canım, yemeklerimizi epey beğeniyor," dedi Frau Esch. Esch ise temkinli denebilecek bir şekilde, neredeyse hamile bir kadına dokunur gibi karısının şişman üst koluna uzandı: "Ben de öyle sanıyorum, bizimle olmaktan memnun, değil mi?"

Huguenau karı kocaya sinirlendi. Dedi ki: "Yemeklerinizi ben de beğeniyorum, Esch Ana… Beni de evlatlık alır mısınız acaba?" Esch'in de o zaman dilinden düşürmediği, evi inşa edecek oğluna kavuşacağını eklemek isterdi – ama kendisinin de anlamadığı, kim bilir hangi sebepten çok darılmıştı, düşündüğü pek de şakaymış gibi gelmedi. Esch ansızın yerinden fırlayıp tehdit etse Huguenau şaşırmazdı. Şüphe yoktu, mekânı terk edip Marguerite'i aramak daha iyiydi; herhalde aşağıda, avluda olacaktır. En iyisi, Marguerite'le başını alıp gitmekti.

Huguenau'nun yakışıksız talebinden Frau Esch de ürkmüş görünüyordu. Esch'in kemikli elinin kolunu sarmaladığını

hissetti, ağzı açık, Huguenau'ya baktı dik dik, adam bu arada ayaklanmıştı; ancak kapıya varınca, kadın kekeledi: "Neden olmasın, Herr Huguenau…"

Huguenau denileni işitti ama işittiği, Esch'e duyduğu öfkeli dargınlığı hafifletmedi. Aşağıda Marguerite'e rastlayıp bir mark hediye etti. "Yolculuk için," dedi, "ama doğru dürüst giyinmen gerek… Kalın pantolon… Bir bakalım… Neredeyse çıplacıksın diyesim var… Güzün hava serinler."

76

Dr. Kessel'in zili çaldığında saat dokuzu geçiyordu. Kuhlenbeck purosuyla kanepenin köşesinde oturuyordu: "Hayrola, Kessel, bir hasta daha mı?" Otomatikman ayağa kalkan Kessel, "Başka ne olacak," diye yanıtladı, "ne olacak... Bir gece de uykusunu alamıyor ki insan." Sonra çantasını almak için yorgun argın yan odaya gitti.

O arada hizmetçi kız yukarı çıkmıştı: "Doktor bey, doktor bey, binbaşı aşağıda." Kessel yan odadan, "Kim?" diye seslendi. "Binbaşı." – "Benimle ilgili," dedi Kuhlenbeck. Kessel, "Hemen," diye seslendi ve siyah çantasını elinden bırakmadan konuğu karşılamak için dışarı koştu.

İşte, binbaşı kapıda dikilmekteydi, biraz mahcup, gülümsüyordu.

"Beyefendilerin birlikte oldukları malumumdu... Doktor Kessel, siz beni öyle nazikçe davet edince... Düşündüm ki belki müzik yapıyorsunuzdur."

"Ha, Tanrı'ya şükür, ben de yine vukuat var sandım," dedi Kuhlenbeck, Èh, böylesi daha iyi."

"Hayır, vukuat yok," dedi binbaşı.

Kuhlenbeck alışıldık densizliğiyle, "İsyan filan çıkmadı yani?" deyip ekledi: "Gazetedeki şu ahmakça makaleyi yayınlayan kimmiş acaba? Esch mi yoksa Fransızca adı olan şu soytarı mı?"

Binbaşı yanıtlamadı, Kuhlenbeck'in soruları pek hoşuna gitmemişti. Buraya geldiğine pişman oldu. Kuhlenbeck ise devam ediyordu: "Eh, hapisteki beylerimizin durumu pek iyi olmayacak elbet... Ama cepheden kurtulmuşlar, sessiz kalmaları için daha bahane mi lazım. Yaşamanın, ne kadar sefilce de olsa sadece yaşamanın nasıl bir bağış olduğundan haberleri yok galiba... İnsanın belleği çok kötü."

"Gazetedekiler," dedi binbaşı, pek bir cevap hükmü kalmamıştı artık oysa.

"Yine çağırılacağım diye endişe ettim," dedi Kessel, "umarım bugün rahatsızlık vermezler."

Kuhlenbeck konuşmayı sürdürdü: "Devletin şu zamanda hapishaneleri faaliyette tutması olacak iş değil... Üstelik gereksiz... Dünya hapishane olmuş... Zaten daha çok sürmeyecektir... Ayrıca kurumun çoktan boşaltılması gerekirdi... Hepimiz göç edersek insanları ne yapacağız?"

"İşler o raddeye varmadı daha," dedi binbaşı, "Tanrı'nın yardımıyla da varmayacak." Dediğine kendi de inanmıyordu. Daha ikindiüzeri kentin tahliye ihtimaline karşı talimatların olduğu gizli bir emir gelmişti. Emirler emirlerle çakışıyor, bir sonraki saatin ne getireceği bilinmiyordu. Tam bir bataktı.

Kuhlenbeck iri ve marifetli cerrah pençelerine baktı: "Fransızlar bu yana geçecek olurlarsa... Sizi temin ederim, onları çıplak ellerimizle boğarız."

Kessel dedi ki: "Zavallı karımın bu devirleri görmemiş oluşunu bazen talihime veriyorum." Saman çiçeği çelengi ve yas bandıyla piyanonun üstünde asılı duran fotoğrafa baktı.

Binbaşı da başını kaldırdı: "Refikanız hanımefendi de müzikle ilgilenir miydi?" diye sordu sonunda. Çello piyanonun yanında

üstüne kırmızı bir lir ile çaprazlama iki flütün nakşedildiği gri bir keten kılıfta duruyordu. Ne diye gelmişti buraya? Neden gelmişti doktorların yanına? Hasta mı hissediyordu kendini? Aslında doktorlara hiç tahammülü yoktu, hepsi hür düşüncelidir, güvenilmezlerdir. Şeref nedir, bilmezler. İşte hekim binbaşı başını yaslamış, kanepenin köşesinde oturuyor, tavana halka halka duman üflüyor, top sakalını havaya dikiyordu. Hepsi terbiyesizlikti. Ne diye gelmişti buraya? Ama tek başına otel odasında veya her an şu Huguenau'nun ortaya çıkabileceği yemek salonunda olmaktansa burası yeğdi. Kessel bir şişe daha Bernkastel şarabı söyledi, binbaşı da kadehi hızla devirdi. Sonra, "Beyefendiler müzik yaparlar sandım," dedi.

Kessel reddedercesine gülümsedi: "Evet, karım müzikle çok ilgilenirdi."

Kuhlenbeck dedi ki: "Şu kontrbasınızı çıkarsanız, Kessel, nasıl olur?.. Hepimize iyi gelecektir."

Belki biraz mahrem de olsa binbaşı, Kuhlenbeck'in bu yaptığıyla ona nezaket göstermek istediğini seziyordu. Bu yüzden de yalnız, "Evet, güzel olur," dedi.

Kessel çelloya doğru gitti, fotoğrafa bir bakış atarak çalgıyı kılıfından çıkardı. Fakat sonra duraladı: "Tamam da kim eşlik edecek?"

"Yalnız halledersiniz siz onu, Kessel," dedi Kuhlenbeck, "yürekli olun." Kessel azıcık tereddüt etti: "Tamam da ne çalayım?" Kuhlenbeck, "Ruha dokunacak bir şey," dedi, Kessel bir sandalye çekti, sanki eşlik edecek varmış gibi piyanonun yanına oturdu; bir tuşa bastı, yayı tellerde gezdirip çalgıyı akort etti. Sonra gözlerini yumdu.

Brahms'ın opus 38 mi minör çello sonatını çaldı. Mülayim suratı tuhafça içe dönüktü, büzüşük dudaklarının üstündeki kır bıyıkları bıyıklıktan çıkmış, kurşuni bir gölgeye dönmüştü, yanakların kırışıkları yer değiştirmişti, suratı surat değildi

artık, neredeyse görünmezdi, belki kar bekleyen kurşuni bir güz manzarasıydı. Bir damla gözyaşı da burnu boyunca aşağı dökülürken gözyaşılıktan çıkmıştı artık. Bir tek eli el kalmıştı, sanki yayı çekişi tüm yaşamı eline getiriyor, seslerin gitgide genişleyen ve çalan kişiyi ücrada yapayalnız bırakacak denli kuşattığı boz ve yumuşak akıntısının dalgalarıyla kalkıp kalkıp iniyordu. Çalıyordu. Muhtemelen aceminin tekiydi ama onun için, binbaşı için ve galiba Kuhlenbeck için de fark etmemişti: Çünkü bu zamanın gürültülü sessizliği, hengâmesinin sessiz ve içine hiçbir şey işlemez sedası insanlar arasında kurulmuştu, içinden insan sesinin ne o ne bu yana geçemeyip titremek zorunda kaldığı bir duvardı – zamanın dehşetli sessizliği kalkmış, zamanın kendisi kalkmış, Kessel'in çellosunun tınlayışıyla hepsini kuşatan mekân biçimi almıştı, ses yükseliyor, mekânı inşa ediyor, mekânı dolduruyor, kendi kendisini dolduruyordu.

Müzik kesilip de Dr. Kessel tekrar Dr. Kessel'e dönüşünce binbaşı duygulanışını gizlemek için tören havasında bir duruşla hafifçe silkindi. Kessel'in avutucu bir şeyler demesini bekliyordu – şu an denmiş olmalıydı zira! Ama Dr. Kessel başını eğmekle yetindi, seyrek perçemleri görülüyordu -Esch'teki gibi sert, gri bir fırça değildi- kelini inceden örtüyorlardı. Adam çalgıyı adeta utanarak kaldırdı, keten kılıfa soktu, sokuşu adeta edepsiz biz izlenim bıraktı, kanepe köşesindeki Kuhlenbeck ise bir tek, "Evet," deyiverdi. Belki üçü birden utanıyordu.

Sonunda Kuhlenbeck, "Evet, ne yapalım, doktorlar müzikle ilgili oluyorlar," dedi.

Binbaşı belleğinde arandı. Gençken bir arkadaşı vardı, arkadaş mıydı? Keman çalardı ama doktor değildi, oysa… Belki de doktordu veya olmak istiyordu. Belleği kesintiye uğradı, belleği donuklaştı, hareketleri donakaldı, binbaşı bir tek üniforma pantolonunun siyah kumaşındaki kendi çıplak elini görüyordu. Öz iradesine karşı dudakları, "Çıplak ve yalın, teşhir edilmiş…" dedi.

"Hey," dedi Kuhlenbeck.

Binbaşı yüzünü ona çevirdi: "Yok bir şey... Zaman kötü... Teşekkürler, Doktor Kessel."

Bunun üzerine Kessel de, "Evet, şu zamanda müzik avuntu oluyor... Elimizde pek bir şey kalmadı zaten," dedi.

Kuhlenbeck masaya vurdu: "Efkârlanıp duracak mıyız burada?.. Dünyayı iblisler sarsa da yaşıyorsan yeise kapılamazsın... Rahat bırakın artık, toparlanalım bakalım!"

Binbaşı kafasını iki yana salladı: "Sefil hainliğe karşı elden bir şey gelmez." Gözünün önüne Esch'in resmi geldi, o boz, sarı surat, meydan okuyan gülümseyiş, evet, meydan okuyan doğru sözdü, gene de bir şekilde af dilenen o surat, düşmüş bir atın sitemkâr ifadesi vardı üstünde.

"Biz Almanlar hep hainliğe uğradık," dedi Kuhlenbeck, "gene de yaşıyoruz." Kadehini kaldırdı: "Çok yaşa Almanya!" Binbaşı da kadehini kaldırdı ve düşündü: "Almanya..." İyi bir düzeni, esenliği düşündü, Almanya onun için hep bunlar olmuştu. Almanya'yı görmüyordu artık. Nedendir bilinmez, anavatanın talihsizliğinden Huguenau'yu sorumlu tutuyordu, geçip giden birliklerden, kumandanlığın çelişik emirlerinden, gazlı savaşın şövalyeliğe sığmaz silahlarından, genel düzensizliğin artışından. Hani neredeyse Esch'in resmi Huguenau'nunkiyle birleşip silikleşsin ve akıp gitsin diye dilek tutacaktı, her ikisinin de kötülüğün temsilcileri, ikisinin de maceraperest olduklarını göstererek, kimsenin anlamadığı işlerle, suratlarla dolu kördüğüm bir hengâmeden çıkmışlardı, ikisi de güvenilmez ve aşağılıktı; kabahatli, savaşın uğursuz bitişinden şeytanca kabahatliydiler.

Kessel dedi ki: "Benden bu kadar... Görevimi yaparım ama benden bu kadar."

Hayat kördüğümdü, dünyanın üstünde kötülük ağı vardı, sessiz ve muazzam gürültü tekrar başlamıştı. Protestanlık göre-

vinin katı yolundan sapan günahkârdır, merhametin dünyevilikte gerçekleşmesini, dostun sesiyle ilan edilmesini ummak günahkârlıktı, binbaşı zırh suskunluğunu ve donukluğunu parçalayıp tek başınalığı serbest bırakarak tatlı bir akışa döndüren dost sesiyle dedi ki: "Görev yolundan saptık, cezaya katlanmamız gerek."

"Sahi mi, binbaşım?" Kuhlenbeck gülüyordu: "Ben almayayım, onun yerine evin yolunu tutayım da yorgun Kessel'imiz sonunda yatağına yatsın." Ayağa kalkmıştı, üniforma ceketi cüsseli bedeninden genişçe kıvrımlarla sarkıyordu. Binbaşının içinden, kılık değiştirmiş bir sivil, diye geçiverdi – kraliyet üniforması değildi. Binbaşı von Pasenow da ayaklanmıştı. Ne diye gelmişti ki buraya, kraliyet üniformasını giyen kendisi? Dünyevi görev ilahi buyruğun suretidir, kişinin kendisinden daha büyük bir şeye hizmeti, onu daha yüce kavrama bağlanmakla yükümlü kılar, ondan gerektiği zaman şahsi özgürlüğün incecik son çizgisinden de feragat etmesini ister. Gönüllü itaat, evet, Tanrı'nın belirlediği konum buydu işte, diğer ne varsa yok diye bakılmalıdır. Binbaşı ceketini çekerek düzeltti, Demir Haç'ın şeridine uzandı ve vedalaşırkenki törensi tavrıyla görevin ve üniformanın kişiye bahşettiği berraklık ile esenliğe tekrar kavuştu.

Dr. Kessel onları merdivenden geçirdi. Bina kapısında binbaşı biraz resmiyetle, "Doktor Kessel, bize bahşettiğiniz sanat zevki için teşekkür ederim," dedi. Kessel cevap verirken biraz duraladı, sonra da sessizce, "Ben teşekkür ederim, binbaşım… Zavallı karımın ölümünden beri ilk kez tekrar müzik yaptım," dedi. Gelgelelim binbaşı işitmedi, biraz katı bir tavırla elini uzatmakla yetindi. Kuhlenbeck'le dar sokaklardan geçti, çarşıdan yürüdüler, ince güz yağmuru çaprazdan yüzlerini yalıyordu, ikisinin de üstünde gri subay paltosu, ikisinde de subay kasketi vardı, yine de kraliyet üniforması giymiş birer arkadaş değildiler. Binbaşı bu gerçeği teslim ediyordu.

77

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (14)

Oruç ve riyazet yoluyla meydana gelen bilişler son mantıki keskinlikten mutlaka yoksundur. Kesinlikle söyleyebilirim sanıyorum ki o günlerde biliş durumumda bir değişiklik vuku buldu. Ne var ki bu dönüşümü son derece işkillenerek gözlemliyordum, çünkü süreğen bir yetersiz beslenmeyle el ele ilerliyordu, hatta Dr. Litwak'ın görüşüne katılıp kendimi hasta ilan etmeye bile neredeyse hazırdım, dünyayı bilişimin keskinleşmesindense daha aydınlık bir beden duygusundan bahsedilebilecek oluşu da cabasıydı. Mesela hayatımın hâlâ manalı bir gerçekliği var mı yolundaki o eski soruyu karşıma aldığımda bana yanıt verip bir tür gerçekdışı gerçekliğin, gerçek gerçekdışılığın başladığını ikinci dereceden bir gerçeklikte yaşadığım kesinliğini armağan eden şey o beden duygusuydu, bu kesinlik tuhaf bir sevinçle kaplıyordu içimi. Henüz-bilmemek ile zaten-bilmek arasında bir tür muallak bir durumdu, tekrardan sembolleşen bir semboldü, aydınlığa götüren bir uyurgezerlikti, kendini ortadan kaldırıp yine kendi kendine yenileyen kor-

kuydu, ölüm denizinin üstünde süzülmek gibiydi, dalgaların üstünde onlara değmeden kanatlanmışçasına bir yukarı bir aşağı süzülmekti, o denli hafiflemiştim işte – dünyanın yüce Platonik gerçekliğini bana kabul ettiren neredeyse cismani bir bilişti, içimdeki her şey bu cismani bilişi akliye dönüştürmek için ufacık bir adım atmamın yeteceği kesinliğiyle doluydu.

Bu muallaktaki gerçeklikte şeyler üstüme, içime hücum ediyordu, onlar için uğraşmama gerek yoktu. Eskiden edilgenlik gibi duran şey artık manasına kavuşmuştu. Düşüncelere dalmak, felsefi monologlar yapıp onları zaman zaman karalarcasına not almak için eskiden evde kalırken artık doktoruna ve hastalığına itaatkâr bir hasta gibiydim odamda. Her şey doğruydu, Dr. Litwak'ın istediği gibi. Artık durmadan ziyaretime geliyor, hatta ara sıra onu yanıma kendim çağırıyorum; düşünüş tarzı aniden değişip beni hasta olmadığıma ikna etmek istediğinde, "Azıcık kansızsınız, onun dışında delisiniz," demesiyle isabet kaydediyor, çünkü vücudumdan tüm kan çekilmiş gibi hissediyorum kendimi. Artık düşünmek istemiyorum, elimden gelmediğinden değil, düşünmüyorum artık, çünkü düşünmeyi küçümsüyorum. Muhakkak henüz o kadar bilgeleşmedim; bilginin son kademesine ulaştım gibi, bilginin üstüne yerleşebilirim gibi iddialara kalkıştığım yok, uf, bilginin çok aşağısındayım; sözü küçümseyişin ardına gizlenen daha ziyade muallaktakini yitirme korkusu. Yoksa düşünme ve varlık birliği ancak en mütevazı çerçevede gerçekleştirilebilir yolunda aniden uyanan kanaat olmasın sakın? Düşünme ve varlık, ikisi de asgariye indirilmiş!

Marie bazen ziyaretime geliyor, sair hastaları gibi bana da birkaç gıda maddesi getiriyor, ses etmiyorum. Geçenlerde bendeyken Litwak ile Nuchem'e rastladı. Alışkanlığı gereği onları cana yakın, "Tanrı sizi kutsasın," selamıyla selamladı, Litwak bu kez de, "Yüze kadar," diye cevap vermeyi ihmal etmedi. Marie öksürdü, adam kaygılı bir yüz ifadesi takındı: "Buna

gerek yok," dedi, varlığı muhtemel akciğer hastalığını mı yoksa Nuchem'in maruz kaldığını gördüğü bulaşma tehlikesini mi kastediyor, belli değildi. Marie'yi ücretsiz muayene etmeyi de önerdi, kız reddedince de, "En azından temiz havada bol bol gezinin… Onu da yanınıza alın, kansızlığı var," dedi. Nuchem yanda dikilmiş, kitaplarımı karıştırıyordu. Bunun dışında Litwak bana yeni ilaçlar yazıp duruyor, reçeteleri elime verirken de gülüyordu: "Siz zaten almazsınız ama doktor yazmak zorunda işte." İyi bir anlaşma gibi bir yere varmıştık.

Anlaşma noktamız neredeydi? Neden yanlarında kalmak zorundaydım – bu Yahudi meskeninin geçiciliği benim için neden süreklileşmişti, burayı terk etmeyi neden hayal bile edemiyordum artık? Şu Yahudilere itaatkârlığım nedendi? Her şey geçiciydi, sığınmacılar geçiciydi, hatta tüm varoluşları da öyle, zamanın kendisi de geçiciydi, kendi sonunu da aşarak uzayan savaş kadar geçici. Geçicilik kesinliğe dönüştü, durmadan kendini kaldırıp var kalmayı sürdürüyor. Peşimizde; kendimizi ona göre ayarlıyoruz, Yahudi meskeninde olsun, misafirhanede olsun. Ama bizi geçmişin üstüne kaldırıyor, her şeyin gelecek olduğu mutlu, neredeyse şen şakrak bir muallaklıkta tutuyor.

Sonunda Dr. Litwak'a boyun eğip Nuchem veya Marie eşlik ettiği sürece gezinmeye çıktım.

Çok güzel güz günleriydi, Marie'yle ağaçların altında oturuyordum. Her şey aydınlık bir içtenlikle cereyan ettiğinden ve kelimeler önemsiz olduğundan ona sordum: "Düşkün bir kız mısın?"

"Öyleydim," diye yanıtladı.

"Artık namuslu musun?"

"Evet."

"Nuchem'i asla kurtaramayacağını biliyorsun?"

"Biliyorum."

"Öyleyse onu seviyorsun?"

Gülümsedi.

Kendi kendinin yansıması, sembolün sembolü! Meseli sürdürmek bizi ölüme değilse hangi sınıra vardırabilir?!

"Dinle, Marie, kendimi öldürmek, vurmak veya tahkimat kanalına atlamak istiyorum... Ama bana eşlik etmen gerek, yalnız tek adım atmam." Kulağa şaka gibi geliyordu ama ciddi söylenmişti. Galiba sezmişti bunu, çünkü gülmeden, nesnel sayılabilecek bir cevap verdi: "Hayır, etmeyeceğim, siz de kendinizi öldürmeyeceksiniz."

"Ama Nuchem'e aşkın umarsız."

Bundan çıkarabileceği sonuç yoktu, gözlerini soru sorarcasına üstüme mıhlamakla yetindi, anlaşma imkânı gözlüyordu. Gözleri renksizdi.

Onunla oynadığım, iyi bir oyun değildi, bununla birlikte ikimiz arasında da çoktan anlaşma yapılmıştı, çünkü, "Sevinç içindeyiz," dedi.

Dedim ki: "Nuchem canına kıymayacaktır, kıyamaz, görevde, bizse sevinçteyiz... Biz kıyabiliriz."

Nuchem'in her tür intihar ihtimalinden korunmuş olması içini belki rahatlıyordu, çünkü yine gülümsedi, hatta bacaklarını hanımefendiler gibi çapraz bağlamıştı, bilgiçliği de gene hanımefendiler gibi alnında yazıyordu: "Biz de görevdeyiz."

Selamet ordusu lakırdıları etmesine içerleyemiyordum, belki geçicilik içerisinde her lakırdı manasını yitirdiğinden, belki en başından yeni bir manaya kavuşup isabet kaydettiğindendi. Belki kelimeler de geçmiş ile gelecek arasında bocalayabilir, yasa ile sevinç arasında pençeleşebilirlerdi, layık oldukları küçümsemeden kaçmışlar, devingenlikte yeni bir manaya sığınmışlardı.

Ne var ki görev namına bir şey duymak istemiyordum, çünkü bilişe geri çağırmıştı beni; görev namına bir şey duymak

istemiyor, kendi bocalama durumumu ayakta tutmak istiyor, soruyordum: "Mutlusun demek, mutsuz aşkına rağmen?"

"Evet," dedi.

Yurt geri döndürülemez biçimde yitik, uzaklar kat edilemez biçimde önümüzde, tek, acı gevşiyor gittikçe, aydınlanıyor, hatta belki görünmezleşiyor, eskinin acılı esintisinden başka bir şey kalmıyor. Ve Marie dedi ki: "Dünyadaki fenalık büyük ama sevinç daha büyük."

Dedim ki: "Ah, Marie, yabancılıkla tanışmışsın, gene de mutlusun… Ve biliyorsun ki yabancılığı kaldıracak tek, ölümdür, tek o son andır, sen gene de yaşamak istiyorsun."

Cevap verdi: "Hıristiyanlıkta kimse tek başına değildir… Yanımıza gelin."

"Hayır," dedim, "benim yerim Yahudi meskeni, Nuchem'in yanına gidiyorum."

Ama üstünde etkisi olmadı.

78

Kolları kesilmiş bir adam, torsodur. Hanna Wendling genelden bireysele ve somuta tekrar dönmeye uğraştığında bu düşünce köprüsünü kullanmak âdetindeydi. Bu köprünün sonunda duransa Heinrich değil, üniforma ceketinin cebindeki boş koluyla azıcık tökezleyen Jaretzki'ydi. Bu tasavvuru apaçık seçebilene dek çok zaman geçti, aynı tasavvura bir yerlerde reel bir gerçekliğin denk gelebileceğini fark etmesi biraz daha zaman aldı. Sonra Dr. Kessel'i aramaya karar vermesi ise epey sürdü.

Bu hayli yavaşlatılmış sürecin Hanna'nın gayet ahlaki zihniyetinden ileri gelmediği kesindi; yok, zaman ve tempoyla ilgili tüm duyguları zayi olmuştu, o kadar; yaşam akışının yavaşlamasıydı bu, ama yığılması değildi, daha ziyade buharlaşıp uçarak hiçliğe karışması, delik deşik bir zemine batıp gidişi, demin düşünülenin yitişi, unutuluşuydu. Dr. Kessel sözleştikleri üzere tek atlı arabasıyla kente giderken onu alınca sanki doktoru oğlu için duyduğu, dile getirilemeyecek kendine has bir kaygıyla yanına çağırmış gibi oldu, belleğini kendine getirmekte epey zorluk çekti. Fakat sonra, aniden yine unuturum korkusuyla -bahçeyi henüz adımlamışlardı- askerî hastanedeki çolak

teğmen kimdi acaba, diye sordu derhal. Dr. Kessel'in zihni hemen intikal edemedi, ama kadının arabaya binmesine yardım edip azıcık inleyerek yanına oturunca aklına geldi: "Tabii ya, Jaretzki'yi kastediyorsunuz, tabii... Zavallı genç adam, galiba akıl hastanesine sevk edilecek." Bu söz Hanna için Jaretzki yaşantısına noktayı koydu. Kentteki alışverişini halletti, Heinrich'e bir paket yolladı, Röders'e ziyarette bulundu. Walter'in de Röders'e gelmesini söylemişti; sonrasında eve yayan gideceklerdi. Walter için duyduğu açıklanamaz kaygılar birdenbire kaybolmuştu. Yumuşak ve dingin bir güz akşamı.

Hanna Wendling o gece düşünde ırmağın balçığındaki bir Yunan torsosu, bir mermer blok veya -bu da yeterdi- dalgaların üstünü yıkadığı bir çakıl taşı görse şaşırtıcı gelmezdi. Ama böyle bir düş hatırlamadığı için hakkında bir şeyler söylemek samimiyetsiz ve konu dışı olurdu. Oysa belli olan bir şey varsa huzursuz bir gece geçirdiği, sık sık uyanıp açık pencerelere göz attığıydı, jaluzilerin kaldırılıp bir hırsızın maskeli başının görünmesini bekleyerek. Evde her hâlükârda yardıma çağrılabilecek bir adam bulunsun diye bahçıvan çifte mutfağın yanındaki ardiyeyi tahsis etmek geldi sabah aklına, ama planından vazgeçti, çünkü ufak tefek bahçıvanın gerçekten de koruma falan sunacağı yoktu, geriye bir tek, bahçıvan evini villanın bu kadar uzağına koyduran Heinrich'e karşı adamakıllı bir isteksizlik bakiyesi kaldı; pencerelere parmaklık taktırmayı da ihmal etmişti. Bununla birlikte tüm bu rahatsızlıkların asıl korkusuyla pek ilgisi olmadığını kendisi de itiraf etmeliydi: Korkudan çok villanın tenhadaki tek başına konumuna karşı hırçınlıktı bu, Hanna'nın insanlara yakın bir yerleşime besleyeceği ve dile de getireceği reddediş tavrına rağmen arsayı çevreleyen boş mekân o kadar boş, ölgün ve parçalarından tekrar kurulmuş bölge öyle ıssızdı ki tek başına kadını sarmalayarak iyice sıkıştıran bir boşluk kemerine dönüştü adeta, bir tek zor kullanarak, kırılarak, yarılarak veya çökertilerek koparılabilecek bir kemer. Gazetede Rus devrimi ve Sovyetlerin

haberini "Aşağıdan Gelen Çöküntü" başlığıyla şöyle bir okumuştu; aynı kelime gece hatırına düşmüş, popüler bir şarkı gibi durmadan kulağında çınlamıştı. Çilingir Kruhl'a pencere parmaklığı fiyatlarını sormak öyle veya böyle iyi olacak.

Geceler uzadı, soğuk ay gökte çakıl taşı gibi yüzüyordu. Hanna gecenin hassas serinliğine rağmen pencereleri kapatmamak için ayak sürüyordu. Sessiz bir hırsızdansa kırılan camların yol açacağı şangırtı gözüne daha korkutucu geliyor, aslında korku olmamakla birlikte devrildi devrilecek vaziyette duran tuhaf, paniğe kapılma gerginliği, onu romantik görünümlü tavırlara sevk ediyordu. Nitekim artık hemen her gece açık pencereye yaslanıyor, ölü güz kuşağına bakıyordu, manzaranın boşluğuyla garip bir şekilde sıkıca tutulmuş, adeta emilmişti, bu sayede tüm korkularından soyulan korku hafif bir köpük kalıyor – gönlü bir çiçek kadar hafif geliyordu, tek başınalığın donukluğu soluklanışın açılmış özgürlüğü içinde kat kat açılmıştı. Buysa Heinrich'e karşı mutluluk verici bir sadakatsizlik gibiydi neredeyse, başka ve geçmiş bir durumun taban tabana zıddı olarak duyumsadığı bir durumdu… Evet ama hangi durumun? Sonra fark etti ki vaktiyle fiziki olay dediği şeyin tersiydi. İşin iyi yanı fiziki olayın bu anlarda tamamen unutulmuş oluşuydu.

79

Esch'in korktuğu başına geldi: Huguenau binbaşının başına başka bir dert daha açtı. Ne var ki Huguenau şimdilik edilgin bir rol oynuyordu.

Ekim ayının ilk günleri binbaşının çalışma masasına kumandanlığın asker kaçaklığından şüphelendiği veya bağlı bulundukları birliklerde kayıp askerî personeli takip ettiği listelerden biri geldi; isimler arasında 14. tüfekli piyade bölüğünden Colmarlı tüfekli piyade Wilhelm Huguenau diye birinin de adı vardı.

Binbaşı bir tedirginlik belirince listeyi yine kenara kaldırmıştı. Derken listeyi tekrar eline aldı, miyopluğundan ötürü kolunun uzandığı yere kadar gözünden ayırdı ve ışığa tutarak bir daha okudu: "Wilhelm Huguenau." Bu adı daha önce işitmiş olmalıydı. Posta geldiği sıra odada emre amade bekleyen emir erine merakla baktı, emir beklediği anlaşılan adamın mum gibi doğruluşunu görebildi, "Gidebilirsiniz," emrini verecek kuvveti hâlâ vardı; tek kalınca, yüzünü ellerine gömüp kendini masanın üstüne bırakır.

Emir erinin hâlâ kapıda dikildiği, emir erinin Esch olduğu düşüncesiyle sıçrar baygınlığından. Oraya bakmaya bile bakamaz, sonunda orada gerçekten de kimsenin durmadığını fark edince boş odaya söylenir: "Ne fark eder ki…" Sanki meseleyi bu sözüyle halledebilecektir. Gelgelelim kâr etmez, Esch'in resmi olduğu gibi kapıda durmakta, ona bakmaktadır, Esch onda bir namus lekesi keşfetmişçesine bakar ona. Cezalandırıcı, sitem dolu bir bakıştır üstünde bekleyen, binbaşı, Huguenau'yu dans ederken seyrettiği için utanır. Ama düşünce zayıflayarak kaybolur ve aniden Esch'in sesini işitir: "Aramızda hep bir hain vardır."

"Aramızda hep bir hain vardır," der binbaşı da. Hainler namussuz kimselerdir, hainler vatanlarına ihanet eden kimselerdir, hainler vatanlarını ve dostlarını aldatan kimselerdir… Asker kaçakları haindir. Düşüncelerini gizli konusuna işte böyle gitgide yanaştırırken kılıf aniden parçalanır, birdenbire her şeyi anlar, her şeyi: Hain kendisidir, bir asker kaçağınca yazı işlerine davet edilsin diye, asker kaçağı ona sivilliğin yolunu, dost denmeyecek arkadaşların yolunu açsın diye asker kaçağını yanına çağıran o olmuştu, kent kumandanı olmuştu… Binbaşı, Demir Haç'a uzanıp kordonunu çekiştirdi: Bir hain bu şeref madalyasını taşıyamaz, bir hain bu şeref madalyasını çıkarmak zorundadır, bu şeref madalyasıyla katafalka konamaz… Namussuzluğu bir tek tabanca mermisi siler… Cezayı göğüslemek lazımdı… Hareketleri taş kesilmiş, bakışları donuk binbaşı, "Şövalyeliğe sığmaz son," dedi.

Eli hâlâ üniformasının düğmelerindeydi; mekanik bir biçimde hepsi ilikli mi diye yokladı, bu ona tuhaf bir rahatlama vermişti, adeta göreve dönüş umuduydu, Esch'in resmi hâlâ kaybolmadıysa da asıl esenlikli yaşama dönüş umudu. Resim hareliydi, tekinsizdi, hem öte hem bu dünyadaydı, hem iyinin hem kötünün temsilcisiydi, hafif güvenlikle birlikte sivilliğin kırk kat yabancı kesinsizliğiyle doluydu, yeleğini çözüp

gömleğini meydana çıkaran bir adam. Ve binbaşı, eli hâlâ üniformanın düğmelerinde, doğrulur, ceketini eliyle düzler, sonra alnını sıvazlayıp, "Deli saçması," der.

Esch'i çağırtmayı çok isterdi, o her şeyi aydınlatabilirdi… Çok isterdi ama görev yolundan yeniden sapmak, sivilliğe yeniden sapmak demek olurdu bu. Olmamalıydı. Üstelik… Sakin kafayla düşünmek lazım: Bütün şüphenin dayanaksız olduğu meydana çıkabilirdi… İyi bir düşünüldüğünde şu Huguenau hep doğru ve vatansever davranmıştı… Belki her şey kendiliğinden aydınlanıp iyiye dönerdi.

Binbaşı listeyi hâlâ biraz titrek ellerle gözlerinin önüne tutmuştu, sonra kenara kaldırıp geri kalan postalara döndü tekrar. Gelgelelim düşüncelerini ne kadar düzene koymaya uğraşsa da uğraşı çelişik emir ve görev talimatlarına çarpıp çuvallıyor, çelişkiler düğümünü bir türlü çözemiyordu. Dünyanın kaosu dört bir yanda artıyordu, düşüncelerin kaosu ve dünyanın kaosu artıyordu, karanlık artıyordu, karanlıkta cehennemî bir ölüşün tınısı vardı, takırtılarında tek bir şey işitiliyor, tek bir şey kesinleşiyordu: Vatanın yenilgisi – ah, karanlık artıyordu, kaos artıyordu ama kaostan, zehirli gazlar batağında Huguenau'nun sıfatı sırıtıyordu, hainin sıfatı, ilahi cezanın aleti, mutsuzluk artışının sebebi.

Binbaşı tepetaklak gelen dış olayların sıkıntısıyla kendi de fark etmediği bir kararsızlığın acısına iki gün katlandı. Genel düzensizliğe bakınca şu küçük asker kaçağı meselesini elbette kendi haline bırakabilirdi, bununla birlikte bu denli bayağı bir çarenin kent kumandanı için düşünülebilir gibi olmadığı da ortadaydı. Çünkü güvensizlik üstüne güvensizlik yığılmasına görevin kategorik buyruğunun tahammülü yoktur; binbaşı da ikinci gün Huguenau kumandanlığa çağrılsın diye emir verdi.

Binbaşının bastırdığı tüm tiksintisi, haini karşısında görünce yenilenen şiddetiyle nüksetti. İçten selamlamaya görevin

resmiyetiyle karşılık verdi, listeyi masanın üstünden uzatarak tek söz etmeden, kırmızıyla çizilmiş "Wilhelm Huguenau" başlığını işaret etti. Huguenau her şeyin sallantıda olduğunu kavrıyordu, baş gösteren tehlikeye bakınca onu şimdiye dek hep korumuş olan apaçık güvenine tekrar kavuştu. Gerçi hafif bir ses tonuyla konuşuyordu ama şimşek gibi çakan gözlüğünün ardındaki bakışlarının sertliği, binbaşıya, karşısında postu deldirmeye niyeti olmayan birinin bulunduğunu belli ediyordu: "Benzer bir şeyi epeydir bekliyordum, saygıdeğer binbaşım; ordunun kademelerindeki düzensizlik, ifademi mazur görün, gitgide yaygınlaşıyor… Evet, binbaşım başını sallıyor, ama durum böyle, ben de maalesef yaşayan örneğiyim; basın baş yönetiminden ayrılacağımı bildirince görevdeki astsubay kâğıtlarımı teslim aldı, sözde bölüğe haber verecekti; daha o zaman feci sıkıntılar çıkacağından tasalanmıştım, çünkü muvazzaf askeri evraksız yollamak olmaz -binbaşım da bana hak verecek-lerdir- ama evrakı arkamdan yollayacaklarını ifade ederek sakinleştirdiler beni; elime bir tek Trier'e geçici askerî bilet verdiler, binbaşım anlayacaklardır, cebimde biletten başka bir şeyim yoktu, üstelik, başının çaresine bak, eh işte, ben de talimat gereği bileti istasyon kumandanına teslim ettim… İşte, hikâye böyleyken böyledir. Bütün bu meseleyi bu arada sürgit unutmam elbette benim kabahatimdir; ama binbaşım sırtımda ne kadar yük olduğunu en iyi bilen kişidir; resmî daireler iş görmezken sıradan vergi mükellefi ve vatan savunucusunda suç bulunur mu? Demek lazım. Ama kendi kapının önünü süpürmektense namuslu birini asker kaçağı diye yaftalamak daha kolay tabii! Binbaşım, vatanseverlik görevim alıkoymasa, inanın, bu çirkin olayı basına verirdim!"

Hepsi kulağa makul geliyordu, binbaşı yine emin olamadı.

"Binbaşıma bir öneride bulunmama müsaade varsa, jandarmaya ve bölüğe, burada resmî bölge gazetesini idare ettiğimi

ve gereğini hemen yapacağım eksik evrakımı en kısa zamanda göndereceğimi gerçeğe uygun bildirmelerini istirham ederim."

Binbaşının hoşnutsuzluğu "gerçeğe uygun" sözüne takılmıştı. Bu adam nasıl böyle bir dil kullanmaya cüret ediyordu?

"Nasıl rapor vereceğimi bildirmek üstünüze vazife değil. Ayrıca, madem gerçeğe uygun konuşacağız: Size inanmıyorum!"

"Demek binbaşım bana inanmıyorlar? Binbaşım bu ihbarın hangi güvenilir muhbirliğe dayandığını acaba araştırmışlar mı? Burada bir muhbirlik -hem de gülünç ve art niyetli bir tanesi- olduğu gün gibi ortadadır…"

Binbaşıya zafer edasıyla bakıyordu, binbaşı yeni saldırıyla gafil avlanıp bu ihbar için hiçbir muhbirliğe gerek olmadığını fark etmemişti bile. Huguenau yine zafer edasıyla devam etti: "Kâğıtlarımda eksiklerin olduğunu kaç kişi biliyor ki zaten? Benim tanıdığım tek kişi var, o da güya şaka olsun diye veya hep diyor ya sembolik olarak, bana durup durup hain diye sövüyordu, binbaşım hatırlayacaklardır… Sureti haktan görünen şakaları bu, bilirim… İnsanlar dindar deliliği diyor böylesine, bizim gibiler de postu olmasa bile cebi deldirebiliyor bu yüzden…"

Binbaşı baskın verircesine lafa girdi, hatta kâğıt makasıyla masaya da vurdu: "Yazı işleri müdürü Herr Esch'i karıştırmazsanız iyi edersiniz. Kendisi dürüst bir adamdır."

Huguenau'nun daha fazla üstüne düşmeyip yolundan sapması belki akılsızlıktı, iskambil evi çöktü çökecekti. Farkındaydı ama içinden bir ses "ya hep ya hiç" dedi, kendini alamadı: "Binbaşımın dikkatlerini çekerim, efendim, Herr Esch'in adını ilk anan ben değil sizsiniz. Demek aldanmamışım, temiz muhbir oymuş. Eh, rüzgâr bu yandan esiyor, binbaşım da Herr Esch'le dostluklarını dikkate alarak onun işlerini görmek istiyorsa, hal böyleyse, o zaman tutuklanmayı rica ederim."

Cuk oturmuştu. Binbaşı parmağını Huguenau'ya uzatmış, dili dolaşa dolaşa, "Defolun, defolun!.. Sizi dışarı attıracağım," demişti.

"Lütfen, binbaşım, rica ederim… Keyfiniz bilir. Ama komünist toplantılardaki bozguncu konuşmalarına tanık olmuş birinden kurtulmak için böylesi ucuz araçlara başvuran bir Prusya subayına nasıl davranmak gerek, bilirim, rüzgâra göre yelken açmak iyi hoş ama arada kaynamaya hiç niyetim yok benim… Hoşça kalın."

Huguenau'nun sırf belagatine cila olsun diye sarf ettiği son ve aslında manasız sözleri binbaşı işitmedi bile. Sesi çıkmadan mırıldanıyordu hâlâ: "Defolun… Defolsun… Hain…" Oysa Huguenau odadan çoktan çıkmış, kapıyı arkasından saygısızca çarpmıştı. Sondu, şövalyeliğe sığmaz son! Yaftalanmış, sonsuza dek damgalanmıştı!

Başka çare var mıydı? Hayır, başka çare yoktu… Binbaşı çalışma masası çekmecesinden beylik silahını alıp önüne koymuştu. Sonra bir mektup kâğıdı aldı, onu da önüne koydu; veda mektubu olacaktı. Ona kalsa görevinden yüz karartıcı suçla azledilmek için başvuruda bulunurdu. Ama her şey görev nizamı ne gerektiriyorsa öyle olmalıydı. Görevi nizama uygun teslim etmeden yerini terk etmeyecekti.

Binbaşı bütün yapacaklarını çabucak ve askerî bir dakiklikle hallettiğini sanırken her şey ağır ağır cereyan ediyor, her hareketi çok büyük zahmetlere mâl oluyordu. Yazmaya da çok büyük zahmetlerle başladı, eli titremeden yazmak istiyordu. Belki ilk kelimelerin üstüne başkasını koyamayışı da bu abartılı zahmetten ileri geliyordu: "Askerî…" diye bir şeyler karalamıştı kâğıda, çiziktirdiği harfleri kendi bile tanıyamamış, sonra da takılıp kalmıştı – kalemin ucu kırıktı, kâğıdı yırtmış, çirkin de bir leke bırakmıştı. Kalemin sapını sıkıca, kastıra kastıra kavrayan binbaşı, aslında binbaşı değil yaşlıca

bir adamdı, olduğu yere ağır ağır çöküverdi. Kırık kalemi bir daha daldırmaya çalıştıysa da başaramadı, hokkayı devirdi, mürekkep ince bir çay gibi masanın üstünden aktı, pantolonuna damladı. Binbaşı artık oralı değildi. Mürekkebe bulanmış elleriyle oturduğu yerde kalmış, gözlerini, ardında Huguenau'nun ortadan kaybolduğu kapıya dikmişti. Bununla birlikte kapı bir süre sonra açılıp emir eri görününce doğrulup elini buyurganca uzatmayı başardı: "Defolun," diye emretti biraz afallayan adama, "defolun… Görevimde kalıyorum ben."

80

Jaretzki, Yüzbaşı von Schnaack'la yola koyulmuştu. Hemşireler hâlâ parmaklıklı kapıda dikiliyor, ikisini istasyona götüren arabanın ardından el sallıyorlardı. Binaya döndüklerinde Mathilde hemşire bitik ve kocamış kız gibi duruyordu.

Flurschütz dedi ki: "Aslında dün akşam onunla öyle ilgilenmeniz çok büyük kibarlık... Herif zaten berbat durumdaydı... Polonya likörünü nereden bulmuş?"

"Mutsuz birisi," dedi Mathilde hemşire.

"*Ölü Canlar*'ı okudunuz mu?"

"Bir düşüneyim bakalım... Galiba okudum..."

Carla hemşire hazırcevaplığın gururuyla, "Gogol," dedi, "Rus köleler."

Flurschütz, "Jaretzki de öyle ölü bir can," dedi, bir süre sonra da bahçedeki asker öbeğine işaretle, Hepsi öyle, hepsi ölü canlar... Muhtemelen hepimiziz; herkesi bir tarafından yakalamış," dedi.

"Bana kitabı ödünç verir misiniz?" diye sordu Mathilde hemşire.

"Yanımda değil... Bir yerlerden bulunur ama... Hem kitap demişken... Biliyorsunuz, hiç okuyamıyorum artık..."

Bina girişinin yanındaki sıraya oturmuş, yola bakıyordu, dağlara, kuzeyde kasvete bürünen aydınlık güz semasına. Mathilde hemşire biraz tereddüt etti, sonra o da oturdu.

"Biliyor musunuz, hemşire, aslında dil dışında yeni bir anlaşma aracı icat edilmeli... Yazılanlar, konuşulanlar hep sağırlaştı, dilsizleşti... Yeni bir şey olmalı, yoksa hekim binbaşımız cerrahiyle ilgili söylediklerinde haklı çıkacak..."

"Pek anlayamadım," dedi Mathilde hemşire.

"Aman, zahmet etmeyin, saçmalık... Demem o ki, canlar ölüyse, geriye tek kalan cerrah bıçağıdır... Ama saçmalık."

Mathilde hemşire kafa yordu: "Teğmen Jaretzki de kolu kesileceğinde benzer bir şeyler söylemedi mi?"

"Mümkündür, onda da radikallik vardı... Elbette radikal olmaktan başkası gelmezdi elinden... Kafese kapatılmış her hayvan gibi..."

Mathilde hemşire "hayvan" ifadesine şok olmuştu: "Galiba sırf her şeyi unutmak için uğraşıyordu... Bir defasında ima da etmişti, fakat içmeye gelince..."

Flurschütz kasketini geri itmişti, alnındaki yarayı seziyordu, biraz ovaladı: "Aslında artık insanların tek derdinin unutmak, yalnızca unutmak olduğu bir dönem gelse şaşmam: uyku, yemek, uyku, yemek... Tıpkı buradakiler gibi... Uyku, yemek, iskambil oynamak..."

"İdealleri hepten bırakmak korkunç olurdu!"

"Sevgili Mathilde hemşire, sizin yaşadığınıza pek savaş denmez, olsa olsa savaşın minyatürü denir... Dört yıldır buradan kımıldamadınız... Hem yaralı da olsalar insanların hepsi susuyor... Susup unutuyorlar... Ama inanın, yanında ideal getiren tek bir tanesi yok."

Mathilde hemşire ayaklanmıştı. Hava artık aydınlık göğe karşı geniş ve kara bir buluttan duvar halinde duruyordu.

"Çok yakında yine bir sahra hastanesine gönderilmeyi talep edeceğim," dedi adam.

"Teğmen Jaretzki savaşın asla bitmeyeceğini söylüyordu."

"Evet... Belki yine dışarı gitmek isteyişim de tam o yüzdendir."

"Belki ben de dışarısı için talepte bulunmalıyım..."

"Aman, hemşire, burada da yeterince iş görüyorsunuz."

Mathilde hemşire göğe baktı: "Şezlongları içeri taşımam gerek."

"Tamam, taşıyın, hemşire."

81

Pazar akşamıydı, Huguenau matbaada haftalıkları ödüyordu.

Yaşam alışıldık biçimde süregitmiş, açıktan açığa aranıp izlenen bir asker kaçağı olarak aslında kaçması gerektiği Huguenau'nun aklına bir an olsun gelmemişti. Olduğu yerde kalmıştı. Etki alanına fazla bağlı olduğundan değil yalnız, yabancı olsun öz olsun epey para yatırılmış bir girişimi yolda bırakmayı tüccar vicdanı almayacağından da değildi yalnız, hayır, onu alıkoyup teslim olmasını engelleyen daha ziyade hiçbir yanının kapatılmış olmaması duygusuydu, onu diğerlerine karşı gerçekliğini ileri sürmeye zorlayan bir duygu. Bu, biraz sise benzese de bütün itibarıyla epey belirgin bir tasavvur çıkarıyordu ortaya: Binbaşı ile Esch tekrar buluşup onu alaya alacaklardı. Sözün kısası, kaldı, bir tek, tüketmediği öğünlerin para iadesi konusunda Frau Esch'le bir anlaşmaya vardı, böylelikle nefret ettiği öğle sofrasından maddi kayba uğramadan sık sık uzak durabilecekti.

Şartların Alsaslı küçük bir asker kaçağına karşı tekil faaliyetleri kolaylaştırmaya elverişli olmadığını elbette biliyordu; nispeten güvendeydi, ayrıca binbaşıyı adeta şantaj kuvvetiyle

eline almıştı. Biliyor ama bilmek istemiyordu. Aksine, savaş talihinin dönüp binbaşının yine büyük birisi olacağı, Esch'le sırf bunu bekledikleri, onu o saat yok edecekleri düşüncesiyle oynuyordu. Öyleyse gereken, bu planları vakitlice suya düşürmekti. Belki saf batıl inançtı ama eli kolu bağlı bekleyemezdi, vaktini iyi kullanmalıydı, daha yapacağı pek çok acil iş vardı, bu acele onu aslında nerelere savurmaktadır tamı tamına ifade edemese de karşı tedbirler alışını düşmanlarının kendilerine mâl edecek oluşları içini rahatlatıyordu.

İşte, ücretleri ödüyordu. Lindner paraya baktı, bir daha saydı, bir daha paraya baktı ve masada bıraktı. Mürettip yamağı yanında dikiliyor, o da bir şey demiyordu. Huguenau anlamıyordu: "Yahu, Lindner, neden almıyorsunuz?.. Sakın paraya alerjiniz olmasın?"

Lindner sonunda apaçık direnerek dedi ki:

"Ücret tarifesi 92 feniktir."

Bu da nereden çıkmıştı. Ama Huguenau yolunu buldu: "Evet, tamam, büyük işletmelerde... Ama böyle bir mezbelelikte... Yaşlı ve tecrübeli bir işçi olarak ne haldeyiz asıl sizin bilmeniz gerek. Dört yanımız düşman, düşmandan başka bir şey yok... Gazeteyi böyle tekrar ayağa kaldırmasam bugün ücret falan olmazdı... İşte karşılığı. Yoksa size bunun iki katı ücreti kıymam mı sanıyorsunuz... Ama nereden bulacağım? Sübvansiyon gören bir hükümet gazetesiyiz sandınız galiba... Öyle olsa teşkilata katılıp tarifeye göre ücret talep etmenin manası olurdu. O zaman kendim de teşkilata katılır, keyfime bakardım."

"Ben teşkilatta değilim," diye homurdandı Lindner.

"Ücret tarifelerini nereden buldunuz?"

"Yakında öğrenirsiniz."

Huguenau o arada düşünmüştü. Kabahat tabii ki sendika propagandaları yapan Liebel'deydi. Demek o da düşmandı! Ama

hele şu sıra Liebel'le iyi geçinmek şarttı. Bunun üzerine dedi ki: "Neyse, uzlaşırız... Kasım itibarıyla yeni tarife diyelim, o zamana kadar görüşürüz."

İkisi razı oldu.

Akşam Liebel'le buluşmak için *Zur Pfalz* meyhanesine gitti. Aslında Lindner olayı bahaneydi. Huguenau'nun keyfi fena sayılmazdı, dünyayı net görüyordu; düşman nerede bilmek yeter, o zaman icap ederse cephe değişimine de gidilebilir. Eh, düşman nerede, biliyordu. Kerhaneyi ve iki meyhaneyi kapamışlardı... Ama yıkıcı unsurlara karşı mücadelede yardımını sununca binbaşı reddetti. Neyse, ihtiyarı yarın gazetede yine övmeli, bu kez genelevi kapattığı için. Huguenau kendi kendine mırıldanıyordu: "Yüce Tanrı, Zebaot."

Zur Pfalz meyhanesinde Liebel, gönüllü asker Doktor Pelzer ve birkaç kişi daha oturuyorlardı. Pelzer hemen sordu: "Esch'i nerede bıraktınız? Yüzünü gören cennetlik."

Huguenau sırıttı.

"Kutsal Şabat'ta İncil dersi... Yakında kendini sünnet de ettirir."

Hepsi kahkahayı bastı, Huguenau gurur duymuştu. Pelzer ise, "Ziyanı yok, Esch ömür adamdır," dedi.

Liebel başını iki yana salladı: "Ne günlere kaldık, anlamak mümkün değil..."

Pelzer dedi ki: "Hele de böyle dönemlerde herkes kendi fikirlerini ediniyor... Ben sosyalistim, siz de Liebel... Ama buna rağmen Esch ömür adamdır... Severim kendisini."

Liebel'in azıcık kuleyi andıran alnı kızardı, alnından geçen damarsa kabardı: "Benim kanaatimce bunun adına halkı aptallaştırma denir, ortadan kalkması şarttır."

"Elbette," dedi Huguenau, "yıkıcı fikirler."

Masadan biri güldü: "Aman ya Rabbi, büyük sermayeciler bile nasıl konuşuyorlar artık!"

Huguenau'nun gözlük camları konuşan kişiye şimşekler yolladı: "Büyük sermayeci olsam burada değil, hadi Berlin, olmasa da Köln'de otururdum."

"Canım, komünist de sayılmazsınız, Herr Huguenau," dedi Pelzer.

"Zaten değilim, çok sayın doktor beyefendi... Ama hak hukuk neymiş bilirim... Tutukevindeki bozuklukları ilk ifşa eden kimdi? He?"

"Meziyetlerinizi inkâr eden yok," diye itiraf etti Pelzer. "Yoksa siz olmasanız böyle güzel bir Demir Bismarck'ı nereden bulurduk?"

Huguenau babayani bir tavır aldı; Pelzer'in omzuna vurdu: "Gidin, ninenizle dalga geçin azizim!"

Fakat sonra dikine gitti: Meziyetmiş, şuymuş buymuş. Hep iyi bir vatansever olmuştu, muhakkaktı, vatanının utkularını kutladığı muhakkaktı, onu bu yönden paylamaya kim cesaret edebilirdi! Ama bu sırada gayet iyi aklında tutmuştu ki zavallı, düşkün işçilerin çocukları adına bir şeyler yapılması için cebinde akrep olan burjuvaları harekete geçirmenin tek yolu buydu; hatırlayabildiği kadarıyla bu işi yoluna koyan kendisiydi! Hani teşekkür? Şu an bile aleyhinde gizli polis emirleri yazılıyorsa şaşırmazdı! Ama korkmuyordu, gelsinlerdi, dostları vardı, icabında hapisten bile kurtarırlardı onu, gizli yargılama zaten lağvedilmeliydi! İnsanlar kayboluyor, nasıl, kimse bilmiyor, sonradan öğreniliyor ki hapishane avlusuna gömülmüşler, Tanrı bilir daha kaç tanesi zindanlarda çürüyor! Yok, bizdeki yargı değil, bizdeki polis yargısı! En fenası da bu polis memurlarının ikiyüzlülüğü; İncil'i elden düşürmüyorlar ama sırf milletin kafasına geçirmek için. Bir de tıkınmadan önce ve sonra sofra duası, öbürleriyse sofra duası olsun olmasın açlıktan geberebiliyorlar...

Pelzer hoşnutlukla dinlemişti; ama sözünü kesti: "Gördüğüm kadarıyla, Huguenau, tam bir provokatör ajansınız."

Huguenau başını kaşıdı: "Sanıyor musunuz ki benzer iddialarda bulunan çıkmadı hiç? Bir anlatmaya kalksam… Neyse, boş verin… Ben hep dürüsttüm, dürüst kalacağım, canım pahasına da olsa… Tek katlanamadığım şey ikiyüzlülük."

Liebel de katılıyordu: "İncil meselesi bir âlem… Halkın karnını İncil'den vecizelerle doldurmak beylerimin hoşuna gidiyor."

Huguenau başını salladı: "Tabii, önce İncil vecizeleriyle, sonra silahla vur… O gün hapishanedeki silah sesini işiten pek çokları var… Neyse, ben bir şey demiş olmayayım. Ama o İncil derslerinden birine gireceğime sinemayı yeğlerim."

İşte aşağısı ile yukarısı arasında başlayan mücadelede Huguenau böyle konum aldı. Bolşevik propagandasını hiç umursamasa ve kendi malı mülkü söz konusu olunca imdat diye ilk kendisi bağırsa, hatta artan hırsızlık sayılarını *Kurtrierscher Bote*'de yalnız büyük bir huzursuzlukla bildirse de şu an içten bir kanaatle, "Ruslar çok kafalı adamlar," dedi.

Pelzer ise, "Umarım öyledirler," dedi.

Mekândan çıkarlarken Huguenau, Liebel Usta'yı parmağıyla tehdit etti: "Bence siz de ikiyüzlülerdensiniz… Akıllı başlı, ihtiyar Lindner'i kışkırtıyorsunuz, oysa zaten sırf bu insanlar için çalışıyorum ben… Siz de gayet iyi biliyorsunuz. Neyse, meseleyi birlikte hal yoluna koyacağız."

82

Niyeti yalnız başına dış dünyaya göç etmek olan sekiz yaşında bir çocuk.

Tekerlek izleri arasındaki dar çim şeritte yürümektedir, yolunu şaşırıp buralara gelerek kuruyup gitmekteki soluk eflatun yoncaların tomurcuklarını görür, bayatlamaktan grileşmiş, yarıklarında yeniden ot bitmiş, kuru gübreler görür, çoraplarına takılıp batan pıtrakları fark eder. Çocuk daha neler neler görür, çayırlardaki surincanları görür, vadi yamacında otlayan sarılı grili iki inek görür, biteviye manzaraya bakamayacağı için elbisesine de bakar ve siyah basmanın yabangülü desenlerini de görür: İki yeşil yaprak arasındaki açık yeşil bir sapta hep açmış bir çiçek ile bir gonca birliktedir; açan gülün ortasında sarı bir nokta vardır. Çocuk goncası ve iki yaprağıyla beraber üstüne bir gül iliştirebileceği siyah bir şapkası olmasını diler – çok yakışacaklardır. Ama üstündeki, kül rengi çuhadan kapüşonlu bir paltodur.

İşte bu çocuk yok mu, ırmak boyu gezinip duran, bir eli kalçasında, öbürü yol azığı karşılayacak bir markı sıkı sıkıya kavramış bu çocuk civarı iyi bilmektedir. Korkmaz. Bir ev hanımı

evinde nasıl dolaşırsa çocuk da bölgede öyle dolaşır, büyük ayak parmağında bıraktığı hoş histen ötürü çim şeridinden bir taşı vurup yuvarlamakla ortalığa biraz düzen de getirmiş olur. Etrafta her şey yolundadır. Çocuk güzün erken bastıran ikindi vaktinin saydam havasında tutsan tutulacak gibi duran ağaç öbeklerini görür şimdi de, manzara hepten gizemsiz değildir: Saydam havanın ardında açık mavi gök vardır, saydam yeşil yaprakların arasında böyle olması şartmışçasına ikide bir sarı yapraklı bir ağaç durmaktadır, o da göğe doğru iyice belirgindir, bazen hiç esinti çıkmamasına rağmen bir yerlerden sarı bir yaprak uçar, ağır ağır daireler çizerek yolun üstüne iner.

Çocuk gözlerini sağa, otlakların, fundaların ırmak kıyısını çevirdiği yana çevirince ırmak yatağındaki ak çakılları görebilir, suyu da görür, çünkü fundaların yaprakları güzün seyrelmiş, boz dalları açığa çıkmıştır, yazdaki gibi geçit vermez yeşil bir duvar değildirler artık. Ama gözlerini sola çevirirse bataklık araziyi görmektedir: Tekinsiz ve sinsi öylece uzanmaktadır, çimlerine ayak basılacak olsa su şap diye yukarı taşıp ayakkabıların içine sızar, böyle bir çayırlıktan geçilemez, çünkü kim bilir? Bataklıkta boğulursunuz da kimse kurtaramaz.

Çocukların doğa duygusu daha küçük, gene de yetişkinlerinkinden daha şiddetlidir. Güzel bir manzaraya takılıp kalmaz, etrafı içlerine almazlar, ama uzak bir tepede duran bir ağacın cazibesine öylesine kapılabilirler ki ellerinden gelse onu ağızlarına almak ister, dokunmak için yanına koşarlar. Ayaklarının dibinde uzanan büyük vadiyi ise seyretmek dahi istemezler, istedikleri içine dalmaktır, sanki böylelikle kendi korkularını da içine atabileceklerdir; bu yüzden çocuklar daimî, çoğunlukla da faydasız bir devinim halindedirler, çimlerde yuvarlanır, ağaçlara tırmanır, yaprakları yemeye çalışır, nihayet ağacın tepesine veya bir çalılığın karanlık esenliğine saklanırlar.

Genelde gençliğin kuvvetini adeta tükenmez biçimde geliştirmesine ve manasız manalarla dolu taşkınlığına atfedilenlerin

çoğu şu halde tek başınalığını idrak ettiğinden ölmeye başlamış yaratığın çıplak korkusunun ta kendisidir, yani çocukların etrafta koşturması pek çok bakımdan hayat hikâyesinin başındaki bir şaşkınlıksa, yetişkinlerden sebepsiz diyerek azar yiyen gülüşleri tek başınalıkla gafil avlandığını görenin gülüşüyse sekiz yaşındaki bir çocuğun dış dünyaya göç etme kararı verebilmesi ve böylesine olağanüstü, hatta denebilir ki kahramanca ve son defalık bir hamleyle öz tek başınalığını toparlamak, içerisinde büyük tek başınalığı dize getirmek, sonsuzluğu birliğe, birliği sonsuzluğa fırlatmak istemesi anlaşılır olmakla kalmaz – anlaşılır olan yalnız bu değildir, böylesi bir girişimde asıl mesele, olağan saikler de bu saiklerin ağırlığı da değildir, buradaki motivasyonlar bambaşka cinstendir: Sözgelimi bir kelebek, yani terazide hiçbir şekilde kefeyi oynatmayacak derecede cüzi ağırlığa sahip bir şey meselenin gidişatına belirleyici bir etkide bulunabilir, evet, bu olabilir – mesela çocuğun önünde bir süre kanat çırparak uçan kelebek bataklık arazide ortadan kaybolmak üzere yoldan ayrılmak isterse bu ancak yetişkinlerin gözünde önemsizdir, çünkü çocuğu terk edenin kelebeğin kendisi değil ruhu ama gene de kendisi olduğunu görecek kudretleri yoktur. İşte çocuk oracıkta dikilip kalır, elini belinden salar ve en başından başarısızlığa mahkûm bir tutma hareketiyle çoktan kaçıp gideni yakalamaya uğraşır.

Gerçi çocuk şimdi asıl yolunun bir miktarını daha kat eder. Doğudan gelip kente ulaşmaya çabalayan şoseyi ırmağın üstünden geçiren iri demir köprüye kadar varır neredeyse. Tam burada çocuğun şimdiye dek izlediği kıyı patikası şosenin yokuşunu tırmanıp öbür yanda tekrar aşağı inecektir. Ne var ki çocuk o noktaya kadar bile varmaz. Çünkü gayet iyi bildiği bu köprüye bakınca, kurşuni parmaklıklarının arasından göz kırpan çamlığın kara kara dörtgenlere bölünüşüne bakınca, ki çocuğun hep korktuğu bir manzaradır bu, civarın bu şaşırtıcı ve hiç bitmeyecek görünen tanıdıklığına bakınca, vadiyi birdenbire hepten terk etmeye karar verir. Düşündüğünü

yapar. Evinden göç ettiği için yuvasını hatırlatanların hepsi, tüm bilindikler ağır ağır, adeta acı vermeden yabancıya katılacaktır diye ummuşsa da ani vedanın acılı yanı bataklığın karşı yakasına, kelebeğin kaybolduğu yere varmaya dönük şiddetli arzuyla bastırılır.

Oradaki yükselti ortalama bir yamaçtır sadece, gene de tepesine kurulan evin ancak çatısını, oradaki ağaçların da ancak uçlarını görebileceği kadar yüksektir. Belki de yokuşu şose tarafından çıkmaya kalkmak en akıllıcası olacaktı. Gelgelelim çocuğun sabırsızlığı çoktur: Açık mavi göğün, yaz sonrasının bu serin sıcak göğünün altında, sırtı kavuran güneş ışıklarının altında koşmaya başlar çocuk; bataklık boyunca bir geçit, bir patika bulmak için koşar, daracık da olsa bir patika bulmak ister, ama ararken bataklığın etrafını dönmüş, tepenin eteğine varmıştır, sanki tepe karşısına çıkıvermiştir, üstüne binilsin diye çömelen bir devedir. Bu çifte acelenin, kendisininkinin ve tepeninkinin tekinsiz bir yanı vardır, çocuk bu kez ayağını düz çayırlığın dikelmeye başladığı belli belirsiz büküme koyacağı sırada gerçekten de duraksar. Başını şu an kaldırsa köy evi büsbütün kaybolmuştur, görünürde tek tük ağaç tepeleri vardır. Bununla birlikte ne kadar tırmanırsa yukarıdaki yerleşim, bakışları karşısında o kadar büyür, ilkin baharı cezbedercesine tok yeşil içindeki ağaçlar, sonra mum gibi havaya uzanan dumanın çıktığı çatı, en sonunda da evin, ağaç gövdeleri arasındaki ak duvarları belirir: Yemyeşil bir bahçenin ortasındaki bir köy evi olsa gerektir, çocuğun ancak dört ayak üstüne düşüp tırmanacağı kadar dik son yokuş da gene o kadar yeşildir ki çocuk ancak el yordamıyla ilerler, ta ki suratı çimlerde, boylu boyunca yüzükoyun uzanana dek, dizlerini yavaşçacık arkasından sürükler.

Çocuk gerçekten yukarı çıkıp da evin köpeği havlayarak zincirini çekiştirdiğinde, işte o an umulan bahar gelmemiştir. Şüphesiz, manzara yabancıdır, meçhuldür, çocuğun şöyle bir

bakış attığı vadi bile, o bile geldiği vadi değildir artık. İki katlı dönüşüm! Hüznün gebe bırakmış olacağı dönüşüm; buna rağmen karar değildir, çünkü dönüşüm ancak ışıktan kaynaklanabilir: Işığın aydınlık saflığı güze has çabuklukla sütümsü bir hal almıştır, ama bir yandan göğün beyazımsı kabuğuna karşı vadi gene böyle beyaz bir sisle dolmaya başladığı sıra, bir gök daha oluşur. Henüz ikindiüzeridir fakat yabancılık akşamı çoktan gelip çatmıştır. Arazinin kenarından ilerleyen yol sonsuzluğa doğru uzanır, hızla yükselen soğukta ise kelebekler ölür. İşte belirleyici olan! Çocuğun birdenbire kafasına dank eder, hedef yoktur, şaşkınca dolaşması, menzil araması hiç işine yaramamıştır, menzil olsa olsa sonsuzluğun kendisi olabilir. Çocuk bunu düşünmez, gelgelelim hiç sorulmamış soruyu fiiliyle yanıtlar, yabancılığa dalar, yola sığınır, uzayan sonsuz yola sığınır, bilincini yitirir, devinimsiz sis duvarları arasında duralamaya benzeyen soluksuz koşuşunda ağlamayı bile beceremez. Akşam sisin arasından sahiden sızmaya, ay, sis duvarındaki aydınlık bir leke olmaya başlayınca, sonrasında sisler sessiz bir darbeyle silinip gidince ve tüm yıldızlar gök kubbeyi doldurunca, alacakaranlığın devinimsizliği gecenin donukluğundan kopup gidince, işte o an çocuk bilinmedik bir köye varmıştır, şurasında burasında at koşulmamış bir arabanın durduğu dilsiz sokaklarda tökezleye tökezleye dolaşır.

Marguerite ne kadar uzağa varmış, geri getirilmiş mi, yoksa serserinin tekine kurban mı olmuş, hepsi bir dense yeridir – sonsuzluğun uyurgezerliği sarmıştır onu, bir daha asla bırakmayacaktır.

83

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (15)

Ah yeni yıl, açlık sokaklarında güz yılı,
Ah yumuşak yıldızlar, güzü ısıtan,
Ah uzun gün korkusu! Ah boş hasatlar korkusu,
Ah veda korkusu, terk edilmiş,
Vedalaştıkları sıradaki, kederden bitkin
Gözlerinde bir tek, yaşsız henüz-kavrayış vardı:
Vazgeçmişler birbirlerinden,
Otomobil gürültülerinin olduğu kentte,
Yollar yolları yitirmiş, izler izleri,
Gönüller gönülleri, yaratığın korkusu olmuş –
Güneş parlamıyordu, ay ak bir taştı,
Ama asla endişe değildir, çünkü gümüş ışıltısında
Tinin yazgısını yönlendiren yaşlıların,
Tinin korkusu en mesut armağan olur!
Nitekim onları çeken, yorgun yapraklar gibi
Birbirlerine üfüren, korku değil miydi?

Ya aşklarının korkusu, eflatun kıvrımlarında
Bakışlarının gümüş korolarının estiği
Gök korkusunun küçük bir tımar arazisi değil miydi?
Ürkek güvercin uça uça iner aşağı,
Karanlık tufan dalgaları üstünde süzüle süzüle
Ve taşır ittifakı bütün denizler üstünde:
Tanrı korkuyla kurulur tahtına, metruk sessizlikte, içinde
Aşk korkulaşır, korku aşk istenci olur,
Zaman ile arza bağlı zamanlar arası ittifak
Tek başınalığın tüm tek başınalıklarla bağı olur –
Tanrı aşkta büyük korkuyu aşka göçürmüş,
Senin korkunla, ey Tanrı, varlığın düşünceye dönmüş.

84

İncil toplantılarına artık pek uğrayan yoktu. Dış olaylar, bakışı, öz ruhtaki hadiselerden saptırıyordu, özellikle yakında eve dönme ihtimalinin kokusunu aldıklarında her söylentiye istekle kulak kabartan yabancılar için geçerliydi bu. Yerliler daha vefalıydılar, İncil dersi onlar için çoktan alışıldık düzen halini almıştı, savaş ve barıştan bağımsız, devam ettirmeyi diliyorlardı, ama aslında herkes için barış söylentilerinden hoşnuttansa rahatsız olduğu bir köşe vardı.

Fendrich ile Samwald semtin yerlisiydi, en vefalılardandı. Gerçi Huguenau, Fendrich'in sırf Frau Esch evde hep süt bulunduruyor diye geldiğini iddia ediyor, hatta bazen sırf Frau Esch ibadet kardeşlerine süt ayırmak istiyor diye kahvaltısında kendi kahvesinden kısıldığını da ileri sürüyordu. Bu görüşünde hepten haksız da sayılmazdı; Frau Esch ise gülüp, "Bu kadar kıskançlığa pes doğrusu, Herr Huguenau," diyor, Huguenau ise cevabı yapıştırıyordu: "Dikkat edin, Esch Ana, refikiniz beyefendinin ibadet kardeşliği sizi soyup soğana çevirecek." Üstelik Huguenau'nun ithamları yersizdi, Fendrich sütlü kahve olmasa da gelirdi.

Öyle veya böyle ikisi, yani Samwald ile Fendrich yine mutfakta oturuyorlardı. Çıkmak için hazırlanan Huguenau burnunu içeri soktu: "Beyefendiler yemeği beğendi mi?" Onlar yerine Frau Esch yanıtladı: "Aman, evde bir şey yok ki." Huguenau çiğniyorlar mı diye ikisinin ağızlarına baktı, masaya baktı, yemek falan görmeyince tatmin oldu. "Peki, o zaman sizi gönül rahatlığıyla bırakabilirim," dedi. "Yârenleriniz mükemmel, Esch Ana." Buna rağmen kaldı, Frau Esch ikisiyle ne koşuyor, bilmek için can atıyordu. Herkes susunca o konuşmaya başladı: "Arkadaşınız nerede bugün, Herr Samwald? Şu değnekli olan?" Samwald güz yeliyle zangırdayan pencereyi gösterdi: "Kötü havalarda ağrısı oluyor… Önden hissediyor." – "Aman, kalsın," dedi Huguenau, "romatizma, evet, hiç hoş değildir." Samwald başını iki yana salladı: "Yok, önceden sezer… Pek çok şeyi önceden bilir…" Huguenau yarım kulak dinliyordu: "Gut da olabilir." Fendrich azıcık ürperdi: "Ben de tüm uzuvlarımda hissediyorum… Bizim fabrikada yirmiden fazla gripli var… Yaşlı Petri'nin kızı dün öldü… Askerî hastanede de ölenler varmış, Esch veba diyor… Akciğer vebası." Huguenau tiksinmişti: "O bozguncu sözlerine dikkat etsin… Vebaymış! Bir bu eksikti." Samwald dedi ki: "Gödicke yok mu, ona veba bile dokunamaz… Ölülerden dirildi o." Fendrich'in konuyla ilgili daha bildikleri vardı: "İncil'e göre artık kıyametin tüm alametleri yaşanacak… Binbaşının kehanetinde de var aynısı… Esch de söylüyor." – "Hay aksi, bezdim artık," dedi Huguenau, "hadi size iyi sohbetler. Hoşça kalın."

Merdivende Esch'e rastladı: "Yukarıda pek hoş iki omuzdaşınız oturuyor… Veba bütün kentin diline dolanırsa kabahati sizde olacak… İbadet kardeşlerinizle cümle âlemi çılgına çeviriyorsunuz, halkı aptallaştırmak denir buna." Esch at dişlerini meydana çıkarıp eliyle umursamaz bir hareket yapınca Huguenau öfkeye kapıldı: "Sırıtacak ne var sanki, papaz efendi!" Şaşırtıcıdır, Esch hemen ciddileşti: "Haklısınız, hiç de gülünecek tarafı yok… İnsanlar haklı." Huguenau'nun içi gıcıklandı:

"Ne konuda haklılar?.. Veba olmasın sakın?" Esch sakin, şöyle dedi: "Evet, sizin için de iyi olurdu, evet, sizin için de, azizim, korkunun, belanın tam ortasında bulunduğumuzu bir idrak edebilseydiniz keşke..." – "Ne işime yarayacakmış, bilmek isterim," diyen Huguenau merdiveni inmeye başladı. Esch akıl hocası tonunu takınmıştı: "Elbette söyleyebilirim size ama bilmek istemiyorsunuz ki... Bilmekten korkuyorsunuz..." Huguenau arkasını dönmüştü. Esch iki basamak yukarısında duruyor, heybetli görünüyordu; böyle başını kaldırıp bakmak zorunda olmak utanç vericiydi, Huguenau tekrar bir basamak yukarı çıktı. Bir şeylerden işkillenmişti. Esch'in yine söylemek istemediği nesi vardı? Ne biliyor olabilirdi? Fakat Esch, "Ancak korku içre olan merhametten payını alır..." diye başlayınca Huguenau durdurdu: "Hop, bunu duymaya gerçekten ihtiyacım yok..." Esch çirkin, iğneleyici sırıtışını yine gösterdi: "Demedim mi? Yeni doğrultunuza uymuyor olsa gerek... Zaten galiba hiç uymamıştı da." Yoluna devam etmek istedi.

Huguenau'nun gözlük camları ardında şimşekler çakıyordu: "Bir dakika, Herr Esch..."

Esch durdu.

"Tamam, Herr Esch, söylemem artık şart oldu... Zırvalarınız bana tabii ki uymuyor... Şimdi ister sırıtın ister sırıtmayın, hiçbir zaman da uymadılar... Ben hep hür düşünceli oldum ve hiç umursamadım... Sizi ibadet kardeşliğinizde hiç rahatsız etmedim, o halde iyisi mi siz de bırakın, nasıl biliyorsam öyle mutlu olayım... Yeni doğrultu mu dersiniz, ne derseniz deyin, hatta arkamdan hafiyelik yapmanıza da izin, anlaşılan yapıyorsunuz zaten, üstelik ben sizin gibi halk lideri değilim, hele halkı aptallaştıran biri hiç değilim, hırslarım yok, ama milleti dinleyince, tabii yukarıdaki ibadet kardeşlerinizi kastetmiyorum, bana öyle geliyor ki olaylar sizin, papaz efendi, hoşunuza gidenden başka bir yola girecek... Bence bir şeyler yaşanacak, sokak lambası direğinde gördüğüm kişiler de

var… Binbaşım bana darılmayacak olsa kendisini naçizane uyarırdım; ben iyi biriyimdir… Gerçi ruh hali sürekli değişen ihtiyar soytarının sizinle de arası pek iyi değil ama uyarıyı aktarıp aktarmamayı size bırakıyorum yine de. Görüyorsunuz ya, benimle kartları açık oynayabilirsiniz, ben kimseyi başkaları gibi arkasından hançerlemem."

Sonra kesinkes dönüp merdivenleri ıslık çala çala indi. Fakat sonradan iyi niyetliliğine sinirlendi -Herr Pasenow ile Esch'e karşı suçluluk duyması için hiç sebebi yoktu- onları neden ve neye karşı uyarmıştı acaba?

Esch olduğu yerde kalmıştı. Kalbine bıçak saplandığını hissediyordu. Sonra içinden, "Kendini feda eden edeplidir," diye geçirdi. Şu heriften her kötülük beklenebilirse de – büyük konuştuğu sürece zararı yoktu; havlayan köpek ısırmaz. Meyhanelerde koca çenesini açıyorsa zararı daha da az olur, en az da binbaşıya dokunur. Esch gülümsedi, ayakları üstünde sağlam ve zinde dikiliyordu, sonra uykudan uyanan veya çarmıha gerilmiş biri gibi kollarını uzattı. Kendini güçlü, sağlam ve sağlıklı hissediyordu, bu durum dünyanın denk bütçe gittiği bir hesapmışçasına yineledi: "Kendini feda eden edeplidir." Sonra da bir tekmeyle mutfak kapısını açtı.

85

"Karanlıkta kimse kimseyi görmez."

3, 4 ve 5 Kasım 1918 Olayları

Huguenau'nun tahminleri sahiden gerçekleşti: Bir şeyler yaşandı, takvimler 3 ve 4 Kasım'ı gösteriyordu.

2 Kasım sabahı kâğıt fabrikası işçilerinin küçük bir gösterisi oldu. Böylesi vesilelerde hep olduğu gibi belediyenin önüne yürünmüştü, fakat bu kez, aslında özel bir sebep de olmaksızın, camları taşlamışlardı. Binbaşı emrinde kalan yarım bölüğü topladı, göstericiler dağıldı. Gene de sakinlik, salt göstermelikti. Kent söylentilerle kaynıyordu; cephe hattının çöktüğü malumdu, ateşkes müzakereleri hakkındaysa hiçbir şey öğrenilememişti, havada korkunç olayların kokusu vardı.

Gün böyle geçti. Akşam, batıda kızıl bir parıltı görüldü, Trier'in her yanını alevlerin sardığı söyleniyordu. Gazeteyi çoktan komünistlere satmadığına şimdi pişman olan Huguenau özel bir sayı bastıracaktı ama iki işçisini bulabilene aşk olsundu. Gece cezaevi yakınlarında çatışma olmuştu. Söylentilere göre çatışma mahkûmları kaçmaya sevk etmek için işaretti.

Daha sonra bir gardiyanın yanlış anlama sonucu alarm vermek için silah attığı duyuruldu ama kimse inanmadı.

Bu arada sabah soğuk ve sisli, kış gibi çatıvermişti. Belediye meclisi sabahın yedisinde ısıtmasız, loş ışıklı, lambrili toplantı salonunda toplandı; bütün burjuvaların silahlanması talebi geliyordu herkesten – bunun işçileri kışkırtacak bir önleme yorulabileceği itirazının yükselmesi üzerine hem burjuvaların hem işçilerin mensup olacağı bir muhafız kıtası kurulmasına karar verildi. Cephane deposu mevcutlarından tüfek kullanılacağı için kent kumandanıyla kimi zorluklar yaşandı ama sonunda -adeta binbaşının arkasından- silahlar getirildi. Elbette adamakıllı çağrıda bulunacak zaman yoktu, nitekim silah dağıtımını üstlenmesi için belediye başkanı riyasetinde toplanan bir kurul seçildi. Aynı gün öğleden önce orada oturduğunu ve silahtan anladığını resmiyette gösteren herkese tüfek verildi, iş bu raddeye varınca da kent kumandanı askerin muhafız kıtasıyla işbirliğini artık reddedemedi; görev dağılımı kumandanlık tarafından halledildi.

Esch ile Huguenau da elbette kaydolmuşlardı. Esch -her şeyden önce binbaşının yakınında kalma gayretiyle- kent içinde kullanım rica etti. Onu gece nöbetine yazdılar, Huguenau ise öğleden sonraları köprü başında nöbet tutacaktı.

Huguenau köprünün taş korkuluğunda oturuyor, kasım sisinde üşüyordu. Süngüsü takılı tüfeği yanına yaslıydı. Korkuluğun taşları arasında ot bitmişti, Huguenau otları yolmakla meşguldü. Taşların arasından çok eskiden kalma harç parçacıkları da koparılıp suya atılabiliyordu. Canı bir hayli sıkılıyor, meseleyi hepten manasız buluyordu. Yakınlarda satın aldığı kışlık paltosunun kalkık yakası çenesini, boynunu hırt hırt hırpalıyor, bir türlü ısıtmıyordu. Sıkıntıdan ihtiyaç giderdi ama o da geçmişti, gene oracıkta oturuyordu. Kolunda aptal yeşil şeritle burada oturmak manasızdı, üstelik hava

soğuktu. Acaba geneleve mi gitse diye düşündü – sırf kapatmak binbaşıya hiç yaramamış olduğu içindi; oraya artık gizli işletme deniyordu.

İhtiyar karının kerhaneyi ısıtmış olacağını, içerisinin sıcacık olacağını düşlerken karşısında kimi görsün: Marguerite. Huguenau sevinmişti: "Şuna bak," dedi, "neler yapıyorsun burada?.. Yolculuğa çıktın sanmıştım… Verdiğim markla neler yaptın?"

Marguerite hiç yanıt vermedi.

Huguenau geneleve gitmeyi istiyordu: "İşime yaramazsın… Daha on dördüne basmadın… Hadi eve bakalım."

Buna rağmen kızı kucağına alır; böylesi daha sıcaktır. Bir süre sonra sorar: "Kalın pantolonunu mu giydin?" Kız evet deyince memnun oldu. Sarmaş dolaş olmuş, oturuyorlardı. Belediye binası saatinin sesi sisin arasından tınlıyordu; saat beş, etraf ne karanlık.

"Günler kısaldı," dedi Huguenau, "bir yıl daha geride kaldı."

İkinci bir saat dört, beş vuruşla öbürünü izledi. Gittikçe hüzünleniyordu. Niyeydi bunlar? Burada ne işi vardı? Şurada, tarlaların ötesindeydi Esch'in mülkü, Huguenau o istikamette geniş bir kavisle tükürdü. Derken ani bir ürperti sardı içini: Matbaanın kapısını açık bırakmıştı, bugün yağma çıkarsa makinelerini parçalarlardı.

Marguerite'e kaba saba, "İn," dedi, kız tereddüt edince bir tokat attı. Matbaa anahtarını bulmak için ceplerini alelacele aradı. Eve kendi mi gitseydi yoksa Marguerite'i anahtarla Esch'in karısına mı yollasaydı?

Neredeyse görevi terk edip evin yolunu tutacaktı ki kendine geldi, çünkü bu defaki gerçekten iliklerine işleyen bir ürperti oldu: Yukarı tarafta, orman kenarında bir parıltı çıktı, hemen ardından korkunç bir infilak oldu. Son anda bunun topçu

bölüğü kışlasından geldiğini, salağın tekinin cephane artıklarını infilak ettirmiş olacağını tahmin ettiyse de içgüdüleriyle kendini yere atmıştı ve patlamaların devamını beklemek için yattığı yerde kalacak kadar akıllıydı. Haklı çıktı, kısa aralıklarla iki şiddetli infilak daha oldu, sonra da gürültü tek tük çatırtılara döndü.

Huguenau taş korkuluğun üstünden dikkatle baktı, cephane ambarlarının harabe duvarlarının içeriden kıpkırmızı, için için yanarak aydınlandığını, kışla çatısının da yandığını gördü. "Demek başladı," dedi içinden, ayağa kalktı, yeni kışlık paltosunu silkeledi. Sonra Marguerite'e bakındı, birkaç kez ıslık çaldı ama kız kaçıp gitmişti – inşallah evedir. Kendine gelmek için az vakti vardı, çünkü kışladan aşağı, ellerinde sopalar, taşlar, hatta tüfeklerle bir öbek insan geliyordu. Huguenau'yu şaşırtan bir şey oldu, Marguerite de yanlarındaydı.

Tutukevine gidiyorlardı, ortadaydı. Huguenau olayı ânında çakozlamıştı, kendini emirleri saniyesinde dosdoğru yerine getirilen bir genelkurmay başkanı gibi hissediyordu. İçinden bir ses, "Düzgün adamlar," dedi, elbette aralarına katılacaktı.

Hücum adımıyla, bağıra çağıra tutukevine vardılar. Kapı kapalıydı. Kapıyı taş yağmuruna tuttular, sonra doğrudan saldırıya geçtiler. Kalaslara ilk dipçik darbesini indiren Huguenau'ydu. Birisi levye buluşturmuştu, çok uğraşmaya gerek kalmadı, az sonra gedik açmışlardı, kapı pat diye açıldı, kalabalık avluya akın etti. Avluda in cin top oynuyordu, personel bir yerlere saklanmıştı; eh, o herifleri dumanlarlardı – ama hücrelerden çıldırmışçasına sesler geliyordu: "Çok yaşasın, çok yaşasın, çok yaşasın!"

İlk infilak olduğunda Esch mutfakta bulunuyordu. Bir hamlede pencereye varmıştı ama gevşeyen pencere ikinci patlamada pervazıyla birlikte suratına çarpınca geri sekti. Uçak saldırısı

mıydı? Karısı cam kırıkları arasında dizleri üstüne yatmış, Göklerdeki Babamız duasını geveliyordu. Esch bir saniyeliğine ağzı açık ayran budalası gibi baktı: Karısı ömrü boyunca dua etmemişti! Sonra kadını tuttuğu gibi kaldırdı: "Mahzene, uçak." Gelgelelim merdivenlerden bakınca cephane ambarı yangınını gördü, oradan gelen çatırtıları işitti. Demek başlamıştı. Hemen sonraki düşüncesi, "Binbaşı!" oldu. İnildeyen karısını -arkasından hâlâ terk etme beni diye inleyişleri geliyordu- odaya itmek, tüfeği kapmak ve merdivenlerden koşarcasına inmek, hepsi bir anda oluverdi.

Cadde bağırıp çağıranlarla doluydu. Çarşıdan trompet işareti geldi. Esch caddeyi nefes nefese koştu. Arkasından koşar adım birkaç koşumlu at getiriliyordu; bunların itfaiyeye ayrıldıklarını biliyor, hâlâ biraz düzen kalmış olması iyi geliyordu. Püskürteç çoktan meydana konmuştu, buraya kadar çekip getirmişlerdi ama adam eksiği vardı. Borazancı arabacı yerine çıkmış, ikide bir toplanma borusunu çalıyordu, şimdilik hepi topu altı kişi vardı. Meydanın öte yanından koştura koştura bölük geliyordu, yüzbaşı bölüğü itfaiyenin hizmetine verecek kadar basiretliydi; bölük püskürteçle hoplaya zıplaya gitti.

Belediyede tüm kapılar açıktı. Ortalıkta bir Allah'ın kulu yoktu, kumandanlık boştu. Esch için bir rahatlama oldu, demek ihtiyarı en azından burada hemen bulamayacaklardı. Ama neredeydi? Esch dışarı çıkınca yoluna nihayet bir asker çıktı. Esch kumandanı gördü mü diye seslendi. Evet, en son, muhafız kıtasını alarma geçirmişti, ya kışlada ya cezaevindeydi… Cezaevine hücum edildiği söyleniyordu.

Demek cezaevine gidilecekti! Esch ağır ve beceriksiz bir tırısa kalktı.

Kalabalık hapishane binasına dalarken Huguenau avluda kalmıştı. İşte başarı, şüphesiz, başarıydı – Huguenau daha

şimdiden epey başarılı olduğu ironik tavrı takındı. Binbaşı onu burada görse nasıl şaşırırdı, keza Esch de. Şüphe yoktu, olağanüstü görkemli bir başarıydı; buna rağmen Huguenau'nun içi gıcıklanıyordu – şimdi ne vardı? Avluya baktı, yanan kışla hayli ışık veriyordu ama hiç duyulmadık derecede özel bir şey de değildi sonunda, avluyu hiç farklı tasavvur etmemişti. Buradaki güruhtan da bıkmıştı.

Aniden ciyak ciyak bağırışlar! Bir gardiyanın izini bulmuş, avluya çekiştiriyorlardı. Huguenau oraya geldiğinde adam yerde çarmıha gerilmiş gibi yatıyor, yalnız tek bacağı kasılarak yukarı kalkmış vaziyette ritim vururcasına havayı tekmeliyordu. İki kadın üstüne atılmıştı, bir elinin üstünde kabaralı tabanıyla levyeli herif duruyor, demiri işkence görmüş adamın kemiklerine çat çut geçiriyordu. Huguenau kusası geldiğini sezdi. Mide ve kalbinde panikle, tüfek omuzda, tekrar kente koştu.

Kent yanan kışlanın ışığında keskin hatlarla aydınlanmıştı, çatılar sivri sivri duruyor, binaların siyah konturları belediye binası ile kilise kulelerinin altında kalıyordu. Kilise saatleri beş buçuğu çaldı, şu insan yerleşiminin üstünde hâlâ derin bir huzur varmışçasına kedersizdi. Saatlerin aşina tınısı, binaların aşina görüntüsü, etraf cayır cayır yanarken geriye kalan tüm huzur Huguenau'nun soluksuz korkusunu dizginsiz bir insani yakınlık özlemine çevirdi. Tarlaları koşarak aştı, bazen soluklanmak için duruyordu. Derken tütsü odası kokusu aldığını fark etti, matbaanın kapısı kilitli değil, kasa hırsızları ve soyguncular hapisten akın edecekler diye gene başından aşağı kaynar sular döküldü, iki misli korku, iki misli zorlamayla çabalamayı sürdürüp eve gitti.

Hanna Wendling yüksek ateşle yatıyordu. Dr. Kessel kabahati önce her gece açık duran pencerelere atacaktı, daha sonra İspanyol gribi olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı.

Patlama olup camlar şangır şungur odaya yayılınca Hanna hiç şaşırmadı: Pencerelerin kapalı durmasının sorumluluğu onda değildi, zorla açılmışlardı, Heinrich de parmaklık taktırmayı ihmal ettiğinden şimdi tabii hırsızlar girecekti. Adeta memnuniyetle, "Aşağıdan gelen çöküntü," diye tespitte bulundu, şimdi neler olacak, onu bekliyordu. Fakat gürültüler iyice şiddetlenince kendine geldi, oğlanın yanına gitmesi gerektiğini aniden anlayarak yataktan fırladı.

Karyolanın başlığına tutunuyor, aklını toplamaya uğraşıyordu: Oğlan mutfaktaydı, evet, hatırlıyordu, bulaşma tehlikesinden ötürü onu aşağı yollamıştı. Aşağı inmesi gerekiyordu.

Odada şiddetli cereyan vardı, bütün evde cereyan vardı. Bütün pencereler ve kapılar çerçevelerinden kurtulmuş, birinci katta tüm ön cephe camları aşağı inmişti, çünkü vadinin yüksekte kalan bu mevkisinde hava basıncı bilhassa güçlü etki gösteriyordu. Sonraki infilak kiremit çatının yarısını takırtılarla uçurdu. Evde merkezî ısıtma bulunmasa yangın kaçınılmaz olurdu. Fakat Hanna soğuğu fark etmiyor, takırtıların gürültüsünün pek farkına varmıyor, olup bitenleri kavrayamıyor, kavramaya da çalışmıyordu: Giyinme odasında rastladığı, çığlıklar atan hizmetçinin yanından mutfağa koştu.

Mutfağa gelince içerisinin demin soğuk olması gerektiği çekti dikkatini, çünkü burası rahattı. Aşağıdaki pencereler zarar görmemişti. Aşçı kadın bir köşeye çömmüş, hüngür hüngür ağlayan, tiril tiril titreyen oğlanı kucağında tutuyordu. Kedi ocağın önünde rahatça uzanmıştı. Tuhaf, yakıcı koku da burnundan gitmişti; temiz ve sıcak kokusu vardı. İnsan kurtulduğu hissine kapılıyordu. Sonra akıl almaz bir kararla battaniyesini yanına aldığını keşfetti. Battaniyeye sarınıp mutfağın en ücra köşesine oturdu; oğlanın hastalık kapmamasına dikkat etmek lazımdı, çocuk yanına gelmek isteyince reddetti. Hizmetçi kız peşinden gelmişti, sonra bahçıvan da karısıyla geldi: "Kışla yanıyor… Şurada." Pencereyi gösteriyordu ama

kadınlar oraya gitmeye cesaret edemediler, yerlerinde kaldılar. Hanna tamamen kendinde olduğunu hissediyordu. "Bekleyip görelim," dedi ve battaniyesine sıkıca sarındı. Nedendir bilinmez, elektrik ışığı aniden söndü. Hizmetçi kız tekrar çığlığı bastı. Hanna karanlığa doğru yineledi: "Bekleyip görelim..." Sonra tekrar uyuklamaya başladı. Oğlan aşçı kadının kucağında uyuyakalmıştı. Hizmetçi ile bahçıvanın karısı kömür sandığında oturuyor, bahçıvan ocağa yaslanıyordu. Pencereler hâlâ zangırdıyor, dışarıda zaman zaman yine bir kat kiremit aşağı iniyordu. Hepsi zifirî karanlıkta oturuyor, aydınlık pencerelere bakıyor, kımıldamadan oraya bakıyorlardı, gitgide daha da hareketsizleştiler.

Esch cezaevine inen caddede koşturuyordu – tüfeği omzundan kaymıştı, hücum eden asker gibi elinde tutuyordu. Yolun ortalarında yaklaşan güruhun bağırış çağırışlarını duydu. Yanlarından geçiversinler diye çalılığa attı kendini. Yaklaşık iki yüz kişiydiler, hepsi türlü türlü ayaktakımıydı, aralarında gri kıyafetlerinden tanınan mahkûmlar vardı. Kimileri Fransız millî marşını, kimileri enternasyonali söylemeye çalışıyordu. Bir başçavuş sesi durmadan, "Dörtlü sıra kur!" diye bağırıyor ama kimse aldırmıyordu. Alayın ucunda, yürüyenlerin başlarının tepesinde bir kukla sallanıyordu: Bir gardiyanın pılı pırtı doldurulmuş üniforması bir çubuğa, bir tür darağacına asılmış -adamı bu amaçla anadan doğma soymuşlardı herhalde- kuklanın göğsüne beyaz bir not iliştirilmişti, yanan deponun titrek ışığında Esch "kent kumandanı" sözünü sökebildi. Hatta yanlarında bir çocuk da vardı, heriflerden birinin omuzlarında oturuyordu, Marguerite'i andıran küçük bir kızdı, ama Esch daha fazla dikkat etmedi: Alayın geçmesini bekledi, geride kalmış olabileceklerden kaçınmak için de yol kenarındaki çimenlikten ilerledi.

Karşısına bir otomobilin farları çıktı. Esch'in kanı dondu – olsa olsa binbaşı olurdu bu! Ayaklanmacıların dosdoğru

kollarına koşan binbaşı. Durdurmak lazımdı! Ne pahasına olursa olsun durdurmak! Esch şevden aşağı kaydı, avazı çıktığı kadar bağırıp el kol sallayarak yolun ortasına geçti. Ama onu fark etmiyor veya etmek istemiyorlardı, kenara sıçramasa ezilecekti. Arabanın gerçekten de binbaşının olduğunu, binbaşının yanında biri basamakta üç asker bulunduğunu ucu ucuna fark etti. Arabanın ardından umarsızca dikti gözlerini, sonra var gücüyle peşinden koştu; dehşetli bir korkuyla koşuyordu, her an korkunç bir şeyler görmek zorunda kalacağını bekleyerek. Derken ön taraftan birkaç el silah sesi geldi, peşinden gümbür gümbür, patlama benzeri bir vuruş, bağırış çağırış. Esch yine şevden aşağı sıçradı.

Kalabalık ilk binaların önünde durdu, civar hâlâ yangınla aydınlanıyordu. Esch çalılıkların arkasında siper arayarak ilk bahçe çitine vardı, artık çitin himayesiyle yaklaşabilirdi. Araba takla atmış, yolun öbür yanındaki şevde cayır cayır yanıyordu. Anlaşılan şoför kalabalığa bakarken veya taşa takılarak arabanın kontrolünü kaybetmiş, çarpmıştı. Başını bir ağaca çarparak yarmıştı, ağacın önünde yarı çömelmiş vaziyette can çekişiyor, bir asker de yolda boylu boyunca yatıyordu. Yine bir başkası, bir astsubay, çarpışmadan sağ salim kurtulmuş olacaktı ki kudurmuş asi sürüsünün kuşatmasında kalmıştı. Yumruk ve sopalar tepesine inerken yalvarırcasına zayıf hareketler yapıyor, gürültüye karışıp anlaşılmayan bir şeyler söylüyordu; sonra olduğu yere yığıldı. Esch yığının içine ateş etse mi diye düşünüyordu ama o an motor kapağından mavi bir alev çıktı ve biri, "Araba patlıyor!" diye haykırdı. Kalabalık geri çekildi, sessizleşti, patlamayı bekledi. Ama bir şey olmayıp araba için için yanmayı sürdürünce çok geçmeden, "Kent kumandanlığına, belediyeye!" sesleri çınladı ve yığın kente doğru yuvarlanışına devam etti.

Ya binbaşı neredeydi?! Esch aniden anladı: Arabanın altında, diri diri kavrulma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Korkunun

pençesinde, tahtanın üstünden atladı, arabaya doğru fırladı, demir yığınını salladı; yalnız kaldıramayacağı kafasına dank edince kuru bir hıçkırık tuttu. Yanan taşıtın karşısında çaresiz dikiliyor, tekrar tekrar deneyerek kendinden geçmiş ellerini yakıyordu. O sıra bir adam yanaştı. Üçüncü askerdi, yaralanmamıştı, çünkü şeve uçmuş, çayırlara düşmüştü. İki kişi arabanın bir yanını havalandırmayı başardılar. Esch altına süründü, sırtıyla dayanak oldu, asker de binbaşıyı dışarı çekti. Tanrı'ya şükür! Ama henüz iş hallolmamıştı, tehlikeli otomobilin yakınından olabildiğince hızlı kaçmak lazımdı, böylece baygın adamı şevden yukarı taşıdılar, birkaç fundalığın arkasında çayıra yerleştirdiler.

Esch binbaşının yanına çömeldi, yüzüne baktı; huzurlu bir yüzdü, soluğu zayıf da olsa düzenliydi. Kalbi de sakin bir ritimle atıyordu -Esch binbaşının paltosu ile ceketini yırtarak açmıştı- birkaç yanık ve sıyrık müstesna, hiç dış yaralanma görülmüyordu. Asker yanda dikiliyordu: "Bizim diğerlerini de..." Esch hantalca ayağa kalktı. Bilinmedik bir yorgunluk. Bütün uzuvları acıyordu. Buna rağmen bir kez daha toparlandı, yaralı astsubayı da emniyete aldılar. Kazaya kurban giden asker ile şoförün cesetlerini şeve yatırdılar. Bunlar olup bitince Esch kendini binbaşının yanına çimlere attı. "Bir saniye soluklanayım... Dermanım kalmadı." O kadar bitkindi ki kentin çatıları üstünde süratli alevler havayı yalar, asker de, "Herifler belediyeyi kundaklamış!" diye bağırırken hiç oralı bile olmadı.

Askerî hastanede her şey altüst olmuştu.

Ayağa kalkamayanlara aldırmadan ilkin hepsi bahçeye kaçmış, öbürlerinin yakarışlarını kimse umursamamıştı.

Kuhlenbeck'in düzeni tekrar kurmak için bütün otoritesini kullanması gerekmişti. En ağır vakaları kendi elleriyle zemin kata götürmüştü, hastaları kollarında küçük çocuklar gibi taşıyor, sesi koridorlarda gümbür gümbür yankılanıyor,

buyrukları ânında yerine getirilmezse kimseye, Flurschütz ile Mathilde hemşireye bile demediğini bırakmıyordu. Carla hemşire sıvışmıştı, hiçbir yerde bulunamıyordu.

Sonunda işler rayına oturdu. Harabeye dönen üst kattaki yataklar aşağı getirildi, millet peyderpey gelmeye başladı. Birkaçı eksikti. Bahçede veya daha ötede, ormanda filandılar.

Flurschütz ile bir bakıcı aramaya başladılar. Bahçenin dışında ilk keşfettiklerinden biri Gödicke'ydi; çok uzaklaşmamıştı, görüş noktası olarak seçtiği tepenin sırtında dikiliyor, iki değneğini göğe uzatıyordu.

Sevinçle haykırdığı söylenebilirdi.

Sahiden de: Yaklaşınca gülüşünü işittiler, bütün ekibin aylardır beklediği o böğürürcesine hayvani gülüşü.

Ona seslenen iki kişiyi umursamıyordu, yanına yaklaşıp da onu götürmeye davrandıklarında değneklerini tehdit edercesine savurdu.

Flurschütz biraz çaresizdi: "Aşk olsun, Gödicke, gelsenize…"

Gödicke değneklerle ötedeki alevleri gösterip mest olmuşçasına haykırıyordu: "Mahşer günü… Ölülerin arasından dirildi… Ölülerin arasından dirildi… Dirilmeyen, cehenneme… Şeytan alsın hepinizi… Hepinizi alacak şimdi…"

Ne yapmalıydı?! Fakat bir süre seyrettikten sonra bakıcının aklına doğru olanı geldi: "Ludwig, yemek vakti, in iskeleden."

Gödicke sessizleşti; sakalının arkasından kuşkuyla bakıyordu ama sonunda aksaya aksaya yanlarında yürüdü.

Huguenau bahçeyi soluk soluğa, titreyerek arşınlamış, matbaaya varmıştı. Onu buraya getiren ne, ilkin bulduramadı. Sonra anladı. Matbaa makinesiydi! İçeri girdi. Karanlık mekân dışarıdan titrek ışıklarla aydınlanıyor, pazarı andıran bir düzen

içinde bulunuyordu. Huguenau, tüfeği bacak arasında, makinenin önüne oturdu. Düş kırıklığına uğramıştı; makine çabasına değmiyordu – soğuk, dokunulmamış vaziyette oracıkta duruyor, ancak, hazzetmediği huzursuz gölgeler düşürüyordu. Cani güruhu gerçekten gelse lanet makine darmadağın edilmeyi aslında hak ediyordu. Halbuki güzel bir makinecikti… Ellerini üstüne koydu, demirin bu kadar soğuk bir his bırakmasına sinirlendi. Lanet olsun, şunun nesine kızıyor! Huguenau omuzlarını silker, avluya, pazar vaazı kulübesine doğru bakar. Acaba Esch bir dahaki pazar yine vaaz verecek mi? *Haïssez les ennemis de la sainte religion.* Karabaş zırvası. Boş kulübe, onların işi… Böyle birinin kaybedecek nesi olur ki! Kemiklerini kırmak lazım. Kaygısı mı var sanki… Pazar vaaz vermekmiş, şimdi de yukarıda karısının yanında oturur, burada birileri lanet makinenin yanında oturmak zorundayken birbirlerini avuturlar.

Niye geldiğini gene unutur. Tüfeği makineye yaslar. Avluda etrafı koklar: Yüzüne gene tütsü odası kokusu çarpar. Bugün galiba akşam yemeği yok… Neyse, yukarıda bir şeyler vardır – Esch'i aç bırakacak değil ya.

Yukarıda koridorda dururken ödü patlar, çünkü odasının kapısı rezelerinden kurtulmuştur. Yolunda gitmeyen bir şeyler var. Kapı ayrıca sıkışmıştır da, güçbela açabilir ancak, odanın içiyse daha harap durumdadır: Ayna artık lavabonun üstünde asılı değildir, paramparça tabak çanağın üstünde durmaktadır. Harap. Anlaşılmaz ve tedirgin edici bir şekilde kırık kemikleri andırır. Huguenau kanepeye oturur, olayı anlamaya çalışır ama kafa yormak istemez… Biri gelip her şeyi güzel güzel açıklamalı, içini rahatlatmalıdır… Saçlarını okşamalıdır.

O an aklına gelir, Frau Esch'i zaten çağırmalı, ona hasarı göstermelidir… Yoksa sonunda bir de faturayı ona keserler… Kendi sebep olmadığı hasarı ödeyecek değildir ya. Ama tam sesleneceği sırada geldiğini işiten kadın odaya dalar: "Kocam nerede?"

Huguenau tanıdık bir yüz görünce içini geniş, haz verici ve heyecanlandırıcı bir rahatlık kapladı. Kadına sevecenlik ve içtenlikle gülümsedi: "Esch Ana..." Yüzünde güller açmıştı... Artık her şey düzelecek, beni yatağa yatırsın...

Gelgelelim kadın onu görmez gibiydi: "Kocam nerede?" Aptal soru, adamı rahatsız etmişti – niye Esch diye tutturuyordu sanki? Yoksa iyiydi ya... Kabaca yanıtladı: "Nerelerde aylaklık ediyor ben ne bileyim, yemeğe gelecektir."

Kadın söylenenleri belki hiç işitmemişti, çünkü adamın üstüne yürümüş, omuzlarından tutmuştu; yüzüne adeta bağırıyordu: "Kaçtı gitti, tüfeği alıp kaçtı gitti!.. Silah sesleri işittim."

Bir umut yükseldi: Esch vurulmuş! Peki öyleyse bu kadının sesi ne diye ağlamaklıydı? Neden olması gerektiği gibi işlemiyordu? Ondan rahatlık beklerken şimdi bizzat rahatlatması gerekiyordu, hem de şu Esch yüzünden! Kadın hâlâ yalvarıyordu: "Nerede?" Omuzlarını da hâlâ bırakmamıştı. Adam hem mahcup hem öfkeli, şişman üst kollarını ağlayan bir çocukmuş gibi okşuyordu, iyi bir şeyler de yapmak isterdi, ellerini kadının kollarında aşağı yukarı gezdirdi, gelgelelim ağzından nezaketsiz sözler dökülüyordu: "Esch diye ne tutturuyorsunuz? Heriften bıkmadınız mı siz de?.. Ben yanınızdayım ya..." Ondan daha fahiş bir şeyler istediğini ancak bunları söylerken fark etti... Adeta kadının borçlu kaldığı şeyin ikamesi olarak. İşin nereye varacağını kadın da seziyordu şimdi: "Herr Huguenau, Tanrı aşkına, Herr Huguenau..." Ama başta neredeyse isteksizken adamın kesik kesik soluyarak diretmesi üzerine pek direnç göstermedi. Celladına bizzat yardımcı olan bir mücrim gibi adamın pantolonunu açtı, adam da onun iyice açıp havaya kaldırdığı bacaklarının arasında, kadını hiç öpüp koklamadan onunla birlikte kanepenin üstüne devrildi.

Kadının sonraki ilk sözü, "Kocamı kurtarın!" oldu. Huguenau'nun umurunda değildi; adam istediği kadar yaşasındı. Ama

kadın hemen sonra tiz çığlıklar koparmaya başladı: Pencere birden kan kırmızı aydınlanmıştı, turunculu sarılı huzmeler yükseliyor, belediye yanıyordu. Yere yığıldı, biçimsiz bir topaktı... Hepsinin kabahati kendisindeydi, kendisinde: "Yüce İsa, ne yaptım ben, ne yaptım..." Adama sokuldu: Kurtarın onu, kurtarın..." Huguenau pencere kenarına gitmişti. Bezgindi, demek sıra buraya da gelmişti. Dışarıdan bıktığı, usandığı yetmiyordu sanki. Ya şu karının istediği neydi? Sorumluluk sonuçta Esch'te değil miydi?.. Binbaşıyla orada kızarsındı, azizler hep kızartılmıştır. Üstelik şimdi bir de yağma olacaktır... Matbaayı kilitlemeyi yine unuttu... Adabıyla uzaklaşmak için bunu bahane etti: "Ona bakacağım." Şu an Esch'e rastlasa, diye düşündü çıkarken, merdivenden aşağı yuvarlardı.

Matbaadaysa her şey eskisi gibi yolundaydı. Tüfek bıraktığı yerdeydi, makine de huzursuz gölgelerini düşürüyordu. Belediyeden çıkan huzmeler kızılıyla, karasıyla, sarısıyla, turuncusuyla göğe fırlarken öte tarafta kışla ile depoların orada hâlâ kirli boz dumanlar tütüyordu. Meyve ağaçları boş dallarını sertçe yukarı uzatıyordu. Huguenau seyirliğe baktı ve birdenbire doğru olduğunu düşündü... Hepsi doğruydu, makine de hoşuna gitti yeniden... Her şey doğruydu, halledilmişti, kendi kendine ve berrak ayıklığına iade edilmişti... Bir tek kapanış noktası konacak, ardından her şey güzel olacaktı!

Sessiz sessiz tekrar ayaklandı, harap mutfağı temkinle gözetledi, usulca ekmek dolabına yanaştı, koca bir dilim kesti, başka bir şey bulamayınca matbaaya döndü, rahat rahat yerine oturdu, tüfeği, uzattığı bacaklarının arasına alıp ekmeğini yavaşça yemeye başladı... Yağmacıların hakkından bir türlü gelinirdi.

Esch ile asker, binbaşının yanına diz çökmüşlerdi. Binbaşıyı ayıltmak istiyor, göğsünü, ellerini yaş otlarla ovalıyorlardı. Sonunda gözünü açınca kollarını ve bacaklarını oynattılar, hiç kırığı çıkığı olmadığı anlaşıldı. Ama seslenmelerine yanıt

vermiyordu, boylu boyunca yattığı yerde kaldı, bir tek elleri sakinliğini yitirmiş, yaş toprağı avuçluyor, toprağa gömülüyor, kesek aranıyor, bulunca parçalıyordu.

Açıktı ki onu olabildiğince çabuk buradan götürmeleri gerekiyordu. Kentten yardım getirmek mümkün değildi, şu halde kendi işlerini kendileri göreceklerdi. Yaralı astsubay bu arada oturabilecek kadar toplanmıştı – yani bir süreliğine kendi halinde bırakılabilirdi, ilkin binbaşıyı tarla yollarından Esch'in mülküne taşımaya karar verdiler, caddeden gitmek çok tehlikeli olurdu.

İşe nasıl koyulmak en iyisi olur diye danışırlarken binbaşı konuşmak ister gibi davrandı: Parmakları arasında bir parça toprak, elini kaldırmıştı, dudakları açıldı, büzüldü ama eli düşüp düşüp duruyor, hiç ses işitilmiyordu.

Esch kulağını binbaşının dudaklarına iyice yanaştırmış, bekliyordu, sonunda anladı: "Attan düştü… Küçük bir engeldi, gene de düştü… Ön sağ bacağı kırıldı… Onu kendim vuracağım… Şerefsizliği mermiyle sileceğim…" Sonra da daha anlaşılır bir sesle ve rıza beklercesine devam etti: "… Mermiyle, şövalyeliğe sığmaz silahlarla değil…" – "Ne diyor?" diye sordu asker. Esch sessizce yanıtladı: "Attan düştü sanıyor… Neyse, hadi… Hava bu kadar aydınlık olmasaydı bari… Tüfekleri mutlaka yanımıza alalım."

Binbaşı gözlerini yine yummuştu. Dikkatle kaldırdılar, sık sık mola verip yer değiştirerek yağmurun ıslattığı, toprağı ayakkabılara yapışıp ağırlık veren yumuşamış tarlalardan sürüklediler onu. Binbaşı bir defasında gözlerini açtı, kentteki yangını gördü, Esch'e örtülü gözlerle bakarak komut verdi: "Gaz… Alev silahları… Söndürmeye gidin." Sonra yine uykuya daldı.

Esch arazisine varınca askeri esenledi: Çabucak arkadaşlarının yanına dönsündü – kendisi sonra gelecekti, binbaşıyı yukarı taşımak için burada yardım bulurdu. Bunun üzerine adamı

ilkin çardağın önündeki sıraya yatırdılar. Ama asker uzaklaşınca Esch sessizce eve girdi, tüfeği koridor duvarına yaslayıp mahzen merdivenine açılan yer kapısını kaldırdı. Sonra binbaşıyı omuzlarına yüklenip içeri taşıdı, mahzen merdiveninden el yordamı, dikkatle aşağı indi, aşağıda binbaşıyı üstünü özenle battaniyeyle örttüğü bir patates yığının üstüne yatırdı. Kirli duvara tutturulmuş gaz lambasını yaktı, mahzen deliğini tahtayla, çaputla tıkadı ki dışarıya ışık sızmasın. Sonunda bir not çiziktirip kâğıdı binbaşının yumuk ellerinin arasına sokuşturdu: "Binbaşım! Motorlu taşıt kazasında bilincinizi yitirdiniz. Yakında döneceğim. Saygılarımla, Esch." Lambaya ve yeterince dolu olup olmadığına bir daha baktı; belki uzun zaman gelemeyecekti. Mahzen kapısına üç basamakla çıkılıyordu, Esch kapağı açmadan bir kez daha arkasını döndü, sinik kubbeyi ve altında kıpırtısız, boylu boyunca yatan adamı adeta duraksayarak seyretti: Tüten gazın kokusu olmasa burası serin bir kabir sanılabilirdi.

Yavaşça yukarı çıktı. Koridordayken biraz yukarı kata kulak kabarttı. Hiç kımıltı yoktu… Eh, karısı sakinleşmiş olacaktı; kent yakınındaki yaralı şu an daha önemliydi. Tüfeği omuzlayıp caddeye çıktı.

Ama aklı fikri, başucunda gaz lambası, mahzende yatan adamdaydı. Işık sönünce kurtarıcı yakındır. Işık sönmemeli ki zaman sayılsın.

Huguenau ekmeğini tam bitirmiş, nasıl başka gıda maddesi bulabileceğini düşünüyordu ki dışarının keskin ışığında bahçede bir karartı gördü. Tüfeğe sarıldı ama o saat anladı ki Esch'ten başkası değildi, Esch sırtında çuval gibi bir şeyler taşıyordu. Demek papaz efendi de yağmacılar arasına karışmıştı! Pek şaşırtıcı değildi ya hani, neyse, birazdan anlaşılacaktır zaten, sırtında yüküyle yaklaşmasını merakla bekledi. Esch'in adımları avluda yavaş ve hantal tıkırtılar çıkarıyordu, pencere

önünde görünmesi epey sürdü. Ama sonrasında Huguenau'nun neredeyse nefesi kesildi – Esch birisini sürüklüyordu! Esch binbaşıyı sürüklüyordu! Yanlış anlaması ihtimal dışıydı, Esch'in sürüklediği kişi binbaşıydı. Huguenau parmak uçlarına basa basa kapıya sokuldu, başını aralıktan soktu -şüphe yoktu, binbaşıydı- sonra da Esch'in yüküyle mahzen deliğinde kayboluşunu gördü.

Olaylar nasıl gelişecek, Huguenau meraktan çatlıyordu. Esch tekrar görünüp yola çıkınca Huguenau da tüfeğini omuzlayıp uygun mesafeden peşine düştü.

Belediye istikametinde yer alan caddeler büsbütün aydınlıktı, yan sokaklardaysa binalar keskin ve titrek gölgeler bırakıyordu. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Herkes boğuk patırtı seslerinin geldiği çarşıya koşmuştu. Huguenau'nun aklına ıssız sokaklarda herkesin keyfince yağmaya çıkabileceği gelir, şu an kendisi de binalardan birine girip dilediklerini dışarı taşısa kimse sesini çıkaramaz – tabii, bu kulübelerden dişe dokunur ne çıkarsa, aklına "avın büyüğü" ifadesi geldi. Esch sonraki köşeye dümen kırıyordu; demek ikiyüzlü haydut belediyeye gitmiyordu. İki oğlan yanlarından koşarak geçti; Huguenau tüfeği eline aldı, vurmaya hazırdı. Bir yan sokaktan bisikletini eliyle ittiren bir adam çıktı karşısına sendeleyerek: Sol eliyle direksiyonu kavramıştı, sağ eli kırılmış gibi pörsük pörsük aşağı sarkıyordu; Huguenau feri sönmüş bir gözün boşluğa dikildiği darmadağın, perişan olmuş bir yüze bakıyordu tüyleri ürpererek. Yaralı adam bisikleti ahirete yanında götürmek ister gibi ona sıkıca tutunmakla meşgul, yalpa vura vura yanından geçti. Huguenau içinden, yüzüne dipçik yemiş, deyip tüfeğini sıkıca kavradı. Bir köpek binalardan birinin kapısından kurtuldu, yaralının ve aşağı damlayan kanının peşinden etrafı koklayıp kanı yaladı. Esch görünürde değildi. Huguenau adımlarını açtı. Bir sonraki kavşakta yine kasaturanın parıltısını fark etti karşısında. Takibi hızlandırdı. Esch dosdoğru

yürüyor, sağa sola bakmıyor, hatta yanan belediye binası bile dikkatini çekmiyor görünüyordu. Adımları eğik bükük kaldırım taşlarında yankılanmayı kesmişti, çünkü taşrada kaldırım taşı yoktu, işte, şehir surları boyunca uzanan bir sokağa döndü. Huguenau ileri atıldı, sakince yoluna devam eden Esch'in artık yaklaşık yirmi adım gerisindeydi: Dipçikle gebertse miydi onu? Yok, manasız olurdu, daha ziyade bitiş noktası koymak lazımdı. O an ilham gelmişçesine bir fikre kapılır – tüfeği indirir, tango benzeri birkaç kedi sıçrayışıyla Esch'in yanına varır, süngüyü kemikli sırtına geçirir. Katili çok şaşırtan bir şey olur, Esch sakin sakin birkaç adım daha atar, sonra ses çıkarmadan yüzükoyun yere düşer.

Huguenau düşenin yanında dikilir. Ayağı yolun kir pasındaki bir tekerlek izinin üstünde duran ele dokunur. Üstüne mi bassa? Şüphe yok, ölmüş. Huguenau minnettardı – her şey güzel olmuştu! Çömelip yana dönük topak topak sakallı surata baktı. Korktuğu alaycı ifadeyle karşılaşmayınca memnun olup iyi kalplilikle, adeta şefkatle cesedin omzuna vurdu.

Her şey güzel olmuştu.

Tüfekleri değişti, kendi kanlı tüfeğini ölünün yanında bıraktı, böylesi bir günde beyhude bir önlemdi gerçi ama nizami davranmayı seviyordu. Ardından evin yolunu tuttu. Şehir surlarına belediyenin aydınlığı vuruyor, ağaçlar üstünde gölgeler resmediyor, belediye çatısından son bir turunculu sarılı huzme dışarı savruluyordu – Huguenau'nun aklına Colmar resmindeki, ağaran göğe yükselen adam geldi, ah keşke havadaki sağ elini sıkabilseydi, öylesine hafiflemiş, öylesine şendi – sonra belediye kulesi göçüverdi, ateş de bozarık bir kızıla dönerek zayıfladı.

Yarısı viraneye dönmüş *Haus in Rosen* bu tepelerde esen gece yelinde hâlâ ışıksız ve suskundu.

Mutfakta hiç değişiklik olmamıştı. Altı kişi taş gibi kımıltısız, hâlâ oracıkta bekleşiyor, hâlâ kımıltısız, belki eskisinden de daha hareketsiz, beklemenin tellerine sarılıp zincirlenmişçesine oturup duruyordu. Uyumuyorlardı, uyanık da değildiler, bu hal ne kadardır sürüyor, onu da bilmiyorlardı. Tek, oğlan uykudaydı. Battaniye Hanna'nın omuzlarından kaymıştı, Hanna üşümüyordu. Bir defasında sessizliğe doğru, "Bekleyip görelim," dedi ama diğerleri hiç işitmemişlerdi galiba. Bununla birlikte dinliyorlardı, boşluğu dinliyor, dışarıdan gelen sesleri dinliyorlardı. Hanna'nın kulağında ikide bir "aşağıdan gelen çöküntü" sözleri çınlar, buna hiç mana veremezken -manasız sözler, manasız bir gürültü- gene de dışarıda seslendirilenler manasız sözler mi diye dinliyordu. Su borusu tekdüze damlatıyordu. Altı kişiden hiçbiri kımıldamıyordu. Belki öbürleri de çöküntü haykırışını işitmişlerdi, çünkü büyük sosyal farklara rağmen, yalıtılmışlığa ve bağlılıklarının olmayışına rağmen hepsi bütünlük halini almıştı, hepsinin etrafına bir büyü halkası atılmıştı, tek tek halkalarının kendileri olduğu ve büyük hasar vermeden koparılamayacak bir zincir. Bu büyülenişten, bu ortaklaşa trans halinden bakınca çöküntü haykırışının Hanna için gitgide belirginleşmesi anlaşılır olmaktadır, cismani kulaklarıyla asla algılayamayacağı kadar belirginleşir; haykırış ortaklaşa dinlemenin kuvvetiyle taşınıyordu sanki yanına, gene de kuvvetsiz bir kuvvet olan bu kuvvetin akıntısında yüzüyordu, salt kaydediş ve dinleyiş kuvvetiydi, haykırış çok güçlüydü, ses gitgide heybetlendi, dışarıda esen uğultulu bir yel gibiydi. Köpek bahçede hafifçe uluyordu, birkaç kez havladı. Sonra köpek de sessizleşir ve Hanna yalnızca sesleri işitir. Ses ona buyuruyordu: Hanna ayaklanır, ayağa kalkar, diğerleri fark etmez gibidir, kapıyı açıp odayı terk edişini de fark etmezler; yalınayak yürür ama farkında değildir. Çıplak tabanları beton döşemenin üstünde yürür, burası koridordu, beş taş basamağın üstünde yürürler, yer muşambası üstünde yürürler, burası ofisti, parke ve halı üstünde yürürler, burası

salondu, kupkuru bir hindistancevizi kilim üstünde yürürler, tuğla kırıkları üstünde, bir bahçe yolunun taşları üstünde. Bu neredeyse adımlayış denebilecek dümdüz yürüyüşte yolu tek bilen tabanlardır, çünkü gözlerin tek bildiği menzildir – kapıdan çıkınca o da görür, menzili görür! İyice uzatılmış taş yolun ucunda, bu upuzun köprünün ucunda, orada, bahçe çitinin üstünden sarkmış hırsız durur, orada köprünün tırabzanına tırmanmış adam – gri mahkûm kıyafeti giymiş adam, gri bir taş kütlesi, oracıkta asılı bekler. Kımıldamaz. Kadın uzattığı elleriyle köprüyü arşınlar, battaniyeyi üstünden düşürür, geceliği rüzgârda bulutlanır, böylelikle hareketsiz adama doğru yürür. Ama ister mutfaktakiler gidişini fark ettiğinden ister büyülü zincirle peşlerinden sürüklendiklerinden olsun, bahçıvan peşinden gelir, hizmetçi peşinden gelir, aşçı peşinden gelir, bahçıvanın karısı peşinden gelir ve zayıfçacık da olsa manzum seslerle evin sahibesini çağırırlar.

Hırsızın tüylerini diken diken edip adamı kaldırdığı bacağını geri alamayacak hale getiren, hayaletvari kıyafetleriyle beyaz kadının başı çektiği bu tören alayının tuhaflığı olsa gerekti. Bacağını kurtarınca bir süre daha hayaletimsi resme gözlerini dikti, sonra da kaçıp karanlıkta kayboldu.

Bu arada Hanna yolundan devam ediyordu, çitlere varınca ellerini çit çubuklarının arasından pencere parmaklığıymışçasına geçirdi, sanki gidenin ardından el sallamak istiyordu. Kentten yangının aydınlığı geliyordu, bununla birlikte patlamalar kesilmiş, büyü bozulmuştu. Rüzgâr bile dinmişti. Parmaklıkta uyurcasına yığılıverdi, bahçıvan ile aşçı onu içeri taşıyıp mutfağın yanındaki ardiyede yatağını hazırladılar.

(Hanna Wendling ertesi gün mutfağın yanındaki ardiyede ağır akciğer gribine yenik düştü.)

Huguenau eve yürüyordu. Bir binanın önünde ağlayan bir çocuk duruyordu, üç yaşında var yoktu. Marguerite nerede

acaba, diye düşündü. Çocuğu havaya kaldırdı, çarşıdan ışıltıları gelen havai fişeklerin güzelliğini gösterdi, alevlerin çıtırtı ve tıslayışını, çatı kirişlerinin çatırtısını ssss ssssşt şşşşşçatırt diye uzun uzadıya taklit etti, ta ki çocuk gülene kadar. Sonra onu içeri taşıdı, anasını da, böyle zamanlarda küçük bir çocuk, başında kimse olmadan yolda bırakılmaz diye tembihledi.

Eve varınca tüfeği tıpkı Esch'in yaptığı gibi koridor duvarına yasladı, sonra mahzenin kapağını kaldırıp binbaşının yanına indi.

Esch gitti gideli binbaşı yatışını değiştirmemişti; not hâlâ parmaklarının arasında, patates yığının üstünde dinleniyordu ama mavi gözleri açıktı, mahzen lambasının ışığına dikilmişlerdi. Huguenau içeri girince de gözlerini almadı. Huguenau hafifçe öksürdü, binbaşı kımıldamayınca da alındı. Devir çocukça çekişmeleri bu kadar sürdürecek devir değildi gerçekten. Normalde patates sökmekte kullanılan iskemleyi çekti, gereğince reverans yapıp binbaşının karşısına oturdu: "Binbaşım, anlıyorum, beni görmek istemeyişinizin sebepleri var ama nihayet her şey unutulur, şartlar da zaten beni haklı çıkardı, binbaşımın beni epey yanlış bir ışıkta gördüklerini söylemeden geçemeyeceğim; binbaşım benim alçakça bir entrikaya kurban gittiğimi unutuyorlar mı, ölülerin ardından kötü konuşulmazmış ama şu papazın işin başından beridir bana reva gördüğü küçümsemeyi binbaşım bir düşünsünler. Bir güne bir gün teşekkür yok! Binbaşımın şerefine tertiplediğim tüm şenlikler için binbaşım tek bir takdir sözü sarf etmişler mi; her defasında: teşekkür ederim – sonrasında da: yanıma üç adımdan fazla yaklaşma. Ama adaletsizlik etmek istemem, çünkü binbaşım bir defasında elini kendiliğinden vermişti, Demir Bismarck'ın açılışını yaptığımız gün: Görüyorsunuz ya, binbaşım, belleğimde binbaşımdan gördüğüm her nezaket yer etmiş ama binbaşımın o zaman bile dudaklarında alaycı bir çizgi vardı, ah Esch böyle sırıttığında nasıl nefret ediyordum, bir bilseniz!

Hep dışlandım, müsaadenizle böyle ifade edeyim. Peki neden? Sırf en başından takımın parçası değildim diye… Adeta Esch'in bayıldığı tabirle, başka yerlerden gelmiş, yörenin yabancısıydım, benimle alay edip beni geri plana itmek için sebep midir bu; ben hep küçülecektim, bu da onun tabirlerinden – ben hep küçülecektim ki şu papaz efendi büyüsün, binbaşımın karşısında böbürlenebilsin. Gayet iyi anlıyordum, binbaşımı temin ederim, böyle şeyler insanı incitir; bana 'kötü' derken yaptığınız imalar, evet, evet, çok iyi anladım, binbaşım bir zahmet hatırlasınlar, koca bir akşam kötülük hakkında konuştunuz, böyle şeyler söylenen birinin sonunda gerçekten de bir gün kötü birine dönüşmesi mucize değildir; vakıalara bakınca durumun böyle göründüğünü kabulleniyorum, binbaşım bugün benim için belki şantajcı veya katil de diyeceklerdir, gene de bu, yalnız görünüşten ibaret; gerçekte her şey farklı, net ifadesi mümkün değil gibi bir şey; binbaşımın da galiba işin aslını öğrenmeye merak duydukları falan yok. Evet, binbaşım o gün aşktan da bahsedip durdu, Esch de o günden beridir aşk lafını dilinden düşürmedi – zevzeklikleri insanı gıcık ediyordu zaten, ama madem sürekli aşktan konuşuluyor, karşındakini de en azından anlamak istemek lazım, rica ederim, binbaşım, bunu talep edemeyeceğimi tabii ki biliyorum, binbaşımın mevkisindeki bir adam benim gibi sıradan bir asker kaçağına böyle hisler beslemeye asla tenezzül etmeyecektir, ama Esch'in benden çok da iyi biri olmadığını yine de söylemeye cüret edeceğim… Binbaşım maksadımı doğru mu anlarlar, bilmem ama kendilerinden sabırlı olmalarını rica ediyorum…"

Gözlük camlarını temizleyerek, hâlâ ses çıkarmayan ve hareket etmeyen binbaşıya baktı: "Binbaşımdan samimiyetle ricamdır, kendilerini bu mahzende beni dinlemeye mecbur etmek için esir aldığımı falan sanmasınlar; dışarıda kıyametler kopuyor, binbaşım dışarı çıkarlarsa sokak lambasına asarlar onu. Binbaşım yarın kendi gözleriyle görebilir, Tanrı aşkına bir kez güveniniz bana…"

Huguenau böylece canlı ve hareketsiz kuklanın başının etini yedi, ta ki sonunda binbaşının işitmediğini fark edene kadar. Ama hâlâ inanası gelmiyordu: "Affınızı rica ederim, binbaşım bitkinler, ben de konuşuyorum. Yiyecek bir şeyler getireyim." Hızla yukarı seğirtti. Frau Esch mutfak sandalyesinde iki büklüm oturmuş, için için, kasıla kasıla ağlıyordu. Huguenau içeri girince ayağa fırladı: "Kocam nerede?"

"Durumu gayet iyi, yakında gelecektir. Yiyecek bir şeyleriniz var mı? Bir yaralı için gerek."

"Kocam yaralı mı?"

"Hayır! Dedim ya, yakında gelecektir. Bana yiyecek bir şeyler verin, omlet yapabilir misiniz; yok, çok uzun sürer…"

Oturma odasına gitti, masanın üstünde salam vardı. Hiç sormadan aldı, iki dilim ekmeğin arasına koydu. Frau Esch peşinden gelmişti, korkuyla ciyak ciyak bağırdı: "Bırakın onu, kocamın!"

Huguenau'nun içinde nahoş bir his vardı, ölünün elinden bir şey almak olmazdı; belki ölü yemeği yemek binbaşıya da uğursuzluk getirirdi. Üstelik salam zaten onun için doğru yiyecek olmasa gerekti. Bir an düşündü: "Peki ama sütünüz vardır herhalde… Evde hep sütünüz olur."

Evet, sütü vardı. Huguenau bir ibrik doldurup özenle aşağı taşıdı.

"Binbaşım, süt, taptaze, nefis süt," dedi şen bir sesle.

Binbaşı kımıldamıyordu. Anlaşılan, süt de doğru olmamıştı; Huguenau kızdı: Belki şarap getirse yeriydi? Onu ayıltıp güçlendirirdi… Çok zayıf düşmüş görünüyor… Neyse, her şeye rağmen bir deneyelim! Huguenau eğildi, ihtiyarın başını kaldırdı, ihtiyar iradesiz, kuvvetsiz, hiç sesini çıkarmamış, hatta Huguenau ibriğin ağzını dayayınca itaatkârca dudaklarını açmıştı. Binbaşı ağır ağır akan sütü alıp yutunca Huguenau

mutlu oldu. İkinci ibriği doldurmak için yukarı koştu; kapıdayken arkaya baktı, binbaşının nereye gittiğini görmek için başını çevirdiğini fark etti ve cana yakınlıkla kafa sallayarak el etti: "Birazdan döneceğim." Tekrar aşağı geldiğinde binbaşı hâlâ mahzen kapısına bakıp ona gülümsüyor, daha doğrusu azıcık gülüyordu. Ama ancak birkaç damla daha içti. Huguenau'nun bir parmağını tutmuş, uyuyakalmıştı.

Huguenau, parmağı binbaşının avucunda, öylece oturuyordu. Binbaşının hâlâ göğsünde duran notu okuyup delili cebe attı. Elbette ona ihtiyaç duymayacaktır, çünkü dara düşerse en kötü, binbaşıyı kendisine Esch'in teslim ettiğini söyleyecektir; ne de olsa çift dikiş daha sağlamdır. Ara ara parmağını dikkatle kurtarmaya çalıştı ama binbaşı uyandı, biraz gülümsedi ve parmağı bırakmadan tekrar uykuya daldı. İskemle epey sert ve rahatsızdı. Gecenin kalanını böyle geçirdiler.

Huguenau kendini sabaha karşı kurtarmayı başardı. Bütün gece iskemlede oturmak az iş değildi.

Yola çıktı. Hâlâ karanlıktı. Kent sessizleşmiş görünüyordu. Çarşıya yürüdü. Temeline kadar yanmış kül olmuş belediye binasının dumanı tütüyordu. Asker ve itfaiye nöbetçi yerleştirmişti. Çarşıdaki iki binaya daha yangın sıçramıştı, eşyaları alaca bulaca önlerine istiflemişlerdi. Püskürteç yeniden parlayan korları söndürmek için ara sıra faaliyete geçiriliyordu. Mahkûm kıyafetli insanların da püskürtmekte yardımcı oldukları ve toplama çalışmalarına hararetle katıldıkları Huguenau'nun dikkatini çekti. Kendisi gibi yeşil şeridi olan bir adama hitap etti, başka neler olduğunu sordu, çünkü kendisi başka işlerle meşgul olmuştu. Adam seve seve anlattı: Aslında belediye binasının çöküşüyle her şey son bulmuştu. Dost düşman herkes apışıp kalarak yangın ocağının etrafında dikilmiş, komşu binaları korumak için uğraşmışlardı. Gerçi binalara girmeye çalışan kimileri olmuştu ama kadınların çığlığı

üzerine kendi yoldaşları bile yağmacıların üstüne üşüşmüştü. Gelgelelim birkaçının bu sırada kafatası ezilmişti ama iyi olmuştu, bunun üzerine yağmayı bir daha kimse aklından bile geçirmedi. Az önce yaralıları hastaneye taşımışlardı – vakti gelmiş de geçiyordu, çünkü feryat figanları dinlenecek gibi değildi artık. Hemen Trier'e telefon açılmıştı; ama orada da tabii kargaşa var, ancak olan olduktan sonra erlerin bulunduğu iki araba gelmişti. Ayrıca kent kumandanının kayıp olduğu söyleniyordu…

Onun için kaygılanmaya gerek olmadığını söyledi Huguenau, onu bizzat bulmuştu; binbaşı tabii çok fena durumdaydı, aslında kurtarma madalyasını hak etmişti, çünkü ihtiyar artık emin ellerdeydi ve dediği gibi, kurtulmuştu.

Parmağını selam durmak için şapkasına götürdü, arkasını döndü ve askerî hastaneye doğru yorga gitti. Gün ağarmaya başlamıştı.

Kuhlenbeck'i hemen bulamadı ama çok geçmeden geldi ve Huguenau'yu fark edince çıkıştı: "Siz ne istiyorsunuz, sizi gidi soytarı?"

Huguenau en alıngan tavrını takındı: "Hekim binbaşım, Herr Esch'le birlikte ağır yaralı kent kumandanını gece evimizde saklamak zorunda kaldığımızı rapor etmeye geldim… Hemen getirilmesini sağlayabilir misiniz acaba?"

Kuhlenbeck kapıya koştu: "Doktor Flurschütz!" diye gürledi koridora doğru. Flurschütz geldi. "Bir otomobil alın -arabalar burada değil mi?- iki hastabakıcıyla gazete binasına gidin… Yerini biliyorsunuz… Ayrıca," Huguenau'ya veriştiriyordu, "siz de gidiyorsunuz." Sonra yatışmış göründü; hatta Huguenau'ya elini uzatıp, "Eh, onunla ilgilenmiş olmanız iyi bir şey…" dedi.

Mahzene geldiklerinde binbaşı patates yığınının üstünde hâlâ huzur içinde uyuyordu, onu uyandırmadan yukarı taşıdılar.

Huguenau bu arada yazı işlerine geçmişti. Pek nakit yoktu, yalnız masraf kasasıyla pullar vardı, kalanını Köln'deki bankaya havale etmediği sürece yanında taşıyordu; ama pullara da yazık olacaktı… Başa daha neler gelir belli değildi… Belki daha yağma olacaktı! Geri döndüğünde binbaşı çoktan yerleştirilmişti, arabanın etrafında birkaç kişi dikilmiş, olanları soruyor, Flurschütz ise kalkışa hazırlanıyordu. Huguenau beyninden vurulmuşa döndü: Binbaşıyı onsuz götüreceklerdi! Aniden kafasına dank etti, hiçbir şart altında burada kalamazdı – Esch getirilirken burada olmayı canı hiç istemiyordu.

"Hemen geliyorum, hekim üsteğmenim," diye seslendi, "hemen!"

"Efendim? Bizimle mi geleceksiniz, Herr Huguenau?"

"Elbette, olanları zapta geçirtmem gerek… Bir saniye, lütfen."

Yukarı seğirtti. Frau Esch mutfakta diz çökmüş, dua ediyordu. Fakat kadının seslenişlerini işitmedi, odasına sıçradı, varı yoğu ne varsa -sayısı çok değildi- eline geçeni topladı, fiber valizine tıkıştırdı, kilidi kapansın diye üstüne oturdu, sonra da hızla geri döndü. Şoföre, "Hazır," diye komut verdi ve hareket ettiler.

Hastaneye vardıklarında Kuhlenbeck saati elinde, kapıya çıkmıştı: "Hadi, neyi var?"

İlk inen Flurschütz biraz iltihaplı gözleriyle binbaşıya doğru baktı: "Belki beyin sarsıntısı… Belki daha fenası…"

Kuhlenbeck dedi ki: "Zaten tımarhaneye döndü burası… Bir de askerî hastane olacakmış… Neyse, bakacağız artık…"

Daha sürüş sırasında sabahın beyazımsı semasına gözlerini kırpa kırpa bakan binbaşı artık hepten uyanmıştı. Onu arabadan çıkarırlarken huzursuzlandı; kendini sağa sola atıyordu, bir şeyler arandığı açıktı. Kuhlenbeck yanına gelmiş, üstüne eğilmişti: "Başımıza ne işler açıyorsunuz, binbaşım?"

Bunun üzerine binbaşı hepten kudurdu. İster Kuhlenbeck'i tanıdığından ister tanımadığından olsun, adamı sakalından tuttuğu gibi çekiştirmeye başladı, dişlerini gösteriyordu, zor zahmet mukayyet olabildiler. Ama Huguenau sedyeye yanaşınca hemen sakinleşip huzura kavuştu. Yine Huguenau'nun parmağını aldı, Huguenau da sedyenin yanında yürümek zorunda kaldı, binbaşı muayeneye bile ancak Huguenau yanı başındaysa izin veriyordu.

Üstelik Kuhlenbeck muayeneyi az sonra kesti:

"Faydası yok," dedi, "bir iğne vuralım, sonra da buradan çıkaralım... Zaten bina tahliye edilecek... Yani elden geldiğince çabuk Köln'e yollansın... Ama nasıl?.. Burada kimseden vazgeçemem, tahliye emri her an gelebilir..."

Huguenau öne çıktı: "Binbaşımı Köln'e belki ben götürebilirim... Nasıl desem, gönüllü hastabakıcı olarak... Beyler görüyordur, binbaşım bakımımdan memnun."

Kuhlenbeck düşündü: "İkindi treniyle mi?.. Olmaz, fazlasıyla güvensiz..."

Flurschütz'ün bir fikri vardı: "Bugün Köln'e zaten kamyon çıkacak... Bir şekilde ayarlasak olmaz mı?"

"Bugün olmayacak iş yok," dedi Kuhlenbeck.

Huguenau, "O zaman Köln'e yolculuk emri arz edebilirim galiba," dedi.

Böylelikle gerçek askerî evrakla donatılan Huguenau, Mathilde hemşireden rica ettiği Kızılhaç şeridi kolunda, binbaşıyı resmî himayesine alıp Köln'e götürdü. Sedye kamyona yüklenmişti, Huguenau da yanında fiber valizinin üstüne oturdu, binbaşı elini tuttu ve bir daha bırakmadı. Daha sonra Huguenau da uykuya yenik düştü. Sedyenin yanına olduğu kadarıyla yerleşti, valizini başının altına itti, yan yana uzanmış, ele ele tutuşarak iki dost gibi uyudular. Köln'e işte bu halde geldiler.

Huguenau, binbaşıyı talimatlara uyarak hastaneye teslim etti, yeniden nöbet tehlikesi enjeksiyonla önlenene dek yatağının başında sabırla bekledi, sonra usulca sıvıştı. Ama hastane kumandanlığından memleketi Colmar'a askerî yolculuk belgesi yazdırdı. Ertesi sabah bankadan *Kurtrierscher Bote*'nin hesap bakiyesini çekti, sonraki gün de hareket etti. Savaş odiseası, güzelim tatil zamanı bitmişti. Takvimler 5 Kasım'ı gösteriyordu.

86

Berlin'deki Selamet Ordusu Mensubu Kızın Hikâyesi (16)

Hastadan daha neşelisi olabilir mi? Onu hayat mücadelesiyle karşılaşmaya zorlayan yoktur, hatta ölmekte bile serbesttir. Günün taşıdığı olaylardan tavrını ona göre ayarlamak için tümevarımcı çıkarımlarda bulunma mecburiyeti yoktur, kendi düşüncelerinin kozasında kalabilir – bilgisinin özerkliği içerisinde tümdengelimli de teolojik de düşünebilir. İnancını düşünebilenden daha neşelisi olabilir mi?! Bazen yalnız çıkıyorum dışarı. Ellerim ceplerimde, yavaşça yürüyor, yoldan geçenlerin yüzlerine bakıyorum. Sonlu yüzler bunlar – fakat arkalarındaki sonsuzluğu keşfetmeyi çoğunlukla, hatta aslında hep başarıyorum. Benim tümevarımcı kaçışlarım da bunlar denebilir. Beni pek uzaklara da götürmeyen -yalnız bir defa Schöneberg'e kadar gittim, onda da çok yoruldum- bu keşif gezilerinde Marie'ye hiç rastlamayışım, o yüzlerin arasında onunkinin hiç ortaya çıkmayışı, onu elimden büsbütün kaybedişim, beni pek düş kırıklığına uğratmıyor, çünkü o her an dış göreve gönderilmeye hazırdı, herhalde de öyle oldu.

Eh, onsuz da mutluyum.

Günler kısalmıştı. Elektrik cereyanı masraflı olup kendi özerkliğinin kozasında kalan birisi bu ışıktan pek düşünmeden feragat edebileceğinden gecelerim uzun oluyor. Sonra Nuchem sık sık odamda oturuyor. Karanlıkta oturuyor, pek konuşmuyor. Galiba aklı Marie'de, ama hiç adını anmadı.

Bir defasında dedi ki: "Savaş bitecek artık."

"Öyle mi?" dedim.

"Devrim olacak artık," diye devam etti.

Onu yakalamak için umutlanmıştım: "O zaman din ortadan kaldırılacak."

Karanlıkta sessizce gülüşünü işitiyordum: "Sizin kitaplarda mı yazıyor bu?"

"Hegel der ki: Tanrı'nın kendine yabacıyı öldürmek için kendini onunla bir tutuşu sonsuz aşktır. Hegel diyor… Sonra da mutlak din gelecek."

Gene güldü, karanlıkta hafif gölgeydi: "Yasa kalır," dedi.

İnadı sarsılacak gibi değildi, dedim ki: "Tabii, tabii, biliyorum, ezelî Yahudi'siniz siz."

Sessizce, "Kudüs'e gideceğiz artık," dedi.

Zaten çok konuşmuştum, üstünde daha fazla durmadım.

87

Geminin, hiç karaya çıkmaz sessiz geminin geniş omurgası,
Ağır yarıklar açar sis dalgalarında,
Dümdüz, sahilsiz, sonsuz uzaklıkta paramparça olan,
Ah, uyku denizi, hiçlikte kuşatan bizi!
Ah hepten kör yükün düşü, çıplak pınarların düşleri,
Ah o gemide Sen'i arayan düş,
Ah dilekler! Korkunç dilekler! – Daha da korkunç kovuşturulan,
Yasayla, sahilsiz ve sessiz çarpıp çarpıp parçalandıkları:
Hiçbir düş rastlamamıştır başkasının düşüne,
Tek başınadır gece, tutulmuş olsa da
Soluğunun derinliğiyle, soluğuyla umudumuzu vererek,
Bir gün daha yüce suretlerle güzelleşerek
Yanaşacağız aydınlık ve yüce
Merhamet seviyesine, yanaşacağız, birbirimizi öldürmeden.

88

DEĞERLERİN ÇÖKÜŞÜ (10)
Sonsöz

Her şey güzel olmuştu.

Gerçek bir askerî yolculuk belgesiyle donanmış Huguenau ise memleketi Colmar'a bedava geri dönmüştü.

Cinayet mi işlemiş? Devrimci bir eylemde mi bulunmuş? Hiç kafa yormasına gerek yoktu, yormadı da zaten. Fakat bunları yapsa davranış tarzının akıllıca olduğunu ve aralarına haklı olarak sonuçta kendisini de katabileceği semt eşrafından hiçbir kimsenin farklı davranmayacağını söylemekle yetinebilirdi. Çünkü akli ile akıldışı arasındaki, gerçeklik ile gerçekdışı arasındaki sınır bellidir, Huguenau en iyi ihtimal, daha az savaşçı veya daha az devrimci zamanlar olsa bu işlere girişmeyeceğini itiraf edecektir. Dalgın dalgın da, "Her şey, zamanında," diye ekleyecektir herhalde. Ne var ki iş oraya varmadı, çünkü yaptığı şey hiç hatırlanmadı, asla da hatırlanmayacak.

Huguenau yaptığı şeyi hatırlamadı, daha ötesi, davranış tarzını dolduran akıldışının da pek farkına varmadı, öylesine

doluydu ki oysa, akıldışının baş verdiği söylense söylenebilirdi; insanın, susarak yaptığının özünü oluşturan akıldışından hiç haberi olmaz, maruz kaldığı "aşağıdan gelen çöküntü"den hiç haberdar değildir, olamaz da zaten, çünkü yaşamının her ânında bir değer sisteminin içinde bulunur, bu değer sistemiyse yeryüzüne bağlı tecrübi yaşamı taşıyan tüm akıldışılıkları örtüp dizginlemekten başka hiçbir amaca hizmet etmez: Yalnız bilinç değil, Kantça konuşursak, akıldışı da bütün kategorilere eşlik eden bir araçtır – yaşamın mutlaklığıdır, bütün dürtüleri, istemleri, heyecanlarıyla düşüncenin mutlaklığının yanında ilerler, üstelik spontane değer koyuş ediminin, ki akıldışı bir edimdir, taşıdığı tek şey değer sisteminin kendisi değil her değer sisteminin ardında duran dünya duygusudur, gerek kökeni gerek varlığı itibarıyla akli her apaçıklıktan uzaktır. Keyfiyetlerin etrafına kurulu, bilişle ilgili muazzam makulleştirme cihazının işlevi insan davranışının içinde hareket ettiği ve muazzamlıkta daha aşağı kalmayan ahlaki makulleştirmeyle aynıdır, uzanan ve fazla gerilen aklilik köprüleri bir tek amaca hizmet ederler, dünyadaki varoluşu kaçınılmaz akıldışılığından, "kötülüğünden" daha yüce "akli" manaya çıkarmaktır ve aslen metafizik şu değere ulaştırmaktır: Tümdengelimci yapısı içerisinde insanın dünyaya, şeylere ve kendi eylemlerine layık oldukları yeri göstermesini, kendi kendisini ise bakışları şaşmaz ve yitmez kalsın diye yeniden bulmasını mümkün kılmak. Huguenau'nun bu şartlar altında kendi akıldışılığından habersiz oluşu mucize değildir.

Her değer sistemi akıldışı çabalardan meydana gelir; dünyayı akıldışı ve ahlaken geçersiz kavrayışı mutlak aklilik biçimine sokmak yok mu, işte bu asli ve radikal "biçimlendirme" görevi kişilerüstü her değer sistemi için ahlaki hedefe dönüşür. Her değer sistemi bu görevde çuvallar. Çünkü akliliğin yordamı hep yakınlaşma yordamından ibarettir, bir çevreleme yordamıdır, akıldışına gerçi hep daha küçük kavsin içinde ulaşmaya çalışırken asla ulaşamaz, ha iç duygunun akıldışılığı olarak,

ha bu yaşamın ve yaşayışın bilinçsizliğinde, ha dünyadaki olguların ve dünyanın sonsuz çeşitlilikteki şeklinin akıldışılığı olarak ortaya çıksın, fark etmez – akliliğin elinden tek gelen zerreleştirmektir. Nitekim halkın, "Duygusuz insan, insan değildir," deyişinde şu bilişten bir parça vardır ki çözülüp gidemez akıldışı bir bakiye vardır, o olmadan hiçbir değer sistemi de olamaz ve aklilik ancak onun sayesinde hakikaten mahvedici bir özerklikten, bir "aşırı aklilikten" korunmayı sürdürebilir, zira sistemden hareketle bakıldığında bu aşırı aklilik ahlaken belki akıldışından da daha aşağılıktır, daha "kötüdür", daha "günahkârdır": Biçimlendirilebilir akıldışının tersine biçimlendirmeye izin vermeyen ve donukluğu içerisinde kendi mantıklılığını kaldırarak mantığın sonsuzluk sınırına toslayan saf, diyalektik ve tümdengelimci, özerkleşmiş akıldır bu – özerkleşmiş akıl radikal kötülüktedir, sistemin mantıklılığını, dolayısıyla da kendi kendini ortadan kaldırır; çöküşünü ve nihai yarılışını başlatır.

Her değer sistemi için bir mesafe vardır, akli ile akıldışının iç içe nüfuz edişi o mesafe içerisinde azami değerine ulaşır, doymuş bir denge durumu vardır, iki taraflı kötülük o durumda etkisizleşir, görünmezleşir, zararsızlaşır – işte kusursuz üslup ve zirve çağları! Nitekim bir dönemin üslubu bu iç içe nüfuz ediş üzerinden tanımlansa yeridir: Aklilik yaşama kaç gözeneğinden sızarsa sızsın, zirve çağına ulaşıldı mı yaşama ve merkezî değer istencine tabidir, akıldışıysa sistemin kaç damarında akarsa aksın, adeta yönlendirilmiş, en ince dallanıp budaklanışlarında bile merkezî değer iradesinin hizmetine ve işletilmesine memur edilmiştir – akıldışının kendisi ile aklinin kendisi, her ikisi de üslupsuzdur, daha doğrusu, üsluptan azadedirler, öbürü tabiatın üsluptan azadeliği, beriki matematiğin üsluptan azadeliği içinde; ama birleşince, birbirlerini dizginleyince, değer sisteminin asıl üslubu diye nitelenebilecek beliriş, akıldışının işte böyle dizginlenmiş akli yaşamında ortaya çıkar.

Ne var ki bu denge durumu süreğen değildir, hep bir geçiş safhasıdır; olgular mantığı akliyi aşırı akliye sürükler, aşırı akliyi sonsuzluk sınırına sürükler, değerlerin çöküş sürecini, sistem bütününün kısmi oluşumlara bölünüşünü hazırlar, bu sürecin sonundaysa zincirlerinden kurtulmuş özerk bir aklın yanında zincirlerinden kurtulmuş özerk bir akıldışı yaşam durur. Akıl elbette kısmi sistemlere de nüfuz eder, hatta onları kendi özerk gelişimlerine, kendi özerk sonsuzluklarına sevk eder ama kısmi sistem içerisinde aklın gelişim genişliği ilgili branşlarla kısıtlanır. Bu anlamda tüccarlığa veya askerliğe has bir düşünüş vardır, her biri de tutarlı ve uzlaşmasız bir mutlağa ulaşma çabasındadır, her biri kendine uyan tümdengelimci bir makullük şeması, her biri kendi "teolojisini", hatta ifade yerindeyse kendi "özel teolojisini" geliştirir -branşa bağlı küçültülmüş bir organon kurmak için tam da bu tür askerî veya ticari teoloji etkinliğe geçtiği oranda, akıldışılar kısmi alanlar içinde işte bu oranda bağlı kalırlar; çünkü kısmi alanlar da benliğin ve sistem bütününün yansımalarıdır, onlar da denge durumunda bulunur veya bu durum için çabalarlar, dolayısıyla böyle bir dengeye bakıldığında askerî veya ticari yaşam üslubundan söz edilebilecektir. Gelgelelim sistem ne kadar ufalırsa ahlaki yayılış yeteneği o kadar cüzileşir, kötülüğe karşı, aşırı akliye karşı ve içinde hâlâ etkin akıldışına karşı o kadar körelir ve kayıtsızlaşır, bağlı kuvvetlerin sayısı o kadar ufalır, sistemin lakayt kaldıkları ve bireyin "şahsi meselesi" diye gördükleri o kadar büyür: Sistem bütününün parçalanışı ne kadar ilerler, dünyanın aklı zincirlerinden ne kadar kurtulursa akıldışı o kadar görünürleşir, o kadar etkinleşir – dinin sistem bütünü, ele aldığı dünyayı aklileştirir, aklın zincirlerinden kurtuluşu aynı şekilde tüm akıldışılıkların sessizliğini serbest bırakmalıdır.

Değerlerin çöküşündeki son yarılma birimi insan bireydir. Bu birey kendi üstündeki bir sisteme ne kadar az katılırsa, kendi tecrübi özerkliğine ne kadar çok bırakılmışsa -bu konuda da

Rönesans'ın ve Rönesans'ta ön taslağı çıkarılmış bireyciliğin mirasçısıdır- "özel teolojisi" o kadar daralır, o kadar mütevazılaşır, en dar bireysel alanının dışındaki bilmem hangi değerleri kavramakta o kadar yeteneksizleşir: En dar değer dairesinin dışında cereyan edenler ancak işlenmeden, biçimlendirilmeden, başka bir deyişle dogma olarak, kabullenilebilir – meydana gelen şey dar kafalı insanın özü bakımından tipik olan (kimse Huguenau'dan bu nitelemeyi esirgeyemeyecektir) geleneklerin, yani aşırı akliliklerin o boş ve dogmatik oyunudur, meydana gelen şey akıldışına mahkûm canlılık ile hayalet gibi ölü avareliği içinde bir tek bu akıldışılığa hizmet eden aşırı akliliğin çatışmasızca yan yana ve iç içe işleyişidir, ikisi de üslupsuz ve dizginsizdir, ikisi de artık değer oluşturamayacak bir birleşmezlik içinde birleşmiştir. Bütün değer birliklerinden çıkarılmış, münhasıran bireysel değerin taşıyıcısı kılınmış insan, metafizikten "dışlanmış" insan -bireylerle birliği kopup un ufak olduğundan dışlanmış- değerden, üsluptan azadedir, artık ancak akıldışında hareketle belirlenebilir.

Ne var ki değerlerden azade biri olan Huguenau ticari sistemin de parçasıydı; sektörde nam salmış biriydi, titiz, ihtiyatlı bir tüccardı, ticari görevini hep bütünüyle, hatta tüm radikalliğiyle yerine getirmişti. Esch'in canına kıyışı gerçi ticari görev dairesine girmiyor ama bu dairenin âdetleriyle de ters düşmüyordu. Bir tatil ticareti olmuştu, tüccarlık değer sisteminin de kalktığı, geriye tek bireysel olanın kaldığı bir zamanda faaliyet göstermişti. Oysa piyasada barış imzalandıktan sonra başlayan değersizleşmeyi dikkate alan Huguenau'nun, Frau Gertrude Esch'e aşağıdaki mektubu yollayışı geri döndüğü ticaret adabı çizgisiyle uyuşmaktaydı:

Sn. Frau
N. N. Esch

Kıymetli Hanımefendi,

Sağlığınızı umarak kendimin de sağlıklı olduğunu bildirebilmekten duyduğum memnuniyet vesilesiyle nazikâne bir hatırlatmada bulunmak isterim, 14.5.1918 tarihli sözleşmeye göre Kurtrierscher Bote*'nin %90 oranında hissesine sahibim. Usulen belirteyim ki bu %90 hissenin üçte biri, yani %30'u semtteki muhtelif beylerin mülkiyetinde bulunmakla birlikte kendilerini yönetimde temsil eden benim, dolayısıyla benim bilgim ve isteğim olmaksızın işletme hiçbir şekilde yürütülemeyeceği gibi başka işler de yapılamayacaktır, aksi halde sizi veya diğer ortakları bütün sonuç ve zararlardan, olduğu gibi mesul tutmak mecburiyetim vardır. Siz veya diğer ortaklar yine de işletmeyi devraldıysanız en başta, bilançoyu ve grubumun (sözleşmenin 3. maddesince) %60'lık payına düşen kârı rica eder, sonrasında atılacak tüm adımları şahsımda mahfuz tutarım.*

Öte yandan, sizin de bildiğiniz sadakatim sonucu olarak tespit etmek isterim ki savaşın bitişi gibi bir mücbir sebep kendim veya grubum adına şirkete kalan toplam 13.400 marklık iki taksiti zamanında ödememe mâni olmuştur, bu miktarın 8.000 markı müteveffa Herr August Esch'in varisi olarak sizin payınıza düşmektedir. Bununla birlikte yine sadıkane dikkatinizi çekmek isterim ki bu niyette olsanız bile gazeteyi veya yöneticisi olan şahsımı gereğince ek mühlet koymak suretiyle bu taksitleri ödemeye ihtar etmeyi ihmal etmiş bulunmaktasınız, dolayısıyla şayet şimdi ihtar geçecek olursanız artık tek yükümlülüğüm, hukuki durumumuzu düzeltmek için yasal gecikme faizleri de karşılanmak üzere ödemenizi yapmak olacaktır.

Fakat çok saygın dostum müteveffa Herr August Esch'in muhterem refikalarıyla, mahkeme karşısında anlaşmazlığa düşme

ihtimalinden kaçınmak istediğimden, halbuki mahkemenin bulunduğu yer işgal sahasında olduğundan Fransız vatandaşlığına sahip şahsım için pek zorluk çıkmayacaktır, ayrıca işini çabuk görmeyi yeğleyen biriyimdir, eski işimizi iptal etmeyi nezaketen teklif etmek isterim, hukuki keyfiyete bakıldığında bundan en kârlı çıkan siz olacaksınız.

Bu iptal en kolay bana veya grubuma ait %60 hisseyi tekrar satın almanız yoluyla olacaktır, bunu gayet kabul edilebilir şartlarla yapmaya hazırım ve başka alıcı çıkarsa satma hakkı da mahfuz tutulmak üzere bu hisseleri vaktiyle ödenen asıl fiyatının yarısına, frank paritesi hesabıyla size teklif etmekteyim. Toplam satış fiyatı 13.400 mark, yani barış paritesine göre yaklaşık 16.000 franktı, dolayısıyla hisseleri size gayet lütufkâr bir tavırla 8.000 franka, yazıyla

sekizbin frank

bırakırım, vurgulamam gerekir ki ne masraflarımı ne işletme için şahsen yatırdığım sermayeyi ne de aylarca sarf ettiğim emek gücümü, işletmenin değeri bunlarla benim devraldığım dönemdekinden daha fazla etmesine rağmen hesaba eklemedim, beni bu hayli mütevazı ve nazik tutum ve talebe tek sevk eden, kararınızı kolaylaştırmak ve işi pürüzsüz halletmek isteğidir, üstelik söz konusu meblağ hazırda yoksa ipoteksiz mülkünüzü ipotek ettirmekle temin edebileceğinizden işiniz daha da kolaylaşmaktadır.

Sonuç olarak dikkatinizi çekmek isterim ki geri aldığınız %60'a vaktiyle elinizde kalan %10 hisseyi de katınca diğer ortakların azınlık grubunu köşeye sıkıştırabileceğiniz %70'lik ezici çoğunluğu ele geçireceksiniz, kanaatim odur ki çok geçmeden, gelişen bir işletmenin yine tek sahibi olacaksınız, bu hususta başlatmaktan gurur duyduğum ilan işinin bile tek başına bir altın madeni olduğunu anmadan bırakmam olmaz, bu konuda maddi manevi, her daim memnuniyetle emrinizde olacağım.

Tüm bu şartlara bakınca fark edeceksinizdir, öz çıkarlarımı geri plana iterek teklifte bulunmaktayım, çünkü gazete işini buradan yönetmekte güçlük çekiyorum, bununla birlikte başka taliplerin bana çok daha fazlasını sunacaklarına kaniyim, fakat bu sizin için asla hoş kaçmayacağından sizden ricam saygıdeğer onay cevabınızı 14 gün zarfında yollamanızdır, aksi takdirde meseleyi avukatıma intikal ettireceğim.

Dostça ve nazikçe önerimi takdir edeceğiniz, dolayısıyla bunun ardından nihai mükemmelliğe adım atabileceğimiz inancıyla yöremizdeki ticari durumun gayet memnuniyet verici olduğunu ve işlerimin iyi yürüdüğünü bildirmeye de cüret eder, sizi yüksek saygılarımla selamlarım,

Wilh. Huguenau
André Huguenau Şirketi
Taahhütlü Gönderi

Bu düpedüz şantajcılıktı, çirkin bir tavırdı ama Huguenauca öyle duyumsanmadı; ne özel teolojisine ne ticari değerler sistemine karşıydı, hatta Huguenau'nun hemşerilerince de çirkin sayılmayacaktı, çünkü ticari ve hukuki olarak kusursuz bir mektuptu, Frau Esch bile böylesi meşruluğa sözgelimi komünistler cihetinden gelecek bir el koymadan daha istekli boyun eğeceği bir alınyazısı gözüyle bakıyordu. Huguenau daha sonra talebinin abartılı tevazuuna elbette üzüldü -maliyetinin yarısıymış!- gelgelelim suyunu çıkarmamak lazımdı, üstelik sekiz bin frank gerçekten ödendiğinde Colmar'daki işletmeye de takdire layık bir sermaye oldu, hatta daha fazlasıydı: Savaş hadisesinin kesinkes tasfiyesiydi, kesinkes yurda dönüştü, hatta belki, yani ancak belki acı verici de bir şeydi. Çünkü artık tatillik hiçbir durum kalmamıştı. İnsan yaşamının ve önemsizliğinin akışında haber etmeye değer bulunacak bir şey varsa Huguenau'nun yaşamında benzeri hiçbir şey yoktur. Babasının işini devralmış, atalarının yaptığı gibi

sapasağlam ve kâr odaklı işletmeyi sürdürüyordu. Bekârlık orta halli tüccara yaramadığından ve öz varoluşunun da meydana geldiği sülalesinin geleneği bir taraftan çocuk yapıp öbür taraftan çeyizini işini perçinlemek için kullanmak üzere doğru dürüst bir kadınla evlenmesini gerektirdiğinden, bu yolda zaruri adımları atmaya koyuldu. Bu arada frank değer kaybetmeye başlayıp Almanlarsa altına endeksli markı tedavüle soktuğundan gözlerini Ren'in sağ yanındaki diyara dikmesi gayet tabiiydi, ayrıca belirtmeye değmezdi. Gerekli imkânlara sahip gelini sonunda Nassau bölgesinde bulduğu ve burası Protestan bir yöre olduğu için aşk ile servet çıkarlarının hür düşünceli birini din değiştirmeye sevk edebilmiş oluşu da pek şaşırtıcı değildir. Gelin ve ailesi buna değer verecek kadar budala olduklarından Huguenau onların hatırına Protestanlık inancına girmişti. Hemşerilerinden kimisi bu adımından ötürü başını sallasa da hür düşünceli Huguenau bu nevi formalitelerin önemsizliğine işaret ediyor, adeta görüşünü pekiştirmek amacıyla Katolik Partisi 1926'da komünistlerle seçim ittifakına girdiğinde oyunu Protestanlığa mensup olmasına rağmen onlara veriyordu. Çoğu Aleman gibi Alsaslılar da ekseri garip fikirli bir halk ve çoğunun bir tahtası eksik olduğundan Huguenau'daki başkalıklara daha fazla şaşırmadılar, aslında başkalık da değillerdi, çünkü Huguenau kahve çuvalları ile tekstil dokumalar, yemek ve uyku, ticaret ve iskambil oyunu arasında huzurla yaşıyordu. Aile babası oldu, esnek yuvarlaklığı kubbelendi, zamanla azıcık yumuşaklaştı, dinç yürüyüşü de zamanla gitgide paytaklamaya döndü; müşterilerine nazik, altında çalışanlara örnek bir çalışma hırsına sahip katı bir patrondu; sabah erkenden kalkar, tatil nedir bilmezdi, tek tük zevki vardı, estetik beğenisi hiç yoktu veya küçümsenirdi; vazifelerinden ötürü pazarları çoluk çocuğuyla gezmeye gitmeye bile vakit kalmıyordu, kaldı ki müzeye gitsin – resimden zaten tiksinirdi. Şehirde saygınlığa ulaştı, yine görev yolunu arşınlıyordu. Ömrü öz atalarının iki yüz yıldır

sürdüğüyle aynıydı, suratı onların suratıydı. Zaten Huguenaular yok mu, hepsi aynı görünürdü, gürbüz ve toktular, iki yanakları arasında ciddiyet vardı, içlerinden birinde iğneleyici ve alaycı bir çizgi belireceği tahmin bile edilemezdi. Bununla birlikte bu durum kan karışımından mı ileri gelir yoksa salt tabiat oyunu mudur veya torunun olgunlaşmasını gösterip onu bütün atalarından koparan bir şey midir, karar vermesi zordur, zaten kimsenin, hele de Huguenau'nun kendisinin hiç değer vermediği bir ayrıntıdır. Çünkü çoğu şeye kayıtsızlaşmıştı, savaşta olanları hatırlayınca hepsi gitgide büzüşür, sonunda sembolleştikleri ve bilançoya girdikleri 8.000 frank diye tek bir rakamdan başka geriye bir şey kalmazdı, tüccar Huguenau için o zamanlar yaşadıklarının hepsi bir siluete ve o gün bugündür meşgul olduğu Fransız banknotlarının zarif tonlarına doğru kayıyordu. Düşsü ve gümüşi uykunun grimsi sisi serilmişti olup bitenlerin üstüne, zihninde gittikçe silikleşiyor, gittikçe kararıyorlardı, sanki önlerine isten kararmış bir cam çekiliyordu, sonunda o hayatı yaşamış mıydı yoksa anlatıldığını mı işitmişti, bilemez oldu.

Bütün bu kararış ve unutuşlar bir teslimiyet tutumu teşkil edip yalnızca Alsas diyarında, yani Colmar'da da muzaffer Fransız süngüsünün himayesi altında tekrar doğrultulmuş burjuva değer sisteminden ileri gelirken, asırlardır sağdan soldan gördüğü haksızlıklar hatırlanınca bu toprakların kendisi devrimci ruhla dolu gerçek bir sınır diyarıdır, Huguenau'nun içinde de türlü isyankârlıklar kol gezer dense belki savunulacak bir görüş olur. Serbest kalan akıldışı kuvvetler artık eski bir değer sistemine boyun eğmek istemez ve zorlanırlarsa gerek topluluk gerek birey için ölgünlük durumunu mecburen meydana çıkarmak zorunda kalacaklardır görüşü ise her halükârda savunulacak gibidir. Bu da değerlerin çöküşünde serbest kalan akıldışı kuvvetlerin yazgısı nedir sorusunu sordurur: Sahiden de yalnız tek tek değer alanlarının kavgasındaki mücadele araçları mıdır? Sahiden de yalnız birbirini paralama

araçları mıdır? Sahiden de yalnız cinayet midir? Değerlerin çöküşü yarıla yarıla son birimine kadar ilerleyince bireyin bireyle mücadelesine mi dönüşecek, herkesin herkesle mücadelesine mi yol açacaktır? Veya Huguenau meselesiyle kısıtlanırsa: Huguenau'nun geri döndüğü ticari olanı gibi kısmi bir değer sistemi, akıldışı çabalayışları süngü ve polis copu desteği olmadan da yeniden birleştirip organon haline getirecek, serbest kalmış değer iradesine bir hedef gösterecek kadar güçlü bağlama yeteneğine sahip olabilir mi?

Epistemolojik açıdan hakikaten caiz olmayan bir soru. Çünkü akıldışının özü hakkında ifade vermeye kışkırtmakta, daha "kuvvetler" imlemesiyle bile mekanik bir yorumun önünü açmakta, insanbiçimci ve iradeci bir metafizik yapmaya, kısacası akıldışının kavram gereği karşı durduğu bir yoruma kışkırtmaktadır, karşı durur, çünkü sessiz ve akıldışı yaşamdır bu, akli "değer biçimlendirişi" için malzeme sunarken biçimlendirilmemiş akıldışının asli durumunda yalnız anonim varoluşunun teslim edilmesine izin verir, bunun ötesindeyse hiçbir teorileştirmeye müsaade etmez. Üstteki sistem bütünü, yani dinî sistem bu keyfiyetin tamamen farkındadır. Kilisenin tanıdığı tek değer sistemi vardır, kendisininkidir, çünkü Platonik kökeni gereği tek hakikat, tek *logos* tanır: Gayet akli vaziyet aldığından mantıkdışına tahammülü yoktur, akıldışı ile onun farazi "niteliklerinin" yalnız epistemolojik değil ahlaki varoluş hakkını da inkâr etmeye işin başından mecburdur – akıldışılık canavarlığa dönüştürülmüş dense yeridir, hakkında söylenebileceklerin tamamı, var olduğu ve kötülük kategorisi altında toplanması gerektiği tespitiyle sınırlıdır. Akıldışılık bu bakış açısından problem sayılabilirse, o problem ancak, Tanrı'nın yarattığı bir dünyanın içinde kötülüğün varlık ihtimali bulunur mu sorusundadır, akıldışının güya sistem kurucu yetenekleri tartışmaya açılacaksa ancak kötünün muhtemel beliriş biçimi bakımından açılabilir. Bunlar kilisenin hiç yok saymadığı, sayamadığı sorulardır elbette; kötünün

varoluşu hep *ecclesia militans*, yani kavgacı kilisenin şartlarından olmuştur, değerlerin çöküş süreci böylesi bir varoluşu daimî tecelli haline getiriyorsa kilise de çöküşün sorumluluğunu daima kötünün üstüne atmaya, diğer bir deyişle, çöküşün kökeninin yer aldığı aşırı akliliği, kalıcılığından ayırıp kötülük, dolayısıyla akıldışılık kategorisine havale etmeye mecbur kalır. Fakat bir yandan "koyuşun koyuşu" bilgisi kiliseye de her bir insana da has olduğundan, hatta tüm beliriş biçimlerinin muhtemel tecrübesi şartının "değer" kategorisince belirlendiğini en iyi kilise bildiğinden, öte yandansa kilise kendi değer yapısını tek geçerli yapı görmek zorunda olduğundan akıldışı, kötüye sistem kurucu kuvvetler olmasa da beliriş biçimi olarak taklidi atfedecek, kötüde hep yalnızca kendi beliriş biçiminin taklidini görecek, kötünün temeline akli düşünüş olmasa da düşüncenin boş ve taklit edilmiş bir biçimini yerleştirecektir, "hakikati boşaltılmış" bir düşünüştür bu (iyiliğin *privatio*'su olarak kötülüktür), geleneklerin boş, aşırı akli ve dogmatik bir oyunudur, akıldışının yolunu şaşırttığı bir "akılcılık oyunudur", sırf akıldışına hizmet ederek ahlaki iradeyi ahlakların boş takırtısına çevirir, fakat son kertede ve genişletilip sistem bütünü yapıldığında dar kafalılık kötülüğünü deccalin devasa bir boyutuna yüceltecektir: Kötülük dünyaya ne kadar kusursuz yerleşirse Hıristiyan'ın deccalden öğrendiği taklit o kadar kusursuz, deccalin değer sistemi o kadar tehditkâr olacaktır, sırf kilisenin sistemi de sistem bütünü olduğundan bu değer sistemi de sistem bütünü olabilmektedir, kötülüğün kendisiyse bölünemezdir, homojendir, karşısına konan ve taklit ettiği hakikat kadar bölünemez ve homojen. Bu sistem bütününün yanında kısmi sistemlerin solup gidişi, Katolikliğin değerlerin çöküşünün en görünür ifadesi olan Protestanlık düşüncesine çöküş süreçleri belirişleri arasında özel bir önem atfedişi ve bu düşünceyi vahim ve akıldışı gelişmenin hâkim baş düşüncesine yüceltişi, kilisenin bütün kısmi sistemlerdeki gibi onda da yalnız hakiki değer sisteminin karikatürlerini, deccalin tehli-

keli sistem bütününe çıkan ilk basamaklar olarak görüşü, işte bu değerlendirmedir ki yalnız kilisenin kendine has pozisyonuna uymaz nesnel keyfiyette de iyi temellendirilmiş bir dayanağı vardır, sözgelimi Protestanlığın başka her kısmi sisteme karşı gösterdiği öz yakınlığı böyledir: İster sermayeci, ister milliyetçi ister başka bir kısmi sistem olsun, daima Protestanlıkla ortak "devrimci" ve deccalci bir paydası, elbette kilise sisteminden bakıldığında suçluluk paydası bulunacaktır, kâfirliğin tüm akıldışı ve değer düşmanı kuvvetleri bu paydada görünürleşir. Kilise sık sık maddi tavizlerde bulunup ehvenişeri yeğleyerek şu veya bu kısmi hareketi, sözgelimi muhafazakâr pozisyon olmak itibarıyla milliyetçi hareketi daha radikal, saf devrimci yarılmalara karşı hoş görse de akıldışı kuvvetlerin yazgısı nedir gibi temel bir soruyu daima ancak en şiddetli cihetinden karara bağlayacaktır: Hıristiyan mı deccal mi – ya kilisenin kollarına dönüş ya karşılıklı mücadeleyle değerlerin hepten yarılması sırasında dünyanın çöküşü.

Yansıması mı karikatürü müdür fark etmez, her kısmi sistem değer sistemi olarak sistem bütünün yapısını taklit eder, bütünün bilişleri ilkesel ve biçimsel ise daha küçük birleşiminde de yinelenip onanmaları şarttır; içerikteki sapmalarsa hiçbir sistem kendi kendisini "kötü" diye nitelemeyeceğinden zaruri olup akıldışının değerlendirilişinden ileri gelirler. Bütün kısmi sistemler mantıki oluşumuna, mantıki gerekçelendirilişine göre devrimcidir; mesela milliyetçi kısmi sistem kendi mantıki mutlaklaştırılışını izleyerek, merkezinde tanrılığa yüceltilmiş ulus devletin bulunduğu bir organon kurarsa bütün değerlerin devlet düşüncesiyle ilişkilendirilmesiyle, bireyin ve onun zihin hürriyetinin devlet otoritesine tabi kılınmasıyla yalnız devrimci ve sermayecilik karşıtı bir konum işgal edilmiş olmaz, çok daha ileri bir zorlayıcılıkla din karşıtı, kilise karşıtı bir doğrultu tutturulmuş olur ki bariz ve kesin bir şekilde mutlak devrimci değer çöküşüne, dolayısıyla da öz sistemin kaldırılışına işaret eder. Şu halde kısmi sistem, kalıcılığını değerlerin

yarılması sürecinde emniyete almak, bu hedefe doğru ısrarla ilerleyen kendi aklından uzak durmak isterse akıldışı araçlara sığınması şarttır, bu da ortaya acayip bir müphemlik, hatta epistemolojik olarak konuşulursa, bütün kısmi sistemlere yapışan bir kirlilik çıkarır: Değerlerin çöküşü ilerlerken sistem bütünü rolüne bürünen, akıldışını isyankârlık ve canilik diye değerlendiren kısmi sistem homojen akıldışılık kütlesinden ve onun anonim kötülüğünden bir grup "iyi" akıldışı kuvveti sıyırmalıdır ki korktuğu çöküşün ilerleyişine onların yardımıyla ket vursun ve kendi kalıcılığının meşruluğunu temin etsin – bütün "kısmi devrimler" ki bu manasıyla her kısmi sistem "kısmi devrimdir", akıldışı aprioriliklere dayanır, duygu değerlerinin ağırlığına, tam devrimin radikal aklına karşı ileri sürülen "akıldışı ruhun" ağırbaşlılığına dayanır; her kısmi sistem "biçimlendirilmemiş" akıldışı bir kalıntıyı apaçık tanımak zorundadır, kendini değerlerin çöküş sürecinde dinlenme noktası olarak sabitlemek için adeta akıl ırmağındaki koruma bölgesi olmalıdır.

Çünkü devrimler kötünün kötüye başkaldırışıdır, akıldışının akliye başkaldırışıdır, zincirlerinden kurtulmuş akıl kılığındaki akıldışının, kalıcılığını temin etmek için kendi kendine yeterek, içinde mündemiç, akıldışı duygu değerine dayanan akli kurumlara başkaldırışıdır – devrimler gerçekdışı ile gerçeklik arasındaki, tecavüz ile tecavüz arasındaki mücadeledir, aşırı aklinin zincirlerinden kurtuluşu akıldışının zincirlerinden kurtuluşunu beraberinde getirmişse, değer sisteminin darmadağın edilişi en son ve bireysel değer birimine dek ilerlemiş ve bütün akıldışılık özerkleşip tek başına kalmış bireyin değerlerden mutlak azadeliğinde gedik açmışsa devrimlerin olması gerekir. Akıldışının açtığı gediktir bu, özerkin açtığı gediktir, yaşamın açtığı gediktir, tek başına, değerlerden azade insansa onun aletidir; dünyevi korku ve tek başınalığın tamamı ilkin dünyada terk edilmişi, yani açlığa peşkeş çekilmiş proleter

kişiyi, aralıksız ateşe peşkeş çekilmiş siperdeki askeri pençesine alacaksa, değerlerden azadeliğe ilk ulaşacaklar kelimenin gerçek anlamıyla bu "dışlanmışlar" olacaklarsa akıldışının sessizliğini birbirine vurulan demirin tıkırtıları gibi bastıran cinayetin haykırışını ilk işiten de onlardır. Her zaman öyledir, daha küçük değer birliğindeki kişi dağılmakta olan daha büyük birlikteki kişiyi yok eder, bu en mutsuz kişi değerlerin çöküş sürecinde daima cellat rolünü üstlenir, mahkeme fanfarlarının çaldığı gün de kendi kendini yargılamış bir dünyanın celladı kesilen, değerlerden azade kişi olur.

Huguenau cinayet işlemişti. Sonradan unuttu, peşinden muvaffak olduğu her bir ticari darbeyi (Frau Esch'e gönderdiği mektup!) belleğinde aynen saklarken bunu artık aklına getirmiyordu. Elbette olağandı: Hayatta kalanlar yalnız o anki değer sistemine uyan fiillerdir, Huguenau ise ticari sisteme yeniden kavuşmuştu. İşte bu yüzden iddia edilebilir ki nasıl adamakıllı bir tüccar olmuşsa babadan kalma parlak bir işin varisi olmasına rağmen daha elverişli şartlarda yine adamakıllı bir devrimci de olabilirdi. Çünkü devrimin taşıyıcısı proleter kişi, "devrimci" değildir, kendisini öyle sanır ama aslında devrimci filan yoktur -krala suikast düzenleyen Damiens dörde bölünürken tezahürat yapan halk ile 35 yıl sonra XVI. Louis'nin giyotini etrafına üşüşen halk arasında fark yoktur- daha büyük bir olayın temsilcisinden ibarettir, Avrupa ruhunun temsilcisidir adeta: İnsan teki dar kafalı yaşamıyla hâlâ eski bir kısmi sistemde diretse de, Huguenau gibi ticari sisteme demir atsa da, devrim öncesine veya kesin devrime katılsa da, bütün Batı dünyası üstünde uzanan şey pozitivizmle değerlerin çözülüş ruhudur, görünürdeki ifadesi ise asla proleter Rus maddeciliğiyle sınırlı kalmaz, daha ziyade eğer hâlâ böyle bir iddiası varsa bütün Batı felsefesinin dağılıp gittiği pozitivist düşüncenin bir varyantından ibarettir. Evet, Amerikancı ve komünist çalışma yordamları arasındaki fark da gitgide kaybolmasına rağmen mal dağılımı sorunları bile geri plana itilir,

gitgide daha açıktan ortaklaşa bir noktaya ulaşmaya çalışan ideolojiler birliği karşısında geri plana itilirler, ulaşmaya çalıştıkları hedef için şu veya bu siyasi imzayla bezenmiş, hiç önemi yoktur, çünkü tüm önemi -temel soruna uygun olarak- bütünüyle bir tek, akıldışının zincirlerinden kurtulmuş akımlarını birleştirmeye muktedir bir sistem bütünü olabilmekten ileri gelir. Bu yüzden de herhangi bir "akıldışı" devrim öncesi, yaşamaya muktedir olmuş, olmamış, önemsizdir, çünkü sonunda varacağı yer olan "akli" ve kesin devrimin üstünde etkisiz kalır; oysa -bütün mekanist yorumların ötesinde- oluşum bütünleri içerisinde bilinmeden kalması zaruri olan şeyi kısmi oluşum diye gösterebilecektir: Akıldışı kuvvetler vardır, etkindirler, yeni bir değer organonu içinde özleri gereği birleşmeye, kilise konumundan bakıldığında deccalinkinin ta kendisi olacak bir sistem bütünü olmaya çabalarlar. Burada söz konusu olan, komünistlerin Platon karşıtı hırsı veya Marksçı veya burjuva hür düşünce derneklerinin aydınlanma propagandası gibi alt semptomlar falan değildir, yani kilisenin, tüm günahkârlığına rağmen, deccalin kötülüğüyle bir solukta söyleyemeyeceği kadar cüzi kalan, acınası bir ateizm değildir, çünkü Avrupa ruhudur buradaki mesele, doğrudanlık ile pozitivizmin "kâfirce" ruhudur, öyle ki bu en genel manasıyla, Protestanlık ideolojisi Fichte üzerinden milliyetçi devrime mi yoksa (daha da bariz olmakla birlikte) Hegel üzerinden Marksçı komünizme mi nüfuz etmiştir hep birdir; kilise nefretin, kâfirlerden duyduğu nefretin şaşmaz sezgisiyle Protestanlığın izini en ücra türevlerinde bile sürse ve işte bu yüzden Hıristiyanlığın kökenindeki esaslarını ha deyince kabul edebileceği komünizmi başka türlü anlaşılamayacak bir amansızlıkla takip ediyorsa da komünizmin somut beliriş biçimi henüz deccalin somutlaşması değil yalnız ön safhasıdır. Katı bir yasa yorumuyla, sabit bir ontolojiyle ve devrilmez bir ahlakla donanmış, yani gerçek bir teolojinin tüm bileşenleriyle donanmış halde Kantçılığın Protestan teolojisi gelişip

bütünlüğü içerisinde bu teolojinin görünür kilisesini temsil ederek gerçek "Marksçı" bir teoloji halini alsa da, bu kilise tüm bilinciyle kendini kilise karşıtı olarak ortaya koysa, makineleri kendi kült aletleri seviyesine yükseltse, mühendis ve demagogları rahip yapsa da bu haliyle henüz sistem bütünü değildir, henüz deccal değildir – ama Hıristiyan-Platonik dünya tasavvurunun dağılışının yolu ve bu dağılışın işaretidir! Daha şimdiden tüm dogmatikliği içinde besbelli, hele de Katoliklik için hiç kimsede olmadığı kadar besbelli ortaya çıkan şey bu Marksçı kilise karşıtının ve onun münzevi, çetin devlet düşüncesinin bünyesinde öyle bir ruhun kudretli konturlarıdır ki Marksçılığın çok ötesine, her tür devlet ilahlaştırmasının çok ötesine geçer ve hangi kalıba dökülürse dökülsün bütün devrimcilikleri Marksçılık yolunun bile dolambaç görüneceği kadar geride bırakır: Bir kilisesiz "kilisenin kendisi"nin konturudur, bir "doğa biliminin kendisi"nin tözden azade ontolojisidir, dogmalardan azade bir "ahlakın kendisi"dir, kısacası makullük noktasının sonsuza itilmesiyle elde edilecek olup Protestan ruhun tüm radikalliğinin ışıdığı son mantıklı ve ayık soyutlamaya sahip bir organondur – Luther'e ve tüm Rönesans'a mahsus olduğu şekliyle dünyevi olgu ile şiddetli mecburi inzivanın pozitivizmle çifte onaylanışıdır bu, doğuştan ve zaruri kavramını gerçekleştirerek düşünce ile varlığı yeni bir birliğe, ahlaki ve maddi sonsuzluğu yeni bir birliğe kavuşturmaya çabalar. Bu birlik her teolojinin özünü oluşturan birliktir, düşünceyi dünyadan silip atmaya çalışan olsa bile baki kalması gerekir, ama bilimin "gerçek sanma" makullük noktası "inancın" makullük noktasıyla rastlaşıp çifte hakikat yine tek ve bariz hakikate dönse bile baki kalabilecektir. Çünkü böylesi bir makullüğe yol açan sonsuz soru zincirinin ucunda saf eylem durur, saf mecburi organon kavramı, akli ve tanrıdan azade inanç kavramı durur, taştan yasalılığı içerisinde bir "dinin kendisi"nin içeriği boşaltılmış kalıbı, hatta belki de bir "mistisizmin kendisi"nin akli doğrudanlığı durur

ki onun katılığa ve yalnız katılığa boyun eğen sessiz, münzevi ve süslemesiz dindarlığı bu gerçekten Protestan devrimin son hedefini, Tanrı'nın soyut ruhunun tahtına kurulduğu gaddarca bir mutlaklığın sedasız vakumunu işaret eder, saf *logos* olan düşsüz mutlak suskunluğun korkusunda hüzünle dolarak tahtına kurulan, Tanrı'nın ruhudur, kendisi değildir, ama yine de kendisidir.

Huguenau Avrupa ruhunun bu durumundan pek pay sahibi olmamıştır ama hâkim güvensizlikten gayet pay sahibidir. Çünkü insandaki akıldışı, dünyanın akıldışılığını sezer, dünyanın güvensizliği adeta akli, hatta çoğunlukla ticari bir güvensizlik olsa da yine de her değer alanında sonsuzluk uğrunda çabalayan ve bu aşırı akli sonsuzluk sınırında kendi kendisini ortadan kaldırarak akıldışına ve artık-kavranamaz-olana dönüşen aklın, zincirlerinden kurtuluşuyla meydana gelmiştir. Para da teknoloji de dizginlenmez bir hal almıştır, para birimleri bocalar, insanın akıldışı için elde bulundurduğu bütün açıklamalara rağmen sonlu, sonsuzu takip edemez, hiçbir akli araç sonsuzun akıldışı güvensizliğini tekrar akliye ve hükmedilebilire geri döndüremez. Sanki sonsuzluk yıkılış ve yükseliş arasındaki vakitte, ölüm ile üremenin bu büyülü vaktinde en uzak ufukta ışıldayan mutlağın taşıdığı ve kabul ettiği müstakil ve somut bir hayata uyanmıştır. Huguenau açılan göğün ışıltısından isterse gözlerini çevirsin, hatta böylesi imkânları duymak dahi istemesin, buz gibi olanın esintisini hissediyordu, o esinti ki dünyayı kasıp kavurarak donuk bir kramp haline sokar, dünyanın şeylerini ise manalarından soyar. Huguenau'nun her sabah gazetede dünyadaki hadiseleri takip edişi; olgulara, özellikle de resimlerle süslü olgulara aç, hırsla haber karıştıran, karıştırırken de olgular yığınının sessizleşmiş bir dünya ile sessizleşmiş bir ruhun boşluğunu dolduracak durumda olmasını her gün yeniden uman bütün gazete okurlarındaki hoşnutsuzlukla oluyordu. Bu okurlar gazetelerini okur, içlerinde her sabah tek başınalığa uyanan

insanın korkusu vardır, çünkü eski topluluk dili onlar için susmuştur, yenisi ise işitilmezdir. Siyasi ve kamusal kuruluşlara veya yargı kurumuna verip veriştirerek anlıyormuş, berrak bir bakışları varmış gibi davransalar da, konuyla ilgili görüşlerini gün içerisinde birbirlerine anlatsalar da henüz-olmaz ile artık-olmaz arasında dilsiz kalır, hiçbir söze güvenmez, resimlerle belgelenmesini görmek ister, kendi sözlerinin uygunluğuna bile artık inanamaz, baş ile son arasına yerleştirilmiş vaziyette bir tek, olguların mantığının durdurulamaz, yasanın dokunulamaz kaldığını bilirler: İstediği kadar alçak, istediği kadar kötü, istediği kadar dar kafalı ve en bayağı dogmaya boyun eğmiş olsun, hiçbir can bu izanı, bu korkuyu başından savamaz – insan, tek başınalıktan şaşkına dönüp gafil avlanan çocuğa benzercesine, ölmeye başlamış yaratığın korkusuna teslim olmuşçasına, yaşamı ve güvenliği olacak sonlu geçidi aramak zorundadır. Hiçbir yerde destek bulamaz. Habire kısmi bir sisteme kaçıp kurtulmaya çabalayışı kâr etmez, bu kurtuluşu eski romantik kalıplara tutunarak güvensizlikten korunmayı beklediğinden mi yoksa kısmi devrimde bilindik ve benimsenmiş olan, amansız yabancılığa ancak ağır ağır, acısız denebilecek bir şekilde kayacaktır diye umduğundan mıdır, hiç destek bulamaz, çünkü yolunu şaşırıp vardığı yer göstermelik bir topluluğun esrimesidir, peşine düştüğü daha derin ve gizli bağlantı, ipliği yakaladığını sanan elde kopar gider, düş kırıklığına uğrayan kişi sonunda akçeli ve ticari sisteme sığınırsa düş kırıklığından kaçamaz: Dar kafalı burjuvazinin en asli varoluş biçimi bile diğer bütün kısmi sistemlerden daha dayanıklıdır, çünkü dünyadaki sağlam birliği, insanın güvensizlikten kaçmak için gereksindiği birliği vadeder -iki mark bir marktan fazladır, 8.000 franklık bir meblağ pek çok franktan oluşur, bununla birlikte bütündür ve dünyanın hesabının tuttuğu akli bir organondur- burjuvanın bütün mali dalgalanmalara rağmen seve seve inanmak istediği işte bu dayanıklılık bile kaybolur, akıldışına artık hiçbir yerde set

çekilemez, dünyadaki hiçbir şekil artık akli sütunların toplamı olarak gösterilemez. Şehirde saygınlığa ulaşan tüccar Wilhelm Huguenau, yaşamın her şeyinde ilkin fiyatı ve kazanacağı parayı sorma âdetindeki biri olan bu Huguenau, böylesi mali güvensizlik zamanlarında daha evhamlı davranılması gerekmesini gayet akli bulsa da kökeni hakkında, şaşırtıcıdır, hiç hesap veremediği bir şeyi alaycı bir tavır veya umursamaz bir el hareketiyle başından savmaya çalışmasına, sonra aniden duraksayarak, "Para nedir?" diye sormasına ama bu arada bir müşterisini işkillenerek dik dik süzdükten sonra sırf artık hoşuna gitmedi veya dudaklarının etrafındaki iğneleyici veya bilmem hangi çizgiden tiksindi diye veresiye hesabını kapatmasına rastlanabilecektir – böylesi bir önlem elverişli mi elverişsiz mi çıkacaktır, çürük bir müşteriye böylelikle vakitlice yol mu verilmiş yoksa güvenilir olduğu halde rakiplerin kucağına mı itilmiştir, fark etmez, burada kısa devre tatbike konan ani ve muhtemelen akla yatkın olmakla birlikte ticari hayatta alışılmadık bu yordam hiçbir pratik sonucuna bakılmaksızın kesinlikle akıldışıydı, Huguenau'nun etrafında çaktırmadan bir uçurum, onu kentin diğer yurttaşlarından ayıran ölü bir suskunluk mıntıkası açılması da en başta bu yordamdan ileri gelse gerekti. Bu yalnızca uzaktan bir sezişti elbette, gelgelelim yoğunlaşıyor, Huguenau kalabalığa karışınca handiyse elle tutulacak hale geliyordu: Sinemada, gençlerin dans ettiği bir lokalde veya Fransa'nın zaferinin yıldönümünün kutlandığı şenliklerde, belki günün birinde belediye başkanı koltuğuna bizzat oturacak bu adam diğer soylular arasında çiçekle süslenmiş masasında sessizce oturabiliyor ve kalın gözlük camlarının ardındaki ciddi ve boş oğlan bakışlarıyla dans edenleri seyrediyordu; dans eğlencesinden vazgeçişi emreden yaşlara henüz basmadıysa da yanındakine vaktiyle kendisinin de kıvrak bir dansçı olduğunu fısıldarken (hiç ihmal etmezdi) kendi hafızasına bile inanası gelmezdi. Çünkü ister böylesi vatansever bir salonda bulunsun, ister pazar günü en büyük oğluyla

bisiklet yarışlarının startını seyretmek üzere Strazburg Bulvarı'na gezmeye gitsin, evet, şu veya bu sosyal organizasyonu aslında sırf kendini sınamak için ziyaret ettiğinde, kaçınılmaz olarak tuhaf bir hoşnutsuzluğa kapılıyordu, bu hoşnutsuzluk içinde şeyler çaktırmadan yerinden oynuyor, bölünemez bir kavramın karşılık gelmesi gereken her bir şenlik organizasyonu biraz tedirgin edici bir bütünlüksüzlük halinde dağılmaya başlıyor, birilerinin bile bile dekorasyon, flamalar ve süs hevenkleri vasıtasıyla birbirine bastıra bastıra bir araya getirdiği gayritabii bir birlik haline soktuğu bir şeye dönüşüyordu. Huguenau böylesi hatalı düşüncelerden ürkmese şüphesiz ki somut bir esasın denk gelmediği hiçbir kavram veya ad olmadığı kanaatine varır, olayların birliğine ve dünyanın biraradalığına teminat verecek görünür olsa da gizli sembolleri olması gerektiğini muhakkak düşünecekti, varoluşları zaruri olan, aksi takdirde görünür her şeyin darmadağın olarak adlandırılamaz, ağırlıksız, kuru bir soğuk ve saydam kül dokusuna dönüşeceği semboller – Huguenau tesadüfilik ve bir araya toplaşmışlığın lanetini sezerdi, bu lanet, şeylerin ve şeylerdeki birbirine yönelişin üstüne yayılır da gene tesadüfi ve keyfî olmayan hiçbir türlü bir sıra düşlenemez: Şu bisikletçiler ortak forma ve ortak kulüp armasıyla bir arada tutulmasalar o saat dört bir yana savrulup gitmezler miydi? Huguenau'nun bu soruyu sorduğu yoktu, çünkü soru onun az çok haklı olarak özel teolojisi diye nitelenebilecek şeyin kuşatacağı alanı aşıyordu; gelgelelim sorulmayan sorunun onu hırçınlaştırışı bağlı bulunduğu bütün mercilerin görünmezliğinden aşağı kalmıyor, bu hırçınlıksa sözgelimi eve dönerken çocuğuna aşkettiği sebepsiz bir tokatla deşarj olabiliyordu. Böylelikle sinirleri gevşeyince çoğunlukla kuru gerçekliğe geri döner, dönmesiyle de Hegel'in, "Gerçekten özgür irade teorik ve pratik ruhun birliğidir," düsturunu doğrulardı. Keyfi yerinde insanların akın akın çıktığı çeşitli ibadethanelerin yanından geçerek kente yürüyor, şen şakrak mırıltılarla dere tepe düz

gidiyor, bastonuyla da ritim vuruyordu, selamlayan olunca o da selam veriyor, "Merhaba," diyordu.

Çünkü her ne olursa olsun mesele özgürlükle ilişkidir, menzili tecrübi bir benin en adi eylemlerini makulleştirmeye ucu ucuna yetecek ufacık, daracık teoloji bile, yani Huguenau gibilerinin özel teolojisi bile özgürlüğe hizmet eder, bu teoloji için bile aslolan özgürlüktür, asıl mistik tümdengelim merkezidir (Huguenau için bu en azından gün ağarırken siperi terk edip özgürlüğün hizmetinde görünüşte akıldışı olsa da gayet akli bir eylemde bulunduğu günden beri geçerlidir, öyle ki o gün bu gün çabaladıklarının ve ömründe daha çabalayacaklarının tamamı o ilk vakur ve bayramsı eyleminin tekrarını teşkil edecektir), evet, hani neredeyse özgürlük hedef ve köken misali akli ile akıldışının üstündeki özel ve yüce bir kategori gibi süzülür, ona ışık saçtıran, buna rağmen onun ışığının gölgesinde kalan mutlağa benzer, yırtılan göğün ateş kuyularındaki son yumuşak ışımadır. Nitekim akıldışı asla akliye ulanamaz, akli ise hayat dolu duygunun ahengi içinde tekrar çözülemezdi, şayet en yüksek gerçeklik, aynı zamanda da en alçak gerçekdışılık olup üstlerinde bulunan ve saygı uyandıran Varlık'tan hisseleri olmasaydı: Ancak gerçeklik ile gerçekdışılığın bu dayanışmasında dünyanın bütünlüğü ve şekli meydana çıkacaktır – insaniliğin ebediyen yenilenişinin haklılığına kavuştuğu yer özgürlük fikridir, çünkü özgürlüğe giden yol dünyevilikte ulaşılamayıp durmadan baştan adımlanmaya mecburdur. Ah, ıstıraplı özgürlük görevi! Mutlağın mutlağa isyanının, yaşamın akla isyanının haklılığına kavuştuğu korkunç ve ebediyen yenilenen idrak devrimi – kendi kendine vefasız görünerek akıldışının mutlaklık zincirini aklinin mutlaklığı karşısında kıran aklın haklılığı; haklılık, çünkü zincirleri kırılan kuvvetlerin tekrar kaynaşıp bir değer sistemine dönüşmesinin son teminatı ondadır. Özgürlüğe boyun eğmeyen değer sistemi yoktur, en ufağı da dâhil hep özgürlük peşindedir, hatta en dünyevi tek başınalık ve özerklik içine

düşmüş insan bile, cinayetin özgürlüğünden öteye geçemeyen, zindanın özgürlüğünden, en iyi ihtimal asker kaçaklığı özgürlüğünden, tüm dünyevilik mecburiyetinin omuzlarına bindiği, değerlerden soyunmuş insan bile – ebedîliğin soluğuna peşkeş çekilince tek başınalık gecesinde özgürlüğün burç işaretinin bir kez olsun parıldamadığı kimse yoktur: Herkes düşünü gerçekleştirmek zorundadır, hem kötü hem kutsal, ömrünün karanlığında, boğuculuğunda özgürlükten nasibi olsun diye yapar bunu. Nitekim Huguenau'nun içini de bazen bir duyuş sarardı, sanki bir mağarada veya zifirî karanlık bir kuyuda oturuyor, bulunduğu yerin etrafına tek başınalık kuşağı gibi sarılmış, dışarıdaki soğuk bir bölgeye bakıyordu, yaşamı uzaktaki resimlerle karanlık ufuktan geçip gidiyordu, sonra şu ağıl gibi yerden sürünerek çıkmak için, dışarıda varoluşunu bir yerlerden yalnız ona doğru gelen bir bakış misali sezdiği özgürlük ile tek başınalıktan nasibi olsun diye büyük özlem duydu; en derin tek başınalığın bile sonunda şeklini alacağı en derin birlikteliğin bilgisi gibiydi ama gidip gidip vardığı yer boğuk bir hayalden öteye geçmiyordu, ihtimal bu ya, dışarıda kardeşçe ve içten bir birlikteliği zorlamaya, kendisini de aralarına alsınlar, dile getiremediği ama daha iyi olan hakikatini işitsinler diye diğerlerini ölüm tehdidiyle olsun, kaba kuvvetle olsun, en azından tokat atarak olsun zorlamaya izin verilecekti. Çünkü tavır ve yaşayış bakımından aynı diğerlerinden pek ayrılmasa da, yaşam arabası daha gençliğinde yerleştirildiği ve terk etmeye asla niyetlenmediği raylarda gittikçe daha güvenli kayıp ilerlese de, yani ölümüne doğru yuvarlanan şu hayat gayet cismani, hatta som olsa da bir bakıma yine de daha yüksek ve havadar görünüyordu, çünkü Huguenau kendini her geçen gün daha dışlanmış, daha tek başına hissediyor, ama bunların ıstırabını çekmiyordu: Dünya sınırının dışında olmakla birlikte içindeydi de, insanlar ondan hep daha öte ve özlenen uzaklara kayıyorlardı ama o, uzaklığı ölçmek için hiç teşebbüste bulunmuyor, bu haliyle de diğer

ölümlülerin hiçbirinden zerre kadar farklılık göstermiyordu, çünkü onların her biri bilir ki gittikçe daha yüksek düzlüklere doğru yörünge gibi çıkan ve geçmiş ile geçenin her adımda daha uzak sisler içine dalmak için yeniden dirildiği yolu arşınlamaya insan ömrü yetmez: Kapalı halkanın ve olgunlaşmanın sonsuz yolu, şeylerin darmadağın olarak kutuplara, dünyanın sınırlarına kadar kaçıştığı berrak gerçeklik yok mu, orada bütün ayrılar yine bir olur, mesafe yeniden kalkmıştır, akıldışılık görünür suretine bürünür, korku artık özlem, özlemse korku olmaz, benliğin özgürlüğü yine Tanrı'nın Platonik özgürlüğüne kavuşur, kapalı halkanın ve olgunlaşmanın sonsuz yolu yok mu, ancak özünü gerçekleştiren yürüyebilir üzerinde – herkes için ulaşılmazdır.

Herkes için ulaşılmaz! Huguenau ticari yerine devrimci sisteme demir atsaydı bile olgunlaşma yolu onun dönüşümüne eskisi gibi kapalı kalırdı. Çünkü cinayet değişmez, cinayettir, kötü kötüdür, birey ve bireyin akıldışı dürtüleriyle sınırlandırılmış değer alanının dar kafalılığı ki bütün değer çöküşlerinin son ürünüdür, mutlak alçaklık noktası olarak kalır, değişmez ve mutlak sıfır noktası olarak kalır, bu nokta karşılıklı göreliliklerine bakmaksızın bütün değer skalaları, bütün değer sistemlerinde ortaktır, ortak olması gerekir, çünkü kavramı ve mantıki tözü itibarıyla "muhtemel tecrübe şartına" boyun eğmeyecek hiçbir değer sistemi kurulamayacaktır, işte bütün sistemlerin ortak mantık yapısının ve *logos*'a bağlı apriori dönüşemezliğin tecrübi gölgesi. Aynı mantıki zaruretin sonuçlarından görünen bir şey daha vardır, o da bir değer sisteminden öbürüne geçişin değer zerreleştirmesinin aynı sıfır noktasından geçmesi mecburiyeti; bu geçişin eski ve yeni değer sistemiyle bütün ilişkilerinden azade, tam da bu ilişkisizlikte, başkalarının ıstıraplarına karşı delilik sınırındaki bu kayıtsızlıkta, değerlerden bu en radikal şekilde soyunuştadır, devrim zamanları insani her şeyin maruz kaldığı gaddar aldırmazlığın ahlaki, dolayısıyla da tarihî meşruluğunu sağlayan

bir nesli görmezlikten gelme mecburiyetidir. Belki böyle olmaya mecburdur, çünkü mutlağın görüntüsüne ve özgürlük ateşinin ışımaya başlamasına dayanma kudreti ancak böylesi mutlak sessizliğe sahip bir nesilde olur: O ateş en zifirî karanlığın üstünden, ancak en zifirî karanlığın üstünden seğirtecek pırıltıdır, dünyevi yansıması karanlık göldeki bir resme benzer, suskunluğunun dünyevi yankısı cinayetin demirden takırtısıdır, buna rağmen sessizliğin, içinden su sızmaz sedasıdır, insanlar arasına çekilmiş gümbür gümbür suskunluk duvarıdır, ne birinin sesi öteye, ne öbürününki beriye geçer, titreyip kalır. Mutlağa gedik açan aklın korkunç aynası, korkunç yankısı! Aklın katılığının dünyevi karşılığı, zorlamaya, sessiz şiddete dönüşür, ilahi hedefinin akli doğrudanlığı insanı gönülsüzce sessiz sessiz itaat etmesi için diz çöktüren akıldışının doğrudanlığına dönüşür, sonsuz soru zinciri soru sormayı bırakıp artık yalnız davranan akıldışının tek halkalı zincirine dönüşür, gücü kuvveti kalmasa da kötü niyetiyle kendini kanda boğuk zehirli gazlarla soluksuz bıraktığı için artık olmayan bir topluluğu paramparça ederek. Ah, ilahi tek başınalığın dünyevi karşılığı ne tek başına bir ölümdür! Zincirlerinden kurtulmuş bir aklı kavrayamadan dehşetine itilmiş, hizmetine verilmiş halde, üstünde olup bitenlerin tutsağı, akıldışılığının tutsağı insan, kötü büyüyle araç ile sonuç arasındaki bağın içyüzünü göremeyen vahşiye benzer, akıldışılığı ile aşırı akliliğinin karmaşasından kurtulamayan deliye benzer, daha çok özlem duyulan bir topluluğun değer gerçekliğine giden yolu bulacak durumda olmayan suçluya benzer. Geçmiş bir daha döndürülemez şekilde elinden kaçar, gelecek yakalanmaz şekilde kayıp gider, makinelerin gümbürtüsü sonsuzluk sisinde ulaşılmaz ve sahilsiz kalıp mutlağın kara meşalesini kaldıran hedefin yolunu göstermez ona. Korkunç ölüm ve üreme vakti! Kendini yok etmiş, kendi mantığıyla sürüklendiği sonsuzdan habersiz bir neslin taşıdığı ve dayandığı mutlağın korkunç vakti; – soğukluğun kasırgasına cahil, umarsız ve ma-

nasız, peşkeş çekilmişler, yaşayabilmek için unutmaları gerek, neden öldüklerini bilmezler. Yolları ezelî Yahudi'nin yolu, görevleri ezelî Yahudi'nin görevi, özgürlükleri kovalananın özgürlüğü, hedefleri ise unutmak. Yitik nesil! Tıpkı kötünün kendisi gibi namevcut, fark edilemezlik batağında yüzsüz ve tarihsiz, kendini zamanda yitirmeye lanetli, kendini mutlak tarih derecesine yükselten bir zamanda tarihsiz! Tıpkı insan tekinin devrim hadiselerine karşı tavrı gibi, ha bütün muhafazakârların yaptığı gibi estetiği etik yerine koyarak sağ kalan kalıplara gericilikle tutunmuş, ha akıldışı dürtülerine kapılıp devrimin yıkıcılığına taş taşımış:

Ahlaksız kalması mukadderdir, kendi döneminden dışlanmış, çağından dışlanmıştır.

Bununla birlikte dönemin ruhu hiçbir yerde ve asla devrim denen hem son hem ilk alevlenmedeki kadar güçlü, sahiden o kadar ahlaki ve tarihî değildir – kendini ortadan kaldırma ve yenileme eylemi, dağılıp giden değer sisteminin son ve en büyük ahlaki eylemi, yenisininse ilk eylemi; mutlak sıfır noktası coşkusunda, zamanın radikal biçimde tarih kurucu olan ortadan kaldırılış ânı!

Tek başınalığının farkına varıp öz belleğinden kaçan kişinin korkusu büyüktür; yenik ve dışlanmış biridir, yaratıkların en derin korkusuna fırlatılmıştır tekrar, şiddet görenin, şiddet uygulayanın korkusuna, tekrar aşırı kudretli bir tek başınalığa fırlatılınca kaçışı, çaresizliği ve bunalmışlığı öyle büyüyebilir ki kendine acı vermek, olayların taştan yasasından kaçmak geliverir aklına. Mahkemenin karanlıktan gözdağı veren sesinden duyduğu korkuyla içinde lider özlemi iki katı şiddetle uyanır, onu yumuşakça elinden tutacak, düzen getirip yolu gösterecektir, kimsenin peşine düşmeyen, kapalı halkanın ayak basılmadık yolunda önden giden lider, hep daha yüksek kademelere yükselecek, hep daha aydınlık yakınlaşmalara yükselecektir, ölüden yine diri çıksın diye evi yeniden inşa

edecektir, kendisi de ölüler yığınından dirilmiştir, zaman yeniden sayılsın diye bu zamanın akıl almaz olaylarını kendi yaptıklarıyla anlamlandıracak bir selamet kaynağı. İşte özlem. Bununla birlikte lider gelse bile umulan mucize yaşanmayacaktır: Yaşamı dünyevilikteki günlük yaşam olacaktır, nasıl ki inanç hakiki-sanmanın içine batırılmış, hakiki-sanma da daima akli bir dinin inancı içindeyse selamet kaynağı da en gösterişsiz kılıkla gezinir, belki şu an yolda yürüyenlerden biridir – çünkü ister büyükşehrin caddelerindeki kalabalıkta ister tarlaların akşam aydınlığında, nerede gezerse gezsin, yolu Siyon'un yolu, buna rağmen hepimizin yoludur, akıldışının kötüsü ile aşırı aklinin kötüsü arasında bir geçit arayışıdır, onun özgürlüğü de görevin ıstıraplı özgürlüğüdür, olup bitenler için fedakârlık ve kefalettir, onun yolu da sınama yoludur, katılığa boyun eğmiştir, onun terk edilmişliği de çocuğun terk edilmişliğidir, babası terk ettiği için hedefi ulaşılmazlık içinde kaybolan oğlanınkidir. Yine de: Lideri bilme umudunun kendisi bile bilgidir, merhameti seziş bile merhamettir, liderin görünür yaşamıyla mutlaklık günün birinde dünyevilikte gerçekleşecektir ümidimiz ne kadar boşunaysa da hedef ebediyen yaklaşılabilir kalır, yaklaşmaktaki Mesih ümidi yıkılamaz, değerin doğuşu ebediyen tekerrür eder. Soyutun sürekli artan sessizliğiyle çepeçevre kuşatılsak da insan en soğuk mecburiyete düşkündür, hiçliğe savrulmuştur, benlik dışarılara savrulmuştur, dünyanın üstünü süpürüp geçen, mutlağın esintisidir, hakikatin sezişinden, duyuluşundan fışkıran şey vakur ve bayramları andırır güvenliktir, onunla biliriz herkesin küçücük kıvılcımı ruhunun dibinde taşıdığını, birliğin yitirilmez kaldığını, alçaltılmış insan yaratığının kardeşliğinin yitirilmezliğini; bu yaratığın en derin korkusundan ilahi merhamet korkusu yitirilmez ve yitmemiş biçimde ışıldar, insanın birliği her şeyde zamanları, mekânları aşarak parıldar, bütün ışıkların ve tüm canlıların sağaltılışının başladığı birlik – sembolün sembolü, aynanın aynası, zifirî karanlığa çöken

varoluştan baş gösterir, armağan edilmiş, bilinmezin elinden koparılıp alınmış, yeniden kavuşulmuş anne yaşamı gibi delilikten, düşsüzlükten fışkırır, sembolün aslı, akıldışının ayaklanışındadır, benliği yok eder, sınırlarına gedik açar, zamanı ve mesafeyi kaldırır, soğukluğun kasırgasında, içeri dalmanın fırtınasında bütün kapılar çat diye açılır, hapishanenin temelleri oynar, umarsız kalana dünyanın en ağır karanlığı, en acı ve ağır karanlığımız haykırışa döner, geçmişi gelecektekilerin tamamıyla, tek başınalığı tüm tek başınalıklarla bağlayan ses tınlar, korkunçluğun, mahkemenin sesi değildir, *logos*'un suskunluğunda tereddütle tınlar, gene de *logos* taşır onu, var olmayanın gürültüsünün üstüne kaldırır, insanın, halkların sesidir, avuntunun, ümidin, doğrudan iyiliğin sesidir bu: "Canına kıyma, hepimiz buradayız!"

Uyurgezerler'in Sonu

1928-31 Viyana

20. yüzyıl romanına *Vergilius'un Ölümü, Bilinmeyen Değer* ve *Büyülenme* gibi kült eserlerle damga vuran **Hermann Broch**, başyapıtı *Uyurgezerler*'i yarattığında bunu farklı ve iddialı bir amaç için yaptı: Modern varoluştaki anlam krizini merkeze alarak, insanın dünya ve üzerindeki her şeyle kurduğu ilişkiye yeni bir düzen getirmenin mümkün olup olmadığını sorguladı. Değerlerin dağıldığı bu çürüme ve çözülme zamanlarında "kurtuluş" mümkün müydü ve nerede aranmalıydı?

Uyurgezerler "1888: Pasenow veya Romantizm", "1903: Esch veya Anarşizm", "1918: Huguenau veya Realizm" başlıklarıyla karakterize edilen üç romandan oluşur. Bir matematikçinin mantığı, bir filozofun anlatım derinliği ve bir sanatçının canlı anlatım gücüyle yazılmış bu üçleme, sonraki yıllarda tanık olduğumuz kitlesel fenomenlerin mahrem arka planına ışık tutar. Broch, kahramanlarının her birinde zamanın ruhunu somutlaştırır ve yeni bir insan ırkının psikolojisini gün yüzüne çıkarır.

"Uykusuz, cin gibi olan, hepsinin ölümünü işitir, görmemek için gözkapaklarını ne kadar sıksa da ölümün hep cinayet olduğunu bilir."

KTB

1918: HUGUENAU VEYA REALİZM
HERMANN BROCH

KİTAP NO	DİZİ ADI
666	MODERN

9 786258 094435